

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

РАДА В. СТОЈАНОВИЋ

**ИМПЛИКАЦИЈЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ
НА ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА**

- докторска дисертација -

Ниш, 2016. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

РАДА В. СТОЈАНОВИЋ

**ИМПЛИКАЦИЈЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ
НА ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА**

- докторска дисертација -

Текст ове докторске дисертације ставља се на увид јавности,
у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, број 76/2005,
100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о ауторским и
сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за
уознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2016. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

РАДА В. СТОЈАНОВИЋ

**ИМПЛИКАЦИЈЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ
НА ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА**

- докторска дисертација -

Ниш, 2016. година

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

RADA V. STOJANOVIĆ

**THE IMPLICATIONS OF THE CONCEPT OF FAIR
VALUE ON THE RELIABILITY OF FINANCIAL
REPORTING**

- Doctoral dissertation -

Niš, 2016.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације

Ментор: проф.др Тадија Ђукић
Универзитет у Нишу, Економски факултет

Чланови комисије:

Датум одбране докторске дисертације: _____

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласан да кандидат мр Рада Стојановић може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом **ИМПЛИКАЦИЈЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ НА ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА**, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, 10. 06. 2016. године

(Потпис ментора: проф. др Тадија
Ђукић)

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE SUBMISSION OF
THE COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate Rada Stojanović, can submit the completed doctoral dissertation entitled **THE IMPLICATIONS OF THE CINCEPT OF FAIR VALUE ON THE REALIBILITY OF FINANCIAL REPORTING** to the officer for doctoral studies at the Faculty, for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, 10.06. 2016.

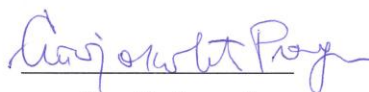
(Mentor's signature. Prof.PhD Tadija
Đukić)

ИЗЈАВА

Под пуном материјалном и моралном одговорношћу изјављујем да је приложена докторска дисертација резултат сопственог научног истраживања и да је коришћена литература на адекватан начин цитирана, без преузимања идеја, резултата и текста других аутора на начин којим се прикрива оригиналност извора. У потпуности преузимам одговорност за спроведено истраживање, анализу, интерпретацију података и закључке.

У Нишу, 10.06.2016.године

Својеручни потпис

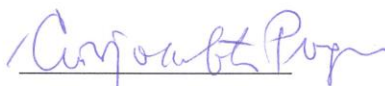
Рада Стојановић

STATENEMT

With due material and moral responsibility, hereby I declare that the doctoral dissertation is the result of personal scientific research and that the references used are cited adequately without use of ideas, results and texts of other authors in the way that hides the source's originality. I take the full responsibility for conducted research, analysis, data interpretation and conclusions.

Niš, 10.06.2016.

Signature:

Rada Stojanović

Подаци о докторској дисертацији

Ментор: проф. др Тадија Ђукић, редовни професор, Универзитет у Нишу, Економски факултет

Наслов: **Импликације концепта фер вредности на поузданост финансијских извештаја**

Резиме: Примарни задатак финансијског извештавања је креирање, презентовање и обелодањивање висококвалитетних и поузданих финансијских извештаја, који представљају велики информациони потенцијал за инвеститоре, кредиторе, менаџере, финансијске аналитичаре и друге кориснике финансијских извештаја. Поузданост финансијских извештаја, као крајњи производ синергије квалитативних карактеристика, један је од предуслова стабилности финансијског система и детерминанта сигурности инвеститора.

Будући да финансијски извештаји имају сврсисходност искључиво ако представљају кредибилну и валидну информациону основу, циљ овог рада је доказивање да концепт фер вредности има значајне импликације на поузданост финансијских извештаја, односно на њихову интерну употребу, у смислу утврђивања опорезиве добити, расподеле добити, управљачке одлуке менаџмента, као и на њихову екстерну употребу која подразумева извештавање инвеститора, државних органа, агенција, пореских органа, банака, финансијских институција и остатка јавности. Зарад реализације наведеног циља, у овој докторској тези су представљена теоријска истраживања заснована на савременој литератури из области финансијског извештавања и емпиријска истраживања заснована на савременом регулаторном оквиру финансијског извештавања и његовој примени. Емпиријска истраживања укључују: примену компаративног метода коришћеног за доказивање разлике у вредности имовине, уз примену концепта фер вредности у односу на концепт историјског трошка, затим примену метода студије случаја при анализи примене концепта фер вредности на различите билансне позиције, као и метод анализе - синтезе при потпунијем сагледавању утицаја фер вредности на финансијску позицију и перформансе ентитета.

Резултати истраживања до којих се дошло приликом израде докторске тезе, формулисани уз примену метода индукције и дедукције, као и анализе садржаја, указују на постојање очигледних и значајних импликација концепта фер вредности на поузданост финансијских извештаја, како у стабилним условима привређивања, тако и у околностима пословања у условима

финансијске кризе, односно да примена концепта фер вредности доприноси испуњењу основног циља финансијског извештавања – пружању реалног увида у финансијски и приносни положај извештајног ентитета.

Научна област:
Научна
дисциплина:

Економија

Рачуноводство

Кључне речи:

Финансијско извештавање, вредновање билансних ставки, концепт фер вредности, концепт историјског трошка, извештајни ентитет, рачуноводствени регулаторни оквир.

УДК:

657.375(043.3)

CERIF
класификација:

S 180 Економија, економетрија, економска теорија, економски системи, економска политика

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

Одабрани тип лиценце **CC BY-NC-ND**

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Prof.PhD Tadija Đukić, University of Niš, Faculty of Economics in Niš

Title: The implications of the concept of fair value on the reliability of financial reporting

The primary task of financial reporting is creation, presentation and disclosure of high-quality and reliable financial reports, which represent a large informational potential for investors, creditors, managers, financial analysts and other financial reports' beneficiaries. The reliability of financial reports, as a result of joint qualitative characteristics, is one of the preconditions for the stability of the financial system and a determinant of the investor's security.

Since the financial statements can be considered expedient only if they represent a credible and valid informational base, the aim of this paper is to demonstrate that the concept of fair value has significant implications for the reliability of financial reports, that is their internal use, for the purposes of determining a taxable income, distribution of profit, management decisions, as well as their external use, which implies informing investors, government authorities, agencies, tax authorities, banks, financial institutions and the rest of the public. For the purpose of achieving above mentioned objective, this doctoral thesis encompasses a theoretical research based on a contemporary literature available in the domain of financial reporting and empirical research based on a modern financial reporting regulatory framework and its application. The empirical studies were based on the application of the comparative method used to confirm the differences in the value of assets, with application of the fair value concept in relation to the concept of historical cost, together with the application of case studies method during the analysis of implementation of various balance sheet items, as well as analysis - synthesis methods applied to fully understand the impact of the fair value on the financial position and performances of the entity.

The research results obtained during the preparation of the doctoral thesis, formulated using the method of induction and deduction, as well as the content analysis method, indicate the existence of obvious and significant implications of the fair value concept on the reliability of financial reporting, both in terms of stable economic conditions, and in the circumstances of financial crisis, and that the application of the fair value concept contributes to achieving the primary goal of financial reporting – that is providing a trustworthy insight into the financial situation and the contributory position of the reporting entity.

Text of the Abstract

Abstract:

--

Scientific Field:	Economics
Scientific Discipline:	Accounting

Key Words:	financial reporting, valuation of balance sheet items, fair value concept, concept of historical cost, reporting entity, accounting regulatory framework.
------------	---

UDC:	657.375(043.3)
------	----------------

CERIF Classification:	S 180 Economics, econometrics, economic theory, economic systems, economic policy
-----------------------	---

Creative Commons License Type:	Selected License CC BY-NC-NCD
--------------------------------	--------------------------------------

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА	6
1.1. Фактори поузданости финансијских извештаја	10
1.1.1. Рачуноводствена регулатива као детерминанта поузданости финансијских извештаја	11
1.1.2. Професионална оспособљеност рачуновођа	20
1.1.3. Управа извештајног ентитета и њени ставови у вези са питањима битним за финансијско извештавање	26
1.1.4. Улога интерних и екстерних система надзора	28
1.2. Компаративан приступ регулаторном оквиру финансијског извештавања ...	30
1.2.1. Актуелни регулаторни оквири финансијског извештавања на глобалном нивоу	33
1.2.2. Актуелна рачуноводствена регулатива у Европској унији	40
1.2.3. Значај конвергенције рачуноводствене регулативе	48
1.3. Регулаторни оквир финансијског извештавања у Србији.....	51
1.3.1. Основ националног регулаторног оквира финансијског извештавања	52
1.3.2. Законска рачуноводствена регулатива	55
1.3.3. Интерна рачуноводствена регулатива у Србији	65
1.4. Утицај глобализације на финансијско извештавање	68
2. КОНЦЕПТ ФЕР ВРЕДНОСТИ VERSUS КОНЦЕПТ НАБАВНЕ ВРЕДНОСТИ ..	74
2.1. Одмеравање елемената финансијских извештаја	75
2.2. Концепт набавне вредности	80
2.3. Концепт фер вредности – предности и недостаци	84
2.3.1. Однос рачуноводства историјског трошка и рачуноводства фер вредности....	88
2.3.2. Процена сталних средства по фер вредности у ЕУ	89
2.3.3. Захтеви МСФИ у вези са вредновањем сталне имовине по фер вредности	91
2.3.4. Разлози за непримењивање концепта фер вредности	93
2.3.5. Ефекти примене концепта фер вредности	95
3. ФЕР ВРЕДНОСТ У КОНТЕКСТУ ЗАХТЕВА МРС/МСФИ.....	100
3.1. Фер презентација као врхунски циљ финансијског извештавања.....	100
3.2. Фер вредност као основ вредновања имовине	105
3.3. Примена концепта фер вредности на стална средства.....	109
3.3.1. Непокретности, опрема и нематеријална имовина	110
3.3.2. Биолошка имовина	126
3.3.3. Умањење вредности сталне имовине.....	131
3.4. Примена фер вредности на обртна средства	138
3.4.1. Залихе	138
3.4.2. Стална средства намењена продаји	141
3.5. Примена фер вредности на финансијске инструменте	142
3.6. Примена концепта фер вредности на признавање прихода.....	150
3.7. Фер презентација трансакција плаћања акцијама.....	153
3.7.1. Трансакције плаћања акцијама на основу капитала	155
3.7.2. Трансакције плаћања готовином на основу акција	158
3.8. Примена концепта фер вредности на пословне комбинације.....	160
3.8.1. Рачуноводствени третман пословне комбинације	161
3.8.2. Признавање и одмеравање стечене препознатљиве имовине, преузетих обавеза и учешћа без права контроле.....	162
3.8.3. Гудвил.....	165

3.8.4. Приходи од повољне куповине	167
3.9. Примена концепта фер вредности на уговоре о осигурању	168
4. ФЕР ВРЕДНОСТ У УСЛОВИМА ФИНАНСИЈСКЕ КРИЗЕ	174
4.1. Улога концепта фер вредности као генератора финансијске кризе.....	177
4.1.1. Фер вредност кривац за финансијску кризу?	178
4.2. Рефлектовање финансијске кризе на финансијско извештавање.....	180
4.3. Значај етичког кодекса за примену концепта фер вредности	185
4.3.1. Основи рачуноводствене етике	186
4.3.2. Кодекси професионалне етике у рачуноводству.....	187
4.3.3. Примена IFAC овог Етичког кодекса професионалних рачуновођа	189
4.3.4. Етичко расуђивање у вези са фер вредношћу	191
4.3.5. Негативне последице законске рачуноводствене регулативе у Србији у погледу етике	198
5. ИМПЛИКАЦИЈЕ ФЕР ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НА ОПСТАНАК, РАСТ И РАЗВОЈ ИЗВЕШТАЈНОГ ЕНТИТЕТА.....	201
5.1. Рачуноводствене политике и њихови циљеви.....	202
5.1.1. Значај рачуноводствених политика.....	202
5.1.2. Доношење рачуноводствених политика.....	205
5.1.3. Доследност примене рачуноводствених политика	208
5.1.4. Утицај рачуноводствених политика на финансијски положај и успешност..... пословања	209
5.2. Мотиви менаџмента у примени и одабиру рачуноводствених политика.....	212
5.2.1. Менаџмент као носилац одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја	212
5.2.2. Конфликт интереса менаџмента и осталих корисника финансијских извештаја	217
5.2.3. Могући начини превазилажења ограничења традиционалног финансијског извештавања	217
6. РЕФЛЕКТОВАЊЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ НА РЕВИЗИЈУ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА.....	220
6.1. Рефлектовање концепта фер вредности на независну ревизију.....	221
6.1.1. Независност ревизије	222
6.1.2. Ревизија финансијских извештаја у околностима примене фер вредности	225
6.2. Рефлектовање концепта фер вредности на форензичку ревизију	232
6.2.1. Финансијски извештаји vs. незаконите трансакције у пословању	233
6.2.3. Форензичка ревизија и незаконите радње.....	238
7. ПОРЕСКИ АСПЕКТ ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ.....	243
7.1. Опорезивање имовине у околностима примене фер вредности	244
7.2. Опорезивање добити у околностима примене фер вредности	246
7.3. Опорезивање додате вредности у околностима примене фер вредности	255
ЗАКЉУЧАК	257
ЛИТЕРАТУРА.....	263
ПРИЛОЗИ.....	273
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	276
ИЗЈАВЕ.....	277

УВОД

Финансијски извештаји, као продукт финансијског рачуноводства и део процеса финансијског извештавања, имају дугу историју, што доказује чињеница да је 5000 година пре наше ере сумерска цивилизација бележила међуплеменске трансакције, као и да су у Месопотамији око 3200 година пре наше ере вођене сличне евиденције на глиненним плочама. Сматра се да су формално рачуноводствено образовање писари у Вавилону и Египту стицали пре више од 3000 година пре наше ере. Персија је такође под Даријем (521-486 године п.н.е.) имала владине писаре који су вршили "изненадне ревизије" рачуноводствених евиденција провинција, а у јеврејској цивилизацији вршиле су се сличне провере, уз напомену да је главни писар који је поседовао рачуноводствене вештине био на другом положају у влади. У античкој Грчкој, као и у Египту, било је уобичајено да се воде рачуноводствене евиденције, а на државне зграде уписивани су подаци о трошковима њихове градње (на пример, плоча на Партенону показује да је он коштао око 469 талената, односно око 2 милиона долара у данашњој вредности; на основу Херодотових белешки, Кеопсова пирамида коштала је 1500 талената). У Римском царству, 200 година п.н.е. квестори (управници државном имовином) надзирали су локалне државне рачуновође; они су подносили извештаје вишим нивоима управе који су их саслушавали, одакле се сматра и да потиче савремени термин *ревизор* (*auditor*, латинска реч *audire* значи слушати). У Византијском царству цар Константин је у четвртм веку основао јавну управну школу у којој се учило рачуноводство. Свето Римско царство под Карлом Великим (742-814) следило је римске и персијске примере државних рачуновођа и ревизора.

У средњем веку за развој рачуноводства је од посебног значаја било увођење арапских бројева (*Fibonacci*, 12. век), као и проналазак штампарије са покретним словима (*Johannes Gutenberg*, почетак 15. века). Рачуноводствену професију засновану на вештини вођења књига чинили су привилеговани писмени представници богатих слојева велепоседника, трговаца и свештеника. У то време није постојао систем образовања за рачуновође, већ је вештина вођења књига преношена традиционално, нарочито код млетачких, ђеновских и фирентинских породица (*Bracci*, *Loresco*, *Medici*). У вези са развојем двојног књиговодства, сматра се да је Ђенова место његовог настанка, у вези са којим датира најстарија главна књига из 1340. године (*Massari of Genova*). Лука Пачоли и Бенко Котруљић имали су значајну улогу у развоју рачуноводства. Дело Луке Пачолија *Summa de arithmetica, geometria, propportioni, et propportalita* представља први штампани рад у коме је 1494. године систематизовано двојно књиговодство, а

Бенко Котрулић је у делу *О трговини и савршеном трговцу*, које је написано 1458. године у Напуљу (штампано 1573. године у Венецији), објаснио начела рачуноводства, посебно начело уредности и начело ажурности и јавности књиге трговаца. Крајем 17. и 18. века индустријска револуција и потребе међународног тржишта намећу потребу за хармонизацијом рачуноводствене праксе и регулативе, као и системски приступ образовању рачуноводствене професије. У другој половини 19. века уводи се рачуноводство као предмет на универзитетима. У Енглеској је 1854. године основана прва асоцијација рачуновођа, затим 1880. године основан је Институт овлашћених јавних рачуновођа Енглеске и Велса, док је седам година након тога основана прва рачуноводствена асоцијација у Америци. Двадесети век се може сматрати периодом пуног развоја рачуноводствене професије. Интензивни развој финансијских тржишта и развој информационих технологија убрзали су потребу за стандардизовањем рачуноводствене регулативе и праксе. Крај 20. и почетак 21. века обележени су глобализацијом у свим животним сферама, а у области рачуноводства она је значила примену Међународних стандарда финансијског извештавања и америчких општеприхваћених принципа у већини земаља света. Данас се не може замислити постојање и функционисање предузећа као извештајног субјекта финансијских тржишта и укупне економије једне земље, без информација финансијских извештаја од којих се очекује задовољење бројних информационих захтева екстерних и интерних корисника финансијских извештаја.

Историјски развој финансијског извештавања упућује на то да је биланс стања био примарни финансијски извештај, то јест извор информација о имовини, обавезама и нето имовини, односно средство за заштиту интереса трећих лица, поверилаца и кредитора, док је резултат пословања (у периоду од прве половине деветнаестог века, када је интензивније започела употреба биланса успеха) утврђиван поређењем чисте имовине, односно капитала на почетку и на крају обрачунског периода. Финансијски резултат приказан на овај начин, без укључивања прихода и расхода, представља информацију која указује на промену гарантне супстанце ентитета, што истовремено утиче на јачање или слабљење заштите интереса поверилаца предузећа, која је разлог развијања првих регулаторних оквира и системске основе рачуноводства у оквиру трговачког и пореског законодавства. Унапређење корпоративних облика привређивања у 19 веку имало је за последицу повећање обима финансијског извештавања, поред биланса стања, и утицало је на биланс успеха ради праћења приходно-расходних исхода пословних, инвестиционих и активности финансирања. Овакав концепт посматра резултат обрачунског периода као разлику добијену: сучељавањем прихода од продаје са

трошковима продатих производа и трошковима периода (метода трошкова продатих производа у билансу успеха) или сучељавањем учинака периода (приход од продатих учинака у току периода, коригован за промене стања залиха учинака вредновних по цени коштања, односно трошковима производа) са укупним трошковима насталим у току периода (метода укупних трошкова у билансу успеха).

Пошто информације о стању и успеху не дају потпуну слику о пословању предузећа, финансијско извештавање крајем 60-тих година двадесетог века употпуњено извештајем о новчаним токовима, којим се обезбеђује основа за процену способности предузећа да генерише готовину. МРС/МСФИ седамдесетих година, додатно употпуњују сет финансијских извештаја извештајем о променама на капиталу и напоменама уз финансијске извештаје. Потпуни сет финансијских извештаја (биланс стања, биланс успеха, биланс новчаних токова, извештај о променама на капиталу и напомене уз финансијске извештаје), дефинисан на овај начин, представља поуздан извор информација о финансијском стању, перформансама пословања и токовима готовине, односно извор информација о пословању у претходном периоду, које су истовремено основ за планирање активности у наредним периодима, што му обезбеђује потенцијално висок информациони капацитет. Реална корисност финансијских извештаја условљена је њиховом поузданошћу и способношћу коришћења информација које они садрже, у сврхе адекватне пословне комуникације. У случају нарушене поузданости и угроженог квалитета финансијских извештаја, нарочито када до изражаја дођу одлике креативног рачуноводства, на штету фер презентације финансијских извештаја, долази до опадања поверења у финансијске извештаје, онемогућавања целисходне пословне комуникације и успешног доношења пословних одлука, као и повећања ризика везаног за финансијско извештавање који се одражава на ентитете, инвеститоре, тржиште капитала, рачуноводствену професију. Информативни потенцијал финансијских извештаја, који је у директној вези са развојем свести менаџмента о финансијским извештајима као јавном добру, које треба да допринесе заштити јавног интереса, оправдава своје постојање само у мери у којој се информације садржане у финансијским извештајима користе приликом доношења одлука. Сложена економска стварност захтева специфичне приступе вредновању билансних ставки са циљем њихове фер презентације. У вези са признавањем и вредновањем билансних ставки присутна су два основна приступа: концепт историјских трошкова (набавне вредности, односно цене коштања) и концепт фер вредности. Сваки од наведених приступа има концептуалну и методолошку основу која омогућава остваривање циљева финансијског извештавања. Имајући у виду различите карактеристике билансних ставки, затим различите околности, као и

различите ефекте примене наведених концепата у теоријским разматрањима, као и у рачуноводственој пракси, присутни су опречни ставови у вези са њиховом применом, нарочито у периоду после појаве глобалне финансијске кризе. Примена концепта фер вредности нарочито је комплексна у околностима када се ради о билансним ставкама чија фер вредност се не може утврдити на бази активног тржишта, већ се утврђује на бази процена које садрже потенцијалну опасност од присуства субјективног приступа.

Имајући у виду значај концепта фер вредности, истраживање у оквиру ове докторске (тезе) дисертације усмерено је на сагледавање импликација концепта фер вредности на поузданост финансијских извештаја, у околностима примене релевантних актуелних регулаторних оквира. Полазна хипотезу рада чини: приказивање финансијског и приносног положаја ентитета, без уважавања концепта фер вредности, умањује испуњење основног циља финансијског извештавања дефинисаног концептуалним оквиром МРС/МСФИ као пружање финансијских информација о извештајном ентитету актуелним и потенцијалним инвеститорима, зајмодавцима и другим повериоцима при доношењу пословних одлука. Концепт фер вредности превасходно се посматра у функцији информационих потреба инвеститора. Основна идеја овог концепта је да биланс треба да одрази економску стварност, односно да имовина, обавезе и капитал буду изражени по фер вредностима које у условима активног и ликвидног тржишта најбоље одражавају тржишне цене. Биланс успеха прихвата ефекте фер вредности, односно исказани резултат у околностима примене концепта фер вредности антиципира последице вредновања имовине и обавеза. Кључно питање у вези са концептом фер вредности је идентификовање параметара на основу којих се утврђује фер вредност, односно начина утврђивања фер вредности, затим квантификовање разлике између књиговодствене и фер вредности и рефлектовање те разлике на билансирање.

У складу са наведеним, у *првом делу рада* указано је на елементе поузданости финансијских извештаја, уз компаративан приказ регулаторног оквира три облика, на глобалном нивоу најдоминантније регулативе општеприхваћени амерички принципи (*GAAP-Generally Accepted Accounting Practice*), општеприхваћени принципи у Великој Британији (*UK GAAP- Generally Accepted Accounting Practice in the UK*) са акцентом на Међународним стандардима финансијског извештавања (*IFRS - International Financial Reporting Standards*). У вези са приказом регулаторног оквира пажња је усмерена на предности и ограничења у смислу поузданости финансијског извештавања, утицај глобализације на финансијско извештавање и утицај актуелног рачуноводственог оквира на финансијско извештавање у Републици Србији.

Други део рада посвећен је садржини концепта фер вредности и ефектима примене овог концепта на вредновање елемената финансијских извештаја у различитим економским околностима. Концепт вредновања имовине и обавеза на бази историјског трошка, односно концепт набавне вредности и концепт фер вредности представљен је у виду компаративне анализе, уз указивање на појединачне ефекте њихове примене, предности, недостатке и ограничења.

У трећем делу рада разматран је концепт фер вредности, у смислу захтева МРС/МСФИ (IAS - *International Accounting Standards/ IFRS- International Financial Reporting Standards*) у контексту примене овог метода на стална средства, обртна средства и финансијске инструменте, затим приликом признавања прихода, трансакција плаћања акцијама, примене на пословне комбинације и уговоре о осигурању.

Четврти део рада односи се на импликације ефеката примене концепта фер вредности у условима глобалне финансијске кризе, уз посебно истицање могућих праваца рефлектовања овог концепта на даљи ток финансијске кризе, као и истицање социолошке и морално-етичке димензије његове примене, док се *пети део рада* односи на импликације фер презентације билансних позиција на опстанак, раст и развој извештајног ентитета.

Шести део рада посвећен је рефлектовању концепта фер вредности на ревизију финансијских извештаја, како на екстерну и интерну ревизију, тако и на форензичку ревизију. Порески аспект примене концепта фер вредности кроз призму пореза на имовину, пореза на добит правних лица и пореза на додатну вредност предмет су *седмог дела рада*, односно у овом делу указано је на правце у којима се мењају пореске обавезе у околностима примене концепта фер вредности.

Питање поузданости финансијских извештаја, свакако, подразумева сагледавање многих изазова и ограничења која се јављају на путу обезбеђења њиховог квалитета. Традиционално схватање поузданости односи се на техничке карактеристике финансијских извештаја, које омогућавају задовољење захтева њихових корисника. За разлику од традиционалног, савремено схватање поузданости подразумева вишедимензионалност, тј. посматрање квалитета, а како са аспекта различитости карактеристика, тако и са аспекта различитости захтева корисника.

У закључку рада изнета су сазнања до којих се током писања рада дошло, о значају концепта фер вредности за приказивање финансијског и приносног положаја ентитета, односно за пружање информација о извештајном ентитету актуелним и потенцијалним инвеститорима, зајмодавцима и другим повериоцима при доношењу пословних одлука.

1. ПОУЗДАНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА

Финансијски извештаји су, захваљујући информацијама које садрже, основа за оцену имовинског, финансијског и приносног положаја субјекта извештавања. Чињеница да на основу њих бројни интерни и екстерни корисници доносе економске одлуке, упућује на значај њихове поузданости и квалитета, као и начина њихове презентације и обелодањивања. Финансијско извештавање, као рачуноводствена активност, примарно је усмерено на јавност, коју чине: потенцијални и актуелни инвеститори, даваоци позајмљеног капитала (појединци и кредитне институције), регулаторна тела, државне институције, рејтинг агенције, финансијски аналитичари, инвестициони саветници, консултантске агенције, купци, добављачи, запослени, синдикати и јавност у општем смислу. Иако су информације садржане у финансијским извештајима историјске, односно њима се презентују билансне ставке на одређени датум и резултат пословања одређеног протеклог периода, на основу њих, поред оцене перформанси извештајног ентитета, врши се и предвиђање будућих трендова и кретања.

Исто тако, финансијски извештаји могу да представљају основ за финансијску анализу¹, као и за благовремено откривање сигнала у вези са перспективама ентитета, битних за утврђивање одговорности и успешности менаџмента. На основу њих: инвеститори одлучују да ли да инвестирају или да дезинвестирају; пословни партнери одлучују ли да послују са предузећем или не и процењују да ли предузеће може да измирује обавезе према добављачима; регулатори тржишта капитала на основу њих врше надзорну функцију. Дакле, финансијски извештаји имају значајну улогу у алоцирању капитала и ефикасној употреби ресурса, охрабрењу инвестиција, обезбеђењу ликвидности тржишта и стимулсању куповине и продаје хартија од вредности.

Да би финансијски извештаји послужили назначеним наменама, потребно је да информације које садрже буду разумљиве, поуздане, релевантне, упоредиве, односно да поштено, објективно и истинито презентују имовински, финансијски и приносни положај извештајног ентитета, то јест да их одликује фер презентација.

Према томе, ако се има у виду да су финансијске информације важна детерминанта квалитета различитих одлука и отуда, ефикасности функционисања економије уопште, као и да су импликације погрешних информационих сигнала из некавалитетних финансијских извештаја веома непријатне, јавност, у најширем смислу,

¹ Ђукић Т. (2007), "Аналитичке могућности и домети извештавања о новчаним токовима" *Зборник радова 38. симпозијума СРРС*, Златибор, стр.309.

очекује да финансијски извештаји буду састављени у складу са највишим професионалним стандардима са циљем обезбеђења јавног интереса². Основна карактеристика финансијског извештавања у савременим условима пословања је јавни интерес, који може да буде дефинисан као скуп свих активности институционално-инфраструктурног, економског и информационог карактера, које доприносе стварању напредног националног, као и интернационалног економског и укупног друштвеног система³. Другачије речено, стабилан раст и развој привреде и друштва у целини налазе се у средишту онога што се сматра јавним интересом.

При анализи значаја финансијских извештаја не треба занемарити њихов значај за сам извештајни ентитет, због тога што се успешност функционисања корпоративних предузећа, чијим акцијама се тргује на организованом тржишту, не може посматрати одвојено од тржишта капитала. Сопствени капитал се прибавља на тржишту капитала путем емитовања власничких хартија од вредности и у том смислу финансијски извештаји су моћан инструмент за представљање атрактивности предузећа за инвеститоре⁴. Транспарентно извештавање доприноси обелодањивању ризика, на основу чега компаније са добрим перформансама и повољним финансијским стањем могу лакше да дођу до извора финансирања и да сниже трошкове капитала.

² Malinić, D., Malinić, S., (2012) „Accounting Challenges in the Function of Providing the Quality of Financial Reporting“, Chapter 39 in: *Knowledge – Economy – Society - Dilemmas of the Contemporary Management*, Cracow University of Economics – Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, pp. 579-591.

³ Уже поимање јавног интереса овај појам изједначује са интересима владе, њених органа, агенција и сл., који су по дефиницији веома блиски општедруштвеним интересима. Шира формулација јавног интереса додаје томе још и информационе интересе других јавних институција, као што су научна, стручна, професионална и укупна економска публицистика, медији јавног информисања и сл.

⁴ Потенцијални неуспех примарних емисија озбиљно угрожава функционисање предузећа.

Слика 1 Корисници финансијских извештаја

Извор: Кликовац А. (2009) Финансијско извештавање у Европској унији, Мате д.о.о., Загреб, стр.27.

Финансијски извештаји су битна детерминанта привлачења инвестиција и развоја примарног тржишта капитала, али и успешног функционисања секундарног тржишта, с обзиром да су информације о квалитету хартија од вредности битна детерминанта њихове ликвидности. Као саставни део финансијске инфраструктуре привреде систем финансијског извештавања, уколико је поуздан и квалитетан, доприноси успостављању стабилног финансијског система и развоју националне економије, те поспешује привлачење страних инвестиција. У земљама у развоју, страни инвеститори (нарочито њихова улагања, тзв. *greenfield* инвестиције) доносе са собом нове технологије, *know-how*, конкурентне производе, значајно унапређујући квалитет корпоративног управљања,

а извозна оријентисаност оваквих инвестиција у кратком року може довести до осетнијег раста економских активности, што је илустровано Сликаом 2.

Слика 2 Ток информација и финансијских средстава између компаније и инвеститора

Ознаке: (1) Обезбеђивање информација за доношење инвестиционих одлука, (2) Улагање финансијских средстава од стране инвеститора, (3) Дистрибуција финансијских средстава у пословање компаније и њених пословних јединица, (4) Финансијска средства која се стварају пословањем компаније, (5) Финансијска средства која се враћају инвеститорима.

Са друге стране, уколико систем финансијског извештавања није поуздан и квалитетан, може нанети огромне економске и друштвене штете⁵.

Према томе, основни смисао финансијског извештавања огледа се у обезбеђењу информација потребних за економско расуђивање и доношење економских одлука, као што су:

- одлука о куповини, задржавању или продаји власничког улога,
- оцена испуњавања управљачких надлежности и одговорности при располагању повереним средствима,
- оцена способности ентитета да плаћа запослене и обезбеди друге бенефиције за њих,
- оцена сигурности позајмљених износа ентитету и одлуке о позајмљивању,
- утврђивање пореске политике,
- припрема и коришћење статистике националног дохода,
- регулисање активности ентитета.

Конкретизација циља финансијских извештаја су информације о: економским ресурсима, промени економских ресурса, новчаним токовима, ненаплаћеним потраживањима, финансијским перформансама и њиховим ефектима на новчане токове

⁵ Тако, на пример (према Малинић, Д., "Мерење квалитета финансијских извештаја", *Зборник радова 45 симпозијума СРРС*, Златибор, 2014) губитак у тржишној капитализацији, настао између осталог и као последица превара у финансијским извештајима, компанија *Enron*, *WorldCom*, *Quest*, *Tyco* и *Global Crossing* је процењен на око 460 милијарди долара, при чему је само банкрот компаније *WorldCom* био праћен губитком од 175 милијарди долара, губитком 60.000 радних места у 65 земаља, а пензионим фондовима су преостале безвредне акције које су некада вределе 25 милијарди долара.

претходног периода. Информације о природи и вредности економских ресурса омогућавају корисницима да процене финансијску снагу и слабости извештајног ентитета, његову ликвидност и солвентност, као и његову способност да обезбеди финансирање. На основу информација о наплати потраживања, корисницима је омогућено предвиђање будућих новчаних токова. Информације о економским ресурсима садржане су у извештају о финансијској позицији.

Промене економских ресурса ентитета одражавају се на његове перформансе, па из тог разлога корисници могу на основу њих да врше процену способности ентитета да генерише готовинске токове, како за текући, тако и за будући период. Информације о променама економских ресурса презентују се у извештају о укупном резултату. Промене које се односе на новчане токове ентитета презентују се у извештају о новчаним токовима. Информације о променама економских ресурса, као и о ненаплаћеним потраживањима проистеклим из нефинансијских трансакција (као што су емитовање инструмената капитала и исплата средстава акционарима), презентују се у извештају о променама на капиталу.

1.1.Фактори поузданости финансијских извештаја

Сагледавање поузданости финансијских извештаја само на основу *Концептуалног оквира финансијског извештавања* и квалитативних карактеристика финансијских извештаја, као фактора поузданости, било би примерено ужем приступу поузданости финансијских извештаја. Међутим, шири приступ појму поузданости захтева сагледавање и других детерминанти које одређују квалитет финансијског извештавања и поузданост финансијских извештаја, као кључни услов поверења у финансијско извештавање.

Шири приступ поузданости финансијских извештаја захтева сагледавање и следећих фактора: (1) рачуноводствене регулативе у целини (законске, професионалне и интерне регулативе), (2) професионалне оспособљености рачуновођа које примењују ту регулативу и примене етичких принципа у рачуноводственој професији, (3) улоге екстерних и интерних система надзора и (4) управе извештајног ентитета и њених ставова у вези са питањима битним за финансијско извештавање.

1.1.1. Рачуноводствена регулатива као детерминанта поузданости финансијских извештаја

Регулатива - норме које утичу на финансијске извештаје често се називају „општеприхваћени рачуноводствени принципи - стандарди“ који обухватају конвенције, правила и процедуре неопходне за дефинисање рачуноводствене праксе. У области рачуноводства и састављања финансијских извештаја на глобалном нивоу, постоји неколико облика регулаторних оквира који се сматрају општеприхваћеним: европске Директиве (на финансијско извештавање односи се Директива ЕУ 34/2013), амерички *Општеприхваћени рачуноводствени принципи (Generally accepted accounting principles-GAAP)*⁶ и Међународни рачуноводствени стандарди (МРС/МСФИ).

Регулаторни оквир финансијског извештавања подразумева законску, професионалну⁷ и интерну регулативу⁸, при чему законска регулатива има приоритет, професионална се примењује уколико није у супротности са законском регулативом, а интерна регулатива треба да буде усклађена како са законском, тако и са професионалном регулативом.

Законска рачуноводствена регулатива. Законско регулисање финансијског извештавања одраз је суверенитета државе. Законска регулатива финансијског извештавања економских ентитета сама по себи је важна због тога што је праћена санкцијама. Законско регулисање финансијског извештавања може да буде непосредно (потпуно регулисање у тоталитарним системима, обично праћено угрожавањем приватне својине и командним управљањем привредом) и посредно (законско уређивање начина хронолошког и систематског евидентирања пословних промена на основу валидне документације). Питање је у којој мери законско регулисање финансијског извештавања треба да буде заступљено у рачуноводственој регулативи у околностима објективно присутне глобализације и неопходне стандардизације финансијског извештавања.

⁶ GAAP доноси рачуноводствено регулаторно тело (*Financial Accounting Standards Board - FASB*) у сарадњи са телом које контролише издавање и промет хартија од вредности (*International Organization of Securities Commissions - IOSCO*), као и у сарадњи са рачуноводственом праксом, чиме се обезбеђује повратна спрега.

⁷ МРС/МСФИ, Међународни стандарди ревизије, Међународни стандарди за јавни сектор, Међународни образовни стандарди којима се регулише едукација професионалних рачуновођа, односно стицање професионалних звања, Међународни стандард за мале и средње ентитете, Међународни стандарди контроле квалитета и *Етички кодекс професионалних рачуновођа*.

⁸ Интерни акт или акти који садрже посебна начела, упутства и смернице за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја, које доноси управа ентитета. Њима се дефинише организација рачуноводственог система, затим рачуноводствене политике применљиве на вредновање билансних позиција, начин спровођења контроле књиговодствених исправа, начин усаглашавања потраживања и обавеза са другим ентитетима, извођење пописа имовине и обавеза и сл.

На подручју Србије конкретније законско регулисање финансијског извештавања започето је *Законом о трговини у Краљевини Југославији* из 1937. године⁹. Период после Другог светског рата до данашњих дана представља период истинског законског регулисања финансијског извештавања у нашој земљи. Ово извештавање имало је различите облике: од извештавања у социјалистичком самоуправљању (када извештаји нису коришћени у основну сврху доношења пословних одлука, већ првенствено у сврху државне контроле) и од 1966. до данас, када се финансијско извештавање са мање или више успеха усмерава ка приватној својини¹⁰.

Актуелну законску регулативу, која се односи на финансијско извештавање, представљају *Закон о рачуноводству* ("Сл.гласник РС", бр. 62/13) и *Закон о ревизији* ("Сл.гласник РС", бр. 62/13). Наведени закони не обезбеђују услове за поузданост финансијских извештаја, односно у смислу поузданости представљају значајан корак уназад у односу на законски оквир који је био у примени пре њих. Поред бројних недостатака и неусклађености са Директивом ЕУ 2013/34, *Закон о рачуноводству* упућује на неоправдану разуђеност основа извештавања, чиме се угрожава упоредивост као једна од основних квалитативних карактеристика финансијских извештаја, затим такође упућује на неоправдано велики број контних окира (укупно 13). Чињеница да наведени закон маргинализује рачуноводствену професију и лишава одговорности лице које је саставило финансијске извештаје, даје кредибилитет и финансијским извештајима састављеним од стране непрофесионалних лица, што свакако не иде у прилог поузданости финансијског извештавања.

Што се тиче финансијског извештавања далеко целисходније решење би било регулисање финансијског извештавања одредбама Закона о привредним друштвима (као у великом броју европских земаља са развијеним тржишним привредама), које би упућивале на међународну професионалну регулативу, укључујући ИФАС-ов кодекс професионалне етике. На овај начин одговорност менаџмента у вези са финансијским извештавањем могла би да буде конкретније уређена, односно да буде мање формална.

Професионална рачуноводствена регулатива. Професионална регулатива подразумева међународну и националну регулативу¹¹. Међународна професионална

⁹ Ово законско решење, због недоношења одговарајућих подзаконских аката и ратних година које су убрзо уследиле није званично примењивано, иако је присутан утицај овог регулисања у образовању и у рачуноводственој пракси.

¹⁰ Петровић, М., (2009) "Повезаност интереса и узајамности у рачуноводству између професионалних звања, професионалне регулативе и корисника", *Зборник радова 40. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 33

¹¹ Национална професионална регулатива у Србији, слично другим земаљама у транзицији које су у потпуности прихватиле примену међународне професионалне регулативе, подразумева регулативу која се односи на стицање и одржавање професионалних звања. У том смислу Савез рачуновођа и ревизора донео је Рачуноводствени образовни стандард 31 (РОС 31).

регулатива, која се налази у надлежности Међународне федерације рачуновођа - IFAC (*International Federation of Accountants*), обухвата Међународне стандарде финансијског извештавања - МСФИ¹², Међународне стандарде финансијског извештавања за мале и средње ентитете, Међународне рачуноводствене стандарде за јавни сектор, IFAC-ов Етички кодекс професионалних рачуновођа, Међународне образовне стандарде и Међународне стандарде контроле квалитета. Земље чланице Међународне федерације рачуновођа претежно су усвојиле директну примену међународне професионалне регулативе¹³. Мали број земаља усвојио је сопствену регулативу чији садржај је усаглашен са међународном регулативом. Међународна регулатива, сама по себи, представља основ и потребан услов за квалитетно финансијско извештавање, али поред тога потребно је обезбеђивање ефикасних механизма¹⁴ њене примене: статутарне ревизије, контроле надзорних органа и делотворних санкција.

У оквиру МСФИ¹⁵ већина стандарда односи се на вредновање и процењивање, односно вредносно квантификовање одређених билансних ставки. Одређени стандарди не баве се конкретним билансним ставкама, већ се односе на форму финансијских извештаја или на одређене аспекте њихове садржине. То су МРС 1 - *Презентација финансијских извештаја*, МРС 7 - *Извештај о токовима готовине*, МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, МРС 10 - *Догађаји након биланса стања*, МРС 27 - *Појединачни финансијски извештаји*, МРС 29 - *Финансијско извештавање у хиперинфлаторним привредама*, МРС 34 - *Периодично финансијско извештавање*, МСФИ 8 - *Сегменти пословања*, МСФИ 10 - *Консолидовани финансијски извештаји*, МСФИ 12 - *Обелодањивање учешћа у другим ентитетима*. Остали стандарди на посредан начин се баве финансијским извештајима, преко процењивања и квантификовања вредности конкретних билансних позиција финансијских извештаја.

Поред МСФИ, велики значај за квалитет финансијског извештавања има *Оквир за*

¹² Термин МСФИ обухвата и Међународне рачуноводствене стандарде – МРС, који су усвајани почев од 1975. године од стране Комитета, односно Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде (*International Accounting Standards Board - IASB*) који нема снагу институције која захтева примену МРС/МСФИ, већ је његов задатак да врши утицај на чланице Међународне федерације рачуновођа (175 чланица из 130 земаља), односно на рачуноводствену праксу, преко професионалних асоцијација које у својим срединама афирмишу примену МРС/МСФИ.

¹³ Савез рачуновођа и ревизора Србије прихватио је директну примену Међународних рачуноводствених стандарда у 1998. години, а у законској регулативи примена међународне регулативе отпочиње од јануара 2004. године.

¹⁴ Према Саопштењу Европске комисије, од јуна 2000. године - *Kommission der europaischen Gemeinschaften (2000): Mitteilung der Kommission an der Rat und Europaische Parlament: Rechnungslegungstrategie der EU: Künftiges Vorgehen*, КОМ (2000) 359 endgulting, Brussel, den 13.06.2000.

¹⁵ Почев од 1975. до 2002. године донето је 41 МРС, односно од 2003. до 2016. године донето је 16 са ознаком МСФИ.

*припрему и презентацију финансијских извештаја, односно Концептуални оквир финансијског извештавања*¹⁶. Објављен је 1989. године и усвојен од стране Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB). Разлог његовог објављивања је намера давања смерница у вези са рачуноводственим обухватањем одређених пословних трансакција које нису обухваћене ниједним конкретним стандардом. У таквим околностима ентитет врши вредновање на основу интерне регулативе донете у складу са општим начелима датим у Оквиру, који се превасходно бави финансијским извештајима. Њиме су дефинисани: циљ финансијских извештаја, затим основне претпоставке и квалитативне карактеристике финансијских извештаја, као и елементи финансијских извештаја, њихово признавање и одмеравање и концепт капитала и очувања капитала.

Значај садржаја Оквира потврђује и поновно разматрање и ревидирање његовог садржаја у оквиру програма усаглашавања рачуноводствене праксе засноване на америчким Општеприхваћеним рачуноводственим принципима (донетим од стране Одбора који доноси америчке Општеприхваћене рачуноводствене принципе – FASB) и рачуноводствене праксе засноване на Међународним стандардима финансијског извештавања (донетим од стране Одбора), а који програм је објављен 2010¹⁷. Унапређење Оквира вршено је отклањањем неконзистентности, контрадикторности и празнина утврђених у постојећим регулаторним оквирима. Према Оквиру, циљ финансијских извештаја опште намене је пружање информација о извештајном ентитету, које су корисне примарним корисницима финансијских извештаја, постојећим и потенцијалним инвеститорима¹⁸, повериоцима и зајмодавцима, на основу којих они доносе своје одлуке о куповини средстава, продаји или задржавању или продаји

¹⁶ Од 2003. године назив *Оквир за припрему и презентацију финансијских извештаја* промењен је у *Концептуални оквир финансијског извештавања*.

¹⁷ Ревидирање оквира врши се у следећим фазама:

- А - Циљеви финансијског извештавања и квалитативне карактеристике финансијских извештаја;
- Б - Елементи финансијских извештаја;
- Ц - Вредновање елемената финансијских извештаја;
- Д - Извештајни ентитет;
- Е - Презентација и обелодањивање;
- Г - Примена на непрофитне ентитете;
- Х - Остало.

Ревидирање Оквира, које је одобрено у септембру 2010. године, односи се на део А: циљеви финансијског извештавања и квалитативне карактеристике финансијских извештаја. За делове Б - Елементи финансијских извештаја; Ц - Вредновање елемената финансијских извештаја и део Д - Извештајни ентитет дат је нацрт за расправу. У вези са ревидирањем осталих аспеката Оквира нису дати временски рокови.

¹⁸ Према смерницама параграфа 9-11 Оквира пре ревидирања, корисници финансијских извештаја подразумевали су: инвеститоре, запослене, зајмодавце, добављаче и друге повериоце, купце, државу и њене агенције и јавност. Очигледно је да је након ревидирања дошло до сужавања круга примарних корисника финансијских извештаја, затим изостављени су корисници који имају могућност (ингеренцију) да захтевају достављање информација које су им потребне (као што је управа ентитета и држава). Поред тога, ревидирани Оквир садржи новину и у прихватању ограничења исказне моћи финансијских извештаја опште намене да пруже информације потребне свим корисницима, као и у наглашавању да финансијско извештавање није намењено пружању информација о вредности извештајног ентитета.

инструмената капитала, као и давању или повлачењу кредита или зајма. Корисници финансијских извештаја, односно њихове информационе потребе практично усмеравају циљ финансијских извештаја.

Квалитативне карактеристике финансијских извештаја су особине које доприносе да информација обезбеђена у финансијским извештајима буде целисходна за кориснике, у смислу њене употребљивости за потребе економског расуђивања при доношењу одлука. Основне квалитативне карактеристике информација садржаних у финансијским извештајима су релевантност и верно представљање. Додатне карактеристике које побољшавају квалитет информација које су релевантне и верно представљене у финансијским извештајима су: упоредивост, проверљивост, благовременост и разумљивост¹⁹.

Слика 3 Корисне финансијске информације

Извор: <http://www.legal-finance.blog.com>

¹⁹ Исто тако, треба нагласити да се у вези са припремама наредних измена *Концептуалног оквира финансијског извештавања* разматра поновно увођење опрезности као квалитативне карактеристике финансијских извештаја, која је експлицитно захтевана.

Информације које задовољавају квалитативне карактеристике представљају поуздану информациону основу за доношење одлука о алокацији ресурса, што у крајњој инстанци треба да доведе до ефикаснијег функционисања финансијских тржишта и снижавања трошкова капитала за извештајне ентите.

Релевантност (*Relevance*) постоји када информација има моћ да утиче на одлуку конкретног корисника. Информација је релевантна када утиче на економске одлуке корисника тиме што им помаже да процене прошле, садашње и или будуће догађаје, или тиме што потврђује или исправља претходне процене корисника. Динамички посматрано, зна се да се очекивања (предвиђања) фундаментално ослањају на исходишно стање и прошла искуства. Финансијско-рачуноводствене информације поседују предсказну вредност не због тога што предвиђају исходе, већ због тога што представљају користан инпут у процесу предвиђања, што помажу кориснику у конкретном предвиђању будућих исхода прошлих и садашњих догађаја²⁰.

Верно представљање (*Faithful representation*) је, поред релевантности, основна квалитативна карактеристика финансијских информација, која подразумева да информација, поред тога што треба да буде релевантна, треба и верно да одсликава феномен на који се односи. Верно представљање информације²¹ подразумева да је она потпуна, неутрална и да не садржи материјално значајне грешке, односно да се корисници могу ослонити на њу у смислу да веродостојно представља оно што приказује. Верно представљање трансакције и других догађаја подразумева приказивање у складу са њиховом суштином и економском реалношћу, а не само на основу њиховог правног облика²², као и одсуство грешака и пропуста и примену адекватних рачуноводствених политика.

Потпуност (*Completeness*). Да би финансијски извештаји били поуздани, треба да садрже све материјално значајне информације које се односе на обрачунски период.

²⁰ На релевантност информације утичу њена природа и материјалност - значај. У одређеним случајевима, сама природа информације је довољна да би се одредила њена релевантност. На пример, извештавање о новом сегменту може да утуче на процену ризика и прилика са којима се ентитет суочава, без обзира на значај резултата које је тај сегмент постигао у извештајном периоду. У другим случајевима, и природа и значај су важни.

²¹ Верно представљање, као квалитативна карактеристика приликом ревидирања у 2010. заменила је ранију карактеристику: поузданост.

²² На пример, ентитет може да отуђи део имовине и уступи га другој страни на такав начин да документација представља да је тој страни пренето и правно власништво, а ипак могу постојати уговори који обезбеђују да тај ентитет и даље ужива будуће економске користи садржане у продатом средству. У таквим околностима извештавање о продаји неће верно представљати трансакцију која је извршена. Или пак, пример закључивања уговора о финансијском лизингу у вези са закупом неког средства, уколико нису испуњени услови које захтева МРС 17 - *Лизинг*, пословна трансакција треба да се, на основу начела суштине изнад форме (*substance over form*), рачуноводствено обухвати као пословни лизинг, независно од правне форме уговора.

Изостављање било које материјално значајне информације имало би за последицу непоуздане и обмањујуће финансијске извештаје.

Неутралност (*Neutrality*). Информације садржане у финансијским извештајима треба да буду неутралне, односно не треба да буду субјективне и пристрасне. Финансијски извештаји нису неутрални ако избором или представљањем информација утичу на доношење пословних одлука или заузимање ставова са унапред смишљеним исходом²³.

Материјалност (*Materiality*). Информација је материјално значајна ако њено изостављање или погрешно формулисање може да утиче на економске одлуке корисника, донете на основу финансијских извештаја. Материјалност пре обезбеђује праг или тачку прекида, него што представља примарну квалитативну карактеристику коју информација мора да има да би била корисна. Корисници сматрају важном информацију која им помаже да процене прошле, садашње и будуће догађаје²⁴. IASB²⁵ је у вези са материјалношћу заузео став да се материјалност утврђује са аспекта ентитета, полазећи од природе или величине ставки на које се информација односи, тако да није могуће одредити материјалност која би била применљива у општим условима, односно на сваку ситуацију.

Упоредивост (*Comparability / Consistency*) финансијских извештаја, односно њихових елемената представља значајну одлику финансијских извештаја, јер се тенденције у развоју финансијског положаја, затим приносног положаја и ликвидности ентитета могу сагледати једино упоређењем финансијских извештаја у низу сукцесивних периода. Упоредивост је битна и у вези са сазнањем о односу у којем се налази конкретан ентитет према својим конкурентима. Упоредивост финансијских извештаја подразумева формалну упоредивост која се постиже применом истих билансних шема,

²³ На пример, ако менаџери на основу остварене добити добијају бонус. Ова чињеница може да доведе у искушење менаџере да усвоје рачуноводствене политике које ће имати за последицу исказивање веће добити, али не и реалан одраз пословања предузећа. Необелодањивање потенцијалних обавеза поводом парнице, исказивањем нереалног финансијског стања, угрожава поузданост финансијских извештаја.

²⁴ На пример, ако поверилац жели да процени ликвидност предузећа, за њега су значајне информације о висини ликвидних средстава и потраживања, с једне и краткорочних обавеза, са друге стране. Ова информација може да потврди његове прошле процене и истовремено послужи као основа за предвиђање ликвидности у будућности.

²⁵ IASB нема снагу институције која захтева примену МСФИ, већ је његов задатак да врши утицај на чланице IFACa (175 чланица из 130 земаља), односно на рачуноводствену праксу путем професионалних асоцијација које у својим срединама афирмишу примену МСФИ. МСФИ се примењују у преко 100 земаља света, било директно или путем националних стандарда чији садржај је конвергентан са њиховим садржајем.

као и садржајну, односно материјалну упоредивост која се постиже доследном применом рачуноводствених политика²⁶.

Благовременост (*Timeliness*) подразумева да управа ентитета треба да избалансира предност благовременог извештавања у односу на недостатак извештавања пре него што су познати сви аспекти неке трансакције. Благовременост практично значи да одговарајућа информација треба да буде доступна кориснику финансијских извештаја у тренутку када он доноси економску одлуку. Међутим, благовременост је често у супротности са поузданошћу информација, јер ако се финансијске информације презентују уз закашњење, те информације могу да буду поуздане, али истовремено имају незнатну употребну вредност за кориснике који су у међувремену били принуђени да доносе одлуке.

Проверљивост (*Verifiability*) представља квалитативну карактеристику која обезбеђује да информација садржана у финансијским извештајима верно представља економске појаве на које се односи. Ова карактеристика је неопходна како би различити компетентни и независни посматрачи могли да постигну сагласност и сложе се у тврдњи да је приказ појаве који обезбеђује одређена информација веран.

Разумљивост (*Understandability*) подразумева класификовање, описивање и презентовање информација на јасан и концизан начин. Могућност разумевања финансијских извештаја захтева од корисника елементарно рачуноводствено знање, као и вољу да се информације разумеју и користе, јер свака финансијско-рачуноводствена информација је средство и стога не може бити од велике непосредне користи ономе ко не уме или нема вољу да се њом служи.

Лица која састављају финансијске извештаје полазе од претпоставке да су корисници финансијских извештаја квалификовани и вољни да уз потребну пажњу анализирају финансијске извештаје, односно лица која састављају финансијске извештаје не могу да изоставе информације о неким битним али сложеним питањима због тога што се претпоставља да ће их корисници тешко разумети. Разумљивошћу финансијских извештаја може се само повећати жеља корисника да уче да их разумеју и користе зарад добробити професије и њене мисије у вези са јавним интересом.

Уколико се имају у виду квалитативне карактеристике финансијских извештаја захтеване *Оквиром за припрему и презентацију финансијских извештаја* (из 1989. године) и *Концептуалним оквиром финансијског извештавања* (из 2010. године)

²⁶ У складу са параграфом 5 МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промена рачуноводствених процена и грешке*, рачуноводствене политике су принципи, основе конвенције, правила и праксе које ентитет примењује при састављању и презентацији финансијских извештаја.

поузданост је у ранијој форми оквира извештавања (из 1989. године) била представљена као квалитативна карактеристика финансијских извештаја, која је условљена принципима: веродостојног представљања, суштине изнад форме, неутралности, опрезности и комплетности, а у актуелном Оквиру извештавања термин „поузданост“ замењен је веродостојном презентацијом и подразумева: потпуност, неутралност и одсуство материјално значајних грешака, при чему се суштина изнад форме и опрезност сматрају подразумеваним квалитативним карактеристикама финансијских извештаја. Према IASB оквиру извештавања, информација је поуздана када не садржи материјално значајне грешке нити пристрасност (субјективизам) и када представља оно што тврди да представља или би се разумно могло очекивати да представља; основне карактеристике поузданости су: истинито и објективно презентовање. Пре овог оквира FASB је 1980. године објавио први сет стандарда чија Изјава бр. 2²⁷ дефинише концепт поузданости на сличан начин: „Поузданост је карактеристика која почива на верности (истинитости) и на основу које се тврди да финансијски извештај истинито представља оно што тврди да представља и на основу које се корисник уверава у њихов верификовани квалитет²⁸“.

Дакле, условно би се могло закључити да нема велике разлике у захтевима везаним за поузданост финансијских извештаја у актуелном и раније примењиваном оквиру финансијског извештавања, односно испуњавање квалитативних карактеристика је неоспоран услов поузданости финансијских извештаја.

Интерна рачуноводствена регулатива. Интерна рачуноводствена регулатива представља интерни акт донет од стране управе ентитета, који садржи посебна начела, упутства и смернице за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја. Њим се дефинише следеће: организација рачуноводственог система, затим рачуноводствене политике применљиве на вредновање билансних позиција, интерни контролни поступци, односно начин спровођења контроле књиговодствених исправа, начин усаглашавања потраживања и обавеза са другим ентитетима, извођење пописа имовине и обавеза и сл. Интерна регулатива представља конкретизацију примене законске и професионалне регулативе у конкретном извештајном ентитету, односно мора да буде усклађена са наведеним сегментима рачуноводственог регулаторног оквира.

Организација рачуноводствене функције подразумева регулисање следећих питања: конкретне рачуноводствене организационе целине извештајног ентитета, одређивање лица одговорног за вођење пословних књига и састављање финансијских

²⁷ Financial Accounting Standards Board, *Original Pronouncements, Statement of Financial Accounting Concepts No 2*, www.fasb.org/cs

²⁸ Верификовани квалитет практично подразумева да би већи број независних процењивача по истим информацијама из финансијских извештаја имао консензус.

извештаја, затим лица која сачињавају рачуноводствене исправе (ходограм), од њиховог сачињавања до рачуноводносног евидентирања и чувања, као и рокова за састављање и евидентирање књиговодствених исправа.

1.1.2. Професионална оспособљеност рачуновођа

У примени професионалне рачуноводствене регулативе значајну улогу имају професионалне асоцијације. Само поједине земље имају традицију рачуноводствених тела (професионалних асоцијација) задужених за примену професионалне рачуноводствене регулативе. Пре свега, то су земље англосаксонског система рачуноводства у којима је присутна дерегулација рачуноводства, односно примена општеприхваћених рачуноводствених начела, док је код континентално-европских земаља присутније регулисање финансијског извештавања путем законских прописа.

Уопште узев, основна обележја професије, па тако и рачуноводствене професије јесу да она обухвата интелектуалне радње са великом појединачном одговорношћу, да обрађује научне претпоставке са намером практичне примене, да има едукативно-комуникациону технику, да има склоност ка самосталној организацији и да је према мотивацији алтруистична. У социолошком смислу, потребно је да рачуноводствена професија поседује критеријуме за приступање, да одржава стандарде понашања, да има признат статус, да је чине асоцијације посвећене напредовању друштвеног значаја професије, затим да поседује традицију, обичаје и симболе²⁹. Чланови рачуноводствене професије треба да поседују одређене интелектуалне способности, затим да се придржавају заједничких правила понашања при пружању професионалних услуга и да прихватају обавезе према асоцијацији, послодавцима и друштву у целини, уз тежњу ка хармонизацији личних интереса са ширим интересима професије³⁰.

Утицај професионалних рачуновођа на поузданост финансијских извештаја, независно од тога да ли они сачињавају финансијске извештаје или су ангажовани на ревизији финансијских извештаја (било екстерној или интерној), огледа се у способности примене законске, професионалне и интерне регулативе, затим у њиховом ангажовању на предлагању интерне рачуноводствене регулативе, при чему се у свим облицима њиховог ангажовања подразумева потпуна примена етичких норми установљених од стране професионалних тела.

²⁹ Стојановић, Р., (2010) "Етички кодекс професионалне етике као *condition sine qua non* рачуноводствене регулативе", *Зборник радова 41. симпозијум*; СРРС, стр.150.

³⁰ Традиционалне професије настале су у области медицине (4000. год. пре н.е.), права (у једанаестом веку) и теологије (у једанаестом веку), док је професија у области рачуноводства новијег доба стара тек око 150 година (иако је вештина евиденције пословних промена древна).

Према томе, захтев за компетентношћу професионалних рачуновођа превазилази уско специјализоване послове из домена финансијског извештавања и везује се за далеко шири обим знања и вештина. Поред пружања информационе подршке при доношењу пословних одлука, професионални рачуновођа има значајну улогу у поступку анализе ризика, установљавању и развијању система интерних контрола, установљавања интерних правила пословања и слично. Он треба да поседује способности: креативног размишљања, преговарања, посматрања проблема знатно шире од финансијских ефеката, ефикасне комуникације са свим нивоима руковођења, као и способност анализе и тумачења информација из финансијских извештаја.

Стицање и одржавање професионалног звања. Примена МРС/МСФИ има за последицу интернационализацију рачуноводствене професије³¹, која подразумева усаглашавање програма едукације на националном и глобалном нивоу, односно примену Међународних образовних стандарда за професионалне рачуновође.

Међународна образовна регулатива за професионалне рачуновође је у основи резултат мисије Образовног комитета - ЕС (*Educational Committee*) као сталног комитета Одбора) IFAC-а. Битни елементи укупне структуре и процеса образовања и развоја рачуноводствене професије успостављају се следећим међународним образовним стандардима (IES): IES 1 - *Услови за приступање (пријем) програму образовања професионалних рачуновођа*, IES 2 - *Садржај програма образовања професионалних рачуновођа*, IES 3 - *Професионалне вештине*, IES 4 - *Професионалне вредности, етика и ставови*, IES 5 - *Захтеви за практичним искуством*, IES 6 - *Процена професионалне способности и компетентности*, IES 7 - *Континуирано професионално усавршавање* и IES 8 - *Захтевана компетентност за професионалне ревизоре*.

Професионална оспособљеност лица која воде пословне књиге и састављају финансијске извештаје подразумева: испуњавање прописаних услова за укључивање у професију, стицање професионалног звања полагањем одговарајућег испита и континуирану едукацију. Организовање професије обухвата и сталан надзор над радом професионалних рачуновођа са циљем заштите јавног интереса и квалитета пружања услуга, уз примену актуелних новина у професији, информационих технологија и законске регулативе. Савез рачуновођа и ревизора Србије као пуноправни члан IFAC-а донео је Рачуноводствени образовни стандард (РОС) 31 који је усклађен са

³¹ Рачуноводствена професија подразумева професионалног рачуновођу који може бити ангажован на пружању рачуноводствених услуга, затим на пружању услуга екстерне ревизије, или на пружању услуга интерне ревизије. Дакле, ради се о различитом ангажовању и различитим звањима стеченим у оквиру једне исте професије.

међународним образовним стандардима и на основу кога се за професионалне рачуновође организује стицање професионалних звања и континуирана едукација.

Етика професионалних рачуновођа. Јавност најчешће није у стању да оцењује квалитет професионалних услуга, па та улога мора да се препусти професионалним телима која врше контролу: уласка у професију, затим рада професионалних чланова, изласка из професије, као и примене одређених правила понашања професионалних чланова, односно етичког кодекса. Независно од тога што се поједине одредбе кодекса различитих професија могу међусобно разликовати, заједничко им је то да су чланови конкретних професија дужни да одржавају одређени стандард понашања. Процес хармонизације у области финансијског извештавања, екстерне ревизије и интерне ревизије подразумева примену одговарајуће међународне професионалне регулативе, а основ за примену међународне професионалне регулативе у области рачуноводства су етички³² кодекси које су донеле међународне асоцијације: Међународна федерација рачуновођа (IFAC³³), Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (AICIPA³⁴), Међународна асоцијација врховних државних ревизорских институција (INTOSAI³⁵) и кодекс Института за интерну ревизију (IIA³⁶) који врши значајан глобални утицај и чија примена је обавезна за све чланове наведених асоцијација. Предмет садржине наведених кодекса су основни морални принципи: интегритет, поштење, објективност, одговорност, чување професионалне тајне, неопходност континуираног професионалног усавршавања и принцип независности као предуслов спровођења поступка ревизије, што је приказано у Табели 1.

Табела 1 Компаративни садржај кодекса етике

<i>IFAC</i>	<i>INTOSAI</i>	<i>IIA (Институт за интерну ревизију)</i>
1. Интегритет	1. Поверење, поузданост, кредибилитет	1. Интегритет
2. Објективност	2. Интегритет	2. Објективност
3. Професионална способност и дужна пажња	3. Независност, објективност, непристрасност	3. Поверљивост
4. Поверљивост	4. Професионална тајност	4. Компетентност
5. Професионално понашање	5. Компетентност	

³² У ширем смислу, етика представља скуп моралних принципа или вредности које су обавезне за припаднике одговарајуће професије. То се посебно односи на професију лекара и адвоката, али не у мањој мери и на рачуновође и ревизоре који врше функцију од јавног интереса.

³³ *International Federation of Accountants*, основана 1973. године у Лондону.

³⁴ *American Institute of Accountants*, 1973. одређен као промотер GAAP стандарда за привреду, а од 1986. је промотер и за стандарде за јавни сектор.

³⁵ *The International Organization of Supreme Audit Institutions*, основана 1953, а Лимском декларацијом 1977. дефинисан је њен правни оквир.

³⁶ *The Institute of Internal Auditors*, Florida.

Кодекс етике за професионалне рачуновође који је донела Међународна федерација рачуновођа (IFAC)³⁷ представља скуп норми моралног карактера које регулишу понашање припадника рачуноводствене професије. Овај кодекс је у примени код претежног броја земаља чланица, било директно (његовим преузимањем, што је случај са Републиком Србијом), било индиректно (доношењем националног кодекса са конвергентним садржајем).

Професионалне рачуновође треба да се придржавају основних етичких принципа и да пружају професионалне услуге у складу са важећим професионалним стандардима, а посебан дисциплински орган, на основу аката о одговорности, треба да се стара о случајевима кршења и непоштовања етичких норми. Општи професионални етички принципи³⁸ Кодексом су систематизовани као: интегритет, објективност, професионална оспособљеност, поверљивост и професионално понашање.

Професионални рачуновођа у процесу дефинисања циљева билансне политике има улогу консултанта: он управи треба да помогне да изабере циљеве који су допустиви и остварљиви, уз изношење разлога који доказују да одређени циљеви нису допустиви са становишта законских прописа и рачуноводствених стандарда. Према томе стратегију финансијског извештавања дефинише управа, а тактика финансијског извештавања је поверена рачуновођи. Уколико за реализацију задатог циља билансне политике рачуновођи на располагању стоји више инструмената, он мора донети одлуку о томе који од расположивих инструмената треба да користи. Овај избор претпоставља да рачуновођа познаје све расположиве мере, као и последице њиховог предузимања које, иако воде истом општем циљу, могу бити различите³⁹.

Јавна улога професионалних рачуновођа посебно је наглашена у делу који се тиче смањења информационог ризика за доносиоце виталних економских одлука⁴⁰. Услов за реализовање јавног интереса је транспарентно финансијско извештавање које се неизбежно јавља на свим нивоима управљања и које треба да допринесе елиминисању

³⁷ IFAC-ов *Етички кодекс професионалних рачуновођа* донет је 2001. године, а допуњаван је 2005, 2009. и 2012. године.

³⁸ С обзиром на основну тему овог рада и формална ограничења његовог обима, у наставку се указује само на опште професионалне етичке принципе који се примењују на све професионалне рачуновође.

³⁹ Амерички институт овлашћених рачуновођа (AICPA) истакао је потребу за следећим базичним способностима професионалног рачуновође:

- вештина комуникације и лидерстава;
- способност стратешког и критичког размишљања;
- способност антиципирања измењених потреба клијената и тржишта;
- интерпретација како финансијских, тако и нефинансијских информација;
- вештина коришћења информациониоих технологија.

⁴⁰ При томе треба имати у виду да постоје инхерентна ограничења у процесу вршења јавне улоге рачуновођа.

јаза између онога што корисници финансијских извештаја очекују и онога што им финансијски извештаји нуде.

Пошто се финансијски извештаји састављају на бази протеклих догађаја (историјски приступ), често се сматра да је код њих присутна езотеричност (затвореност, недоступност, нејасноћа), изоморфија (садржајна и формална једноличност за све кориснике), мањак предсказне (предиктивне) вредности информација садржаних у њима и неблаговременост извештаја. Професионална оспособљеност лица која састављају финансијске извештаје треба да допринесе елиминисању наведених потенцијалних негативности финансијских извештаја. Професионалан приступ подразумева два облика активности рачуновође: активности усмерене на квалитативне карактеристике финансијских извештаја, односно на унапређење упоредивости, објективности, благовремености и разумљивости информација садржаних у њима и други облик су активности којима се настоји да се обезбеди што боља промоција информација садржаних у финансијским извештајима корисника финансијских извештаја, односно да се корисницима финансијских извештаја пружи помоћ у коришћењу и разумевању тих информација.

Финансијски извештаји: биланс стања, биланс успеха, извештај о променама на капиталу и извештај о токовима готовине, састављени у складу са смерницама МРС/МСФИ имају поједностављену табеларну форму, ради што једноставније употребе од стране бројних корисника. Напомене, као саставни део финансијских исказа, са којима су систематски повезане, садрже детаљније приказе структуре материјално значајних ставки финансијских исказа. Поред тога, оне треба да садрже оперативне информације и информације планског карактера које су обично садржане у интерним извештајима управе ентитета.

Обим информација које ће бити презентоване корисницима у напоменама уз финансијске извештаје, поред захтева назначених у конкретним МСФИ, представља процену и избор рачуновође. Обелодањивање додатних информација може бити формулисано тако да се корисницима пружи само информације чије објављивање је обавезно у складу са рачуноводственим стандардима, или да се корисницима пружи све информације које могу утицати на квалитет донетих пословних одлука. У околностима када се основ за објављивање поверљивих информација налази у посебним одобрењима послодавца, професионални рачуновођа има обавезу да штити интересе послодавца и треће стране.

У вези са одлучивањем да ли ће одређена информација бити обелодањена, професионални рачуновођа треба да размотри неколико значајних питања. Најпре,

потребно је сагледавање да ли би интереси свих страна, укључујући и трећу страну, били угрожени уколико би дошло до обелодањивања. Затим, потребно је сагледавање да ли су све релевантне информације познате и потврђене, па уколико није тако, а постоји обавеза обелодањивања информација, примењује се професионално расуђивање при одређивању облика⁴¹ и обима информација, јер обелодањивање непотврђених и непотпуних информација може довести до заблуде и нанети штету како кориснику информација, тако и послодавацу. Коначно, професионални рачуновођа треба да процени обим сопствене правне обавезе у вези са конкретном информацијом, као и тежину последица које из тога могу проистећи. Ради лакшег одлучивања о овим питањима, професионални рачуновођа може консултовати правног саветника или професионалну организацију.

Уколико треба објавити информације које се односе на пословни догађај за који не постоји посебан рачуноводствени стандард, рачуновођа треба да минимумом информација сматра захтеве који су, као општи, постављени Међународним рачуноводственим стандардом 1- *Презентација финансијских извештаја*. Рачуновођа, дакле, треба да просуди које су то важне информације за кориснике и преузме одговорност према управи и корисницима у вези са избором додатних информација које ће бити обелодањене у напоменама уз финансијске извештаје.

Сврха напомена је омогућавање прецизнијег дефинисања финансијског положаја, промена финансијског положаја и перформанси пословања, као и идентификовање финансијског ризика карактеристичног за пословање у обрачунском периоду и ризика који се могу очекивати у наредном периоду. С обзиром да напомене немају строго прописану форму⁴², оне представљају професионални изазов за рачуновођу и због

⁴¹ Облик саопштења информација треба да буде примерен лицима којима се поверљиве информације саопштавају. Примереност примаоца поверљивих информација просуђује се са аспекта одговорности и спремности да се по тој информацији реагује.

⁴² Напомене немају строго прописан облик, али према параграфима 112-116 IAS 1 сугерисан је њихов следећи садржај:

- опште информације о ентитету (седиште, правна форма, опис природе пословања и главних активности, назив матичног правног лица и крајњег власника матичног правног лица, податак о просечном броју запослених у току године на бази стања крајем сваког месеца);
- информација о усаглашености са националним прописима и МРС/МСФИ;
- информација о корекцији почетног стања на основу грешке и промена рачуноводствених политика;
- информација о примењеним основама за вредновање позиција у припреми финансијског извештаја;
- информација о рачуноводственим политикама које су примењене при рачуноводственој евиденцији пословних промена.

Поред наведених информација, напомене треба да садрже и: додатне информације везане за позиције приказане у финансијском извештају; додатна обелодањивања која захтевају МРС/МСФИ; спецификацију неусаглашених потраживања и обавеза и основне изворе неизвесности конкретних процена.

широке лепезе релевантних информација које садрже може се тврдити да њихова форма и садржина представљају професионалну идентификацију лица које их је сачинило.

1.1.3. Управа извештајног ентитета и њени ставови у вези са питањима битним за финансијско извештавање

Независно од чињенице да рачуноводствена функција, односно лица запослена у њој сачињавају финансијске извештаје у складу са регулаторним оквиром и усвојеним рачуноводственим политикама, управа извештајног ентитета има крајњу одговорност за финансијско извештавање, која се огледа у потписивању финансијских извештаја, као и посебне изјаве која се захтева у складу са Међународним стандардима ревизије, ако су финансијски извештаји предмет независне ревизије. Чињеница да интереси корисника финансијских извештаја нису исти, односно да су обично дивергентни, управљачки врх ентитета има задатак да билансном политиком, односно политиком финансијског извештавања одреди циљеве које жели да постигне финансијским извештавањем. Пошто циљеви могу да буду бројни, као што су: презентовање доброг финансијског положаја, повољне приносне снаге, ликвидност и слично, управа треба да изврши њихово рангирање, што је у основи условљено овладавањем и разумевањем информација садржаних у финансијским извештајима, као и квалитетном подршком професионалних рачуновођа. Изградња финансијских тржишта високе информационе ефикасности претпоставља истакнуте финансијске аналитичаре и за подручје финансијског извештавања изузетно обучене инвеститоре, менаџере и рачуновође.

Управа има суштинску одговорност за избор рачуноводствених политика у вези са вредновањем билансних ставки, нарочито у околностима када МСФИ нуде различите опције, као и обезбеђење њихове конзистентне примене и одређивање лица, односно његових образовних и професионалних карактеристика, којем ће бити поверено вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја. Наведене одговорности управе посматрано појединачно, али и у интеракцији и синергији, потврђују да управа заиста има велике могућности да обликује финансијске извештаје у складу са циљевима извештавања, али и у складу са циљевима власника или сопственим циљевима. У оквиру тих могућности треба направити разлику између могућности заснованих на дискрецији коју омогућава оквир извештавања, од активности које по суштини представљају праксе обликовања извештаја путем креативног рачуноводства чији резултат су различити облици манипулисања финансијским извештајима.

Могућности утицаја на финансијско извештавање, чије упориште је дискреционо право засновано на регулаторном оквиру, односе се на:

- избор рачуноводствених политика вредновања билансних ставки,
- промене рачуноводствених политика у току времена,
- оквирне и конкретне рачуноводствене процене,
- кључне претпоставке у вези са будућим пословањем, које укључују и одрживост претпоставке о сталности пословања,
- услове, разлоге и ефекте одступања од захтева појединих стандарда, ради обезбеђења захтева за фер презентацијом.

Независно од чињенице да се наведене одлуке доносе на основу аргументованих предлога рачуноводствене функције, коначну одговорност има управа која се опредељује за могућност коју процени као решење које јој више одговара. У складу са регулаторним оквиром извештавања, ово дискреционо право је неоспорно и као такво у директној функцији обезбеђења захтева за фер презентацијом финансијских извештаја, у целини.

Друга могућност утицаја управе на финансијске извештаје у целини, па самим тим и на ниво поузданости финансијских извештаја представља реалну опасност, која се реализује кроз широки спектар могућности и активности свесног обликовања финансијских извештаја са циљем да они, по правилу, искажу имовински, финансијски и приносни положај бољим него што он заиста јесте, односно у складу са сопственим краткорочним интересима. На тај начин (у основи, ради се о различитим облицима финансијског и пословног криминала, преварама, утајама, фиктивним рачунима, фиктивним предузећима, фалсификовању и уништавању документације недозвољеним берзанским шпекулацијама, а у последње време и сајбер криминалу) управа обезбеђује остварење својих циљева, доводи у заблуду и наводи на погрешне одлуке власнике, повериоце, запослене, инвеститоре и остале кориснике финансијских извештаја.

Механизми спречавања неодговорног понашања управе могу бити адекватни системи и модели корпоративног управљања, ефикасни интерни и екстерни системи надзора, укључујући и инспекцијске органе, односно одговарајући ефикасан правни систем, како у смислу превенције, тако и санкционисања девијантног понашања. Са циљем хармонизације система корпоративног управљања и веће транспарентности у тој области одређене земље, у оквиру којих и Немачка, усвојиле су Кодекс корпоративног управљања⁴³ којим су конкретније одређене надлежности појединих нивоа управе у вези са различитим питањима која обухватају и финансијско извештавање. Наведена појава

⁴³ Привредна комора Србије је, на основу члана 11. став 1. алинеја 7. Закона о привредним коморама („Службени гласник РС”, бр. 65/01, 36/09 и 99/11), члана 35. став 1. тачка 10. Статута Привредне коморе Србије („Службени гласник РС”, бр. 45/02, 107/03, 44/05, 29/09, 35/11, 46/11 и 103/11), на седници одржаној 17. септембра 2012. године, донела Кодекс корпоративног управљања, чији циљ је унапређење система корпоративног управљања у друштвима капитала у Србији.

доприноси квалитетнијем финансијском извештавању и унапређењу поузданости финансијских извештаја, јер адекватно корпоративно управљање представља један од кључних параметара правилне примене међународне регулативе.

1.1.4. Улога интерних и екстерних система надзора

Систем интерних контрола. Систем интерних контрола успоставља управа извештајног ентитета, са циљем ефикаснијег управљања средствима која су јој поверена. Овај систем Међународним стандардима ревизије дефинисан је као „процес који је дизајниран, имплементиран и одржаван од стране управе са циљем да пружи разумно уверавање у остваривање циљева извештајног ентитета у вези са поузданошћу финансијског извештавања, ефективношћу и ефикасношћу активности и усаглашеношћу са одговарајућим законским прописима“⁴⁴. Према томе, овакав систем треба да допринесе заштити ресурса, укључујући и одговарајуће рачуноводствено обухватање пословних трансакција и њихово рефлектовање на имовину, обавезе, капитал, приходе и расходе, као основне елементе финансијских извештаја.

Систем интерних контрола, који је адекватно успостављен и ефикасно функционише, несумњиво доприноси квалитетнијем функционисању рачуноводствене функције и рачуноводственог информационог система, а тиме и поузданости информација садржаних у финансијским извештајима. Наведени допринос може да има два аспекта: прописивања „правила игре“ за запослене у рачуноводственој функцији и обавезивања на поштовање законске, професионалне и интерне регулативе и други, путем „дисциплиновања“ управе да не прибегава обликовању финансијских извештаја, изван дискреционог простора дефинисаног регулаторним оквиром и мимо аргументованих предлога које у свом домену сачињава рачуноводствена функција.

Интерна ревизија. Интерна ревизија, код извештајних ентитета у којима је успостављена, доприноси поузданости и квалитету финансијских извештаја на сличан начин као и интерна контрола. Без обзира што она за разлику од екстерне ревизије финансијских извештаја није приоритетно фокусирана на финансијске извештаје, него на ревизију пословања и усклађености и система интерних контрола⁴⁵, неоспорно је да

⁴⁴ ISA, 2013. превод СРРС

⁴⁵ Делокруг интерне ревизије је (1) преглед рачуноводственог информационог система и система интерних контрола; (2) испитивање финансијских и пословних информација; (3) испитивање ефективности, ефикасности и економичности пословних одлука и (4) испитивање усаглашености са законима, осталом екстерном регулативом и политикама руководства (Андрић, Јакшић и Крсмановић 2012, *Ревизија-теорија и пракса*, Бечеј, Пролетер)

таквим функционисањем може значајно да допринесе поузданости и квалитету информација садржаних у финансијским извештајима. Пошто предмет испитивања интерне ревизије могу да буду и рачуноводствена функција и рачуноводствени информативни систем, односно процес генерисања рачуноводствених информација у најширем смислу, укључујући и рачуноводствене политике и рачуноводствене процене и њихове промене, то је прилика да се понашање управе и рачуновођа у том процесу професионално и критички сагледају и прате у континуитету и о томе извести највиши орган управе. Овако спроведена активност, уз назнаке о кориговању понашања за које се процени да може да угрози поузданост и квалитет финансијских извештаја свакако унапређује поузданост финансијских извештаја⁴⁶. Исто тако, интерна ревизија може да утиче на спречавање појаве грешака, нарочито свесних и недозвољених активности које могу да доведу до злоупотреба или отуђења ресурса који нису евидентирани, што је очигледан доказ индиректног утицаја наведеног института интерног надзора на поузданост и квалитет.

Према томе, иако обим деловања интерне ревизије у предузећу може да буде веома широк и хетероген, посебна пажња интерне ревизије треба да буде усмерена на проверу испуњења захтева који су постављени пред рачуноводствену професију у вези са применом регулаторног оквира финансијског извештавања, како законског, тако и професионалног и оквира установљеног интерном регулативом. Да би интерна ревизија могла да одговори на овај захтев, треба да има одговарајућу позицију у организационој структури извештајног ентитета и одговарајућу подршку органа управе и органа надзора. На овај начин установљена интерна ревизија има потенцијални капацитет да благовремено реагује на пропусте у примени регулаторног оквира финансијског извештавања, са акцентом на примену МСФИ и допринесе презентацији и обелодањивању поузданих финансијских извештаја.

Екстерна ревизија. Екстерна ревизија представља процес у којем се врши верификовање финансијских извештаја, односно давање кредибилитета финансијским извештајима и, ако је извршена у складу са Међународним стандардима ревизије (IFAC) или и Општеприхваћеним стандардима ревизије (AICPA), такође доприноси поузданости, квалитету и фер презентацији финансијских извештаја. У поступку ревизије сагледавање квалитета информација из финансијских извештаја врши се путем: независне провере квалитета тих информација и додатних подстицаја управи да више

⁴⁶ Божић, Р., (2015) "Фер презентација, квалитет и поузданост финансијских извештаја – приступ, ограничења, донети и нови изазови", *Зборник радова 19. конгрес СРРРС*, Бања Врућица, стр. 61.

пажње посвети одговорности за финансијско извештавање, због чињенице да унапред зна да ће финансијски извештаји бити предмет екстерне провере.

Мишљења независног ревизора о финансијским извештајима, који су били предмет ревизије, упућујућа су за кориснике финансијских извештаја, јер:

- потврђују задовољавајући начин фер презентације, у случају позитивног мишљења;
- указују на потребне корекције како би финансијски извештаји испунили захтеве фер презентације, у случају давања мишљења са резервом;
- у потпуности и експлицитно доводе у питање фер презентацију, у случају негативног мишљења;
- експлицитно наводе да се не може изразити мишљење о финансијским извештајима и фер презентацији информација садржаних у њима, због ограничења наметнутог од стране извештајног ентитета, у случају суздржаности од давања мишљења.

Према томе, извештај ревизора додатно употпуњује слику о финансијским извештајима и кориснику финансијских извештаја може да пружи додатне и упућујуће информације о поузданости и квалитету финансијских извештаја.

1.2. Компаративан приступ регулаторном оквиру финансијског извештавања

Финансијски извештаји састављени за различите кориснике широм света могу изгледати слично, али садрже разлике узроковане различитим чиниоцима. Најзначајнији чиниоци тих разлика су: правни системи (легални контекст), извори финансирања (снабдевачи финансијских средстава), опорезивање (утицај пореске регулативе на рачуноводствена мерења), значај рачуноводствене професије, стабилност националне валуте, ниво економског развоја, рачуноводствена теорија и спољашњи утицаји. Између неких од наведених чинилаца постоји висок степен корелације. Тај корелативни однос манифестује се код англосаксонских земаља, као и на нивоу земаља са континентално-европским стилем рачуноводства. Тако су систем обичајног права, који је својствен Великој Британији, увезле Аустралија, Канада и САД. У овим земљама веома је развијено тржиште капитала, које због информационих потреба својих учесника значајно утиче на оријентацију финансијског извештавања. Овим земљама својствено је то да је пореско рачуноводство одвојено од финансијског и не утиче много на њега. Супротно томе, код већине континенталних европских земаља и Јапана рачуноводствена

регулатива заснована је на законском оквиру, на који у значајној мери утичу порески прописи и државни сектор уопште, као и банкарски сектор. Компаративни преглед карактеристика националних рачуноводствених система континентално-европских земаља и англосаксонских земаља дат је у Табели 2.

Табела 2 Утицај друштвено-економског окружења на рачуноводствени систем

	Континентално-европски рачуноводствени системи ⁴⁷	Англо-саксонски рачуноводствени системи
Усмереност	Легалистичка оријентација	"Фер презентација"
Обелодањивање уз финансијске извештаје	На ниском нивоу	Транспарентно и потпуно
Доминантни извор финансирања	Капитал углавном обезбеђује банкарски сектор	Капитал се углавном прибавља посредством берзи и државе
Правни систем	Утицај кодификованог права; закон обезбеђује детаљна рачуноводствена правила	Доминира обичајно право
Рачуноводствени принципи	Оптимизам	Конзервативизам
Порески систем	Финансијско рачуноводство и опорезивање су тесно повезани	Пореска правила не утичу на праксу финансијског рачуноводства

Извор: Walton P., Haller A. and Raffournier B., (2003) *International Accounting*, Second Edition, Thomson Learning, p. 8

Информације које су корисне за доношење одлука од стране корисника финансијских извештаја, односно циљеви рачуноводства и примери земаља приказани су у Табели 3.

Табела 3 Циљеви рачуноводства и примери земаља

	Континентално-европски рачуноводствени системи	Англо-саксонски рачуноводствени системи
Информације које су корисне за одлуке		
Примарни корисници Финансијских извештаја	Кредитори, пореске власти, инвеститори	Значајни инвеститори
Рачуноводствени принципи	Доминација принципа опрезности и утицај опорезивања на финансијско рачуноводство смањују корисност финансијских извештаја за доношење одлука	Поштено приказивање, истинита и фер презентација
Обим обелодањивања	Склоност ка мањем обиму	Склоност ка већем обиму

⁴⁷ Назив континентално-европски рачуноводствени системи објашњава се чињеницом да се највећи број припадника овог рачуноводственог кластера налази у континенталној Европи. Због чињенице да ова рачуноводствена групација обухвата и неке ваневропске земље, сматрамо да би адекватнији назив овог глобалног рачуноводственог кластера био *континентални*.

	обелодањивања	обелодањивања
Разуђеност рачуноводствених политика	Значајна могућност избора у вези са признавањем и вредновањем ставки	Готово не постоји могућност избора у вези са признавањем и вредновањем ставки
Обрачун добитка за расподелу	Опрезно утврђивање добитка: - принцип конзервативизама - ограничење расподеле добитка - склоност ка већим скривеним резервама	Обрачун резултата користан за одлучивање: -поштена и фер презентација -доминирање обрачунске основе -не постоје ограничења за расподелу добитка -склоност ка мањем износу скривених резерви
Пореска основа	Узајамни утицај опорезивања и финансијског рачуноводства	Не постоји узајамни утицај опорезивања и финансијског рачуноводства
Примери земаља	Белгија, Немачка, Француска, Грчка, Јапан, Португалија, Швајцарска	Аустралија, Велика Британија, Исланд, Канада, Нови Зеланд, Холандија, Сингапур, САД

Извор: Walton P., Haller A. and Raffournier B., (2003) *International Accounting*, Second Edition, Thomson Learning, p. 8

Промене међународног окружења утицале су на финансијско извештавање, тако што се повећао значај његових компаративних и међународних аспеката, а јавиле су се и бројне иницијативе за ублажавање поменутих разлика, односно за хармонизацију рачуноводства на глобалном плану. Нарочито значајну улогу у хармонизацији финансијског извештавања имали су Комитет, односно Одбор за Међународне стандарде (IASB, односно IASB), чија активност се одвија у оквиру Међународне федерације рачуновођа, а који промовише, установљава и објављује МСФИ, као и институције ЕУ, које доносе директиве и одредбе о хармонизацији рачуноводствених пракси у земљама чланицама ЕУ.

Независно од чињенице да се рачуноводство и финансијско извештавање данас углавном заснивају на пракси англосаксонских земаља, и друге земље дале су важан допринос развоју рачуноводства, на пример, Италија⁴⁸. Наиме, у петнаестом веку италијански градови били су лидери у трговини, па тиме и у рачуноводству, од када потиче двојно рачуноводство, које се пренело и на друге делове света. Велика Британија је у деветнаестом веку преузела вођство у рачуноводству, за које је карактеристичан и развој рачуноводствене професије (у Шкотској и Енглеској настале су прве професионалне рачуноводствене асоцијације), што су пратиле САД (где је настао Амерички институт сертификованих јавних рачуновођа⁴⁹, који је данас највеће удружење овог типа у свету).

⁴⁸ Још у Старом Риму постојале су одређене форме рачуноводства.

⁴⁹ American Institute of Certified Public Accountants - AICPA

1.2.1. Актуелни регулаторни оквири финансијског извештавања на глобалном нивоу

Регулаторни оквири финансијског извештавања који имају доминантну улогу на глобалном нивоу су: Међународни рачуноводствени стандарди, односно Међународни стандарди финансијског извештавања (МРС/МСФИ); Амерички општеприхваћени принципи (US GAAP⁵⁰); и Британски општеприхваћени принципи (UK GAAP). Поред наведених стандарда, регулаторни оквир финансијског извештавања у Европи чине и Директиве Европске уније, чији циљ је хармонизација процеса финансијског извештавања, пре свега на јединственом европском тржишту.

Међународни стандарди финансијског извештавања. Професионална рачуноводствена регулатива и саморегулативни поступци њеног доношења и примене спадају у надлежност рачуноводствене професије, организоване на глобалном, регионалном и националном нивоу. Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB)⁵¹ своју активност спроводи у оквиру Међународне федерације рачуновођа са циљем повећања степена заштите интереса инвеститора и стварања услова за фер конкуренцију на финансијским тржиштима; он обликује регулативу финансијског извештавања у континуитету, путем дефинисања комплетног сета финансијских извештаја на широј основи (четири табеларна финансијска извештаја и напомене уз финансијске извештаје). Сврха наведених активности је обезбеђивање поузданих информација релевантних за доношење пословних одлука корисника финансијских извештаја и повећање степена хармонизације финансијског извештавања. Хармонизација финансијског извештавања подстиче се повећањем броја стандарда финансијског извештавања и ревидирањем раније донетих стандарда са циљем смањења права избора садржаног у њима, као и заменом раније донетих стандарда новим стандардима финансијског извештавања⁵². Примена стандарда подразумева јавност финансијских извештаја, као и битно промењен приступ менаџмента, који се састоји у учествовању у доношењу интерне рачуноводствене регулативе, односно рачуноводствених политика и у објављивању финансијских извештаја. „Обезбеђивање рачуноводствене информације

⁵⁰ Generally Accepted Accounting Principles in the United States

⁵¹ До 2002. године, Комитет за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB).

⁵² Структура актуелних Међународних рачуноводствених стандарда: 16 Међународних стандарда финансијског извештавања (IFRS), 29 Међународних рачуноводствених стандарда (IAS), 10 Тумачења Сталног комитета за тумачења (SIC), 21 Тумачење Комитета за тумачења међународног финансијског извештавања (IFRIC). Тренутно, у преко 100 земаља захтева се или директна примена IASB стандарда за све домаће компаније или је национална регулатива усклађена са овим стандардима.

кошта и треба је обезбедити само ако се процени да користи од њене употребе надмашују трошкове⁵³. Овај критеријум назива се *cost-benefit* критеријум.

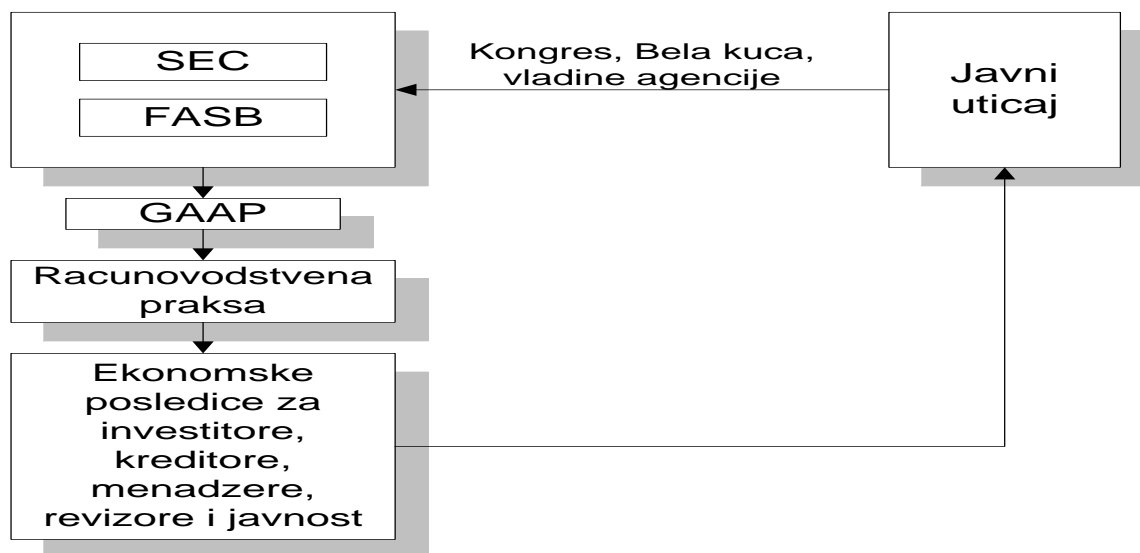
Амерички општеприхваћени рачуноводствени принципи (GAAP). Ови принципи представљају националне америчке стандарде донете од стране Одбора за стандарде финансијског извештавања (FASB). GAAP се заснивају на комбинацији принципа униформности и флексибилности, при чему приоритет дају униформности. Финансијско извештавање има велики значај у рачуноводственој теорији и пракси САД, што доказује изузетно детаљна регулатива рачуноводства у односу на читав остали свет.

Рачуноводствено извештавање у САД превасходно је усмерено ка инвеститорима (акционарима), па се од финансијских извештаја захтевају информације које су основ за доношење ваљаних пословних одлука. Реч је о *Decision use-fullness, Fair presentation* и *Materiality concept* тј. о информацијама релевантним за потребе одлучивања које су презентоване тако да омогуће што сигурнији увид у финансијско-економски положај предузећа.

О питањима финансијског извештавања одлучују, са једне стране, Комисија за хартије од вредности и берзе (SEC), коју је основало федерално законодавство, као и бројне регулаторне комисије, а с друге стране приватни сектор, односно професионална рачуноводствена тела, међу којима се истиче Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (AICPA). Законодавна власт у САД нема директан утицај на рачуноводствену праксу. Стандарде доноси FASB чија активност се одвија у оквиру AICPA-а, а они постају службено признати чим их одобри SEC (Securities and Exchange Commission), што истовремено значи и да њихова примена постаје обавезујућа за све компаније под њеном надлежношћу.

Процес доношења стандарда од стране FASB (почев од 1973. године донето је преко 100 стандарда) подразумева комбиновање дедуктивног теоријског приступа и утицаја заснованих на политичком лобирању, што је илустровано Сликаом 4.

⁵³ Мартић, С., (1998) *Упоредни рачуноводствени системи*, Београд, Економски факултет, стр. 87.

Слика 4 Процес доношења рачуноводствених стандарда у САД

Извор: Pratt, J., (1994) *Financial Accounting*, South-Western Publishing Co, SAD, стр.24.

Једно од основних рачуноводствених питања која су предмет GAAP стандарда је билансирање средстава која карактерише традиционално схватање историјских трошкова као основе рачуноводства, као и рачуноводствено начело настанка пословног догађаја које подразумева да се приходи и добици могу признати само када настане пословна трансакција. Форма рачуноводствених извештаја и терминологија позиција у њима нису регулисане законским прописима, али је суштина извештавања утврђена AICPA рачуноводственим стандардима. Америчке корпорације састављају три главна рачуноводствена извештаја: биланс стања (*Balance Sheet, Statement of Financial position, Statement of Financial condition*); биланс успеха (*Income Statement, Earnings statement, Operations statement*)⁵⁴ и извештај о токовима готовине (*Cash Flow Statement*).

Поред наведених извештаја, велика правна лица достављају и извештај о пословању који саставља управни одбор, затим извештај независног ревизора, анализу резултата пословања и финансијске ситуације уз разматрање извештаја, извештај о акцијском капиталу (*Statement of Stockholder's Equity*), прилоге (напомене) уз финансијске извештаје, десетогодишње поређење изабраних финансијских података (извештај који врши десетогодишње упоређивање података објављених у билансима) и кварталне податке (овим извештајем образлаже се пословање ентитета у сваком кварталу претходне пословне године).

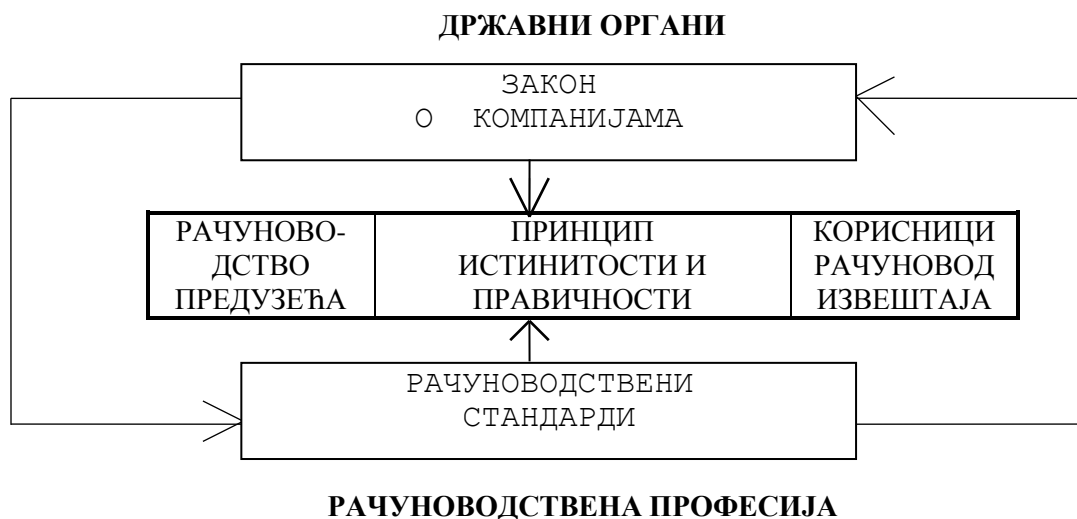
⁵⁴ Биланс успеха у САД презентује се детаљније у односу на друге земље. SEC захтева да се у билансу успеха презентују подаци за три године - текућу и две претходне.

Табела 4 - Сличности и разлике између МСФИ и US GAAP

	МСФИ	US GAAP
Рачуноводствени оквир	Сопствени оквир за доношење стандарда.	Сопствени оквир за доношење стандарда.
Квантитативне карактеристике финансијских извештаја	Нема разлике.	Нема разлике.
Елементи финансијских извештаја	Нема разлике.	Нема разлике.
Историјски трошак	Основно рачуноводствено начело, уз могућност накнадног процењивања вредности сталне нематеријалне и материјалне имовине и финансијских инструмената.	Искључује могућност поновног процењивања, осим за финансијске инструменте који се вреднују по фер вредности.
Финансијски извештаји	Сви ентитети морају да састављају јединствене финансијске извештаје, који су у складу са МСФИ.	Сви ентитети регистровани код SEC састављају финансијске извештаје у складу са US GAAP или у складу са МСФИ, уз услов да нето приход и капитал у напоменама искажу према US GAAP.
Упоредни подаци у финансијским извештајима	Захтевани су за претходну годину.	Захтевани су за две године, осим биланса стања, где су захтевани подаци само за претходну годину .

Извор: Стојановић Р. (2015) "Компаративни приступ регулаторном оквиру финансијског извештавања", *Рачуноводство*, бр.4/2015, СРРС, Београд, стр. 38.

Британски општеприхваћени рачуноводствени принципи. На рачуноводствену праксу у Великој Британији утичу Закон о компанијама и рачуноводствена професија, која се бави питањима рачуноводствене праксе и објављује рачуноводствене стандарде. Утицај берзи и пореског система је минималан. Државни органи који доносе Закон о компанијама у вези са питањима финансијског извештавања сарађују са професионалним асоцијацијама, а резултат те сарадње су два основна принципа на којима почива финансијско извештавање - принцип истинитости и принцип правичности, који подразумевају да се финансијски извештаји презентују корисницима на истинит и фер начин, што је илустровано Сликаом 5.

Слика 5 Систем рачуноводства у Великој Британији

Извор: Стојановић Р. (2015) "Компаративни приступ регулаторном оквиру финансијског извештавања", *Рачуноводство*, бр.4/2015, СРРС, Београд, стр. 39.

Поред принципа истинитости и правичности, Закон о компанијама у вези са финансијским извештавањем утврђује и следећих пет принципа:

- *Going concern* - принцип који подразумева да предузеће послује у континуитету;
- *Конзистентност* - који захтева да се рачуноводствене политике доследно примењују из године у годину;
- *Опрезност* – који подразумева да се износи позиција утврђују опрезно, односно да се извештајима обухватају само реализовани добици, али и све познате обавезе и губици;
- *Узрочност* који захтева супротстављање прихода и расхода на обрачунској бази;
- *Појединачно процењивање* који подразумева вредновање појединачних средстава и обавеза у оквиру сваке категорије активе или пасиве.

Британски стандарди су усклађени са МСФИ, а концепт истинитог и фер извештавања присутан у МСФИ преузет је из регулаторног оквира Британије. Правила вредновања средстава садржана у британским стандардима омогућавају вредновање средстава на основу историјских трошкова, текућих трошкова или комбинацијом историјских и текућих трошкова. Допуштена је ревалоризација материјалних инвестиција на основу тржишних цена. За разлику од САД, у Великој Британији често се ревалоризују земљиште и зграде, а компаније које то чине морају имати ревалоризациону резерву. Према британским стандардима, основна средства се амортизују, а износ амортизације се обелодањује. Амортизација није процес вредновања, већ процес алокације. Рачуноводственим стандардом 19 - *Рачуноводствено обухватање*

инвестирања у имовину прописано је да се учешћа не амортизују, већ да се уносе у биланс стања према њиховој текућој тржишној вредности.

У Великој Британији значајна пажња се посвећује креативном рачуноводству, јер оно узрокује „сукоб између правне форме и економске суштине“⁵⁵. У почетку је креативно рачуноводство имало за циљ да сакрије информације, чиме су неке фирме чувале личне интересе, а ревизори и законодавство их нису могли разоткрити, јер је креативно рачуноводство деловало „тамо где рачуноводствени стандарди нису били перспективни, односно тамо где нису имали разумне апликације за индивидуалне околности“⁵⁶. Циљеви креативног рачуноводства почивају на непоштењу и обмани, а најчешће им је крајњи исход превара и проневера.

Сама форма финансијских извештаја у Великој Британији, изведена је из форме дате у европским Директивама⁵⁷, а Закон о компанијама налаже да ови извештаји морају да обезбеде истинит и поштен увид⁵⁸. Уз финансијске извештаје велике компаније достављају и извештај директора. Уобичајено извештај о токовима средстава објављују велике компаније, док мале не морају, нити то чине. Мале компаније не морају да публикују ни биланс успеха, ни извештај директора, а биланс стања могу да публикују у скраћеној форми.

Консолидовани финансијски извештаји усклађени су са захтевима европских директива, док је Законом о компанијама прецизирано под којим условима и у којим случајевима матичне компаније и холдинг компаније сачињавају консолидоване финансијске извештаје, као и изузеци од обавезе консолидовања, док су технике консолидовања препуштене односним рачуноводственим стандардима.

Регулаторни оквир финансијског извештавања у Немачкој⁵⁹. Професионална рачуноводствена регулатива⁶⁰ у Немачкој нема утицај какав има законска

⁵⁵ Мартић, С., (1998) *Упоредни рачуноводствени системи*. Београд, Економски факултет, стр. 118.

⁵⁶ www.aicpa.org (David Mason)

⁵⁷ Правна лица сама могу да бирају један од два биланса стања и један од два биланса успеха.

⁵⁸ Истинит и поштен увид подразумева да су: објективни тј. непристрасни; прецизни; у складу са рачуноводственим стандардима; одговарају потребама; економска суштина им доминира над формом; и не садрже материјалне нетачности и непрецизности.

⁵⁹ Рачуноводствени систем Немачке је до завршетка Другог светског рата имао тежиште на националним и гранским контним плановима и на принципима уредног књиговодства који су били утврђени Трговачким закоником. Значајније промене рачуноводственог система наступиле су усвајањем Закона о акционарским друштвима (1965. године), када се уводе консолидовање и извештај о пословању, као и усвајањем Четврте, Седме и Осме директиве Европске уније, које се у Немачки закон уводе 1985. године, чиме се поред традиционалних националних концепата заснованих искључиво на законима и судским одлукама у праксу уводе и европски концепти засновани на директивама.

⁶⁰ У Немачкој постоје две професионалне асоцијације: Институт ревизора и Рачуноводствена комора Немачке. Њихова активност испољава се преко препорука и необавезујућих извештаја, као и преко консултовања у процесу доношења закона. Берзе, такође, немају скоро никакав значај за рачуноводство у Немачкој; могу само да учествују у расправама о доношењу правила.

рачуноводствена и законска пореска регулатива. Сагласно немачком Трговачком закону и Директивама ЕУ, сва предузећа⁶¹ су дужна да воде пословне књиге и сачињавају финансијске извештаје (биланс стања и биланс успеха). Само јавна привредна друштва сачињавају посебне извештаје (анексе уз билансе и извештај о токовима готовине и извештај о променама на капиталу), извештаје о пословању и консолидоване извештаје. Годишњи финансијски извештаји морају бити у складу са рачуноводственим принципима⁶², који се изводе из закона и има их четири: *јасност, потпуност, забрана пребијања позиција, забрањене ставке*⁶³. Вредновање билансних позиција у Немачкој врши се искључиво уз примену концепта историјског трошка. Опрезност, корелација, конзистентност, *going concern* и појединачно процењивање важе и у Немачкој, с тим што концепт материјалности није кодификован.

Форма финансијских извештаја прописана је Законом о рачуноводству у који садржи одредбе које се применљиве само на јавне компаније и одредбе применљиве на сва предузећа. Сва предузећа имају обавезу да на крају сваке године саставе биланс стања и биланс успеха, чија форма је прописана уз поштовање рачуноводствених принципа. Јавна предузећа, поред биланса стања и биланса успеха, имају обавезу да саставе и извештај о пословању директора и прилоге (анексе)⁶⁴. Извештај директора, као и претходни извештаји, има јасно прописан садржај. Законом су прописане и околности у којима матични ентитет има обавезу да саставља консолидоване финансијске

⁶¹ Основне форме предузећа која послују у Немачкој су:

- Акционарско друштво (AG - Aktien Gesellschaft) - велике корпорације које имају одбор директора и надзорни одбор;

- Командитно друштво на акције (KGaA - Komanditgesellschaft auf aktien) - представља мешавину ортачког друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва; мора да има најмање једног комплементара (акционара) који је одговоран за све обавезе друштва, за разлику од других акционара који су обавезни само до висине својих улога;

- Приватно друштво са ограниченом одговорношћу (GmbH - Gesellschaft mit beschränkter haftung) - компанија у приватном власништву која одговара за обавезе до износа њених укупних средстава и нема директну одговорност према својим акционарима.

Поред наведених основних форми предузећа у Немачкој, постоје још и: приватно предузеће (Einzelkaufmann); ортачко предузеће (OHG); ортачко предузеће са ограниченом одговорношћу (KG) и ортаклук са корпорацијом као партнером (GmbH & Co).

⁶² Ови принципи засновани су на смерницама IV директиве ЕУ.

⁶³ Овај принцип јасно утврђује забрањене ставке које се не могу укључити у биланс стања, а то су трошкови оснивања предузећа, трошкови повећања акцијског капитала, нематеријална стална имовина; међутим, за јавна привредна друштва постоји посебна одредба (атипична за Велику Британију, али не и за друге европске земље), којом је допуштено капитализовање оснивачких трошкова и трошкова емисије нових акција.

⁶⁴ Анексима се допуњују информације из основних финансијских извештаја (садрже методе вредновања билансних ставки, указују на износе изравнања у случају промене метода вредновања, садрже објашњења у вези са вредновањем опреме, постројења и некретнина, садрже податке о обавезама према рочности, у погледу биланса успеха продаја се приказује по географској дисперзији, дају се додатна објашњења ванредних ставки, као и остале информације о лизингу, о повезаним ентитетима, зајмовима, накнадама, ентитетима у којима се поседује учешће, о броју запослених и сл.), односно доприносе сагледавању финансијског стања и перформанси извештајног ентитета.

извештаје⁶⁵ који се састављају у истој форми као и редовни финансијски извештаји.

Према томе, основне карактеристике финансијског извештавања у Немачкој су: јавна привредна друштва и матични ентитети примењују МСФИ, постоји већи број рачуноводствених алтернатива за приватне компаније и ортачка друштва, на развој рачуноводствених принципа снажан утицај врше порески прописи, док рачуноводствена професија има симболичан утицај на рачуноводствене принципе.

1.2.2. Актуелна рачуноводствена регулатива у Европској унији

Рачуноводствену регулативу у ЕУ чине: Концептуални оквир за финансијско извештавање, МСФИ и МСФИ за МСП, као и тумачења ових стандарда, издата од стране IFRIC-а (односно SIC-а до 2002. године), као и сва остала упутства и смернице, MPC за јавни сектор, Међународни стандарди ревизије, Међународни стандарди ангажовања на прегледу, Међународни стандарди ангажовања на основу којих се пружа уверавање, Међународни стандарди контроле квалитета, Међународни стандарди едукације, IFAC-ов Етички кодекс и индиректно Директиве ЕУ.

Захваљујући структури правних лица, која је приказана у Табели 5, тренд унапређења рачуноводствене регулативе у ЕУ (за 2013. годину) усмерен је на мала и средња правна лица, а у одређеним случајевима установљава се посебна регулатива усмерена на микро правна лица.

Табела 5 Структура правних лица у ЕУ (Србији)
према величини и броју запослених

Величина правних лица у ЕУ	Број правних лица у ЕУ (Србији)	Процентуално учешће по величини	Процентуално учешће по броју запослених у ЕУ
Микро	19.279.555 (108.935)	91,8 (90,5)	29,6
Мала	1.450.000 (9.649)	6,9 (8,0)	20,8
Средња	228.209 (1.283)	1,1 (1,0)	16,8
Велика	45.184 (552)	0,2 (0,5)	32,8
Укупно	21.002.956 (120.419)	100,0 (100,0)	100,0

Извор: Милутиновић, С., (2014) "Степен конвергенције рачуноводствене регулативе у Србији са међународном регулативом", *Зборник радова са 45. симпозијума, СРПС, Златибор 2014*, стр. 32.

⁶⁵ Правила за консолидовање преузета су из Директива ЕУ. Поред метода потпуног консолидовања који се примењује у матично-зависном односу, Трговачки закон прописује и метод пропорционалног консолидовања који се примењује код заједничких улагања и Equity метод који се примењује на учешћа која обезбеђују значајан утицај (поседовање више од 20%, а мање од 50% гласачких права).

Очигледно је да велика и средња правна лица чине свега 1,3 % укупног броја правних лица у ЕУ, док 91,8% правних лица у ЕУ су она микро правна лица, док истовремено трећина запослених у ЕУ ради у великим правним лицима, а две трећине у микро, малим и средњим правним лицима⁶⁶.

У земљама ЕУ рачуноводствена регулатива најчешће се развијала у оквиру прописа о пословању правних лица, односно закона о трговачким друштвима. Ове земље имају најмање по једну признату професионалну асоцијацију, односно ни у једној земљи ЕУ рачуноводствена регулатива није ван деловања професије, нити је у искључивој надлежности државе и њених органа, а у већини земаља ЕУ уважавају се професионална звања, као што су овлашћени рачуновођа – ревизор, ревизор рачуноводствених исказа, порески саветник и слично.

Код претежног броја земаља ЕУ, регулаторни рачуноводствени оквир за правна лица мале и средње величине уређују национални рачуноводствени стандарди (прописи, начела) или они прихватају примену МСФИ за МСП, док у свим земљама ЕУ, без изузетка, МСФИ представљају обавезујућу регулативу за котирајуће пословне субјекте и за обвезнике састављања консолидованих финансијских извештаја. У већини земаља ЕУ некотирајући ентитети имају право да самостално одлуче да ли ће своје финансијске извештаје састављати у складу са МСФИ или у складу са националним рачуноводственим стандардима, у које су инкорпорирани захтеви ЕУ Директива и МСФИ.

Према томе, са аспекта рачуноводственог регулаторног оквира и примене МСФИ, земље ЕУ могу се класификовати као⁶⁷:

- земље које користе МСФИ за сва правна лица (*Кипар и Малта*),
- земље које користе националне рачуноводствене стандарде и МСФИ,⁶⁸ земље које су развиле посебне националне стандарде за мала и средња правна лица

⁶⁶ Структура по појединим земљама чланицама ЕУ је слична или још више иде у корист микро правних лица.

⁶⁷ Кликовац, А., (2009), *Финанцијско извештавање у Еуропској унији*, „Мате“ д.о.о., Загреб, стр. 133-177.

⁶⁸ Наведене земље се, у погледу слободе избора могу поделити у две подгрупе: (а) земље које забрањују некотирајућим пословним субјектима да користе МСФИ, осим ако не састављају консолидоване извештаје. За састављање појединачних финансијских извештаја, некотирајући пословни субјекти су обавезни да примењују национално законодавство (*Аустрија, Белгија, Чешка, Француска, Мађарска, Немачка, Летонија, Румунија, Шпанија и Шведска*) и (б) земље у којима некотирајући пословни субјекти могу да бирају између примене МСФИ и националног законодавства при састављању појединачних финансијских извештаја (*Бугарска, Данска, Естонија, Ирска, Холандија, Хрватска, Литванија и Словенија* дозвољавају свим категоријама некотирајућих пословних субјеката да користе МСФИ, док *Финска, Грчка, Италија, Луксембург, Пољска, Португал и Словачка* дају могућност примене МСФИ само одређеним категоријама пословних субјеката – средњим и великим, обвезницима ревизије и оним који први пут излазе на берзу).

(на пример FRSSSE⁶⁹ у Великој Британији), а користе МСФИ само за пословне субјекте који се котирају на берзама.

Значајан моменат у вези са регулаторним рачуноводственим оквиром ЕУ је доношење нове, Директиве 2013/34/EU јуна 2013. године, којом су стављене ван снаге IV директива која се односила на рачуноводствене извештаје и VII директива, којом су уређивани консолидовани рачуноводствени извештаји. Директива обавезује чланице ЕУ у вези са циљем који се њом постиже, а националним властима препуштени су избор форме и начин реализације. Директива је усмерена на приближавање, а не на потпуно уједначавање регулативе чланица Уније.

Државе чланице имају обавезу⁷⁰ да своју регулативу ускладе са Директивом 2013/34 ЕУ (Директива) до 20.07.2015. и да је примењују почев од састављања финансијских извештаја за 2016. годину. Директива је у складу са чињеницом да у Европи 95% компанија представља мале и средње ентитете усмерене пре свега на задовољење потреба за информацијама корисника финансијских извештаја малих и средњих ентитета, као и на смањење административних оптерећења, побољшање пословног окружења и промовисање интернационализације малих и средњих предузећа. Циљеви Директиве су: олакшавање међународних инвестиција, побољшање упоредивости финансијских извештаја и обезбеђивање поверења јавности у финансијске извештаје. У уводном делу Директиве дати су њени основни постулати⁷¹ који могу да буду представљени на следећи начин.

А) Према Директиви, средишњу улогу у финансијском извештавању имају мала и средња привредна друштва (смањење њиховог оптерећења финансијским извештавањем) и координација националне регулативе у вези са садржајем, презентацијом и обелодањивањем финансијских извештаја, у сврху заштите власника, поверилаца и трећих лица⁷². Директива се не односи на непрофитне ентитете.

Б) Директива треба да допринесе успостављању равнотеже између интереса корисника извештаја и интереса извештајног ентитета, тако да извештајни ентитет не буде претерано оптерећен захтевима извештавања. Она се примењује само ако није у

⁶⁹ *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013). Financial Reporting Council, London (преузето са: <https://www.frc.org.uk>)

⁷⁰ Државе којима је Европски савет одобрио статус држава-кандидата за чланство (Србија, Исланд, Македонија, Црна Гора и Турска) свакако су заинтересоване да у тим поступцима следе чланице ЕУ.

⁷¹ Стојановић, Р., (2014) "Ефекти Директиве Европске уније 2013/34 на финансијско извештавање" *Рачуноводство*, СРРС, Београд, стр.37

⁷² Заштитне мере у односу на повериоце и трећа лица треба да иду само до износа нето имовине ентитета. Овај логичан захтев указује колико су неадекватне одредбе чл. 145. *Закона о привредним друштвима* ("Сл.гласник РС", бр.36/11 и 99/11) које се односе на оснивање друштва са ограниченом одговорношћу према којима основни капитал оваквог друштва износи најмање 100 динара. Сувишно је говорити о заштити поверилаца и трећих лица при овако ниском износу капитала.

супротности са прописима извештавања који се односе на одређене облике ентитета. Државе чланице треба да дефинишу (ретке) случајеве у којима одступање од Директиве може бити прикладно.

В) Она прописује захтеве извештавања, који се односе на мале ентитете, а државе чланице могу да пропишу додатне захтеве за средње и велике ентитете. Опција извештавања дата у њој може у националној регулативи да буде прихваћена у целини или делимично, уз уважавање специфичних услова и потреба националног тржишта.

Г) У циљу обезбеђивања валидних и упоредивих информација у финансијским извештајима приликом признавања, вредновања и презентације билансних ставки треба да буду заступљени следећи принципи: опрезност; обрачунска основа; забрањује се пребијање између ставки имовине и обавеза и прихода и расхода; материјалност; за вредновање имовине препоручује се метод набавне вредности, али и метод ревалоризације, а за финансијске инструменте метод фер вредности, уз одређена могућа одступања од наведених принципа код микро ентитета.

Д) У вези са формом финансијских извештаја државе чланице могу да прилагођавају предложеној форму извештаја, с тим што су могућа поједностављења код малих и средњих привредних друштава. Информације дате у билансу стања и билансу успеха треба да буду допуњене напоменама уз финансијске извештаје. Ови захтеви могу да буду редуковани за мале ентитете. Извештај о пословању треба да прати финансијске извештаје; не треба да буде ограничен само на финансијске аспекте пословања ентитета⁷³. Годишњи финансијски извештаји и консолидовани финансијски извештаји треба да буду предмет ревизије⁷⁴.

Ђ) Консолидовани финансијски извештаји састављају се за групу ентитета која представља економску целину, при чему државе чланице могу да изузму из ове обавезе мале и евентуално средње групе (уколико у њихов круг консолидовања нису укључени ентитети од јавног интереса), као и матичне ентитете који су истовремено зависни ентитети других ентитета који састављају консолидоване извештаје. Финансијски извештаји придружених ентитета треба да буду укључени у консолидоване финансијске извештаје, уз примену метода удела.

Е) Одговорност за стављање и достављање финансијских извештаја и извештаја о пословању је колективна а деле је рачуновође-лица која воде пословне књиге и

⁷³ Мала привредна друштва могу да буду ослобођена састављања овог извештаја уколико у напоменама уз финансијске извештаје обезбеде релевантне информације

⁷⁴ Мала и микро привредна друштва, уколико нису ентитети од јавног интереса, могу да буду изузети из ове обавезе.

састављају финансијске извештаје⁷⁵, управљачки и надзорни органи правних лица. Ова одговорност треба да буде дефинисана националном регулативом. Државе чланице треба да омогуће електронско достављање финансијских извештаја, при чему формат тог извештавања не би требало да буде оптерећујући за мала и средња привредна друштва.

Ж) Извештај о плаћањима држави, према Директиви, требало би да састављају и достављају велика привредна друштва и привредна друштва од јавног интереса која се баве делатностима у оквиру екстрактивне индустрије и сечом дрвета, а у току године су државним органима, по било ком основу, уплатила износ већи од 100.000 евра. Циљ извештаја о уплаћеним средствима државним органима је транспарентност у вези са кретањем тих средстава, односно контрола државне управе у вези са трошењем тих средстава.

Садржај Директиве дат у 11 поглавља, чији прилог чине и 7 додатака - анекса⁷⁶.

Категоризација, односно разврставање привредних друштава по величини према Директиви врши се на основу: просечне вредности имовине, прихода од реализације добара и услуга и просечног броја запослених. На основу наведених параметара привредна друштва класификују се као микро, мала, средња и велика привредна друштва, што је илустровано Табелом 6.

Табела 6 Класификација привредних друштава⁷⁷

<i>Величина ентитета</i>	<i>Укупна имовина (у еврима)</i>	<i>Нето промет⁷⁸ (у еврима)</i>	<i>Просечан број запослених у току године</i>
Микро ентитети	350.000	700.000	до 10
Мала ентитети	4.000.000	8.000.000	до 50
Средњи ентитети	20.000.000	40.000.000	до 250
Велики ентитети	преко 20.000.000	преко 40.000.000	преко 250

⁷⁵ У оригиналном тексту Директиве наведено је: административни, управљачки и надзорни органи. Административни орган за који се везују финансијски извештаји логично је да буде организациони део који се бави вођењем пословних књига и састављањем финансијских извештаја (свакако то неће бити организациони део који се односи на кадровска питања, служба набавке, продаје и сл.).

⁷⁶ Анекс 1 и Анекс 2 односе на дефинисање привредних друштава на која се Директива примењује, Анекс 3 и Анекс 4 се односе на форму биланса стања, док се Анекс 5 и Анекс 6 односе на форму биланса успеха, а Анекс 7 се односи на преглед упоредних чланова Директиве и директива које су њеним доношењем стављене ван снаге (Четврта директива ЕУ и Седма директива ЕУ).

⁷⁷ Да би ентитет био класификован у једну од наведених категорија, треба да испуњава два од три наведена критеријума.

⁷⁸ Нето промет је дефинисан као износ добијен од продаје производа и пружања услуга, након одбитка рабата, ПДВ и других пореза директно повезаних са прометом.

Годишњи финансијски извештаји треба за сва привредна друштва минимално да обухватају: биланс стања, биланс успеха и напомене уз финансијске извештаје. Поред назначеног, државе чланице могу да захтевају од предузећа, осим малих предузећа, да укључе и друге извештаје у годишње финансијске извештаје.

Базични метод вредновања сталних средстава је метод набавне вредности. Алтернативну основу за вредновање основних средстава представља ревалоризована вредност. Када се примењује ова основа вредновања, националном регулативом треба да се дефинишу начин и правила њене примене, а ефекти њене примене исказује се на ревалоризационим резервама. Државе чланице могу да пропишу правила за примену ове основе вредновања, с тим што се пренос ревалоризационих резерви на биланс успеха врши само када су ставке на које се ревалоризационе резерве односе стварно реализоване. Ниједан део ревалоризационих резерви не треба да се расподељује, осим када представља стварно остварену добит.

Промена фер вредности финансијских инструмената укључује се у биланс успеха, осим код одређених случајева⁷⁹ код којих се промена фер вредности директно укључује у резерве. Државе чланице могу да дозволе или захтевају да се промена фер вредности финансијских средстава расположивих за продају, осим изведених финансијских инструмената, директно укључује у резерве.

Табела 7 - Специфичности актуелне међународне регулативе које се односе на финансијске извештаје

	МСФИ за МСЕ	МСФИ	Директива ЕУ 2013/34
Редукован садржај	-Изостављање тема које нису актуелне за мале и срење ентитете; - У случају када МСФИ нуде више опција, опредељење за једну, једноставнију опцију.		
Обелодањивање	Захтева се око 300 обелодањивања.	Захтева се око 3.000 обелодањивања.	Чл. 15-18. Директиве и конкретизован је садржај напомена уз финансијске извештаје
Квалитивне карактеристике	- разумљивост - релевантност - материјалност - поузданост - суштина изнад форме - опрезност	-Основне: релевантност, (предикативна вредност, материјалност, потврђујућа вредност) и веродостојна презентација (потпуност, одсуство материјалних грешака и неутралност) и Унапређујуће (упоредивост,	-опрезност; -обрачунска основа; -забрањује се пребијање између ставки имовине и обавеза и прихода и расхода;

⁷⁹ На пример, када је у питању финансијски инструмент који представља инструмент заштите од ризика и када се промена вредности односи на курсне разлике настале на монетарним ставкама које представљају инвестиције у страни ентитет.

	-потпуност -упоредивост, -благовременост, -равнотежа између користи и трошка.	<i>проверљивост, правременост и разумљивост</i>)	-материјалност.
Основе вредновања ставки	-Набавна вредност (историјски трошак); -За одређене ставке: фер вредност.	- Набавна вредност (историјски трошак); -Текућа вредност; -Остварива вредност; -Садашња вредност.	-метод набавне вредности, дозвољен је и метод ревалоризације, - за финансијске инструменте метод фер вредност, уз могућа одступања код микро ентитета
Просуђивање рачуноводствених политика	- Користе се смернице МСФИ за МСЕ и смернице "пуних " МСФИ који се баве сличним питањима. - За спорна питања упућује на "пуне "МСФИ.	-Смернице захтева МСФИ и <i>Оквир финансијског извештавања.</i> - За спорна питања упућује на <i>Оквир финансијског извештавања.</i>	-Основ национална регулатива
Одговорност за финансијске извештаје	-Управа ентитета	-Управа ентитета	- Колективна одговорност: -Управа ентитета, - Професионални рачуновођа.

Извор: Стојановић Р.(2015) , "Компаративни приступ регулаторном оквиру финансијског извештавања", *Рачуноводство* бр. 4/2015, СРРС, Београд, стр.45.

Према томе, као што се из претходно наведеног може закључити, Директива се у вези са правилима процењивања суштински не разликује много од захтева МРС/МСФИ. Форма биланса стања и форма биланса успеха дате су у две варијанте, анексима III и IV и анексима V и VI датим уз Директиву, а државе чланице националном регулативом треба да се одреде за једну од њих, односно да пропишу детаљније билансе који садрже минимум информација наведених у тим анексима. Малим и средњим ентитетима дозвољено је поједностављење биланса стања и биланса успеха у складу са чланом 14 Директиве.

Будући да постоје значајне разлике у захтеваном обиму извештавања, односно захтеваним облицима финансијских извештаја, у зависности од обвезника састављања финансијских извештаја и регулативе коју тај обвезник примењује, у наставку је дат табеларни преглед захтева за извештавањем за различите обвезнике извештавања.

Табела 8 Обим извештавања према извештајним основама и облицима

	Директива 2013/34 ЕУ	МСФИ	МСФИ за МСЕ	Закон о рачуноводству ("Сл.гласник РС", бр.62/13)
Велики ентитети	Биланс стања -Биланс успеха -Напомене (додатни захтеви за велике ентитете и ентитете од јавног интереса) -Извештај о пословању -Извештај о плаћањима државној управи	-Биланс стања -Биланс успеха (један извештај или биланс успеха + извештај о укупном резултату) -Извештај о променама на капиталу -Извештај о токовима готовине -Напомене	- Нису обухваћени делокругом МСФИ за МСЕ	-Биланс стања -Биланс успеха -Извештај о осталом резултату -Извештај о променама на капиталу -Извештај о токовима готовине -Напомене -Годишњи извештај о пословању
Ентитети који имају јавну одговорност	Као и велики +Изјава о корпоративном управљању		-Нису обухваћени делокругом МСФИ за МСЕ	-Као и велики ентитети
Средњи ентитети	Биланс стања -Биланс успеха (може бити одобрен скраћен б.у.) -Напомене -Извештај о пословању	Исто као и велики ентитети	-Ако примењују овај стандард: понашају се исто као и мали ентитети	-Исто као и велики ентитети
Мали ентитети	Биланс стања -Биланс успеха (може бити одобрен скраћен.) -Напомене -Извештај о пословању (одређене редукције или укидање, ако се тражене информације дају у напоменама)	-Не анализирају се засебно	- Биланс стања -Биланс успеха (један извештај или биланс успеха + извештај о укупном резултату) -Извештај о променама на капиталу -Извештај о токовима готовине -Напомене - алтернатива:Извештај о резултату и нераспоређеној добити уместо Извештаја о променама на капиталу и Извештаја о укупном резултату ⁸⁰	-Исто као и средњи ентитети
Микро ентитети	Исто као и мали ентитети	Не анализирају се засебно	Исто као и мали ентитети	-Биланс стања -Биланс успеха
Друга правна лица	Не анализирају се засебно	Не анализирају се засебно	Не анализирају се засебно	-Биланс стања -Биланс успеха -Напомене

⁸⁰ Алтернатива може да се примени ако су промене на капиталу узроковане само резултатом, исплатом дивиденди и исправком грешака.

<i>Ванредни извештаји</i>	Не анализирају се засебно	Не анализирају се засебно	Не анализирају се засебно	-Биланс стања -Биланс успеха
---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------------

Извор: Стојановић, Р., (2014) "Конвергенција извештавања малих и средњих ентитета и великох ентитета кроз призму међународне регулативе", *Зборник радова IX Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе*, Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, Бечићи, стр. 322-323.

Може се закључити да Директива, за разлику од МСФИ, МСФИ за МСЕ и Закона о рачуноводству, не захтева састављање извештаја о променама на капиталу и извештаја о токовима готовине, али за одређене ентитете захтева састављање извештаја о пословању (који не захтевају МСФИ и МСФИ за МСЕ, док Закон о рачуноводству захтева) и извештаја о плаћањима државној управи (који не захтевају МСФИ, МСФИ за МСЕ нити Закон о рачуноводству). У односу на МСФИ, Директива конкретније дефинише садржај напомена уз финансијске извештаје и дефинише садржај извештаја о пословању.

У вези са одговорношћу за састављање и достављање финансијских извештаја према чл.33. Директиве, државе чланице треба да обезбеде да чланови рачуноводствених (административних), управних и надзорних органа предузећа, сходно надлежностима које су им додељене националним законом, имају колективну одговорност у вези са финансијским извештавањем.

Директива пружа одређене могућности изузећа из примене код микроентитета, зависних ентитета и матичних ентитета који састављају консолидоване финансијске извештаје, док код ентитета од јавног интереса не постоје могућности поједностављења нити изузимања из примене Директиве. Одредбе Директиве у оквиру сета финансијских извештаја уводе нови извештај - Извештај о плаћању управи - државном органу⁸¹. Захтеви за обелодањивањем уз финансијске извештаје назначени у Директиви допуњени су садржајем Директива 2014/95 ЕУ.

1.2.3.Значај конвергенције рачуноводствене регулативе

Будући да потпуна унификација финансијског извештавања у глобалним оквирима није могућа а ни нужна, стандардизацијом финансијског извештавања разлике треба да буду сведене на минимум, са циљем обезбеђивања упоредивости финансијских извештаја која треба да обезбеди ефикасно тржиште капитала, односно уверење

⁸¹ Обавезу састављања имају велика правна лица и сви ентитети од јавног интереса чија делатност је усмерена на екстрактивну индустрију или сечу шума, а који су по било ком основу, у обрачунском периоду платили једнократно или као низ плаћања, државним органима износ који прелази вредност од 100.000 евра, а сврха сачињавања овог извештаја је контрола даљег усмеравања ових средстава од стране државних органа.

инвеститора да цена акције обезбеђује праву информацију за ширу рачуноводствену јавност.

Хармонизација финансијског извештавања у свету одвијала се у етапама. Сада већ далеке 1973. године, представници професионалних рачуноводствених организација Аустралије, Француске, Јапана, Канаде, Мексика, Холандије, Немачке, Велике Британије и Ирске, а затим и САД, потписују уговор о оснивању Комитета за Међународне рачуноводствене стандарде⁸² - IASC (од 2003. IASB). Следећа етапа одвијала се 1978. године, доношењем Четврте директиве (78/660/ЕЕС), док је Седма директива (83/349/ЕЕС) донета 1983. године. Иако је директивама постигнут значајан напредак у процесу хармонизације, њихова примена није довела до нивоа упоредивости финансијских извештаја који се првобитно очекивао. Уследила је нова етапа која почиње 01.01.2005. године, обавезном применом МСФИ у земљама Европске уније, за све пословне субјекте који састављају консолидоване финансијске извештаје и котирају се на уређеном финансијском тржишту. Доношење нове Директиве ЕУ⁸³ представља део последње етапе у процесу хармонизације рачуноводствене регулативе у Европи.

Хармонизација финансијског извештавања на глобалном нивоу подразумева усклађивање МСФИ и US GAAP, односно њихову конвергенцију. Дакле, конвергенција рачуноводствених стандарда представља процес који је усмерен на развој висококвалитетних и компатибилних рачуноводствених стандарда, који обезбеђују упоредиво финансијско извештавање у међународним оквирима. Конкретније активности конвергенције МСФИ реализоване су 2002. године⁸⁴, када су се IASB и FASB сложили да своје активности усмере ка хармонизацији постојеће међународне праксе и праксе у САД, као и да убудуће заједнички унапређују стандарде.

Наведена тела су у 2006. години приступила првом плану конвергенције и усклађивања МСФИ и US GAAP, када је издат Меморандум о споразумевању (*Memorandum of Understanding*), назван Први план конвергенције (*The First Roadmap*), односно о сарадњи и усклађивању МСФИ и америчких GAAP. Меморандум се односи на пројекте у вези са усаглашавањем стандарда, као и на развој нових стандарда са циљем побољшања квалитета оба сета стандарда и постизања веће конвергенције између америчких GAAP и МСФИ.

Други план конвергенције (*The Second Roadmap*) реализује се новембра 2008. године и његов циљ је омогућавање компанијама достављање годишњих финансијских

⁸² International Accounting Standards Committee – IASC, касније преименован у International Accounting Standards Board – IASB.

⁸³ Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013.

⁸⁴ Norwalk споразум из септембра 2002. године назив је добио по месту одржавања састанка.

извештаја припремљених у складу са МСФИ уз истовремено њихово прихватање стране америчке Комисије за хартије од вредности и берзе (US Securities and Exchange Commission – SEC).

Унапређење конвергенције МСФИ и америчких GAAP, тренутно најзаступљенијих стандарда, може се остварити доношењем нових, заједничких стандарда који ће заменити постојеће стандарде и на тај начин побољшати квалитет и компатибилност оба сета стандарда. Битне разлике између ових двеју група стандарда су у томе што амерички GAAP садрже детаљније захтеве у односу на МСФИ⁸⁵. У неким случајевима, МСФИ не садрже одговарајуће смернице, док у другим МСФИ садрже опште смернице или смернице вишег нивоа које нису директно упоредиве са америчким GAAP захтевима. У другим случајевима, МСФИ садрже тематске смернице за које не постоје одговарајуће смернице садржане у америчким GAAP. Уочене разлике не морају нужно значити да исте имају директну и конзистентну повезаност са квалитетом МСФИ. Такође, уочене разлике не би требало да значе да би њихово уклањање било неопходно пре било каквог разматрања од стране SEC-а у вези са укључивањем МСФИ у амерички систем финансијског извештавања.

Разлике се огледају и у чињеници да US GAAP дозвољавају, а МСФИ не дозвољавају, приказивање у финансијским извештајима ванредне ставке, затим LIFO метод вредновања залиха код МСФИ је забрањен, док га US GAAP дозвољавају. Према МСФИ, промена метода обрачуна амортизације представља промену рачуноводствене процене, док је код US GAAP ова промена обухваћена као промена рачуноводствене политике. Одложена пореска средстава и обавезе према МСФИ увек су класификована као стална средства, то јест дугорочне обавезе, док према US GAAP ова средства могу бити и стална и обртна, у зависности од тога да ли је узрок њиховог настанка дугорочна или краткорочна ставка. Према МСФИ, одложена пореска средства признају се искључиво под условом када се извесно може очекивати да ће резултат пословања у наредном периоду бити опорезив и да ће по основу тога одложено пореско средство моћи да буде употребљено, док приликом примене US GAAP одложена пореска средства се признају увек када је „вероватније да ће она у будућем периоду бити употребљена него да неће“⁸⁶ по основу оствареног опорезивог резултата. У вези са вредновањем некретнина, постројења и опреме након почетног признавања, МСФИ садрже могућност

⁸⁵ Према: *Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers* (2011). Staff Paper, US Securities and Exchange Commission, New York, page 10-11.

⁸⁶ [www.ias-plus-Comparison of IFRSs and US GAAP](http://www.ias-plus.com/Comparison-of-IFRSs-and-US-GAAP)

избора између метода набавне вредности и метода ревалоризације, док US GAAP упућују искључиво на метод набавне вредности.

Према МСФИ, обелодањивање потенцијалних средстава и обавеза ограничено је у случају када се њиме ентитет доводи у неповољан положај (уз навођење разлога необелодањивања у напоменама), док се код US GAAP безусловно захтева обелодањивање. Затим, издаци настали по основу развоја, ако су испуњени захтевани услови према МСФИ, признају се као нематеријална имовина, док се према US GAAP искључиво обухватају као расход периода. Мањински интерес се у складу са МСФИ признаје у одговарајућем проценту фер вредности стеченог ентитета, док се према US GAAP признаје у одговарајућем проценту од књиговодствене вредности стеченог ентитета, исказане у његовим књигама на датум стицања.

Поред тога, постоје фундаменталне разлике између IASB-овог Радног оквира за састављање и приказивање финансијских извештаја (*Концептуални оквир за финансијско извештавање* из 2010. године) и FASB-ових Дефиниција концепата финансијског рачуноводства (у наставку текста: *Дефиниције концепата*). Наведени оквири се разликују у вези са степеном овлашћења и дефинисања и признавања имовине и обавеза.

Поред два претходно наведена оквира, Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (*American Institute of Certified Public Accountants – AICPA*) 2013. године објављује *Оквир финансијског извештавања за мале и средње ентитете*⁸⁷ који немају обавезу да примењују US GAAP, са циљем поједностављења и уштеда везаних за састављање финансијских извештаја од стране ових ентитета. Оквир није обавезујући, а могу га користити мали и средњи ентитети из сваке делатности.

Међународна конвергенција покренута је од стране високоразвијених земаља, с обзиром да оне остварују највише користи од тог процеса. Захваљујући напорима и активностима утицајних међународних професионалних тела у процесу међународне конвергенције, употреба МСФИ превазилази оквири Европе, која је матично подручје успостављања и примене ових стандарда.

1.3. Регулаторни оквир финансијског извештавања у Србији

Нормативно регулисање рачуноводствено-информационог система подразумева скуп законских, професионалних и интерних норми којима се уређује подручје које регулише област рачуноводствено-информационог система, на основу којих се врши

⁸⁷ Детаљније видети: *Financial Reporting Framework for Small- and Medium-sized Entities* (2013). American Institute of Certified Public Accountants, New York (преузето са <http://www.aicpa.org>).

евидентирање пословних трансакција, сачињавају финансијски извештаји, мере остварени резултати учесника на тржишту и врши анализа финансијских извештаја са циљем доношења пословних одлука.

Земље са развијеним тржишним привредама у околностима свеprisутних процеса стандардизације и хармонизације форме финансијских извештаја и глобализације финансијског извештавања, обично законском регулативом, која није обимна, одређују обвезнике финансијског извештавања, одговорност и рокове за састављање финансијских извештаја, а у вези са презентацијом, вредновањем и обелодањивањем билансних ставки врше само упућивање на општеприхваћену глобалну професионалну рачуноводствену регулативу. Процес глобализације, развијање тржишта капитала и велики утицај међународних финансијских организација, нарочито Међународног монетарног фонда и Светске банке, императивно истичу потребу за упоредивошћу финансијских извештаја ентитета који послују у различитим земљама.

1.3.1. Основ националног регулаторног оквира финансијског извештавања

Међународна федерација рачуновођа (IFAC), објављивањем глобалних стандарда финансијског извештавања, доприноси стандардизацији финансијских извештаја и пружа подршку развоју професионалних организација рачуновођа, које својим активностима утичу на побољшање квалитета финансијског извештавања на националном нивоу. У Републици Србији професионална организација, Савез РР Србије, која је редовни члан IFAC-а од 1997. године, добила је од IFAC-а, односно IASB-а овлашћење за превод међународне професионалне регулативе и на основу тога преводи МРС/МСФИ, МСФИ за МСЕ, Етички кодекс професионалних рачуновођа, МРС за ЈС, Међународне стандарде ревизије и врши континуирану обуку професионалних рачуновођа за примену Стандарда, креирање рачуноводствених политика и састављање, презентацију и обелодањивање финансијских извештаја.

Након добијања статуса државе кандидата за чланство у Европској унији (1.март 2012. године), Србија је у оквиру остваривања стабилног финансијског окружења, између осталих обавеза, прихватила и обавезу спровођења потпуне хармонизације процеса финансијског извештавања са регулаторним оквиром и праксом ЕУ. Ова активност треба да буде остварена у оквиру спровођења Националног програма за усвајање правних тековина ЕУ (*EUacquis*), који подразумева испуњавање свих потребних политичких, економских, правних и институционалних критеријума за

чланство у ЕУ у најкраћем року, уз нарочито посвећивање пажње успостављању одрживог развоја и повећању конкурентности привреде Србије кроз спровођење економских и друштвених реформи, завршетак процеса привредне транзиције, развијање економије засноване на знању и остваривање стабилног финансијског и макроекономског окружења⁸⁸.

У Србији је процес хармонизације финансијског извештавања започет далеко пре догађаја који се односе на приступање ЕУ. Наиме, Савез рачуновођа и ревизора Србије, професионална организација основана давне 1955. године, је као пуноправни члан Међународне федерације рачуновођа (IFAC) у оквиру својих чланских права и обавеза донео одлуку 1998. године о непосредној примени Међународних рачуноводствених стандарда, када се за то стекну законски услови, верујући да ће професионална регулатива почети да се примењује, под притиском глобалног тржишта, и на овим просторима. Истовремено, Савез је својим активностима подржао ову одлуку, а превасходно превођењем МСФИ и осталих сегмената међународне професионалне регулативе.

Дакле, стандардизација финансијског извештавања у Србији има релативно дугу историју, а оријентација на МСФИ омогућила је да процес извештавања буде заснован на широко прихваћеној рачуноводственој пракси, да знање рачуновођа буде на релативно високом нивоу и да се створи повољан пословни амбијент који треба да обезбеди привлачење инвеститора и слободан проток робе и капитала.

Ради сагледавања ефикасности, поузданости и квалитета финансијског извештавања у Србији, потребно је поређење његових карактеристика са општеприхваћеним карактеристикама. На пример, Gerhard Muller (професор Универзитета у Вашингтону) указује на то да се квалитетно финансијско извештавање заснива на основним елементима: законодавни регулаторни оквир; институционални оквир; изградња људских капацитета и изградња капацитета и процеса.

На сличан начин IFAC дефинише детерминанте квалитетног финансијског извештавања: квалитетно финансијско извештавање почива на законском регулаторном оквиру, професионалној регулативи, стручној оспособљености професионалних рачуновођа и њиховој моралној и етичкој подобности, затим старању високообразовних установа о образовању професионалних рачуновођа и њиховом усмеравању ка вредностима професије, квалитетним професионалним асоцијацијама и афирмисању

⁸⁸ *Детаљније: Резолуција о улози Народне скупштине и начелима у преговорима о приступању Републике Србије Европској унији, Народна скупштина Републике Србије* (http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/akta_procedura/2013/4540-13.pdf).

квалитетне ревизије (екстерне и интерне) и надзору над финансијским извештавањем са елементима санкционисања за појаве и радње које угрожавају квалитет финансијског извештавања и свесно манипулисање финансијским извештајима.

У вези са обезбеђењем услова за квалитетно финансијско извештавање, кључну улогу има држава, која институционалним регулаторним оквиром треба да омогући стварање повољног пословног амбијента и повећање квалитета финансијских извештаја у Републици Србији. Она је, такође, одговорна и за развијање адекватног образовног система који ће бити основ за квалитет рачуноводствене професије. Исто тако, значајан фактор квалитета финансијских извештаја су и регулаторна тела, професионалне организације и независна тела чији задатак је надзор над квалитетом финансијског извештавања. Задатак државе јесте стварање амбијента у коме финансијско извештавање има сврсиходност, а рачуноводствена професија својом компетентношћу и уваженим положајем омогућава остваривање те сврсиходности. То, пре свега, подразумева одабир и изградњу институционалног регулаторног оквира и механизма контроле квалитета финансијског извештавања, као и имплементацију међународне професионалне регулативе као нормативне основе.

Упућивање и обавезујући карактер у виду законских одредби, односно доношење одлуке о томе да се МСФИ користе као обавезна или допуштена основа за састављање финансијских извештаја, значи опредељење државе да се креирање система финансијског извештавања врши на основу правила и принципа, дефинисаних на глобалном међународном нивоу. Тиме стандарди и тумачења, која доноси Одбор за Међународне стандарде финансијског извештавања, постају саставни део националне нормативне основе финансијског извештавања, чиме се повећава одговорност државе, за имплементацију међународне рачуноводствене праксе.

Држава, такође, стиче обавезу и одговорност у вези са обезбеђивањем благовремених и квалитетних превода стандарда и друге међународне професионалне регулативе. Сталне промене ове регулативе захтевају континуиране активности у вези са преводом, што значајно повећава трошкове у вези са овим активностима. Осим бриге за нормативну основу финансијског извештавања, задатак државе је да активно учествује у стварању институција и регулаторних тела која имају задатак да врше контролу квалитета финансијског извештавања.

Контрола квалитета финансијског извештавања представља сталну активност усмерену ка обезбеђивању захтеваних квалитативних карактеристика информација о имовини, обавезама, капиталу, приходима и расходима, приказаних у финансијским извештајима. У том смислу неопходно је не само формирање регулаторних тела, већ и

сталан рад на њиховом јачању. Закон о рачуноводству упућује на формирање Националне комисије за рачуноводство, која уколико је чине компетентна професионална лица, може да позитивно утиче на доношење квалитетног институционалног регулаторног оквира који ће унапредити ниво рачуноводствене професије и ниво квалитета финансијског извештавања.

Надзор над финансијским извештавањем, који је углавном садржан у провери начина евидентирања одређених трансакција, Законом о рачуноводству поверен је надлежном пореском органу и Народној банци Србије, чији кадровски капацитет у смислу лица са професионалним звањима и одговарајућим професионалним искуством из области рачуноводства, није задовољавајући за квалитетно испуњавање повереног задатка.

Актуелним Законом о рачуноводству основано је независно тело за јавни надзор над радом ревизорске професије, чија активност је усмерена на јавни интерес, што уз испуњавање одређених услова и претпоставку доброг организовања овог тела може значајно да допринесе квалитету финансијског извештавања. Допринос државе афирмацији квалитета финансијског извештавања треба да дође до изражаја и у практичној примени адекватних санкција за све учеснике у финансијском извештавању, који својим чињењем или нечињењем нарушавају поверење у финансијске извештаје.

1.3.2. Законска рачуноводствена регулатива

Законска рачуноводствена регулатива у Србији обухвата Закон о рачуноводству⁸⁹, Закон о ревизији⁹⁰, Закон о државној ревизорској институцији⁹¹ и Закон о буџетском систему⁹², односно Уредбу о буџетском рачуноводству, за правна лица кориснике буџетских средстава⁹³, као и подзаконска акта донета на основу наведених прописа, којима су прописана битна питања рачуноводственог извештавања једног или више сегмената, у виду законских уредби, правилника и битна питања ревизије финансијских извештаја. У многим земљама питање рачуноводственог извештавања регулисано је законом о компанијама или законом о трговачким друштвима. У Србији се члановима 57, 86-89, и 174. Закона о привредним друштвима⁹⁴ регулишу само начелна питања

⁸⁹ „Службени гласник РС“, бр. 62/13

⁹⁰ „Службени гласник РС“, бр. 62/13

⁹¹ „Службени гласник РС“, бр. 101/2005

⁹² „Службени гласник РС“, бр. 9/2002, 87/2002, 61/2005, 66/2005 и 101/2005

⁹³ „Службени гласник РС“, бр. 125/2003 и 12/2006

⁹⁴ „Службени гласник РС“, бр. 36/11.... и 5/2015

информисања о пословању.⁹⁵ Наведене чињенице указују на то да је законски рачуноводствени регулаторни оквир у Србији сувише диференциран, подељена је законска рачуноводствена регулатива на јавни и приватни сектор, затим извршено је раздвајање закона регулаторног оквира посебно за рачуноводство и посебно за ревизију, а када су у питању контни оквири подзаконски акти упућују на четрнаест различитих контних оквира. Актуелни Закон о рачуноводству ("Сл.гласник РС", бр 62/13) не обезбеђује у потпуности потребан амбијент који омогућава транспарентно финансијско извештавање све динамичније привреде која очекује укључење на тржиште Европске уније. Глобализација захтева примену Међународних рачуноводствених стандарда и познатих процедура међународних регулаторних тела. Постојећи закон је остао на линији примене МСФИ, само за велика правна лица, правна лица која имају карактер јавних друштава и за матична правна лица која састављају консолидоване финансијске извештаје, затим уведена је примена МСФИ за МСЕ за средња и мала правна лица, док је за микро правна лица (која чине око 91% свих обвезника извештавања) уведен подзаконски акт који представља националну регулативу, добрим делом неприменљиву без додатне примене МСФИ за МСЕ, односно ослањања на међународну професионалну регулативу. Након једне деценије примене потпуних МСФИ извршено је усмеравање на акт којим нису уређена у потпуности сва битна питања вредновања билансних ставки или нису уређена на одговарајући начин. У складу са одредбама актуелног Закона о рачуноводству, класификација правних лица у смислу њихове величине, у Србији врши се на начин приказан у Табели 9. Разврставање извршено на овај начин није усклађено са разврставањем датим у Директиви 2013/34 ЕУ, у делу средњих и великих правних лица.

Табела 9 Класификација правних лица у складу са Законом о рачуноводству

Величина правних лица	Укупна имовина (у еврима)	Нето промет ⁹⁶ (у еврима)	Просечан број запослених у току године
Микро правна лица	до 350.000	700.000	до 10
Мала правна лица	до 4.400.000 ⁹⁷	до 8.800.000 ⁹⁸	до 50
Средња правна лица	до 17.500.000 ⁹⁹	до 35.000.000	до 250
Велика правна лица	преко 17.500.000	преко 35.000.000	преко 250

⁹⁵ За разлику од одложених пореских обавеза, признавање одложених пореских средстава врши се само у случају када се на основу разумне процене може очекивати да ће ентитет у наредном периоду остварити добит за чије опорезивање ће бити евентуално коришћена одложена пореска средства.

⁹⁶ Нето промет дефинисан је као износ добијен продајом производа и пружањем услуга, након одбитка рабата, ПДВ и других пореза директно повезаних са прометом.

⁹⁷ У Директиви овај праг износи 4.000.000 евра.

⁹⁸ У Директиви овај праг износи 8.800.000 евра.

⁹⁹ У Директиви овај праг износи 20.000.000 евра.

Правна лица се према Закону у рачуноводству¹⁰⁰ сврставају у једну од четири групе правних лица када испуњавају два од три критеријума из Табеле бр. 9. Међутим, према чл.3. тачка 10. Директиве 2013/34/EУ, када правно лице или група правних лица престану да испуњавају два од три критеријума предвиђена за одређену категорију, или пак прелазе граничне вредности код двају од три наведена критеријума, тек ако се то догоди у две узастопне године, прелази у наредну нижу, односно вишу категорију разврставања, што упућује на неусклађеност актуелног закона са одредбама Директиве.

Основне критике законског регулаторног рачуноводственог оквира усмерене су на непоузданост и нестабилност законске регулативе, коју карактеришу честе промене. На пример, у току последње две деценије, 2013. године донета је пета верзија новог закона¹⁰¹; такође, не постоји институционални оквир финансијског извештавања и изградње људских и других капацитета усмерених на финансијско извештавање у Србији.

Иако у Србији већ шест деценија у континуитету постоји професионална асоцијација, Савез рачуновођа и ревизора Србије, чије активности се одвијају у складу са захтевима Међународне федерације рачуновођа, чији је Савез редован и активан члан скоро већ две деценије, и чији чланови стичу професионална звања у складу са захтевима Међународних образовних стандарда и примењују ИФАС-ов Етички кодекс професионалних рачуновођа, Закон о рачуноводству игнорише рачуноводствену професију и не препознаје потребе њеног етичког поступања, већ вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја препушта стихији. Игнорисањем вишедеценијских тековина професије, која је призната у светским оквирима, и одустајањем од њеног усавршавања у духу потреба актуелних захтева глобализације, долази до нарушавања квалитета финансијског извештавања у Србији, као и изопштавањем око 90% обвезника извештавања из обавезе примене Међународне регулативе и усмеравањем на непотпуну националну рачуноводствену регулативу. Актуелни закон не препознаје професионалног рачуновођу, а у вези са вођењем пословних књига састављања финансијских извештаја обавезује управу ентитета да одреди одговарајуће лице по слободној процени, без назнаке услова које треба да испуни то лице, тако да практично вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја може да врши било које лице, независно од школске спреме, независно од тога да ли поседује одређено искуство, знања и вештине, независно од тога да ли

¹⁰⁰ Детаљније видети: Закон о рачуноводству, члан 6, „Службени гласник РС“, бр. 62/13.

¹⁰¹ Нови закони у области рачуноводства доношени су 1993, 1997, 20002, 2006. и 2013. године.

примењује етичке норме, као и независно од тога да ли је укључено у процес континуиране едукације.

Одсуство етичке одговорности лица која воде пословне књиге и састављају финансијске извештаје, може озбиљно да наруши основни циљ финансијског извештавања (истинит и објективан приказ финансијске позиције, резултата пословања и промена у финансијској позицији), чак и када се не налази у оквирима кршења законске одговорности, јер има за последицу „искривљену слику“ о пословном субјекту, представљену путем нетачних и/или непотпуних информација презентованих у финансијским извештајима.

Са циљем стварања погодније инфраструктуре за побољшање квалитета финансијског извештавања у Србији, неопходна је боља сарадња државних органа, доносилаца законске регулативе, професионалне асоцијације - носиоца права превода међународне регулативе и академске заједнице која активно учествује у обликовању свести будућих представника професије. У овом процесу установљавања квалитетног система финансијског извештавања такође је битан и сегмент контроле квалитета финансијског извештавања, који закон не препознаје а представља једну од чланских обавеза СРРС-а. Поред контроле квалитета, све организације чланице IFAC-а имају обавезу да испуне још шест следећих обавеза: (1) Међународни стандарди едукације професионалних рачуновођа, (2) Међународни стандарди ревизије, (3) Етички кодекс за професионалне рачуновође, (4) Међународни рачуноводствени стандарди за јавни сектор, (5) Истраживање и дисциплиновање, (6) Међународни стандарди финансијског извештавања¹⁰².

Приликом сагледавања законског регулаторног рачуноводственог оквира у Србији и његовог степена усклађености са међународном регулативом, неопходно је узимање у обзир чињенице да је у јулу 2013. године донета нова Директива 2013/34/EU која је заменила Четврту директиву ЕУ и Седму директиву ЕУ. Форма и начин достављања финансијских извештаја предвиђених законским регулаторним рачуноводственим оквиром су неадекватни, односно приступ финансијском извештавању на који они упућују представља огроман корак уназад, са веома штетним дугорочним дејством. Образложење наведене тврдње дато је у наставку.

Теоријска утемељеност. Деформисана примена метода укупних трошкова у извештају о резултату нема добру теоријску утемељеност. У билансу успеха корекција

¹⁰² Обавезе чланица Међународне федерације рачуновођа у имплементацији међународне професионалне рачуноводствене регулативе. Часопис *Рачуноводствена пракса*, бр. 20, октобар 2013. године, СРРС, Београд, прилог.

вредности залиха приходне стране премештена је на расходну страну, чиме се укупни расходи своде на ниво који одговара методу продатих учинака, због чега је расходна страна постала нехомогена јер садржи и расходе и учинке. При том, расходна страна не одражава укупне напоре текућег обрачунског периода, већ и напоре ранијих периода, чиме се онемогућавају ефикасна анализа трошкова и њихова контрола. Према томе, извештај о резултату није у складу са билансном теоријом.

Упоредивост финансијских извештаја. Нарушена је упоредивост информација код свих финансијских извештаја, а код извештавања о резултату захтевају се два извештаја: биланс успеха и извештај о осталом резултату, иако смернице МРС 1 *Презентација финансијских извештаја*, параграф 81, пружају могућност да то буде један или два извештаја. Такође, треба имати у виду и захтев за конзистентношћу, односно доследношћу финансијских извештаја, дат у смерницама параграфа 45 и 46 МРС 1 и члану 9 став 1 Директиве 2013/34.

Неусклађеност са релевантном међународном регулативом. У околностима одвијања бројних процеса усмерених на придруживање Европској унији, један од основних циљева законске регулативе требало је да буде обезбеђивање финансијског извештавања усклађеног са МСФИ и Директивом ЕУ 2013/34, што није постигнуто актуелном законском регулативом.

Непрегледност финансијских извештаја. Услед предимензионираности и претеране рашчлањености и начина систематизације позиција у њима финансијски извештаји су непрегледни, што умањује њихову читљивост и употребну вредност. Ова чињеница указује на то да актуелним финансијским извештајима за привредна друштва прописаним Правилником садржини и форми образаца финансијских извештаја за привредна друштва, задруге и предузетнике („Сл.гласник РС“, бр. 95/14) недостаје корисничка оријентација и поштовање начела јасности, које захтева разумно рашчлањавање билансних позиција тако да називи одговарају садржини, као и доследно груписање у групе и подгрупе, и систематизовање у складу са одређеним правилима у циљу повећавања исказне моћи финансијских извештаја. Наведена констатација илустрована је Табелом 10.

Табела 10 Компаративна анализа обима позиција у билансу стања и извештају о резултату

Финансијски извештаји	ЕУ	МСФИ	УК	Француска	Немачка	Србија
Биланс стања	67	32	77	135	61	137
Извештај о	21	35	30	79	26	99

результату						
Укупно	88	67	107	214	87	236

Извор: Малинић, Д., (2015) "Критички осврт на садржину и структуру званичних финансијских извештаја", Зборник радова, 46. симпозијум СРРС, Златибор, стр.46.

Напомене:

- У свим регулаторним оквирима (изузимајући Србију) прописана је могућност избора између метода укупних трошкова и метода трошкова продатих учинака.
- У прегледу су садржане информације које одговарају билансу стања, који се приказује у форми двостраног прегледа и билансу успеха који је заснован на методи укупних трошкова и који се приказује у форми листе.
- У Француској су прописане три верзије финансијских извештаја: основна, скраћена и проширена. У прегледу је приказан број позиција из проширене верзије.
- Извештај о резултату, према МСФИ/МРС, као и биланс успеха у Србији, укључују позиције које су везане и за извештај о добитку и губитку (биланс успеха) и за извештај о осталом резултату (ови извештаји могу да буду приказани као један или два одвојена извештаја).

Иако МРС 1 даје предлог биланса стања и извештаја о резултату са укупно 67 позиција и Директива у прилозима III и IV садржи конкретне предлоге за исте извештаје са укупно 88 позиција, у Србији ти извештаји имају укупно 236 позиције, што није логично ни са аспекта усклађености са међународном регулативом нити са аспекта корелације са најважнијим европским актом који се односи на финансијско извештавање.

Предимензионираност актуелних финансијских извештаја доказују такође и одсуство формалног континуитета и конзистентности законског регулаторног рачуноводственог оквира, што је илустровано Табелом 11.

Табела 11 Укупан број позиција у билансу стања према претходним законима и према актуелном закону

<i>Финансијски извештаји, позиције према закону којим је регулисано рачуноводство</i>	<i>1993.</i>	<i>1997.</i>	<i>2002.</i>	<i>2006.</i>	<i>2013.</i>
Биланс стања	135	102	104	50	137
Извештај о резултату	79	82	75	34	99
Укупно	214	190	179	84	236

Извор: Малинић, Д., (2015) "Критички осврт на садржину и структуру званичних финансијских извештаја", Зборник радова, 46. симпозијум СРРС, Златибор, стр. 50.

Напомена: Информације о броју позиција преузете су из одговарајућих правилника.

Дакле, од 1993. године до 2006. године збирни број позиција у билансу стања и извештају о резултату су са 214 смањени на 84 ставке, чиме се овај број приближио захтевима актуелне респектабилне међународне регулативе, да би из необјашњивих разлога дошло до наглог скока на 236 ставки у 2015. години. Очигледно је да се о упоредивости овако структурираних извештаја не може говорити, нарочито када се има у виду да су обрасци финансијских извештаја објављени крајем 2014. године са обавезом примене на финансијске извештаје за исту годину.

Неблаговременост динамике достављања финансијских извештаја.

Финансијски извештаји за статистичке потребе који обухватају биланс стања, биланс успеха и статистички извештај о пословању достављају се до краја фебруара наредне године за текућу годину. Поред тога, редовни годишњи финансијски извештаји се сходно актуелној законској регулативи достављају до краја јуна текуће године за претходну годину и обелодањују се на сајту надлежног државног органа¹⁰³ у складу са чл. 36. Закона о рачуноводству, у року од 60 дана од њиховог достављања, односно најкасније до 31. октобра наредне, за претходну годину. Очигледно је да наведени рокови нису адекватни у смислу употребне вредности финансијских извештаја, јер они нису корисницима доступни десет месеци наредне године за претходну годину, када су већ настале бројне трансакције без поседовања информација из финансијских извештаја, које садрже потенцијалне штетне последице. На овај начин финансијски извештаји имају период коришћења само два месеца.

Нарушавање поузданости информација из финансијских извештаја.

Поузданост информација из финансијских извештаја угрожена је чињеницом да се финансијски извештаји достављају посебно за статистичке потребе у односу на редовне годишње финансијске извештаје, без обезбеђивања механизма да се биланс стања и биланс успеха достављени за статистичке потребе не разликују од истих извештаја достављених у оквиру сета редовних годишњих извештаја. Пошто ови могу да се разликују, намеће се логично питање да ли су статистичким органима потребни извештаји који су потенцијално непотпуни, нетачни и достављени ради испуњавања форме избегавања санкција поводом њиховог неблаговременог достављања. Поред наведених елемената непоузданости података у финансијским извештајима, законска регулатива давањем могућности замене финансијских извештаја сваком обвезнику извештавања, без посебних образложења, повећава могућност ове непоузданости. Према

¹⁰³ Агенције за привредне регистре.

томе, динамиком и начином достављања финансијских извештаја потпуно је обесмишљен циљ финансијског извештавања, а то је обезбеђивање информација о финансијском стању, финансијској успешности и токовима готовине извештајног ентитета, јер те информације касне најмање десет месеци, а могу бити достављена три различита биланса успеха и биланса стања у току наредне године за исту претходну годину. Питање је да ли ће за кориснике бити обелодањени „прави извештаји“, односно да ли ће обелодањени извештаји бити одраз фер презентације. "У погледу квалитета финансијског извештавања у Републици Србији постоје два основна проблема: неразвијена свест о значају финансијског извештавања и изостанак одговорности према јавности"¹⁰⁴.

Билансирање губитка изнад висине капитала. Актуелни образац биланса стања упућује да се губитак изнад висине капитала, који као позиција није присутан у извештајима предузећа у земљама за које су својствене уобичајене (нормалне) тржишне околности, исказује као последња позиција у пасиви. Сама позиција „губитка изнад висине капитала“ указује на стање у којем се налазе власници, јер ће они сразмерно уделу у власништву поднети настале губитке, а у случају поверилаца губитак изнад висине капитала указује на то да повериоци неће моћи да наплате део својих потраживања. Чињеница је да обавезе предузећа не могу да се умањују и да минимални износ укупне пасиве може да одговара вредности исказаних обавеза, па се према томе обавезе не могу умањивати губитком изнад висине капитала.

Независно од тога што губитак изнад висине капитала не представља економски логичну позицију, чини се прикладнијим решењем да се он налази у активи, најпре због принципа конзистентности јер је у претходном билансу стања на тај начин исказиван, затим као значајан податак о пословању, уочљивији на тај начин корисницима финансијских извештаја и следећи аргумент је да у упоредивој пракси нема сличних примера. Упоредива пракса у вези са губитком изнад висине капитала не може се срести у регулаторним оквирима земаља са развијеним тржишним привредним системима, већ у регулаторним оквирима земаља у окружењу.

Контрола квалитета финансијских извештаја и одговорност за састављање, презентацију и обелодањивање финансијских извештаја. Један од захтева Директиве 2013/34/ЕУ јесте да државе чланице националном законском регулативом регулишу питање одговорности за састављање, презентацију и обелодањивање финансијских извештаја, што практично значи доношење конкретних законских одредби којима се

¹⁰⁴ Ђукић, Т., Павловић, М., (2014) "Квалитет финансијског извештавања у Србији", *Економске теме*, стр.11.

дефинишу одговорност и обавезе управних, надзорних и административних органа, али исто тако и санкције за њихово непоштовање. Закон о рачуноводству везује одговорност за финансијске извештаје за законског заступника, орган управљања, надзорни орган правног лица и лице задужено за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја. Новину представља проширивање одговорности и на лице задужено за вођење пословних књига. Ипак, одговорност за састављање лажног биланса постоји у националном законодавству¹⁰⁵.

Надзор над финансијским извештавањем, према актуелном закону у Србији, врше Пореска управа и Народна банка Србије, при чему се тај надзор своди на проверу исправности евидентирања трансакција у пословним књигама.

Садржај обавезног сета финансијских извештаја. Законском рачуноводственом регулативом у Србији прописано је чак шест обавезних финансијских извештаја. Увођењем новог финансијског извештаја, извештаја о осталом свеобухватном резултату, поред биланса стања, биланса успеха, извештаја о токовима готовине и извештаја о променама на капиталу¹⁰⁶, нису обезбеђени услови за упоредивост финансијских извештаја.

Прагови разврставања правних лица. Присутна неусклађеност прагова разврставања правних лица ЕУ и Србије код великих и средњих правних лица и непостојање прагова разврставања за групе правних лица, као уочени недостаци наше регулативе, остају у сенци чињенице да се новом класификацијом значајно смањује број правних лица која су обавезна да примењују МСФИ. Резултат нове класификације правних лица у Србији јесте да ће мање од 5%¹⁰⁷ свих састављених финансијских извештаја бити у потпуности усклађено са међународном рачуноводственом регулативом. МСФИ остаје обавезан за велика правна лица, матична правна друштва, јавна друштва и друштва која се припремају да постану јавна. Дакле, број оних који су имали обавезу да примењују МСФИ смањен је по две основе: променом обавезности примене МСФИ¹⁰⁸ и увођењем нових прагова разврставања правних лица. Све ово јасно упућује на закључак да једино што је постигнуто применом новог Закона о рачуноводству јесте нарушавање достигнутог нивоа хармонизације финансијског извештавања у Србији.

¹⁰⁵ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/05... 121/12, члан 238.

¹⁰⁶ Поред наведених извештаја за статистичке потребе, сви обвезници извештавања достављају и статистички анекс, а правна лица која за вредновање билансних ставки примењују МСФИ и МФИ за МСП састављају и напомене уз финансијске извештаје.

¹⁰⁷ Слободна процена аутора на основу доступних података о броју ових правних лица у Србији.

¹⁰⁸ Средња правна лица могу да бирају између МСФИ и МСФИ за МСП, док друга правна лица више немају обавезу да примењују МСФИ.

Извештајне основе. Правна лица у Србији састављају финансијске извештаје на бази пет различитих извештајних основа: МСФИ, МСФИ за МСП, *Правилник о начину признавања, вредновања, презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима за микро и друга правна лица*, готовинска основа рачуноводства коју користе буџетски корисници и просто књиговодство које могу да користе предузетници, који су сада сврстани у микро правна лица. Поред тога, код велике већине правних лица предвиђена је могућност слободног избора између две (средња правна лица), односно три извештајне основе (микро правна лица).

Статус и положај професионалног рачуновође. Актуелни Закон о рачуноводству не садржи одредбе које се односе на професионалног рачуновођу¹⁰⁹ нити на рачуноводствену професију. Овим законом прописано је да школску спрему, радно искуство и друге услове за лице које обавља послове вођења пословних књига и састављања финансијских извештаја уређује правно лице, односно предузетник својим општим актом. Наведени услови представљају слободан избор правног лица, односно предузетника, па практично пословне књиге може да води и финансијске извештаје да саставља било које физичко лице које не мора чак да испуњава било какве услове везане за школску спрему нити професионално звање, нити професионалне вештине. Дакле, компетентност (потребно знање, искуство и професионална оспособљеност) лица која воде пословне књиге и састављају финансијске извештаје није законски дефинисана, па је самим тим учињена нерелевантном, чиме је поузданост финансијских извештаја доведена у питање.

Етички кодекс и професионална едукација. Међународна федерација рачуновођа истиче значај шест стубова за квалитет финансијског извештавања, а два од њих односе се на етику и професију¹¹⁰. Међутим, Етички кодекс за професионалне рачуновође и Међународни стандарди едукације нису присутни на било који начин у Закону о рачуноводству¹¹¹. Поред тога, у законском рачуноводственом регулаторном оквиру у Србији не постоји јавна демонстрација заштите јавног интереса, у смислу постојању процедура које предвиђају могућност губљења права пружања професионалних услуга из области рачуноводства.

Чињеница је да су последње измене законске рачуноводствене регулативе, које су вршене (у 2013. години) без конкретнијег основа, јер њима није извршено усаглашавање ни са МСФИ, нити са Директивом 2013/34, таквог карактера да нису обезбедиле бољи

¹⁰⁹ Иако у Србији постоји преко 35.000 професионалних рачуновођа.

¹¹⁰ Остала четири стуба су рачуноводствени стандарди, законска регулатива, контрола спровођења и стандарди ревизије.

¹¹¹ Помињу се само у Закону о ревизији.

квалитет и нити поузданост финансијског извештавања, а допринеле су нарушавању упоредивости финансијских извештаја конкретног ентитета са ранијим периодима, као и неупоредивости извештаја ентитета из Србије са извештајима ентитета из других земаља. Поред тога, наведена регулатива имала је за последицу огромне материјалне издатке код обвезника финансијског извештавања поводом прилагођавања пословних књига, измена софтвера и састављања финансијских извештаја у складу са захтевима измењене регулативе.

С обзиром да циљ државних регулаторних органа треба да буде установљавање поузданог и објективног система финансијског извештавања, била би неопходна измена законске регулативе у што скоријем периоду, уз уважавање међународне професионалне регулативе и одредаба Директиве ЕУ 2013/34, затим ставова професионалне организације која окупља представнике рачуноводствене професије који непосредно примењују законска решења у својој пословној пракси, као и ставова академске заједнице која са сваке стране треба да пружи потврду теоријске заснованости предложених решења, њиховог проактивног карактера, којим би се обезбедила стабилност финансијског извештавања и избегле честе промене законске регулативе¹¹².

1.3.3. Интерна рачуноводствена регулатива у Србији

Интерна регулатива као сегмент рачуноводствене регулативе (поред законске и професионалне регулативе), представља конкретизацију примене законске и професионалне регулативе у одређеном ентитету. Под интерном регулативом подразумевају се општи акти који садрже посебна начела, упутства и смернице за вођење пословних књига, састављање, презентацију, достављање и обелодањивање финансијских извештаја, као и смернице у вези са интерним контролним поступцима које доносе правно лице и предузетник у складу са законском и професионалном регулативом. Интерна рачуноводствена регулатива може да буде донета у виду једног акта, или пак у облику више аката, као: акт о организацији рачуноводственог система, правилник о рачуноводству, акт о рачуноводственим политикама, акт о усаглашавању потраживања и обавеза, акт о попису имовине и обавеза и усклађивању пословних књига и слично.

Интерна акта из области рачуноводства доноси управа, на предлог руководиоца рачуноводства. Уколико се ради о сложенијем облику организовања ентитета и о

¹¹² Последње две деценије одликује доношење пет пута закона о рачуноводству, као новог и реформаторског закона.

ентитету који представља велико правно лице, обично се посебно доносе правилник о рачуноводству и правилник о рачуноводственим политикама, док када се ради о једноставнијој организацији ентитета и ентитету који има карактеристике малог правног лица, односно предузетника, доноси се јединствена и свеобухватна форма интерног акта. Независно од облика интерног акта (као и од тога да ли је он донет у форми једног или више интерних аката), интерним актом треба да се уреде питања:

- организације рачуноводствене функције,
- интерних контролних поступака,
- рачуноводствених политика у вези са признавањем и вредновањем билансних позиција.

У вези са организацијом рачуноводствене функције, интерним актом треба да се регулишу битна питања у вези са организацијом рачуноводствене целине, дефинисањем одговорности и рокова (сачињавања, евидентирања, достављања, чувања), затим интерним актом се регулишу интерни контролни поступци, стручна оспособљеност лица одговорног за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја, као и време вршења редовног и ванредних пописа имовине и обавеза.

Интерни контролни поступци подразумевају контролу књиговодствених исправа, у смислу формалне контроле (провера да ли исправе садрже прописане елементе), затим рачунске (провере износа назначених у исправи) и суштинске контроле (провера истинитости назначене пословне трансакције, провера пратећих докумената: пријемнице, отпремнице, складишнице и сл.). Интерни контролни поступци, такође, односе се на контролу евиденције књиговодствених исправа, што се обезбеђује организацијом рачуноводственог система.

Интерном регулативом дефинишу се рачуноводствене политике које представљају специфичне принципе, правила, односно праксу усвојену од стране ентитета, у вези са признавањем и вредновањем билансних позиција и у вези са састављањем и презентовањем финансијских извештаја¹¹³. Предмет регулисања рачуноводствених политика је начин признавања и вредновања билансних позиција у конкретном ентитету. То су најчешће питања у вези са признавањем и вредновањем: некретнина, постројења и опреме, залиха, признавањем прихода, рачуноводственим третманом финансијских инструмената, третманом трошкова позајмљивања, затим трошкова истраживања и развоја, лизинга, евиденције превођења иностраних валута у валуту извештавања, идентификовања сегмената о којима се извештава и других питања

¹¹³ Смерницама МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке* извршено је појмовно дефинисање рачуноводствених политика.

захтеваних смерницама Међународних рачуноводствених стандарда којима је уређено признавање и вредновање одређених билансних позиција.

Једном утврђене и објављене рачуноводствене политике представљају отуда истовремено основу и ограничење за реализацију циљева политике финансијског извештавања.¹¹⁴ Ограничења се огледају, преваходно, у томе што корисници финансијских извештаја могу на основу одабраних рачуноводствених политика да препознају циљеве које њиховом применом треба постићи.

При усвајању адекватних рачуноводствених политика управа ентитета (управни одбор или директор, у зависности од величине ентитета и његовог организовања) која доноси интерна акта, па и рачуноводствене политике, треба да уважи чињеницу да су оне повезане са пословном политиком. Практично, рачуноводствене политике треба да се допуњују са пословном политиком и да омогуће остваривање њених циљева, а основни циљ сваке пословне политике је максимизовање добити, уз обезбеђење ликвидности и сталности пословања у дужем року.

Доношење рачуноводствених политика представља тимски рад у коме учествује рачуновођа (утврђује ставке за које се у складу са законском и професионалном регулативом доносе рачуноводствене политике), менаџер финансија (предлаже политике у вези са исказивањем обавеза и потраживањем по основу кредита, третманом трошкова позајмљивања и сл.), менаџер набавке (предлаже политике у вези са процењивањем залиха), менаџер продаје (процењује наплативост потраживања и признавање прихода, предлаже нормативе штете при манипулацији имовином и сл.), менаџер производње (учествује у одређивању стопе за обрачун амортизације сталне имовине, одређује степен довршености производње, предлаже стандардни капацитет погона исл.), као и представници других функција ентитета.

Усвојена интерна рачуноводствена регулатива, у смислу обавезности примене, равноправна је са законском и професионалном регулативом, па према томе, постоји обавеза њене потпуне примене од стране ентитета који је њен доносилац.

¹¹⁴ Ради обезбеђивања упоредивости финансијских извештаја, која представља једну од четири фундаменталне квалитативне карактеристике, у складу са начелом сталности (*going concern principle*), ограничавају се својевољне промене утврђених рачуноводствених политика. Смернице МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке* упућују да промене рачуноводствене политике настају у случају када: се промени стандард или интерпретација који дефинишу конкретну политику; или промена доводи до тога да финансијски извештаји пружају поуздане и релевантније информације о ефектима трансакција, других догађаја или околности на финансијски положај правног лица, његову успешност или новчане токове.

1.4. Утицај глобализације на финансијско извештавање

Појам глобализације чији израженији ефекти се везују за период осамдесетих година прошлог века, подразумева процес интензивне повезаности и међузависности све већег броја друштава, јачање моћи транснационалних и наднационалних сила и институција и експанзије модерних форми технологије и економског и политичког живота на скоро целокупан простор света, као и интензиван процес поларизације и сукобљавања народа, држава и региона¹¹⁵.

Феномен глобализације. Процес¹¹⁶ глобализације подразумева снажан цивилизацијски подухват који утиче скоро на све димензије друштвеног живота: економску, технолошку, социолошку, културну, социолошку и политичку. Глобализација се манифестује као хоризонтална интеграција производње у више земаља. Њене добре стране су: нове технологије, рационалније коришћење капацитета, израженија конкуренција, док су њени недостаци: извоз, односно увоз прљавих технологија, концентрација моћи код најразвијенијих земаља, стварање већег јаза између богатих и сиромашних, јачање зависности земаља. Џозеф Штиглиц сматра глобализацију чвршћом интеграцијом земаља и народа света, до које долази огромним смањењем трошкова транспорта и комуникација, као и рушењем вештачких баријера за проток робе, услуга, капитала, знања и (у мањој мер) људи без граница¹¹⁷.

Глобализација је свакако најдаље отишла у домену међународних финансија, јер кроз процес проширивања тржишта изван граница државе путем привредне глобализације, концентрација тржишне моћи неизбежно се помера на интернационално окружење. Познато је да контролом коју спроводе над Светском банком и ММФ-ом¹¹⁸ богате земље присиљавају сиромашне да отворе своја тржишта за производе са Запада¹¹⁹. Светом данас управљају они који пресудно усмеравају глобална кретања, владају

¹¹⁵ Стојановић, С., (2009) *Глобализација и безбедносне перспективе света*, Војноиздавачки завод, Београд, стр 16.

¹¹⁶ Једно од основних питања око којег се споре присталице и противници глобализације јесте питање да ли је глобализација процес или пројекат. За присталице глобализације, она је објективан и незаустављив процес, чији основ је интеграција тржишта, политичких заједница и култура, као и изграђивање свести о планетарном заједништву. За друге, глобализација је пројекат светских центара моћи, којим се свету намеће економски либерализам као једини прихватљив модел друштвеног деловања. При томе је тај пројекат, пре свега, усмерен на даљу експанзију светског тржишта и финансијског капитала, као и на заштиту интереса најбогатијих земаља.

¹¹⁷ Штиглиц, Џ., (2002) *Противуречности глобализације*, СМБ, Београд, стр.23

¹¹⁸ Међународни монетарни фонд и Светска банка потичу из Другог светског рата и резултат су Међународне монетарне и финансијске конференције одржане у Бретон Вуду, у јулу 1944. године са циљем обезбеђивања средстава и механизма за финансирање обнове након разарања у Другом светском рату и превенције настајања светских криза у будућности. После пада Берлинског зида, постали су кључни фактори у управљању транзицијом ка тржишној економији у земљама бившег комунистичког блока у Европи.

¹¹⁹ Штиглиц, Џ.,(2002) *Противуречности глобализације*, СМБ, Београд, стр.75.

тржиштима капитала и тргују информацијама. Сходно томе, ММФ, Светска банка и Светска трговинска организација¹²⁰ су институције које пресудно дефинишу глобалну економску политику, што даје основ да се о њима говори као о језгру „де факто светске владе новог империјалног доба“¹²¹.

Улогу носиоца глобализације имају мултинационалне компаније које послују широм света (*General Motors, General Electric, IBM, Toyota* и друге), и у сталном су настојању изналажења најбољег извора материјала и јефтине радне снаге која производи производе по најнижим ценама. Глобалозацију, такође, карактерише и обједињавање великих транснационалних компанија¹²² супериндустријализованих земаља, чиме се стварају глобалне алијансе у различитим областима производње и услуга, што је изражено у производњи алуминијума, телекомуникацијама, авионској и аутомобилској индустрији и слично (на пример, *Daimler Chrysler, Folksvagen-Toyota, Reno-Nissan* и многе друге).

Земље које теже усаглашавању својих привредних система са токовима глобализације, а нарочито земље у транзицији, чине велике напоре са циљем испуњавања ригорозних, либерално оријентисаних захтева, као што су либерализација трговине, радикално поштравање банкарских стандарда, реформа фискалног система (укидање субвенција и позитивне дискриминације домаћих произвођача), реформа тржишта рада (како би се повећала мобилност овог фактора производње). Несумњиво је да прилагођавање овим критеријумима, за већину земаља у транзицији, подразумева значајан степен отварања привреде, уз високе социјалне трошкове прилагођавања таквом моделу економије.

Позиција српске привреде могла би се одредити као процес придруживања једном од регионалних модалитета глобалне економије, Европској унији. Стицање услова за пријем у чланство Европске уније захтева испуњавање строгих захтева који су структурирани као копенхагеншки критеријуми (стабилност институција, тржишно оријентисана држава и способност преузимања одговарајућих обавеза по основу

¹²⁰ Светска трговинска организација основана је 1997. године и у моменту оснивања имала је 132 чланице, уз тридесетак земаља које су тражиле да се придруже, тако да се проток капитала преко границе муњевито увећавао.

¹²¹ Штиглиц, Ц., (2002) *Противуречности глобализације*, СМБ, Београд, стр 93.

¹²² Директне стране инвестиције у највећем делу се реализују путем мултинационалних (МК) и транснационалних корпорација (ТК), што има за последицу да глобализација све мање буде одраз невидљиве руке тржишта, а све више одраз глобалне финансијске и корпорацијске хијерархије и других мегатранснационалних структура. Тренутно постоји више од 60.000 ТМ и МК које имају преко 510.000 филијала у свету, што представља колосалну мрежу производње и трговине. Оне учествују са 1/3 у светској трговини, затим са 80% директних инвестиција у иностранство, као и 70% у патентним правима и трансферу технологије. *Asian Perspective*, Vol.23, No.4, Tokio, 1999, str. 78.

чланства у ЕУ) и мастрихшки критеријуми (макроекономска стабилност изражена кроз прецизне квантитативне показатеље).

Финансијско извештавање у условима глобализације. У условима глобализације, различите рачуноводствене праксе отежавају пословну комуникацију услед неупоредивости финансијских извештаја предузећа из различитих земаља. Разлике у финансијским извештајима успоравају, а некада и у потпуности онемогућавају интернационализацију токова капитала. Стога су инвеститори, пре свега, институционални, али и индивидуални, кључни покретачи промена у финансијском извештавању јер захтевају јединствен систем финансијског извештавања и обелодањивања додатних информација финансијског и нефинансијског карактера¹²³. Интереси капитала захтевају отклањање разлика у начину обликовања рачуноводствених информација, јер јединствени систем финансијског извештавања омогућава инвеститорима да донесу релевантне одлуке о куповини или продаји хартија од вредности, али и процени ризика повраћаја уложеног капитала на глобалном нивоу. Разлике у финансијском извештавању најчешће су узроковане економским, културним, институционалним разликама, различитим начинима финансирања, различитим пореским системима и слично. Британски аутори и истраживачи у домену упоредног међународног рачуноводства, Нобес и Паркер, сматрају да на обликовање финансијских извештаја утиче седам основних фактора, који у суштини објашњавају међусобне разлике у финансијском извештавању у различитим националним оквирима. Наведени фактори су: правни систем, инвеститори, опорезивање, снага рачуноводствене професије, инфлација, теорија и историјске околности, тј. Случајности.¹²⁴

Потреба за стандардизацијом финансијског извештавања на европском тлу подстакла је 1951. године оснивање прве међународне рачуноводствене асоцијације у Паризу, Уније овлашћених рачуноводствених и економских експерата (УЕС). Такође, у европским директивама прописана су начела састављања и презентовања финансијских извештаја. Савет Европске економске заједнице (ЕЕЗ чији су оснивачи: СР Немачка, Француска, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург; ова организација је претеча Европске уније) донео је осам директива од којих су за рачуноводствено извештавање најзначајније Четврта директива, која се односи на финансијске извештаје предузећа и Седма директива, која се односи на консолидовање финансијских извештаја.

¹²³ Инвеститори захтевају да финансијски извештаји предузећа у која су уложили свој капитал пруже релевантне и поуздане информације о ефикасности коришћења капитала у одређеном периоду, али о пословном потенцијалу којим предузеће располаже и који ће бити коришћен у будућности.

¹²⁴ Nobes, C., and Parker, R., (1991) *Comparative International Accounting*, Third Edition, Prentice Hall International (UK) LTD. стр.11.

У вези са глобалном стандардизацијом значајна је 1973. година у којој су националне рачуноводствене асоцијације десет држава (Аустралија, Канада, Француска, СР Немачка; Јапан, Мексико, Холандија, В.Британија, Република Ирска и Сједињене Америчке Државе) основале Комитет за Међународне рачуноводствене стандарде¹²⁵ (International Accounting Standards Committee – IASC) чије седиште је у Лондону. Ово тело од 2003. године носи назив Одбор за међународне рачуноводствене стандарде – IASB (*The International Accounting Standards Board*) чији су чланови професионална рачуноводствена тела учлањена у Међународну федерацију рачуновођа – IFAC (*International Federation of Accountants*). Данас ова асоцијација има преко 175 чланица из 130 земаља (међу којима је и наша земља, од 1997. године).

Међународни рачуноводствени стандарди/Међународни стандарди финансијског извештавања (МРС /МСФИ), Међународни стандарди ревизије, Међународни стандарди контроле квалитета, Међународни стандарди едукације професионалних рачуновођа, Етички кодекс за професионалне рачуновође, Међународни рачуноводствени стандард за мале и средње ентитете и Међународни рачуноводствени стандарди за јавни сектор представљају инструменте стандардизације финансијских извештаја, донете од стране Међународне федерације рачуновођа, односно тела која обављају активност под њеним окриљем. Њихова имплементација у националним оквирима подразумева утемељеност укупне финансијске инфраструктуре на пет „златних начела“, која су поставили ММФ и Светска банка. То су следећа начела: транспарентност, солидан финансијски систем, укљученост приватног сектора, уређена либерализација токова капитала и модернизација међународног тржишта. Земља која обезбеди квалитет финансијског извештавања, усклађен са МСФИ, а при том има и утемељеност финансијске инфраструктуре на наведеним златним правилима, стиче следеће предности: повећава сопствену могућност учешћа на глобалном тржишту капитала, подстиче прилив капитала у земљу, смањује ризик улагања и цену капитала у земљи, поједностављује захтеве за извештавањем, омогућава поређења на међународном нивоу, смањује трошкове прилагођавања захтевима квалитетног финансијског извештавања, подстиче приступ тржиштима

¹²⁵ Две године по конституисању Међународног комитета за рачуноводствене стандарде (IASC-а), односно 1975. године, донет је Међународни рачуноводствени стандард 1 - *Објављивање рачуноводствених политика*. У 1976. години усвојен је МРС 5 - *Информације које треба да буду обелодањене у финансијским извештајима*, а у новембру 1979. године МРС 13 - *Презентација текуће имовине и текућих обавеза*. Ова три стандарда која су се односила на рачуноводствене извештаје преформатирана су 1994. године, а 1997. године МРС 1 је ревидиран и новом верзијом овог стандарда замењени су МРС 1 из 1975. године, МРС 5 и МРС 13. Почев од 1975. до 2002. године донет је четрдесет и један стандард са ознаком МРС, односно од 2003. до 2016. године донето је шетнаест стандарда са ознаком МСФИ.

капитала широм света и директно повећава ефикасност сопственог тржишта хартија од вредности и сл.¹²⁶

Инвеститори у захтевима за упоредивошћу финансијских извештаја нису усамљени; они имају подршку организација чији задатак је успостављање и функционисање слободног и ефикасног тржишта хартија од вредности, као што је Међународна организација за хартије од вредности IOSCO (*The International Organization of Securities Commissions*). Задатак ове организације је превазилажење недовољне упоредивости финансијских извештаја са циљем сигурнијег ангажовања слободног капитала и стварања услова за конвергенцију свих националних рачуноводствених система. Инструменти реализације наведеног задатка су три основна принципа усвојена од ове организације: први принцип је заштита инвеститора широм света кроз обезбеђивање информација високог квалитета потребних за доношење одговарајућих пословних одлука, уз примену МСФИ; други принцип је обезбеђење ефикасног и транспарентног тржишта и трећи принцип је смањење системског ризика. Поред наведених принципа, за стварање услова за конвергенцију националних рачуноводствених система потребно је и поштовање принципа регулације тржишта хартија од вредности, нарочито оних који се односе на емитенте. Наведени принципи регулације тичу се, пре свега: потпуног, благовременог и тачног обелодањивања података из финансијских извештаја; третирања власничких удела у власништву корпоративног предузећа и примене МРС/МСФИ¹²⁷.

Подстицање и подржавање рада тела као што су IOSCO и IASB који има кључну улогу у координацији и хармонизацији активности других тела укључених у доношења рачуноводствених стандарда, такође врше: Уједињене нације, Европска унија, OECD (*The Organisation for Economic Cooperation and Development*), UNCTAD (*The United Nations Conference on Trade and Development*), међународне студијске групе, асоцијације финансијских аналитичара, Међународна банка за обнову и развој - IBDR (*International Bank for Reconstruction and Development*), затим различите холдинг компаније, осигуравајућа друштва и др. У вези са применом МСФИ у Европској унији велику улогу има Саветодавна група за финансијско извештавање у Европи (*European Financial Reporting Advisory Group* - EFRAG) која Европску комисију саветује у вези са применом стандарда, а истовремено има проактивну улогу у доношењу МСФИ. EFRAG, такође, има значајну улогу у ефективнијој примени МСФИ путем сарадње са Комитетом за

¹²⁶ Новићевић. Б. (2004) " Утицај глобализације на финансијско извештавање", Зборник радова 35. сипозијум СРРС, Златибор, стр. 16.

¹²⁷ IOSCO – Циљеви и принципи регулације тржишта хартија од вредности (превод), Најроби 1998.

тумачење МСФИ (*International Financial Reporting Interpretations Committee - IFRIC*)¹²⁸. ЕУ је у околностима глобализације прихватила примену МСФИ и у односу на њихов квалитет није било недоумица, док недоумице постоје у односу на саму структуру међународног доносиоца стандарда – IASB, у смислу његове недовољне одговорности и слабог капацитета.¹²⁹

Апсолутна упоредивост финансијских извештаја и стандардизација финансијског извештавања није у потпуности могућа; ради се о циљу коме треба да се тежи. Бројни су разлози који се налазе као препрека на путу остваривања овог циља, као што је неспремност одређених земаља да напусте своје традиционалне системе извештавања (на пример, одређене резерве које САД има у односу на МСФИ), озбиљне правне и културолошке разлике, специфични системи опорезивања у појединим државама су препрека за примену међународне рачуноводствене регулативе, затим присуство основних и алтернативних рачуноводствених поступака вредновања билансних ставки такође угрожава упоредивост финансијских извештаја.

Промене у окружењу у којем функционише рачуноводство, које поред глобализације подразумевају повећани значај информационих и комуникационих технологија и општу променљивост (купаца, добављача, регулаторних тела, микроструктуре тржишта и др.) треба да прате и промене финансијског извештавања. Услов за ефективну комуникацију између ентитета различитих земаља у условима глобализације (проток робе, капитала и људи), јесте упоредивост и задовољавајући квалитет финансијских извештаја, односно интернационализација начина признавања, вредновања и обелодањивања информација презентованих у финансијским извештајима. Стандардизација финансијског извештавања на глобалном нивоу може да допринесе решавању тешкоћа узрокованих националним различитостима у вези са: структуром финансирања ентитета, степеном развијености националних тржишта капитала, системом опорезивања, културом, традицијом, стабилношћу националних валута и приступом међународних политичких односа појединих земаља.

¹²⁸ EFRAG практично делује као интерна брана, оцењујући МСФИ за потребе ЕУ и предлажући правац деловања, који се обично доследно прати.

¹²⁹ Шевић, Ж., (2008). "Унапређење финансијског извештавања на путу ка Европској унији", Зборник радова 39. симпозијума СРРС, Златибор, стр.16.

2. КОНЦЕПТ ФЕР ВРЕДНОСТИ *VERSUS* КОНЦЕПТ НАБАВНЕ ВРЕДНОСТИ

Квалитет информација презентованих у финансијским извештајима треба да буде на нивоу који обезбеђује веродостојну слику о финансијском положају, перформансама и токовима готовине извештајног ентитета. Финансијско извештавање које се врши у складу са МСФИ пред рачуноводствену професију поставља бројне захтеве који се превасходно односе на неопходна знања и вештине, као професионалну одговорност, нарочито у вези са последицама евентуално учињених грешака. Значајан сегмент неопходних знања односи се на разумевање захтева одговарајућих МСФИ који се односе на одмеравање елемената финансијских извештаја. Битни моменти вредновања елемената финансијских извештаја, у смислу примене МСФИ, су: признавање, одмеравање (иницијално и накнадно одмеравање) и престанак признавања.

Признавање елемената финансијских извештаја, сходно смерницама Концептуалног оквира финансијског извештавања, врши се само ако су кумулативно испуњена следећа два услова:

- постојање значајног степена вероватноће да ће се у вези са конкретном позицијом догодити прилив у ентитет или одлив из ентитета будућих економских користи и
- вредност билансне ставке може поуздано да се одмери.

Према томе, могућност мерења, одмеравања елемената финансијских извештаја представља основни услов њиховог признавања, а с обзиром на чињеницу да се за одмеравање могу користити различити концепти, опредељењем за одређени концепт битно се утиче на презентовани финансијски положај и финансијске перформансе ентитета.

У домену наведених смерница, опредељење приликом одмеравања елемената финансијских извештаја подразумева избор једног од следећих основа:

- концепт историјских трошкова;
- концепт текућих трошкова;
- концепт продајне вредности и
- концепт садашње (дисконтоване) вредности.

Наведене основе приказане су у Табели 12.

Табела 12 Основе вредновања билансних ставки према Концептуалном оквиру финансијског извештавања

<i>Основ вредновања</i>	<i>Износи у којима се исказују средства</i>	<i>Износи у којима се исказују обавезе</i>
<i>Историјски трошак</i>	Плаћени износи готовине или еквивалената готовине или фер вредност накнаде потребне за њихово стицање у моменту	Износ примљене накнаде у замену за обавезу или износ готовине или готовинског еквивалента за који се очекује да ће бити дат за измирење обавезе у току редовног пословања
<i>Текући трошак</i>	Износ који би требало да буде плаћен у случају да је исто или еквивалентно средство прибављено у тренутку вредновања	Недисконтовани износ готовине или готовинског еквивалента који би био потребан да се обавеза измири у текућем периоду
<i>Продајна остварљива вредност</i>	Износ који би се могао добити редовном продајом или заменом средства	Недисконтовани износ који би био потребан за измиревање обавезе у оквиру редовног пословања
<i>Садашња дисконтована вредност</i>	Садашња дисконтована вредност будућих нето готовинских прилива за које се очекује да ће их средство генерисати у току редовног пословања	Садашња дисконтована вредност будућих нето готовинских одлива неопходних за измиревање обавезе у току редовног пословања

Концептуални оквир не афирмише ниједан од наведених метода, већ упућује на то да одлучивање треба да буде подређено прибављању информација које одликују квалитативне карактеристике прописане овим оквиром, а то су: јасне, релевантне, поуздане, упоредиве на основу којих корисници финансијских извештаја могу стећи веродостојну представу о финансијском положају, финансијским перформансама и новчаним токовима ентитета, која је потребна ради доношења економских одлука. Праксе финансијског извештавања разликују се од земље до земље и најчешће одражавају окружење у коме се развијају, односно резултат су комплексне интеракције економских, историјских институционалних и културолошких фактора.

Вредновање елемената биланса стања најчешће се врши уз примену метода историјског трошка и метода продајне вредности, односно фер вредности. Ради се о методима који у континуитету изазивају супротстављена мишљења и ставове, како теорије тако и праксе.

2.1. Одмеравање елемената финансијских извештаја

Критеријум за идентификовање елемената финансијских извештаја јесу њихове економске карактеристике. Према економској суштини елемената разликују се: средства, обавезе и капитал као елементи биланса стања, и приходи и расходи као елементи

биланса успеха. Садржину извештаја о новчаним токовима и извештаја о променама на капиталу чине елементи биланса успеха и промене на елементима биланса стања.

Финансијска позиција. Финансијска позиција извештајног ентитета одређена је средствима, обавезама и капиталом, односно елементима биланса стања. Биланс стања, односно извештај о финансијској позицији, представља приказ материјално-финансијске позиције ентитета и незаменљив је извор информација за кредиторе и повериоце, јер указује на сигурност повраћаја позајмљеног улога. Овај извештај представља преглед средстава обавеза и капитала на одређени дан током двају или више узастопних обрачунских периода. Њим се истовремено обезбеђују информације које се односе на краткорочни и дугорочни аспект анализе, као и информације потребне за сагледавање степена покрића пословне имовине дугорочним, односно краткорочним изворима финансирања.

Основна рачуноводствена једначина заснована на билансу стања може се исказати као:

$$\text{Средства} = \text{обавезе} + \text{сопствени капитал}$$

Средство (имовина) представља ресурс контролисан од стране пословног субјекта који је резултат прошлих догађаја, поводом кога се очекује притицање будућих економских користи. Признавање средства у билансу стања врши се када је вероватно да ће будуће економске користи поводом његовог поседовања и отуђења притицати у ентитет, уз додатни услов да ентитет контролише то средство и да вредност средства може да буде поуздано одмерена. Наведени услови треба да буду кумулативно испуњени, јер може настати издатак који не доводи до стицања средства (издаци настали поводом истраживања не признају се као средства¹³⁰, већ као трошак), или стицање средства не мора да значи истовремено и издатак (средства примљена на поклон, уколико задовољавају услове, без обзира на непостојање издатка, признају се као средство). Извесност притицања економских користи на основу коришћења средства треба да буде процењивана на крају сваког обрачунског периода и ако се процени да по основу конкретног средства економске користи неће притицати у наредном периоду, то средство не треба да буде приказано у билансу стања, већ у билансу успеха као расход. Будући да се у билансу стања врши признавање само средстава чија вредност се може поуздано утврдити, у одређеним околностима вредност средства може да буде утврђена

¹³⁰ Такође, прибављање стручних часописа усмерено је на стицање будућих користи, али се оне не признају као средства, већ као трошак периода.

искључиво проценом, која треба да буде поуздана¹³¹, односно заснована на објективним критеријумима и професионалном расуђивању.

Обавезе се признају у билансу стања када је вероватно да ће поводом њиховог измирења доћи до одлива ресурса, економских користи и када је могуће поуздано одмеравање тог износа. Оне су засноване на уговору, закону или на уобичајеној пословној пракси. Када се ради о изведеним обавезама, измирују се исплатом готовине, преносом других средстава (хартија од вредности, потраживања: компензација, цесија, асигнација или неког материјалног средства) или пружањем услуга или конверзијом потраживања у основни капитал, када обавезу опрашта поверилац, она се признаје као приход. Висина обавезе коју треба измирити утврђује се проценом, која се нарочито користи приликом утврђивања вредности резервисања као облика обавеза. Резервисања и признавање потенцијалних обавеза врше се у складу са смерницама МРС 37 – *Резервисања, потенцијална средства и потенцијалне обавезе*, када ентитет има садашњу обавезу и када је вероватно да ће измиревање те обавезе захтевати одлив ресурса, уз услов да се висина те обавезе поуздано може одмерити¹³². Будућа обавеза не признаје се у билансу стања, већ се признавање односи искључиво на садашњу обавезу, која је резултат прошлих пословних догађаја. Поред тога, специфичне обавезе процењују се у виду одложених пореских обавеза чије признавање се обавезно врши¹³³, затим обавезе по основу државних давања¹³⁴, обавезе по основу учешћа у капиталу¹³⁵, као и обавезе по основу дугорочног закупа¹³⁶. У складу са МРС 1 обавезе као и средства треба да буду

¹³¹ На пример захтев за накнаду штете, у вези са којом се води спор пред надлежним судским органом, могао би да испуни захтев у вези са извесношћу прилива будућих економских користи, али уколико се не може проценити висина те надокнаде, не долази до признавања средства, већ се ради о потенцијалној имовини у вези са којом се у складу са смерницама МРС 37 – *Резервисања, потенцијална средства и потенцијалне обавезе*, у напоменама уз финансијске извештаје даје информација.

¹³² МРС 37 указује на постојање потенцијалних обавеза, које су резултат прошлих догађаја, али је њихов настанак условљен једним или већим бројем неизвесних догађаја који нису под контролом пословног субјекта. Садашња обавеза која је резултат прошлих догађаја може бити потенцијална обавеза због тога што није извесно да ли ће бити потребан одлив ресурса за њено измиревање, или се њена вредност не може поуздано утврдити. Потенцијалне обавезе се не исказују у билансу стања, већ се о њима даје информација у напоменама уз финансијске извештаје (примери: судски спорови, при чему није извесно да ли ће по основу њих доћи до признавања обавеза, затим пропусти у квалитету производа у случају продаје која се не везује за гарантни рок и сл.).

¹³³ Сагласно смерницама МРС 12-*Порез на добитак*, за разлику од одложених пореских обавеза, признавање одложена пореских средстава се врши само када се на основу разумне процене може очекивати да ће ентитет у наредном периоду остварити добит за чије опорезивање ће бити евентуално коришћена одложена пореска средства.

¹³⁴ Обавезе по основу државних давања вреднују се у складу са смерницама МРС 20 - *Рачуноводство државних давања и обелодањивање државних помоћи*.

¹³⁵ Обавезе по основу учешћа у капиталу вреднују се у складу са смерницама МРС 32 - *Финансијски инструменти: презентација*, МРС 39 - *Финансијски инструменти: признавање и вредновање* и МСФИ 7 - *Финансијски инструменти: обелодањивање*.

¹³⁶ Вредновање обавеза по основу дугорочног закупа уређено је смерницама МРС 17 - *Лизинг*, који ће почев од првог јануара 2019. године, бити стављен ван снаге почетком примене новог стандарда МСФИ 16 - *Лизинг*.

класификоване као текуће (које доспевају у току оперативног циклуса, односно у року од годину дана од дана билансирања) и нетекуће обавезе (све обавезе које нису класификоване као текуће), односно треба да буду систематизоване према року измирења. Информације о обавезама користе се за сагледавање и процену будуће ликвидности и солвентности ентитета, што се налази у основи предвиђања будућих потреба за кредитима.

Капитал по својој суштини представља разлику између укупне имовине и укупних обавеза пословног субјекта. Садржина позиције капитала, као и његово приказивање у билансу, условљени су правним обликом пословног субјекта. Код акционарских друштава структуру капитала чине основни капитал (акционарски капитал по основу редовних акција и по основу преференцијалних акција), резерве (законске, статутарне и ревалоризационе) и нераспоређена добит. Друштва са ограниченом одговорношћу у структури капитала имају: уделе у основном капиталу, резерве (законске, статутарне и ревалоризационе) и нераспоређену добит. Капитал ортачких друштава чине улози ортака. Информације о капиталу за сваки облик организовања ентитета треба да буду дате одвојено од резерви, које могу бити законске, статутарне, емисиона премија и ревалоризационе резерве. Независно од разуђености позиција у билансу стања, у вези са основним капиталом према МРС 1, ентитет треба да обелодани следеће информације које се односе на акцијски капитал (било као ставке у билансу стања, било у напоменама): број одобрених, издатих, уплаћених и неуплаћених акција, затим права и ограничења по основу власништва акција, као и податке о власницима акција, резервама и износу неисплаћених дивиденди. Иако је висина капитала одређена износом средстава и обавеза, нето имовина ентитета ретко када се може изједначити са вредношћу предузећа у целини. Вредност предузећа за потенцијалног купца чини пре висина добитака који се очекују да ће у будућности бити остварени, него сама вредност имовине предузећа. Износ капитала у коме је он приказан у билансу стања ретко када је изједначен са вредношћу предузећа у целини. Вредност коју је купац спреман да плати приликом куповине неког ентитета, као целине, не зависи толико од вредности имовине ентитета, већ од висине добитака за које се очекује да ће у будућности бити остварени.

Успешност пословања ентитета. Успешност пословања ентитета, односно његове перформансе, одређене су приходима и расходима, односно елементима биланса успеха. Добитак као резултат сучељавања прихода и расхода често се користи као основа за друга одмеравања и анализе, као што су приходи од инвестиција или зарада по акцији и сл. Признавање и одмеравање прихода и расхода делимично зависи и од концепта

капитала и очувања капитала који ентитет користи при састављању својих финансијских извештаја.

Приходи и расходи могу се у билансу успеха представити на различите начине тако да обезбеде релевантне информације за доношење економских одлука. На пример, у складу са делатношћу пословног субјекта, посебно се могу презентовати приходи и расходи из редовних пословних активности, у односу на приходе и расходе из осталих активности. На основу овакве класификације прихода и расхода могу се доносити закључци о способности ентитета да ствара готовину и готовинске елементе у будућности, јер мала је извесност да се активности које се односе на отуђење сталне имовине или стицање финансијских прихода редовно одвијају у будућим периодима. Наглашавање разлике између ставки прихода и расхода, као и њихово комбиновање, омогућавају приказивање у билансу успеха већег броја перформанси ентитета са различитим степеном обухватности, као што су бруто резултат од редовних активности пре опорезивања, резултат из редовних активности после опорезивања, укупан бруто и нето резултат.

Приходи представљају повећање економских користи током обрачунског периода, које се остварује или у облику прилива средстава или у облику смањења обавеза. Услови признавања прихода су: повећање средстава (или смањења обавеза) и могућност утврђивања њиховог износа. При процењивању прихода примењује се начело настанка пословног догађаја (независно од тога када ће доћи до прилива готовине, односно њихове наплате), принцип суштине изнад форме, као и принцип опрезности. Признавање прихода врши се у складу са смерницама МРС 18 - *Приходи*, по фер вредности накнаде која се потражује или која је примљена. У вези са признавањем прихода од пружања услуга које укључују обављање више операција МРС 18, као и МРС 11 - *Уговори о изградњи*, дата су додатна објашњења у вези са процењивањем прихода¹³⁷. Према МРС 18, приход настаје по основу: продаје робе, пружања услуга и коришћења средстава ентитета од стране других, чиме се остварују камате, тантијеме и дивиденде. Приходи се у билансу успеха исказују као редовни приходи и као добици. Редовни приходи, у складу са смерницама МРС 1, последица су обављања основне активности пословног субјекта и исказују се по бруто принципу, односно уз приказивање одговарајућих расхода. Добици се јављају у случају продаје сталне имовине по

¹³⁷ Пошто се приходи признају тек по испуњењу основних услова (повећање средстава или смањење обавеза и висина прихода поуздано може да буде утврђена), потраживања извођача радова од инвеститора на име надокнаде трошкова који су настали, а нису укључени у уговорену цену, не могу бити обухваћена као приход све док инвеститор не прихвати такво потраживање и док се са сигурношћу не утврди висина потраживања.

вредности већој од њихове књиговодствене вредности. Могу имати облик нереализованих добитака по основу продаје хартија од вредности, као и добитака који настају при повећању књиговодствене вредности сталне имовине. Добици се обично исказују уз примену нето принципа, односно без приказивања одговарајућих расхода.

Расходи представљају смањење економских користи чија је последица стварање обавеза или смањење средстава, односно смањење капитала¹³⁸. Овај елемент финансијских извештаја јавља се у виду редовних пословних расхода и губитака. Редовни расходи узроковани су обављањем основне делатности пословног субјекта: трошкови материјала, трошкови зарада, трошкови услуга, трошкови амортизације, нематеријални трошкови и слично. Губици на имовину делују на исти начин као и расходи. Не морају да настану по основу обављања редовне активности, већ најчешће настају по основу продаје имовине по ценама нижим од њене књиговодствене вредности, затим по основу расходања неотписаних основних средстава, по основу штета које се не могу у целини или делимично надокнадити од осигуравајућих друштава, као и по основу примене принципа импаритета (умањења вредности имовине, у складу са МРС 36 *Умањење вредности имовине*). Редовни пословни расходи, у складу са начелом узрочности, признају се у истом обрачунском периоду у коме се признају приходи на основу којих су они настали.

Извештај о перформансама, односно приказ зарађивачке и репродукционе способности ентитета представља осамостаљени део биланса стања, који за многе финансијске институције представља основ за одобравање кредита и зајмова, због чега менаџери перманентно истражују начине за побољшање вредности његових елемената као израза оствареног пословног успеха.

2.2. Концепт набавне вредности

Одмеравање перформанси пословања у тржишним условима суочено је са изазовима који су повезани са ризицима, што упућује на потребу за применом и нових, савременијих мерила, поред традиционалних мерила перформанси. Наиме, у фокусу

¹³⁸ Осим смањења насталих по основу повлачења капитала од стране власника и расподеле добитка власницима. Приликом процењивања расхода, као и приликом процењивања прихода, примењује се начело настанка пословног догађаја, односно расходи се признају у моменту када су настали, односно када је по њиховом основу настала обавеза, независно од тога када ће она бити измирена. Обавеза подразумева документовани основ за њено плаћање. Процењивање расхода, такође, подразумева и примену принципа суштине изнад форме, принципа материјалности, као и принципа опрезности.

савременог рачуноводства су квалитетни финансијски извештаји, који су поуздан основ за тржиште капитала и друге кориснике, нарочито у условима финансијске кризе.

Концепт набавне вредности, односно историјског трошка, често је предмет критика у смислу његове инфериорности у односу на концепт фер вредности, затим пребацује му се да даје историјске-застареле вредности које нису добар ослонац за доношење, како управљачких одлука, тако ни одлука поверилаца и инвеститора, и у смислу наведеног, често му се приписује пежоративно значење. Примена концепта историјског трошка, у складу са *Концептуалним оквиром финансијског извештавања*, подразумева да се средства вреднују у висини надокнаде која је уступљена за њихово стицање, а обавезе се вреднују у висини износа који су примљени у замену за обавезе, или у висини исплата у готовини или готовинским еквивалентима које ће бити реализоване поводом измиривања обавеза у условима редовне пословне активности.

Концепт историјског трошка, као најстарији концепт, у међународним оквирима представља најчешће коришћени концепт, који фактички доминира све до двадесетих година прошлога века, при вредновању елемената финансијских извештаја. Одлике које овај концепт афирмишу су: објективност, поузданост, јасност. Ове карактеристике су последице чињенице да је вредновање билансних ставки уз примену историјског трошка засновано на књиговодственој документацији, која недвосмислено указује на износ по коме је прибављена билансна ставка, а који може да буде предмет верификације. Рачуноводство историјских трошкова прати кретање средстава, уз пружање увида у стварање вредности, почев од стицања фактора производње, преко њихове трансформације у учинке до продаје учинака купцима. Додатна вредност која је такође предмет извештавања рачуноводства историјских трошкова, уз претпоставку потпуне довршености пословних трансакција, утврђује се као разлика између вредности добијених при продаји учинака и вредности уложених при стицању фактора производње.

Са аспекта биланса успеха, који у рачуноводству историјских трансакција има примарну улогу, исказана добит представља разлику између прихода остварених по основу испорука добара или услуга купцима и расхода који су настали са циљем остваривања датих прихода. Из тога проистиче рачуноводствени објективизам, тј. Његова непристрасност у описивању активности ентитета¹³⁹. Рачуноводство историјских трансакција заснива се на следећим принципима:

- принцип реализације,
- принцип узрочности и

¹³⁹ Малинић, Д., (2007) *Политика добити корпоративног предузећа*, Економски факултет, Београд, стр.47.

- принцип импаритета.

Принцип реализације представља захтев да се признавање врши само за тржишно верификоване резултате, при чему треба имати у виду да избор тренутка реализације, који може да буде наплата продатих учинака, прихватање испоручених добара или услуга од стране купца, затим издавање привремене ситуације код уговора о дугорочној изградњи и слично, суштински не мења захтев.

Принцип узрочности, познат као *matching* принцип, подразумева да се са приходима чије признавање је извршено на основу принципа реализације, сучеле расходи изазвани остваривањем прихода.

Принцип импаритета, који захтева да се признају као расход и издаци који су настали, а нису тржишно верификовани, на одређени начин нарушава принцип реализације, као и принцип узрочности, јер се ради о издацима који нису повезани са признатим приходима.

Према томе, резултат исказан у билансу успеха у складу са наведеним принципима:

- садржи информацију о томе која додата вредност је резултат пословног циклуса који је започео набавкама фактора производње, а завршио се продајом учинака;
- даје могућност предвиђања будућих зарада и вредности предузећа као целине;
- омогућава оцену успешности менаџмента у извршавању пословног плана¹⁴⁰.

Концепт историјског трошка билансу стања додељује подређену улогу у односу на биланс успеха. Биланс стања у околностима примене концепта историјских трошкова садржи информације о имовини која ће се трансформисати у расходе у будућим периодима, затим о финансијским средствима и будућим примањима која су последица зарађених прихода, информације о обавезама које су последица насталих, а неплаћених расхода, унапред наплаћених прихода и финансијских прихода, као и информације о капиталу. Метод набавне вредности погодује настанку латентних резерви, због тога што је тржишна вредност појединих облика имовине променљива на дневном нивоу. Обавеза опорезивања имовине и резултата може да узрокује да се део тако формираних латентних резерви одлије из пословног система, што би довело до њиховог смањења. Спречавање таквих околности захтевало би примену, не метода набавне вредности, већ метода фер вредности који је оријентисан на тржишне цене.

Имовина прибављена куповином и обавезе се обично вреднују по набавној вредности, док се учинци предузећа вреднују по цени коштања. Имовина у билансу

¹⁴⁰ Penman, S., (2006) „Financial Reporting Quality: Is Fair Value a Plus or a minus?“ Paper for presentation at the Information for Better Markets“, *Conference Institute of Chartered Accountants in England and Wales*, p. 18-19

стања најчешће се посматра не као извор новчаних токова, већ као средство за њихово стварање.

Поштовање наведених принципа има за последицу да информације из биланса стања и биланса успеха:

- не буду потпуне информације о вредности имовине презентоване у билансу стања;

- добит презентована у билансу успеха представља вредност која је резултат реализације пословног циклуса; њена информативна вредност је значајна јер омогућава предвиђање добити будућих периода; она истовремено представља индикатор успешности менаџмента у реализацији пословног циклуса;

- информације презентоване у билансу успеха не омогућавају поуздану процену изложености ентитета ризицима који су у вези са имовином, већ омогућавају само процену ризика у вези са ризицима на тржишту набавке и продаје.

Чињеница да се књиговодствена вредност имовине презентоване у билансу стања разликује од њене фер вредности указује на то да P/B (*price-to-book ratio*) неће бити једнак броју један. Разлика између тржишне вредности ентитета и његове нето имовине (капитала) одражава очекивану будућу добит, која ће бити додата вредности ентитета тек кад буде реализована у складу са начелом узрочности. С обзиром да се из биланса стања сачињеног на бази историјског трошка не може сагледати тржишна вредност нето имовине, неопходна за доношење одлуке о улагању, инвеститори и други корисници финансијских извештаја ослањају се на биланс успеха, због тога што уз поштовање начела реализације и начела узрочности, који су основни принципи концепта историјског трошка, добит текућег периода представља поуздану основу за предвиђање будућег добитка.

Према томе, наведено указује да информације које су презентоване у финансијским извештајима заснованим на историјском трошку не треба да се посматрају искључиво као информације окренуте прошлости, већ је на основу њих могућа процена будућих добитака и текуће вредности нето имовине.

Инфлаторне тенденције. Концепт историјских трошкова, као традиционални концепт вредновања, представља поуздану основу финансијског извештавања само у стабилним монетарним условима привређивања, који подразумевају константну вредност новчане јединице, што у практичном смислу представља крајње нереалну претпоставку. Штавише, у реалном времену изражена је тежња ка нестабилности куповне снаге монетарне јединице, па самим тим и оправданост принципа историјског трошка варира, инверзно са стопом инфлације. У смислу наведеног земље којима је

иманентан незнатан степен инфлације, као што су Немачка и Јапан, опредељују се за примену концепта историјских трошкова, док се земље које се суочавају са проблемом инфлације, као што су јужноамеричке земље, ослањају на методу корекције историјских података, кориговану подацима о промени цена, односно ослањају се на концепт фер вредности.

Концепт историјског трошка има и одређене слабости, које критичари овог концепта везују за карактеристику објективности која у случају његове примене није апсолутна, јер поред примарног уважавања принципа реализације и принципа узрочности овај концепт захтева често коришћење одређених процена (процена метода амортизације непокретнина, постројења и опреме, затим процена степена наплативости потраживања, процена застарелости залиха и сл.). Поред тога, овај концепт претпоставља потпуну стабилност новчане јединице, и уколико не постоје такве околности, потребне су корекције којима се отклањају ефекти промене куповне снаге новчане јединице.

2.3. Концепт фер вредности – предности и недостаци

Фер вредност представља износ за који се неко средство може разменити, односно продати или обавеза измирити у оквиру независне трансакције¹⁴¹ између обавештених вољних страна. Основне претпоставке фер вредности су да: (1) се купопродајна трансакција обавља између независних учесника на тржишту; (2) се трансакција одвија између обавештених учесника (добро упућених у стање на тржишту) и (3) се трансакција одвија између учесника на тржишту који су вољни да ступе у трансакцију (ради се о слободном ступању у трансакцију страна које нису принуђене на купопродају). Наведени услови морају да буду кумулативно испуњени да би се тржишна вредност могла сматрати фер вредношћу. Основно обележје фер вредности је да она тежи да имовински и финансијски положај ентитета што више приближи реалности, односно да се у извештају о финансијском положају (билансу стања) прикаже реалан (објективан) финансијски положај који инвеститорима омогућава увид у стварну вредност њихове инвестиције. У околностима примене фер вредности настоји се да нето имовина представља разлику између фер вредности имовине и фер вредности обавеза, односно настоји се да књиговодствена вредност нето имовине буде приближно једнака тржишној

¹⁴¹ Међународни стандарди финансијског извештавања (2009) превод, СРРС, МРС 2.6; МРС 16.6; МРС 17.4; МРС 18.7; МРС 19.7; МРС 20.3; МРС 21.8; МРС 32.1; МРС 38.8; МРС 39.9; МРС 41.8; МСФИ 1.А; МСФИ 3.А; МСФИ 4 А; МСФИ 5 А.

вредности те нето имовине. Примена фер вредности одражава се на биланс успеха тако што доводи до тога да, поред позиција нереализованих губитака, који егзистирају уз примену метода набавне вредности (историјског трошка) постоје и нереализовани добици. Нереализовани добици јављају се како у првом делу извештаја о резултату (билансу успеха, тако и у другом делу извештаја, односно у извештају о осталом укупном резултату). По правилу, обрачунати резултат у извештају о укупном резултату треба да буде иста величина која се добија и у билансу стања, као разлика фер вредности нето имовине двају узастопних обрачунских периода.

У савременим околностима пословања, финансијско извештавање најчешће је засновано на мешовитом моделу вредновања, односно финансијски извештаји садрже ставке вредноване како применом концепта фер вредности, тако и применом концепта историјског трошка. Фер вредност може да буде коришћена као аналитичко средство у процесу извештавања и треба да буде упоређивана са историјским трошком везаним за исто средство. Информације засноване на историјским трошковима само заједно са релевантним обелодањивањима могу да буду основ за процену очекиваних новчаних токова. Интензивно дејство глобалних утицаја у привређивању и динамичан развој финансијских тржишта допринели су фаворизовању фер вредности, јер у таквим околностима инвеститори су најзначајнија група корисника финансијских извештаја чије потребе треба да буду задовољене.

Фер вредност не може у потпуности да се поистовети са тржишним ценама из једноставног разлога што тржишна цена представља само један од начина утврђивања фер вредности. Када је тржиште активно¹⁴², тржишне цене се користе при одређивању фер вредности, односно постојање котираних цена на активном тржишту у сврху мерења финансијске имовине и обавеза представља сегмент рачуноводства фер вредности¹⁴³, што подразумева *mark-to-market* рачуноводство. Међутим, када не постоји активно тржиште, нити пак тржишни *inputi* уочљиви за утврђивање фер вредности, применом различитих модела њену имплементацију у пракси¹⁴⁴ чини знатно сложенијом. Ово је случај у којем се утврђивање фер вредности врши путем одговарајућих техника вредновања (*mark-to-model* приступ или други) заснованих на интерним претпоставкама рачуноводства о пројекцији тока готовине, ризику, дисконтној стопи и сл. У околностима непостојања активног тржишта,¹⁴⁵ при утврђивању фер вредности у

¹⁴² Ради се о „*mark-to-market*“ вредностима или „*mark-to-market*“ приступу утврђивању фер вредности.

¹⁴³ То је први ниво мерења фер вредности.

¹⁴⁴ Тзв. трећи ниво мерења фер вредности.

¹⁴⁵ Поменуто не значи напуштање концепта фер вредности.

значајној мери могу да буду присутни субјективност¹⁴⁶ и комплексност. За имовину и обавезе које се процењују у условима непостојања активног тржишта¹⁴⁷ фер вредност се утврђује путем котиране цене¹⁴⁸ на основу хомогене активе и пасиве, како на активном, тако и на неактивном тржишту, затим на основу информација добијених од брокерских кућа, каматне стопе и слично.

У условима непостојања активног тржишта и знатног присуства различитих модела процењивања, биланс стања постаје могући извор непрецизних информација за пословно одлучивање. Наиме, просуђивање фер вредности углавном је оптерећено одређеном дозом субјективности и као такво пружа бројне могућности креирања финансијског положаја извештајног ентитета према жељи топ менаџмента, или пак, већинског власника. Менаџери су мотивисани да се приклањају могућностима које повећавају вредност имовине и смањују вредност обавеза, иако је крајњи циљ извештавања непристрасно утврђивање финансијског положаја предузећа. Пошто су подаци о тржишним ценама подложни провери, њима је теже манипулисати¹⁴⁹, док је фер вредност на неактивном тржишту заснована на различитим техникама процене, чији исход може да буде ближи или даљи од објективне вредности.

Иако се сматра да је процена позиција финансијских извештаја заснована на фер вредности усмерена на поузданије и реалније извештавање, практична примена фер вредности истовремено је потенцијални извор неизвесности и манипулисања финансијским извештајима. Због тога, фер вредност представља изазов за креаторе рачуноводствене регулативе, у смислу њеног прилагођавања реалним условима пословања и ограничавања могућности манипулисања при њеном квантификовању и деформисању имовинског, приносног и финансијског положаја предузећа, нарочито у условима непостојања ликвидних тржишта, односно нестабилних тржишта и турбулентног окружења.

У околностима финансијске кризе слабости примене фер вредности су стављене у фокус, а недовољно активна и неликвидна тржишта утичу на повећану несигурност, на пад цена финансијских инструмената, повлачење инвеститора и др. Доносиоци рачуноводствене међународне регулативе такође се суочавају са проблемима од којих се један односи на могући начин разграничења¹⁵⁰ између активних и неактивних

¹⁴⁶ Примењује се *mark-to-model* приступ при утврђивању фер вредности.

¹⁴⁷ То је други ниво мерења фер вредности.

¹⁴⁸ Тзв. уочљивих тржишних *inputa*.

¹⁴⁹ Laux, C., Leuz, C., (2009) „The Crisis of Fair – Value Accounting: Making Sense of the Recent Debate“, Article in Press, *Accounting, Organizations and Society*, p. 5 - 6

¹⁵⁰ Линија разграничења уопште није јасна, а исто тако и надлежности и одговорности за њено повлачење.

тржишта,¹⁵¹ затим, како проверу претпоставки на којима су засновани различити модели и које моделе одабрати, као и какав став заузети у случају различитих процена фер вредности применом различитих модела процене у истој компанији или у случају различитих процена фер вредности истог инструмента, применом различитих модела процене. Често су присутне и изнуђене трансакције, тј. трансакције које се врше под притиском¹⁵² које, такође, утврђивање фер вредности чине комплекснијим. Суштина примене фер вредности је исказивање имовине, обавеза и капитала у објективним износима на датум билансирања са циљем приказивања реалног финансијског положаја. Тржишне осцилације фер вредности, чак и ако не би било грешака при њеном утврђивању, узрокују промене у финансијским извештајима, што утиче на смањење њихове употребне вредности и чини их несталним, односно нужни пратилац примене фер вредности је одређени степен несталности.¹⁵³ Променљивост и непоузданост финансијских извештаја може да буде и последица примене комбинованог (мешовитог) модела вредновања, као и инхерентне¹⁵⁴ несталности.¹⁵⁵ У финансијским извештајима САД и Европске уније, спроведена истраживања¹⁵⁶ показују да је на *mark-to-market* приступу, односно тзв. првом нивоу вредновања фер вредности засновано 28% укупне вредности билансних позиција, док је преостали део фер вредности утврђен применом различитих техника процене, тзв. други и трећи ниво вредновања. Опасност од појаве одступања од стварне фер вредности повећава се изменом претпоставки на којима се заснивају технике процене,¹⁵⁷ што је суштински у складу са рачуноводственим стандардима. Грешке, уколико постоје, директно утичу на несталност биланса стања, а индиректно се преносе на биланс успеха, путем нереализованих добитака и губитака.¹⁵⁸

¹⁵¹ Карактеристике неактивног тржишта, према IASB–у, манифестују се у виду знатног смањења обима трговања, непостојања текућих цена, знатне осцилације цена између тржишних учесника (деталније видети у: IASB Expert Advisory Panel, „Measuring And Disclosing The Fair Value of Financial Instruments in Markets. That are no Longer Active“, International Accounting Standards Board, London, October, 2008, p. 10).

¹⁵² Услови ликвидације предузећа, недовољно времена за продају по правој тржишној цени.

¹⁵³ При процени у условима примене набавне вредности (набавна цена и цена коштања мање осцилирају у односу на тржишне цене) финансијски извештаји су мање нестални, мада транспарентност финансијског извештавања тада угрожавају присутни скривени губици и латентенте резерве (невидљиве за просечног читаоца биланса).

¹⁵⁴ Инхерентна несталност последица је тржишне несавршености и немогућности прецизнијег исказивања стварне вредности (није последица грешака условљених применом техника процене).

¹⁵⁵ Видети детаљније у: Barth, M., „Fair Values and Financial Statement Volatility“ in the *Market Discipline Across Countries and Industries*, ed. by Claudio Borio, William Curt Hunter, George G. Kaufman and Kostas Tsatsaronis, Cambridge Massachusetts: Mit Press, 2004, p. 324 – 327.

¹⁵⁶ Novoa, A., Scarlata, J., Solé, J., „Procyclicality and Fair Value Accounting“ IMF Working Paper, 09/39, 2009, p. 115.

¹⁵⁷ Видети: IASB Expert Advisory Panel „Measuring and Disclosing the Fair Value of Financial Instruments in Markets that are no Longer Active“, International Accounting Standards Board, London, October, 2008, p. 27

¹⁵⁸ При утврђивању квалитета добитка веома је важно обелоданити методологију којом је утврђена фер вредност. Поменуто може бити комплексно, нарочито када је присутна комбинација примене трошковног модела и модела фер вредности.

2.3.1. Однос рачуноводства историјског трошка и рачуноводства фер вредности

Приликом анализе односа између концепта историјског трошка и концепта фер вредности треба имати у виду чињеницу да оба концепта имају исти циљ, финансијско извештавање, а да су разлике последица одређења за различите начине остварења тог циља, који је у директној вези са корисницима финансијских извештаја. Рачуноводство фер вредности основним и најважнијим корисником финансијских извештаја сматра инвеститора, а код рачуноводства историјских трошкова информационе потребе инвеститора нису на првом месту. Поред тога, примена једног и другог концепта има за последицу информације на основу којих се утврђују вредност улагања, остварени резултат, изложеност ризицима и успешност менаџмента у управљању повереним средствима. Међусобан однос информација које су резултат примене концепта историјског трошка и концепта фер вредности приказан је у Табели 13.

Табела 13 Предности и недостаци концепта историјског трошка и концепта фер вредности

Информације којима располажу инвеститори	Рачуноводство историјског трошка	Рачуноводство фер вредности
Вредност имовине и обавеза, односно нето имовине	Информације презентоване у билансу стања не омогућавају прави увид у вредност нето имовине, јер су актива и обавезе прецењене уз примену начела опрезности	Информације презентоване у билансу стања задовољавају потребе инвеститора, јер су имовина и обавезе процењене по фер вредности.
Остварени резултат	Представља разлику између прихода који су признати сходно начелу реализације и расхода признатих сходно начелу узрочности и начелу импаритета. На овај начин утврђен резултат је добра основа за предвиђање будућих резултата.	Представља промену фер вредности нето имовине исказане у билансу стања. Информација о висини резултата не представља добру основу за прогнозу ни висине будућих добитака нити висине будуће нето вредности. Исказна моћ биланса успеха је веома ограничена.
Изложеност ризицима	Информације презентоване у билансу стања не омогућавају процену изложености ризицима, информације о висини оствареног резултата омогућавају само оцену изложености ризицима на тржиштима набавке и продаје.	Информације презентоване у билансу успеха у низу сукцесивних временских периода представљају добар индикатор ризика у пословању.
Оцена успеха менаџмента	На основу износа добитка исказаног у билансу успеха може да се сагледа успешност у реализацији пословног плана.	На основу износа добитка исказаног у билансу успеха може да се процени способност менаџмента да створи додатну вредност за власнике.

Извор: прилагођено према Шкарић Јовановић, К., (2009) "Финансијска криза повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима" *Зборник радова, Симпозијум СРРС*, Златибор, стр.427.

Дакле, концепт историјског трошка, као и концепт фер вредности, чак и уз претпоставку да су испуњени сви услови за њихову примену, што се у пракси тешко може очекивати, има својих предности и слабости. Код концепта историјског трошка, без обзира на то што биланс стања не представља добру основу за утврђивање нето имовине, могуће је на основу добити презентоване у билансу успеха и очекиване стопе приноса утврдити вредност нето имовине на датум извештавања. Концепт фер вредности обезбеђује информације о нето имовини на датум извештавања, а додатно на основу резултата у билансу успеха омогућава процену изложености ризицима у пословању. Према томе, концепт историјског трошка нема предност у односу на концепт фер вредности (уз занемаривање тешкоћа њихове примене). Такође се може закључити да концепт историјског трошка не представља концепт који се искључиво бави информацијама о прошлости, већ пружа могућност и за оцену будућих добитака, и као такав може бити оправдано примењен у околностима у којима нису испуњени услови за примену концепта фер вредности.

2.3.2. Процена сталних средстава по фер вредности у ЕУ

Сагледавању процене сталних средстава, по фер вредности и ЕУ, могу да допринесу истраживања које је под називом „Примена МСФИ у Европској унији и Директива о фер вредности – Извештај за Европску комисију за потребе Европске комисије”¹⁵⁹ извршио Институт сертификованих рачуновођа Енглеске и Велса¹⁶⁰, а које је објављено у октобру 2007. године. Узорак за ово истраживање представљало је 200 већих компанија из земаља чланица Европске уније чије хартије од вредности се котирају на берзи, а чији финансијски извештаји су били састављени у складу са МСФИ.

Према наведеном истраживању, око 96% компанија финансијске извештаје саставља уважавајући МСФИ, при чему основна средства претежно процењују по методу набавне вредности. Процена фер вредности код анализираних компанија углавном се односи на некретнине, код 4% европских компанија, док се код постројења и опреме најчешће примењује метод набавне вредности. Анализа обухваћеног узорка упућује на то да: 191 компанија (95,5%) примењује модел историјског трошка, односно набавне вредности за све некретнине, постројења и опрему; затим, модел ревалоризације за све некретнине, а модел набавне вредности за сва постројења и опрему примењује 5

¹⁵⁹ EU Implementation of IFRS and the Fair Value Directive – A Report for the European Commission

¹⁶⁰ The Institute of Chartered Accountants in England and Wales - ICAEW

компанија (2,5%); модел ревалоризације за неке некретнине, а трошковни модел за остале некретнине и сва постројења и опрему примењују 3 компаније (1,5%); једна компанија, односно 0,5% узорка нема сопствених некретнина, постројења и опреме. Наведени резултати илустровани су Графиконом 1.¹⁶¹.

Истраживања процене инвестиционих некретнина код 200 компанија у Европској унији указала су да: модел набавне вредности примењује 58 компанија, тј. 29%; модел фер вредности 23 компаније, тј. 11,5%; 119 компанија, тј. 59,5%. у структури њихове имовине нема заступљене инвестиционе некретнине. Према томе, у датом узорку више компанија при вредновању инвестиционих некретнина примењује модел набавне вредности (29%), док модел фер вредности примењује само 11,5% компанија, односно свака једанаеста компанија, што је илустровано Графиконом 2¹⁶².

¹⁶¹ Дмитровић Шапоња, Љ., (2012) „Утицај примене фер вредности на показатеље перформанси предузећа“, *Зборник радова 43. симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 205.

¹⁶² Исто, стр.206.

Када је анализираним компанијама била дата могућност да примењују трошковни модел или модел фер вредности, оне су се у већем броју опредељивале за модел набавне вредности¹⁶³. Закључак у вези са наведеним истраживањем је да мањи број компанија при процени користи фер вредност, што значи да већина користи модел набавне вредности. Дакле, од 200 анализираних европских компанија *96% компанија не врши процену основних средстава по фер вредности у ЕУ*, односно само 4% компанија врши процену основних средстава по фер вредности. Чињеница је да се наведено истраживање односи на период пре почетка примене Директиве 2013/34 ЕУ, која даје шире могућности за примену фер вредности у односу на ранију регулативу примењивану у ЕУ, па би истраживања у 2016. години вероватно показала далеко заступљенију примену фер вредности при вредновању основних средстава у ЕУ.

2.3.3. Захтеви МСФИ у вези са вредновањем сталне имовине по фер вредности

Бројни МРС/МСФИ захтевају или дозвољавају примену концепта фер вредности приликом накнадног вредновања: МРС 16, МРС 19, МРС 26, МРС 36, МРС 38, МРС 39, МРС 40 и МРС 41. Примена фер вредности код некретнина постројења и опреме, као и нематеријалних улагања (третман уређен смерницама МРС 16 и МРС 38) одражава се на ревалоризационе резерве, утицај на биланс успеха постоји само када се врши негативно усклађивање књиговодствене и фер вредности, уколико нису претходно постојали позитивни ефекти усклађивања на ревалоризационим резервама за иста средства. Ентитет има могућност избора да вредновање након почетног признавања некретнина, постројења и опреме, као и нематеријалних улагања, врши по набавној вредности, односно цени коштања (тзв. трошковни модел) или по моделу ревалоризације. Избор се дефинише у оквиру општег акта, односно акта у вези са рачуноводственим политикама.

Опредељење за трошковни модел подразумева да се на дан биланса некретнине, постројења и опрема исказују по набавној вредности, односно цени коштања (умањеној за акумулирану амортизацију и исправку вредности по основу обезвређења). Опредељење за метод ревалоризације, пак, подразумева да се некретнине, постројења и опрема на дан биланса исказују по фер вредности, која се утврђује проценом, умањеној за акумулирану амортизацију и исправку вредности на основу обезвређења. Пожељно је да овлашћени процењивачи, професионално квалификована лица, врше процену фер вредности непокретности, која се врши увек када је одступање фер вредности од

¹⁶³ Тачка 14.1 поменутог истраживања, наведен је општи закључак.

садашње књиговодствене вредности материјално значајно¹⁶⁴. Уколико нису присутна материјално значајна одступања, процена се врши у складу са рачуноводственом политиком, у периоду од три до пет година. Рачуноводственом политиком, такође, треба да се обезбеди исти начин вредновања за одређене групе средстава јер стандарди који дозвољавају примену метода ревалоризације, односно метода фер вредности не допуштају селективан приступ у оквиру групе средстава.

Вредновање инвестиционих некретнина након почетног признавања, у складу са смерницама МРС 40, такође подразумева две опције: рачуноводствену политику набавне вредности, односно цене коштања и метод фер вредности. Опредељење за један од наведених метода вредновања конзистентно се примењује на све инвестиционе некретнине, ради обезбеђења упоредивости података у извештају о финансијској позицији. Метод набавне вредности (цене коштања) подразумева обрачун амортизације за обрачунски период и тестирање инвестиционих некретнина на обезвређење. Супротно томе, у случају опредељења за метод фер вредности не врши се обрачун амортизације нити се спроводи тест обезвређења.

МРС 39 – *Финансијски инструменти: признавање и одмеравање* у вези са финансијским инструментима који се држе ради продаје, упућује на усклађивање разлика, како позитивних тако негативних, преко капитала уз обавезу да у обрачунском периоду у коме се финансијски инструмент отуђи кумулативни ефекат усклађивања исказан на капиталу (нереализованим добицима или губицима) буде укључен у приходе, односно расходе, док се код финансијских инструмената који се не држе ради продаје усклађивање књиговодствене и фер вредности врши директно преко прихода и расхода.

Са аспекта примене фер вредности стална имовина може да се класификује на следећи начин: имовина за коју је обавезна процена фер вредности, имовина за коју је могућа процена фер вредности и имовина која не може да буде вреднована по фер вредности.

Обавезно вредновање имовине по фер вредности врши се за: хартије од вредности којима се тргује, хартије од вредности расположиве за продају, купљене инвестиционе јединице инвестиционих фондова, шуме, вишегодишње засаде, основно стадо, залихе пољопривредних производа до места убирања, тј. сетве.

*Могуће вредновање по фер вредности врши се за:*¹⁶⁵

- нематеријална улагања,

¹⁶⁴ Процена може да се врши сваке треће до пете године, онда када је одступање фер вредности од књиговодствене вредности материјално безначајно.

¹⁶⁵ Општим актом треба да се одреди да ли ће се користити могућност примене фер вредности.

- некретнине, постројења и опрему,
- инвестиционе некретнине,
- учешћа у капиталу зависних, придружених и заједнички контролираних правних лица.

Имовина која се не може вредновати по фер вредности:

- стална средства намењена продаји¹⁶⁶ и пословања која престају,
- хартије од вредности које се држе до доспећа,
- откупљене сопствене акције и удели,
- финансијска средства и хартије од вредности за које не постоје активно тржиште и котирана тржишна цена,
- залихе (осим залиха пољопривредних производа до места сетве, односно убирања).

2.3.4. Разлози за непримењивање концепта фер вредности

У стручној јавности актуелне су бројне расправе о рачуноводству заснованом на фер вредности. Оно непрестано изазива опречне ставове због ефеката које има на биланс стања и биланс успеха. Заговорници непримењивања овог концепта као разлоге наводе побољшање финансијског стања, до кога најчешће долази у пракси при примени концепта фер вредности уз истовремено исказивање лошијег резултата пословања, затим увећање расхода по основу накнада проценитеља, нарушавање начела опрезности и могућност злоупотребе услед изражене субјективности проценитеља.

У обрачунском периоду у којем је вршена процена фер вредности сталних средстава, финансијски извештаји обично указују на побољшање имовинско-финансијског положаја, односно након процене фер вредности повећава се имовина у активи, а истовремено се повећава и износ капитала, односно ревалоризационих резерви у пасиви. Ревалоризационе резерве настале проценом не могу се искористити док се стално средство (чијом проценом су настале те ревалоризационе резерве) не отуђи продајом, разменом, уступањем без накнаде или на други начин. Последица повећане вредности сталних средстава је повећање њихових основица за амортизацију и приказивање у билансу успеха већих трошкова амортизације, односно мањег нето добитка, што истовремено доводи до лошијих показатеља зарађивачке способности ентитета. Будући да процена фер вредности има утицаја на рачуноводствену, али нема утицаја на пореску амортизацију, не може се повећати износ пореске амортизације и

¹⁶⁶ Ако је књиговодствена вредност сталног средства намењеног продаји већа од фер вредности умањене за трошкове продаје, врши се свођење књиговодствене вредности на фер вредност, умањену за трошкове продаје.

платити мањи износ пореза на добит након процене фер вредности сталних средстава. Разлика између рачуноводствене и пореске амортизације одражава се на привремене разлике које у складу са смерницама МРС 12 – *Порези на добитак* имају за последицу одложена пореска средства и одложене пореске обавезе, које утичу на нето резултат обрачунског периода. Процена фер вредности сталних средстава ентитета не доводи до побољшања ликвидности и солвентности ентитета јер је за оцену ликвидности један од најчешће коришћених показатеља, износ нето обртних средстава (обртна имовина – краткорочне обавезе) на који не утиче процена фер вредности сталних средстава. Уколико долази до пада цене финансијских инструмената јављају се губици при њиховој продаји, а у вези са непродатим хартијама јављају се нереализовани губици. Реализовани добити и губици директно се одражавају на биланс успеха као приходи и расходи, док се нереализовани добити или губици¹⁶⁷, у зависности од категоризације финансијских инструмената, једним делом одражавају на биланс успеха¹⁶⁸, а другим делом на биланс стања¹⁶⁹ и представљају корекцију капитала. Чињеница је да МРС 16 и МРС 40 указују да процену фер вредности земљишта и грађевинских објеката треба да врше професионални процењивачи, а ангажовањем спољног проценитеља (рачуновође, ревизора, инжењера и др.) изван ентитета увећавају се трошкови ентитета.

Вредновање сталних средстава по фер вредности у колизији је са рачуноводственим начелом опрезности (импаритета) и начело реализације. У складу са начелом опрезности¹⁷⁰ у билансу стања имовина се процењује по нижој вредности, а у пасиви се обавезе процењују по вишој вредности, уз примену концепта фер вредности стална средства се обично, исказују по вишој (тржишној). Ова колизија нарочито долази до изражаја код инвестиционих некретнина јер се повећање фер вредности евидентира директно у корист прихода, чиме се врши привремено признавање добитка у билансу успеха који није верификован на тржишту¹⁷¹.

Искуство у вези са вредновањем сталних средстава по фер вредности упућује на могуће злоупотребе у смислу креативног рачуноводства, односно обликовања финансијских извештаја, што је нарочито изражено у околностима када национални регулаторни оквир не регулише институт овлашћеног процењивача, што омогућава преовлађивање субјективизма у поступцима процене фер вредности.

¹⁶⁷ Нереализовани добити и губици су ефекти употребе фер вредности.

¹⁶⁸ Хартије од вредности по фер вредности кроз биланс успеха.

¹⁶⁹ Хартије од вредности расположиве за продају.

¹⁷⁰ У земљама ЕУ примена начела опрезности и реализације регулисана је чланом 5. Директиве 2013/34 ЕУ. Актуелни Концептуални оквир финансијског извештавања је напустио изменама из 2010. принцип опрезности, мада IASB разматра могућност његовог поновног увођења.

¹⁷¹ Шкарић Јовановић К. "Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату и традиционалних мерила перформанси", *Зборник радова 43. симпозијума СРПС*, стр.21-30.

2.3.5. Ефекти примене концепта фер вредности

Савремени период карактерише развој одређеног броја концепата за мерење пословних перформанси. Ови концепти, при сагледавању успешности предузећа поред финансијских (традиционални концепти¹⁷²) користе и нефинансијске информације. „Управљање перформансама представља скуп поузданих техника намењених специфичним одлукама у вези са праћењем и контролисањем нивоа погоршања перформанси, као и утицаја на динамику тог погоршања, или чак, побољшања перформанси које се односе на трошкове, квалитет, флексибилност и брзину обављања активности и процеса пословног система“¹⁷³.

Ентитет у савременим условима и на глобалном тржишту¹⁷⁴ требало би да води рачуна о очувању компаративне предности и континуираном одржавању профитабилности, што захтева доношење одговарајућег стратешког плана. "Пословни субјект да би знао колико добро послује треба да одабере мере путем којих ће моћи да процени степен напретка у пословању. Одабир мера перформанси усмерава управљање пословним субјектом и указује на његове приоритете“¹⁷⁵. Фер вредност нето имовине извештајног ентитета представља значајну информацију за инвеститоре који улагање врше у виду кредита, као и за инвеститоре који улагање врше у виду улога. Поред тога, за њих је значајна и информација за колико је фер вредност нето имовине субјекта у који је извршено улагање већа или мања на крају периода у односу на почетак периода. Опредељењу за вредновање сталних средстава уз примену коинцепта фер вредности треба да претходи сагледавање ефеката те процене (позитивне или негативне) на податке презентоване у финансијским извештајима. Најчешће се у финансијским извештајима вредновање сталних средстава по фер вредности одражава као побољшање имовинског и финансијског положаја ентитета. Утврђивање фер вредности средстава и њено позитивно усклађивање са књиговодственом вредношћу доводи на страни активе биланса стања до повећања вредности основних средстава и вредности укупне имовине,

¹⁷² Традиционалне концепте за мерење перформанси карактерише недостатак аналитичности, недостатак акционе иницијативе, недостатак способности предвиђања итд.

¹⁷³ Новићевић, Б., (2009) „Криза као изазов или шанса за управљање перформансама предузећа“, *Зборник радова тринаестог конгреса СРППС*, Бања Врућица, стр. 59.

¹⁷⁴ „Модерно пословно окружење је готово потпуно другачије у односу на окружење пре тридесетак година. Оно је потпуно глобализовано и либерализовано за предузећа која користе високе производне, информационе и комуникационе технологије, односно за предузећа која својим развојем обележавају укупан привредни развој у светским размерама. За одређени број предузећа такви процеси тек настају, док ће нека предузећа остати у границама појединих националних тржишта. То би требало да буду оквири за остваривање димензија управљања нашим предузећима.“ (Новићевић, Б., Антић, Љ., Стевановић, Т., „Управљање перформансама предузећа“, Економски факултет, Ниш, 2006. година, стр. 2)

¹⁷⁵ Дмитровић Шапоња, Љ., (2009) „Мерење перформанси пословног субјекта EVA методом у условима глобалне кризе“, *Зборник радова тринаестог конгреса СРППС*, Бања Врућица, стр. 159.

а у пасиви долази до повећања ревалоризационих резерви и капитала. Разлике између књиговодствене вредности и фер вредности одређених облика сталне имовине (некретнине које се користе у пословне сврхе, постројења, опрема и финансијска средства расположива за продају) одражавају се на ревалоризационе резерве које се исказују у укупном осталом резултату (*other comprehensive income*), док се разлика између књиговодствене и фер вредности инвестиционих некретнина, биолошке имовине и финансијских инструмената који нису класификовани као расположиви за продају, одражава директно на резултат, путем прихода и расхода. Код предузећа са друштвеним и државним капиталом која се налазе у процесу приватизације проценом сталних средстава обично се повећава коригована књиговодствена вредност која представља један од параметара за утврђивање перформанси поменутих предузећа.

Уопштено посматрано, може се рећи да проценом фер вредности, уколико дође до повећања вредности средстава може да се смањи степен задужености предузећа, јер се побољшава рацио капитала у односу на обавезе. Евидентирање позитивног ефекта процене врши се у корист ревалоризационих резерви, што доводи до повећања капитала у односу на обавезе под условом да су остале околности непромењене, као и до мањег степена задужености предузећа, побољшања финансирања из сопствених у односу на укупне изворе. Истовремено то утиче на бољи рејтинг ентитета код банака и других поверилаца, јер услед мањег степена задужености расте кредитни бонитет ентитета, иако позитиван ефекат ревалоризације по суштини не значи да је ентитет успешнији и поузданији, што не зависи од односа капитала и обавеза, већ од ликвидности предузећа и његове зарађивачке способности. Могућност коришћења ревалоризованих резерви такође представља позитиван ефекат примене концепта фер вредности, ревалоризационе резерве се преносе у нераспоређену добит ранијих година, када се основно средство прода, расходује, или на неки други начин отуђи. Према томе, ревалоризациона резерва, након отуђења сталног средства у вези са којим је формирана, преноси се у нераспоређену добит која може да буде усмерена на покриће губитка из ранијих година, исплату дивиденди и друго, а може да остане и нераспоређена. Део ревалоризационих резерви може се пренети у нераспоређену добит и пре отуђења основног средства, а он се утврђује као разлика амортизације обрачунате на ревалоризовану набавну вредност и амортизације обрачунате на набавну вредност пре ревалоризације, чиме се неутрализује ефекат процене. Једна од предности примене фер вредности огледа се у смањењу опорезиве добити приликом продаје имовине за коју постоји обавеза утврђивања

капиталног добитка¹⁷⁶, пошто се набавна цена која се користи за утврђивање капиталног добитка своди на процењену фер вредност конкретног средства, утврђену у складу са МРС, односно МСФИ и рачуноводственим политикама, уколико је промена фер вредности исказивана у целини као приход периода у коме је процена вршена.

Позитивна страна примене концепта фер вредности је то што корисник финансијских извештаја у извештају о финансијској позицији, односно билансу стања има податке о објективним вредностима имовине на датум на који се извештава. Ако се фер вредност, у недостатку тржишних цена, утврђује применом различитих техника процене, нужно је да се процене заснивају на ценама са активних тржишта. Концепт фер вредности захтева детаљна обелодањивања која су последица промене фер вредности у односу на реализоване добитке и губитке. Примена концепта фер вредности има за резултат информације о вредности нето имовине на датум извештавања. Додатно, на основу резултата у билансу успеха могуће је сагледавање процене изложености ризицима у пословању, што је приказано на Табели 14.

Табела 14 Ефекти примене концепта фер вредности

<i>Позитивне стране фер вредности</i>	<i>Негативне стране фер вредности</i>
Биланс стања садржи податке о објективним вредностима имовине и обавеза	Присутна субјективност приликом процене, а често и велики издаци за ангажовање проценитеља.
Резултат исказан у билансу успеха у низу сукцесивних временских периода је добар индикатор ризика у пословању.	Информације које потичу из историјских трансакција не могу бити коришћене као основа за утврђивање фер вредности
На основу добитка исказаног у билансу успеха процењује се способност менаџмента да створи додатну вредност за власнике.	Пошто је промена фер вредности имовине приказана у билансу стања, на основу резултата се не могу прогнозировать ни висина будућег резултата, ни висина нето вредности.

Примена концепта фер вредности, са једне стране, повећава поузданост финансијских извештаја, а са друге стране, повећава трошкове финансијског извештавања, нарочито у околностима када нису доступни подаци са тржишта у вези са вреднованом имовином, па се ангажују овлашћени процењивачи који, ради утврђивања фер вредности, примењују одређене методе процене. Осцилације фер вредности материјалне имовине истовремено имају за последицу промену основице за обрачун

¹⁷⁶ Сходно члану 27. Закона о порезу на добит правних лица ("Сл.гласник РС",бр. 25/01...и 112/15), то су непокретности, права индустријске својине, удели у капиталу правних лица, акције и остале хартије од вредности и инвестиционе јединице. Капитални добитак утврђује се као разлика између продајне и набавне цене средства.

амортизације (осим код инвестиционих некретнина које се не амортизују у случају примене фер вредности), као и промену износа ревалоризационих резерви, што је приказано у Табели 15.

Табела 15 Ефекти примене концепта историјског трошка и концепта фер вредности приликом вредновања сталне материјалне имовине¹⁷⁷

	Концепт историјског трошка	Концепт фер вредности
Трошкови амортизације	Нижи	Виши
Финансијски резултат	Виши	Нижи
Вредност имовине	Нижа	Виша
Капитал	Мањи износ	Виши износ
Стопа задужености	Виша	Нижа
Стопа приноса на сопствени капитал	Виша	Нижа
Трошкови примене концепта	Нижи	Виши

Износ ревалоризационих резерви на дан састављања финансијских извештаја указује на то за колико је фер вредност сталних материјалних средстава виша од њихове набавне вредности. Оне настају услед фактора које пословни субјекат не може да контролише. У суштини представљају нереализоване добитке, и из тих разлога оне не треба да се расподељују. Реализовање ревалоризационих резерви врши се једнократно, у моменту отуђења средстава на основу којих су формиране ревалоризационе резерве или се може вршити сукцесивно на крају сваког обрачунског периода, у висини разлике између износа обрачунате амортизације уз примену нове основице утврђене након извршене ревалоризације и износа амортизације који би био утврђен да није вршена ревалоризација. Тек реализацијом ревалоризационих резерви врши се њихов пренос на нераспоређени резултат и ствара могућност за њихово распоређивање власницима. Међутим, уколико је привредно друштво оријентисано на дугорочно пословање, неће бити донета таква одлука, јер би њоме било угрожено одржање капитала.

Поред бројних предности, модел фер вредности има и одређене недостатке, од којих је најзначајније исказивање, у билансу успеха, нереализованих добитака/губитака, чиме се директно потискује начело реализације. У условима континуираног раста тржишних цена, ентитети који у структури своје активе имају велико учешће инвестиционих некретнина, уз примену модела фер вредности, исказују периодичне

¹⁷⁷ Прилагођено по Шкарић Јовановић, К., (2012) „Последице примене различитих рачуноводствених политика при накнадном вредновању материјалних улагања“, *Зборник радова, VII конгрес рачуновођа и ревизора Црне Горе*, Бечићи, стр.116.

результате који садрже нереализоване добитке поводом усклађивања фер вредности. Уколико се врши расподела овако исказаних резултата у дивиденде, троши се супстанца ентитета. Погубне последице овакве праксе управо су биле изражене крајем прве деценије овог века, када је и тржиште некретнина ушло у рецесивну фазу. Почетак економске кризе, чије последице су још увек актуелне, везује се за тржиште некретнина, а њена реализација је извршена кроз нестанак, поред осталих, и бројних предузећа специјализованих за послове улагања у некретнине.

За многе земље у којима се примењују МРС и МСФИ карактеристично је то да имају неразвијена или плитка, неликвидна па чак и монополизована тржишта некретнина; у таквим околностима тржишне цене не одражавају стварно стање понуде и тражње, непоуздане су променљиве, односно дају искривљену слику вредности некретнина. Промене у тржишним ценама преливају се путем прихода/расхода од усклађивања фер вредности, у билансу успеха ентитета који поседује инвестиционе некретнине. Са једне стране то доводи до изједначавања резултата пословања и промене вредности, док са друге стране периодични резултат може, услед оваквог третмана, значајно варирати из периода у период, умањујући транспарентност информација о успешности пословања ентитета, као и финансијских извештаја у целини.

Признавање промене фер вредности инвестиционих некретнина у билансу успеха има за последицу директну дивергенцију са третманом разлика по методи поновне процене, сходно смерницама МРС 16 које се признају у капиталу. Такође, у капиталу се признају и промене фер вредности улагања у хартије од вредности које су намењене продаји. Промене фер вредности некретнина могу бити узроковане променом тржишних каматних стопа за обавезе за кредите из којих се некретнине финансирају. Док ће промене фер вредности некретнина наћи одраз у билансу успеха, промене фер вредности повезаних обавеза неће се одразити на биланс успеха.

Примена фер вредности у Србији. Креирање нормативне основе треба да буде засновано на циљевима који треба да се остваре финансијским извештавањем, због чега нормативна основа треба да буде предмет непрекидног преиспитивања и уколико не омогућава испуњавање циљева финансијског извештавања на најквалитетнији начин, треба да буде мењана и допуњавана.

3. ФЕР ВРЕДНОСТ У КОНТЕКСТУ ЗАХТЕВА МРС/МСФИ

Финансијско извештавање у времену свеопштег процеса глобализације подложно је променама, што доказује све интензивније прихватање концепта фер вредности за вредновање имовине у регулаторним оквирима већине земаља у свету. Циљ ових измена је приближавање историјских вредности по којима се пословни догађаји исказују, уз примену концепта историјског трошка, тржишним вредностима које би требало да реалније приказују финансијско стање и перформансе пословних субјеката.

Прихватање концепта фер вредности у практичном смислу покреће низ питања, као што су професионална пракса исказивања фер вредности, затим недостатак професионалних лица која врше процену фер вредности, непостојање тржишта или веома плитко тржиште за одређене облике имовине, као и додатне тешкоће приликом ревизије финансијских извештаја¹⁷⁸.

3.1. Фер презентација као врхунски циљ финансијског извештавања

Квалитет и употребна вредност финансијских извештаја, односно информација садржаних у њима за потребе доношења одговарајућих одлука за кориснике, оцењују се на основу критеријума да ли су финансијски извештаји и у којој мери састављени према фер основи (што подразумева да су објективни, истинити и поштени), а фер презентација у наведеном смислу представља врхунски циљ финансијског извештавања. У наведеном контексту финансијски извештаји и њихова презентација обухватају редовне годишње финансијске извештаје опште намене, односно извештаје за шири круг корисника који немају ингеренције да захтевају извештаје са посебним сетом информација (као што је управа, скуштина), већ користе информације садржане у извештајима прописаним рачуноводственом регулативом. Према томе, фер презентација (*fairness*-исправност, поштење, правичност, непристрасност) обично се поистовећује са изразима „истинитост и објективност финансијских извештаја“ или “усаглашеност са утврђеним оквиром финансијског извештавања”. Фер презентација подразумева потребу да се у финансијским извештајима прикажу посебне околности, које су утицале на пословање, чак и ако се због тога у извесној мери одступа од прописаних правила финансијског извештавања, односно потребе за приказивањем суштине економских догађаја и по цену

¹⁷⁸ Поводом објављивања МСФИ 13 - *Одмеравање фер вредности*, дошло је до ревидирања Међународног стандарда ревизије 540 - *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствену процену фер вредности и повезана обелодањивања*.

модификовања прописане форме извештаја. Она се често поистовећује са другим квалитативним карактеристикама рачуноводствених информација или се, пак, поистовећује са адекватним обелодањивањем информација.

Финансијски извештаји који се везују за фер презентацију представљају извештаје континуитета, засноване на претпоставци о сталности пословања. Насупрот њима су финансијски извештаји дисконтинуитета, који се сачињавају у случају престанка ентитета или статусних промена. Циљеви њиховог састављања су другачији, као и из њих изведене основе процењивања, а у својој основи су имовински биланси¹⁷⁹. Пошто редовни годишњи финансијски извештаји не представљају имовинске билансе, једно од кључних питања њиховог сачињавања и тумачења фер презентације јесте: у којој мери су поуздани, истинити и тачни. Верност уз коју рачуноводствени извештаји приказују реално стање обично се означава изразима као што су "фер презентација", истинитост и објективност" или "усаглашеност са утврђеним оквиром рачуноводственог извештавања".

Фер презентација често се поима као синоним за друге квалитативне карактеристике финансијских извештаја, понекад и уз адекватно обелодањивање, а у одређеним случајевима фер презентација се пак схвата као доминација суштине над формом. Уз сагледавање теоријске основе и концепата, као и релевантне рачуноводствене регулативе који детерминишу дефинисање, признавање, вредновање и презентовање информација о елементима финансијских извештаја, може да се закључити да финансијски извештаји нису и не могу да буду апсолутно поуздани и тачни¹⁸⁰. Због комплексне економске активности и несигурности у вези са будућим догађајима који утичу на актуелне финансијске информације, савршено одражавање стварности није могуће. Према мишљењу многих теоретичара, захтев за фер презентацијом представља признање да финансијски извештаји никада не могу бити у потпуности прецизни и тачни због инхерентних слабости рачуноводства. Дакле, захтев за фер презентацијом своди се на релативну истинитост која подразумева да су елементи финансијских извештаја, као пословне трансакције и њихов ефекат на елементе финансијских извештаја, признати и истинито приказани у пословним књигама и презентовани у финансијским извештајима у складу са захтевима примењене рачуноводствене

¹⁷⁹ Статичка теорија биланса упућује на имовинско схватање биланса, које подразумева неприхватање латентних резерви у билансу стања, затим одбацивање начела опрезности, процењивање имовине по тржишним ценама, утврђивање финансијског резултата као разлике између "чисте" имовине на крају текуће и на крају претходне године (Родић, Вукелић, 2003, *Теорија и анализа биланса*, Пољопривредни факултет, Београд).

¹⁸⁰ Шкарић Јовановић К. (2013) "Повезаност рачуноводствених политика и политике финансијског извештавања", *Зборник радова 17. конгреса СРРРС*, Бања Врућица, стр.62.

регулативе. Међутим, у одређеним специфичним околностима испуњавање захтева фер презентације може да налаже чак и одступање од установљених општеприхваћених стандарда, уз адекватна образложења и обелодањивања. То практично значи да се процењивање одређених билансних позиција заснива на објективним основама које се могу доказати, затим на поштовању начела сталности и опрезности и динамичко схватање биланса¹⁸¹.

Без обзира на чињеницу да је захтев за фер презентацијом финансијских извештаја неоспоран, и да његово испуњење представља логичан след поштовања актуелне професионалне регулативе, савремена пракса потврђује да испуњење захтева за фер презентацијом није баш једноставно. Пошто се не може са сигурношћу тврдити да је финансијски извештај тачан, у најбољем случају се може тврдити да финансијски извештај пружа довољно добру процену стварног финансијског стања и перформанси ентитета. Бројни финансијски скандали указују на то да, упркос експлицитној одговорности управе за финансијско извештавање, као и стручној рачуноводственој професији, затим системима интерних контрола, екстерној и интерној ревизији, финансијски извештаји често не представљају фер презентацију финансијског стања нити пословања. Негативне последице оваквог стања трпе корисници финансијских извештаја.

У пракси, чак и у земљама са дугом традицијом тржишне привреде и квалитета рачуноводствене професије, јављају се различите варијанте "креативног рачуноводства" и манипулације финансијским извештајима, које подразумевају различите поступке менаџмента извештајног ентитета у циљу да се путем финансијских извештаја прикаже жељена, а не стварна слика финансијског и приносног положаја. У литератури се ови поступци означавају терминима као што су: агресивно рачуноводство, лажно финансијско извештавање, управљање добитком и креативно рачуноводство¹⁸². Захтеви за фер презентацијом финансијских извештаја представљају противтежу агресивном и креативном рачуноводству, а сходно томе у наставку указујемо на основ концепта фер презентације и избор основних принципа фер презентације.

Основ концепта фер презентације. Питање фер презентације финансијских извештаја веома је значајно и по својој природи веома сложено, због чега је предмет континуиране пажње академских и стручних истраживања, рачуноводствене професије у најширем смислу те речи, као и креатора рачуноводствене регулативе на глобалном и

¹⁸¹ Родић и Вукелић (2003) *Теорија и анализа биланса*, Пољопривредни факултет, Београд стр.18. Наведени аутори сматрају да су само ликвидациони извештаји у потпуности поуздани и тачни.

¹⁸² Шкарић Јовановић К. (2013) "Повезаност рачуноводствених политика и политике финансијског извештавања", *Зборник радова 17. конгреса СРРРС*, Бања Врућица, стр.63

националном нивоу. С обзиром да су истинитост и објективност финансијског извештавања апстрактне категорије, за њихово мерење неопходно је постојање адекватних критеријума. Рачуноводствена професија на глобалном нивоу је на изазове фер презентације одговорила доношењем општеприхваћених рачуноводствених стандарда који би требало да буду мерило истинитости и објективности финансијског извештавања. Низ пројеката Одбора за Међународне стандарде финансијског извештавања (IASB) и америчког Одбора за Међународне стандарде финансијског извештавања (FASB) који су у току, од којих су у неке укључена и друга регулаторна тела, организације и институције, усмерено је управо на фер презентацију финансијских извештаја. Резултат тих активности је измена Концептуалног оквира финансијског извештавања, MPC 1 - *Презентација финансијских извештаја*, као и других стандарда и доношење нових стандарда (МСФИ 10, МСФИ 11, МСФИ 12, МСФИ 13, МСФИ 14, МСФИ 15 и МСФИ 16), што треба да допринесе да се кроз фер презентацију финансијских извештаја обезбеди да информације садржане у финансијским извештајима омогуће остваривање циљева финансијског извештавања. Директива ЕУ 2013/34 такође је у потпуности својим садржајем усмерена на фер презентацију финансијских извештаја.

Међутим, поставља се питање да ли је општеприхваћени регулаторни оквир у стању да по аутоматизму обезбеди фер презентацију финансијских извештаја, због чињенице да се он накнадно прилагођава и касни за питањима и проблемима које одређени стандарди треба да реше. Наиме, тек када се појаве проблеми у пракси, почињу да се траже адекватна решења, што захтева много времена и пружа мало могућности за антиципирање проблема и превладавање временског јаза до његовог решавања. Инсистирање на фер презентацији карактеристично је за земље у којима доминирају "спољни" акционари и у којима финансијско извештавање није под значајним утицајем законске рачуноводствене и законске пореске регулативе. До осамдесетих година прошлог века Велика Британија, Ирска и Холандија биле су једине земље у тадашњој Европској заједници у којима се инсистирало на фер презентацији. Мишљење које преовлађује у рачуноводственој професији је да се максималан ниво фер презентације, који може да се захтева, везује за примену општеприхваћених стандарда извештавања, односно да се од професионалног рачуновође не може захтевати ни очекивати да финансијско извештавање врши према захтевима фер презентације који су изнад граница постављених општеприхваћеним рачуноводственим стандардима.

Избор основних принципа фер презентације. Отворено питање које је актуелно у рачуноводственој теорији и пракси у вези са фер презентацијом односи се на то да ли

фер презентацију обезбеђује униформност или пак флексибилност финансијских извештаја. Ово питање изазива велику подељеност. Наиме, присталице униформности свој став бране бројним случајевима у којима је одсуство строгих правила и критеријума имало за последицу неадекватан третман трансакција, што је узроковало неистините и необјективне финансијске извештаје. На основу тога закључују да је неопходна додатна дисциплина која може да постоји само ако се уведу строга правила и ако се инсистира на њиховом доследном спровођењу. Са друге стране, противници униформности и заговорници флексибилности сматрају да је реалност пословања толико разноврсна и богата да ниједан систем правила не може да предвиди све могућности које су присутне у стварности. Због тога се присталице флексибилности залажу за постојање алтернативних рачуноводствених третмана; оне сматрају да инсистирање на апсолутној униформности у многим околностима доводи до примене погрешних правила, што за последицу има неистините и необјективне рачуноводствене извештаје. Многи теоретичари, међу којима је и Томас Келер (Thomas F. Keller), сматрају да у одсуству ауторитарних општеприхваћених рачуноводствених принципа, поверење у финансијске извештаје треба да буде засновано на интегритету професионалних рачуновођа, односно за немогућност упоредивости финансијских извештаја основни кривци су професионалне рачуновође.

Без обзира на опречне ставове који иду од строгих смерница и већег степена контроле до широких смерница у којима нема детерминисаних процедура, заговорници упоредивости и флексибилности финансијских извештаја имају исти циљ, а то је унапређење финансијског извештавања. Разлике између њих су у томе колико детаљна правила се могу сматрати оправданим. У вези са питањем да ли у већини случајева долази до фер презентације ако се uvede мноштво детаљних процедура или ако се само дају опште смернице, а одлука о примени процедура се препусти онима који су одговорни за финансијске извештаје (менаџери и професионалне рачуновође) и онима који изражавају мишљење о финансијским извештајима (екстерни ревизори), нуде се аргументи и за једну и за другу опцију¹⁸³.

Аргументи за униформност су: потреба за упоредивошћу података; жеља за постојањем познатих и остварљивих циљева као инструмента заштите од неадекватног извештавања и ревизије, затим општа потреба за уређеношћу и прецизношћу; као и потреба за контролом оних који желе фер презентацију, односно дисциплиновање оних који нису заинтересовани за фер презентацију. Аргументи за флексибилност су: потреба

¹⁸³ R.K.Mautz, *Effect of Circumstances on the Application of Accounting Principles*, Financial Executives Research Foundation, New York, 1972, p. 46.

за применом третмана који пружа најбоље извештавање о суштини трансакције; жеља за управљањем, то јест манипулацијом резултатима пословања, односно избегавање обелодањивања која би корисницима финансијских извештаја могла да открију слабости у управљању предузећем.

Са циљем сагледавања актуелне рачуноводствене праксе са аспекта униформности, односно флексибилности финансијског извештавања, државе се могу поделити на две групе. Флексибилност у финансијском извештавању преферирају САД, Канада и Велика Британија, при чему се подразумева и адекватно финансијско извештавање уз коришћење било којег општеприхваћеног рачуноводственог третмана на конзистентној основи. Уколико ентитет одлучи да промени рачуноводствени третман, има обавезу да у напоменама уз финансијске извештаје пружи информацију о промени рачуноводственог метода и да прикаже финансијске ефекте те промене. Код држава које више инсистирају на униформности, као што је Немачка, подразумева се да извештавање представља законску обавезу, да су структуру финансијских извештаја утврдили надлежни органи, али исто тако да се у одређеним ситуацијама може вршити избор између различитих рачуноводствених третмана који су дозвољени.

Имајући у виду чињеницу да оба приступа - и флексибилност и униформност - имају и предности и недостатке, најбоље решење за фер презентацију финансијских извештаја треба тражити у моделима извештавања на граници ових двају концепата. У том смислу униформно треба да буде уређено све оно што не нарушава фер презентацију финансијских извештаја и што доприноси бољој контроли процеса извештавања. Пошто потпуна униформност не може да доведе до истинитости и објективности финансијских извештаја, имајући у виду околности под којима настају трансакције, одређени степен флексибилности треба да постоји. С обзиром да флексибилност садржи висок степен инхерентног ризика везаног за манипулације, препорука је да се адекватно извештавање врши у оквиру алтернатива предвиђених општеприхваћеном регулативом, искључиво на конзистентној основи и уз обелодањивање разлога и ефеката одступања од униформног извештавања. Дакле, комбиновањем добрих страна униформности и флексибилности може се остварити решење које подразумева доследну примену рачуноводствених правила, која доводи до фер презентације финансијских извештаја.

3.2. Фер вредност као основ вредновања имовине

Захваљујући чињеници да финансијско извештавање само за себе не представља циљ, већ је директно повезано са условима привређивања, поводом измењених услова

привређивања и актуелне глобалне кризе у 2011. години дошло је до измене одређеног броја МРС/МСФИ, као и доношења једног броја нових МСФИ. У оквиру тих измена објављен је и МСФИ 13 - *Одмеравање фер вредности*¹⁸⁴. Садржај МСФИ 13 усмерен је на фер вредност и постављање оквира за одмеравање фер вредности, као и оквира за обелодањивања у вези са одмеравањем фер вредности. МСФИ 13 се примењује у околностима када други стандарди захтевају или дозвољавају одмеравање фер вредности. Њим се не уводе нови захтеви у вези са одмеравањем имовине и обавеза по фер вредности. У вези са тим Табела 16 приказује упућеност МРС/МСФИ на обавезујућу или дозвољену примену фер вредности.

Табела 16 Примена фер вредности у контексту МСФИ

<i>МРС/МСФИ</i>	<i>Захтевана употреба фер вредности</i>	<i>Дозвољена употреба фер вредности</i>	<i>Детаљи у вези са имовином која се вреднује по фер вредности</i>
МСФИ 3	x		-на датум стицања стицалац у пословној комбинацији преузима имовину и обавезе по њиховој фер вредности.
МСФИ 5	x		-фер вредност умањена за трошкове продаје се користи за вредновање сталних средстава намењених продаји и група средстава расположивих за отуђење.
МРС 16		x	-приликом вредновања некретнина, постројења и опреме након почетног признавања за метод ревалоризације користи се фер вредност.
МРС 19	x		-при дефинисању планова давања запосленима, одмеравање се врши на основу фер вредности.
МРС 27, МРС 28 и МРС 31		x	-опција за вредновање инвестиција у зависна правна лица, придружена правна лица и заједничке подухвате је фер вредност.
МРС 36	x		-фер вредност умањена за трошкове продаје се користи при утврђивању надокнадиве вредности.
МРС 38		x	-приликом вредновања нематеријалне имовине након почетног признавања, фер вредност представља опцију.
МРС 39	x	x	-фер вредност се користи за вредновање финансијских инструмената, у зависности од њиховог облика.
МРС 40	x		-фер вредност представља опцију вредновања након почетног признавања инвестиционих некретнина, као и податак који се о инвестиционим некретнинама обавезно обелодањује.
МРС 41	x		-биолошка средства и пољопривредни производи у моменту убирања вреднују се по фер вредности.

¹⁸⁴ МСФИ 13 представља резултат усклађивања МСФИ и US GAAP, а примењује се почев од 2013. године.

Будући да наведени стандарди упућују на обавезну и дозвољену примену фер вредности и да при том они сами не садрже довољно прецизна усмеравања за утврђивање фер вредности и обелодањивање информација о фер вредности, релевантна упутства дата су садржајем МСФИ 13. Фер вредност је смерницама овог стандарда дефинисана као цена која би се добила за продају средства или платила за пренос обавеза у редовној трансакцији између учесника на тржишту, под актуелним условима, независно од тога да ли је та цена директно доступна на тржишту или је утврђена проценом на датум одмеравања. При томе се наглашава да је утврђивање фер вредности засновано на тржишту, а не на основу одмеравања везаног за конкретан ентитет. Стога, приликом одмеравања фер вредности ентитет треба да размотри карактеристике имовине или обавеза на начин на који би учесници на тржишту разматрали те карактеристике приликом одређивања цене имовине или обавезе на датум одмеравања. Такве карактеристике укључују, на пример: стање и локацију имовине и ограничења (уколико постоје) у вези са продајом или употребом имовине.

Приликом одмеравања фер вредности полази се од претпоставке да су средство или обавеза размењени у редовној трансакцији између учесника на тржишту, ради продаје средства или преноса обавеза на датум одмеравања под актуелним условима на тржишту. При том се, такође, претпоставља да се трансакција продаје средства обавља на главном тржишту¹⁸⁵ за то средство или обавезу, а у његовом одсуству на најповољнијем тржишту¹⁸⁶ за то средство или обавезу. У вези са одмеравањем фер вредности средства или обавезе, основ су претпоставке које би учесници на тржишту, који поступају у свом најбољем интересу, примењивали при одређивању цене средства или обавезе. При анализирању тих претпоставки ентитет не треба да идентификује појединачне учеснике на тржишту, већ треба да идентификује карактеристике којима се одликују учесници на тржишту уопште, разматрајући факторе који су специфични за: средство или обавезу, тржиште и за учеснике на тржишту. У цене које се користе за одређивање фер вредности не треба укључивати трошкове трансакције; они представљају расход периода. За потребе утврђивања фер вредности имовине разматра се и начин употребе имовине, односно да ли је употреба: физички могућа, законски дозвољена и финансијски изводљива. Фер вредност обавеза и фер вредност сопствених инструмената капитала утврђује се на основу претпоставке да ће ове билансне ставке остати неизмирене, као и на основу других претпоставки, у зависности од тога да ли се

¹⁸⁵ Главно тржиште је тржиште са највећим обимом активности за имовину или обавезу.

¹⁸⁶ Најповољније тржиште представља тржиште на којем би се могла остварити највећа цена за имовину и најмања цена за обавезе, у случају да нема главног тржишта.

ове ставке држе као имовина или не и уз процену ризика од неизвршења. Приликом утврђивања фер вредности финансијских средстава посебно се овим стандардом истиче обавеза сагледавања изложености тржишним ризицима и кредитном ризику.

При утврђивању фер вредности ентитет треба доследно да примењује технике процене које су одговарајуће у датим околностима и за које има довољно расположивих података. У вези са техником процене, МСФИ 13 упућује на једну од техника:

- *тржишни приступ* (користи цене и друге релевантне информације добијене из тржишних трансакција за идентична или слична средства, обавезе или групу средстава или обавеза);

- *приступ набавне вредности* (одражава износ који би се тренутно тражио у замену за капацитет услуга одређеног средства - текући трошак замене) или

- *приходовни приступ* (конвертују се будући износи на текући или дисконтовани износ; одмеравање фер вредности одражава актуелна очекивања тржишта у вези са тим будућим износима)¹⁸⁷.

Ради повећања доследности и упоредивости у одмеравањима фер вредности и са њима повезаним обелодањивањима, МСФИ 13 установљава хијерархију фер вредности која по категоријама у три нивоа¹⁸⁸. Хијерархија фер вредности даје приоритет котираним ценама на активним тржиштима за идентична средства или обавезе (*инпути Нивоа 1*), а најмањи приоритет инпутима који нису уочљиви на тржишту, који подразумевају процену фер вредности (*инпути Нивоа 3*).

Уколико су инпути за одмеравање фер вредности сврстани у категорије у оквиру различитих нивоа хијерархије фер вредности, одмеравање фер вредности је категоризовано у целини на истом нивоу хијерархије фер вредности, као и инпут најнижег нивоа који је значајан за целокупно одмеравање¹⁸⁹. При процени фер вредности улазне величине су котиране цене (некориговане) на активним тржиштима. Акцент унутар Нивоа 1 ставља се на утврђивање следећег: (1) главног тржишта за имовину или обавезу, или у одсуству главног тржишта, најповољнијег тржишта за имовину или

¹⁸⁷ Актуелна очекивања тржишта приликом употребе приходовног приступа утврђују се на основу техника процене, од којих неке могу да буду: технике садашње вредности; модели за одређивање цене опције, као што је Black- Sholes-Merton или биноминални модел (тзв. решеткасти модел) који укључује технике садашње вредности и одражава и временску и унутрашњу вредност опције и метод вишка зараде који се користи за одмеравање фер вредности одређене нематеријалне имовине.

¹⁸⁸ Нивои хијерархије фер вредности односе се на сврставање информација – инпута који се користе за технике процене које се користе за одмеравање фер вредности.

¹⁸⁹ Процена значаја одређеног инпута за целокупно одмеравање захтева просуђивање, уз узимање у обзир фактора карактеристичних за конкретну имовину или обавезу. Кориговања у сврху одмеравања на основу фер вредности, као што су трошкови продаје при одмеравању фер вредности умањене за трошкове продаје, не треба узимати у обзир приликом одређивања нивоа хијерархије фер вредности у оквиру којег је сврстано одмеравање фер вредности.

обавезу; и (2) да ли ентитет може да прихвати трансакцију за имовину или обавезу по цени на том тржишту на датум одмеравања.

При утврђивању фер вредности, осим Нивоа 1, користе се и инпути који се могу уочити (директно или индиректно) за сличну имовину или обавезе. Инпути нивоа 2 који укључују следеће: (1) котиране цене за слична средства или обавезе на активним тржиштима; (2) котиране цене за идентична или слична средства или обавезе на тржиштима која нису активна; (3) стопе приноса на тржишту; (4) инпуте осим котираних цена који су уочљиви за средство или обавезу (на пример, каматне стопе и криве приноса које су уочљиве у уобичајено котираним интервалима; подразумевана променљивост; и кредитни распони). У недостатку инпута Нивоа 1 и инпута Нивоа 2, односно када нема или постоји веома мали обим тржишне активности за конкретно средство или обавезу на датум одмеравања, за процену фер вредности користе се цене које нису проверљиве, односно неуочљиви инпути за имовину или обавезе. Неуочљиви инпути заснивају се на претпоставкама којима би се служили учесници на тржишту приликом одређивања цене за средство или обавезу, укључујући и претпоставке о ризику (нарочито је изражен ризик процене у оваквим околностима).

МСФИ 13 установљава бројне захтеве за обелодањивањима који се односе на информације о начину утврђивања фер вредности и хијерархијске нивое којима показатељ фер вредности припада, затим друга бројна обелодањивања у вези са нивоом сажимања, нивоом детаљности, при одмеравању фер вредности у различитим околностима ради процене ризика од прихватања информације о фер вредности имовине или обавеза. Њиме се не захтевају одмеравања фер вредности различита од оних која већ захтевају или одобравају други МСФИ, односно он нема за циљ да установи стандарде процењивања или да утиче на праксу процењивања ван оквира финансијског извештавања.

3.3. Примена концепта фер вредности на стална средства

Ентитет у извештају о финансијској позицији - билансу стања презентује имовину класификовану у зависности од њене природе и ликвидности, функције и износа, природе и временског распоореда обавеза¹⁹⁰. У смислу наведеног, ентитет презентује обртну и сталну имовину, као засебне позиције, у извештају о финансијској позицији, односно билансу стања, осим када презентација на основу ликвидности пружа

¹⁹⁰ МРС 1, параграф 58.

информације које су поузданије и релевантније¹⁹¹. У случају када ентитет врши снабдевање робом или услугама у оквиру јасно утврдивог пословног циклуса, засебна класификација обртне и сталне имовине у финансијским извештајима обезбеђује корисне информације успостављањем разлике између нето имовине која стално циркулише и има карактер обртног капитала и нето имовине која се користи у дугорочном пословању ентитета.

Смерницама МРС 1 пружена је могућност ентитету да примени селективан приступ и један део своје имовине презентује на основу принципа краткорочно/дугорочно, а други део имовине према ликвидности, уколико се на тај начин обезбеђују информације које имају већи степен поузданости и релевантности. Као обртна имовина у смислу МРС 1 класификује се имовина: од које се очекује да ће бити реализована или се држи за трговање или потрошњу у току уобичајеног пословног циклуса ентитета; која се држи првенствено за трговање; за коју се очекује да ће бити реализована у току дванаест месеци после извештајног периода. Сва остала имовина класификује се као стална имовина, која може да има облик материјалне имовине (некретнине, постројења и опрема), нематеријалне имовине и дугорочних финансијских средстава.

3.3.1. Непокретности, опрема и нематеријална имовина

Некретнине имају значајно учешће у портфолију инвестиција предузећа било које делатности, а не само оних које су уско специјализоване за послове из ове области, што је донекле последица и чињенице да су на националним тржиштима некретнина цене расле све до почетка последње, још увек актуелне, економске кризе. Учешће вредности некретнина у активи компанија које се котирају на берзама у САД износи око 25% вредности активе, а у компанијама у Великој Британији оно износи чак од 30% до 40% вредности активе компанија које имају јавну одговорност. Последица пуцања ценовног балона на тржишту некретнина је покретање рецесивног замајца у светској економији, чиме је актуелизовано питање губитака које су предузећа поднела у новонасталим околностима. Опрема у зависности од делатности пословног ентитета има мање или веће учешће у активи, с обзиром да је њено вредновање уређено на исти начин као и

¹⁹¹ Уколико се примењује овај изузетак, сва имовина и обавезе се презентују према својој ликвидности. За одређене ентитете, као што су финансијске институције, презентација имовине и обавеза према опадајућој или растућој ликвидности пружа информације које су поуздане и релевантније од презентације по принципу краткорочно/дугорочно, због тога што овакви ентитети не врше снабдевање робом или услугама у оквиру јасно утврдивог пословног циклуса.

вредновање некретнина које се користе за сопствене потребе у складу са регистрованом делатношћу. Нематеријална имовина¹⁹² у савременим условима пословања има значајно учешће уз тежњу ка доминацији, нарочито код ентитета који се баве услужним делатностима.

Професионална регулатива нуди решења за накнадно одмеравање некретнина, опреме и нематеријалних улагања уз примену концепта фер вредности, односно метода ревалоризације и концепта историјских трошкова, односно метода набавне вредности, као два међусобно супротстављена модела. Пошто модел историјских трошкова унапређује објективност и поузданост процена сталне имовине, а истовремено је удаљава од економске реалности, што у зависности од смера одступања има за последицу формирање латентних резерви или скривених губитака, у стручној јавности често је присутно мишљење да информација засноване на историјским трошковима имају минималну употребну вредност са аспекта доношења одлука садашњих и потенцијалних инвеститора. Други модел вредновања, заснован на фер вредности, фаворизује релевантност рачуноводствених информација на уштрб поузданости. Фер вредност, примењена на некретнине, уводи нове концепте одмеравања који почивају на „најбољем начину коришћења и највећем степену искоришћења капацитета“, суочавајући извештајне ентитете са поновним преиспитивањем и могућим изменама метода, техника и процедура процењивања. Ако се пође од чињенице да је свака појединачна некретнина јединствена, проистиче да ће одсуство активног тржишта за идентична средства (с обзиром да не постоје две идентичне некретнине) искључити коришћење инпута из првог хијерархијског нивоа у поступку утврђивања фер вредности, на који упућују смернице МСФИ 13. У складу са тим, поузданост процене фер вредности некретнина би, уз примену инпута другог нивоа, када су неопходне незнатне модификације сагледивих тржишних информација (што је могуће на високоразвијеним тржиштима), била прихватљива, док би највећи број процена, ипак, био сврстан у трећи, најнижи ниво поузданости. Ради постизања што веће поузданости финансијских извештаја обим обелодањивања информација о начину утврђивања фер вредности је у обрнотој сразмери са степеном поузданости информација о фер вредности.

Процењивање као модел вредновања након почетног признавања у вези је са бројним ограничењима, на пример недовољан број професионалних проценитеља оспособљених да примене постојеће и тек публиковане смернице, као и питање њиховог

¹⁹² Нематеријална улагања су у складу с МРС 38 немонетарна средства без физичке суспенције, која се могу идентификовати; представљају ресурс који контролише ентитет као резултат прошлих догађаја и од кога се очекује прилив будућих економских користи.

професионалног оспособљавања, затим информациона асиметрија, недостатак развијених и активних тржишта. Наведена ограничења у околностима промене фер вредности имају за последицу исказивање нереализованих добитака/губитака у билансу успеха и стварање простора за шпекулативно понашање у домену финансијског извештавања.

Концепт вредновања сталних средстава, заснован на начину њиховог коришћења. Легитимитет некретнина може бити заснован на власништву ентитета или на праву коришћења, по основу уговора о лизингу. Рачуноводствени третман некретнина, условљен класификацијом односу на њихову употребу, подразумева да некретнине, за потребе билансирања, могу бити класификоване као: некретнине које се користе за сопствене потребе, инвестиционе некретнине или некретнине намењене продаји. Пошто рачуноводствено обухватање наведених категорија некретнина подразумева примену различитих смерница, јасно дефинисање намене и правилно разграничење за потребе класификације услов су за квалитетне финансијско-рачуноводствене информације о њиховој продуктивности, утицају на рентабилност и успешности менаџмента при управљању овим средствима. Некретнине које се користе за сопствене потребе, односно у пословне сврхе подразумевају грађевинске објекте и земљиште држане у функцији производње производа, пружања услуга или обављања административних послова, које се вреднују применом смерница МРС 16 - *Некретнине, постројења и опрема*. Инвестиционе некретнине су грађевински објекти и земљиште које ентитет држи са циљем остваривања прихода по основу издавања у закуп, и/или повећања капитала, односно остваривања капиталних добитака који су последица пораста тржишних цена. Дакле, инвестиционе некретнине генеришу новчане токове који су независни од других средстава предузећа. Овај облик имовине ентитети држе због „способности да добијају на вредности, а не због коришћења њихове вредности у стварању профита кроз постепену употребу у оквиру пословних активности“¹⁹³. Рачуноводствени третман инвестиционих некретнина уређен је смерницама МРС 40 - *Инвестиционе некретнине*. Некретнине намењене продаји представљају средства која су у професионалној регулативи дефинисана смерницама МСФИ - *Стална имовина намењена продаји и пословања која престају*, која обухватају грађевинске објекте и земљиште које управе ентитета чврсто намерава да прода у релативно кратком временском периоду. Реч је о непокретностима које су, пре одлуке о продаји, биле коришћене у пословне сврхе, као и непокретностима које су стечене са циљем даље

¹⁹³ Eccles T., Holt A., 2001: “Accounting for investment properties in the UK: Problems of definition and implementation”, *Briefings in Real Estate Finance*, Vol. 1, Issue 2, p. 122.

продаје (без намере њиховог коришћења). Концепти вредновања наведених облика некретнина, након иницијалног признавања, суштински се разликују: за некретнине које власник користи у пословне сврхе (за производњу производа, пружање услуга или обављање административних послова) примењује се метод набавне вредности или метод ревалоризације, уз умањење за укупну акумулирану амортизацију и губитке од обезвређења; инвестиционе некретнине вреднују се по методу набавне вредности или методу фер вредности, уз обавезу процењивања фер вредности на сваки датум биланса, било због одабране рачуноводствене политике, било због захтева стандарда да се она обелодани у напоменама.

Концепт фер вредности при одмеравању инвестиционих некретнина подразумева искључивање трошкова амортизације и губитака од умањења вредности из биланса успеха, што важи и за некретнине намењене продаји, за које постоји обавеза процењивања по фер вредности умањеној за трошкове продаје, уколико је она нижа од књиговодствене вредности. Промена фер вредности инвестиционих некретнина одражава се директно на приходе и расходе.

Ентитети који улажу у некретнине са циљем максимизовања реалне добити то чине ефективним управљањем некретнинама које се остварује максималним искоришћењем капацитета путем најбоље комбинације начина употребе, услед чега су ефекти на биланс успеха вишеструки: од редуковања фиксних трошкова пословања, па до реализације прихода од закупа, добитака од пораста тржишних цена и капиталних добитака условљених продајом некретнина под тржишно најповољнијим околностима. Лепезу могућности побољшања пословних перформанси на основу поседовања некретнина употпуњују трансакције продаје и повратног лизинга којима ликвидна средства постају доступна за пласирање у пројекте чија стопа приноса је већа од дисконтне стопе садржане у лизинг уговору. Према томе, промена намене некретнине доводи до вишеструких последица. Најпре је у питању промена рачуноводственог третмана, затим промене у изгледу и садржини биланса стања и успеха, које су видљиве већ у текућем, али и наредним обрачунским периодима. Наведене промене прате и промене у реалним пословним перформансама ентитета, узроковане мање или више ефективним и ефикасним коришћењем непокретности.

За позицију некретнина дијапазон вредности је релативно широк, самим тим и инспиративан. Рачуноводствени изазов управо је у тражењу оптималне комбинације различитих вредности која ће допринети објективном (поштеном) информисању о перформансама предузећа, заштити капитала предузећа и истовремено водити максимизовању корисности за све интересне групе корпорације. Могућности

формирања, брзина и последице објективирања латентних резерви у домену исказивања некретнина условљене су дефинисаном тј. намераваном употребом некретнина и последица су различите ширине маневарског простора који је, у вези са тим питањем, креиран Међународним рачуноводственим стандардима, чијим смерницама је уређено билансирање одређених типова непокретности.

У условима израженог пада тржишних цена некретнина, условљених недостатком инвестиција и замрзавањем трансакција, одмеравање некретнина по фер вредности може се посматрати како са аспекта утицаја на перформансе ентитета утврђене на бази финансијских извештаја, тако и са аспекта поузданост процене фер вредности. Фер вредност свих облика некретнина, утврђује се у односу на најбољи начин употребе и највећи степен искоришћености капацитета, уз претпоставку да је таква употреба „физички могућа, легална и финансијски исплатива“¹⁹⁴. Уколико тржишни индикатори не указују на други, бољи начин употребе, начин на који ентитет користи некретнину узима се за најбољу и најефикаснију употребу приликом одмеравања фер вредности. Уколико ентитет не користи некретнину на најбољи могући начин (нпр. ако је држи само ради одржавања монополског положаја и спречавања других да је користе), њена фер вредност у финансијским извештајима треба да се утврди као вредност која проистиче из најбољег начина коришћења, уз истовремено обелодањивање информације да се не користи пун капацитет, као и чињенице да није у питању најбољи начин употребе.

Према томе, парадигма фер вредности примењене на вредновање некретнине уважава способност ентитета да генерише максималне економске користи од предметне непокретности, а ако извештајни ентитет тренутно не достиже најбољи начин употребе, одређивање фер вредности врши се уз претпоставку продаје некретнине тржишном учеснику који би у складу са својом пословном активношћу достигао најбољи начин употребе. При одређивању најбољег начина употребе и највећег степена искоришћености капацитета некретнине, а са циљем утврђивања фер вредности менаџмент треба да узме у обзир сва потенцијална ограничења која би могла да доведу у питање одређени начин коришћења некретнине, са једне стране, и перцепцију тржишних учесника у процесу одређивања тржишне вредности непокретности, са друге стране.

У поступку дефинисања најбољег начина употребе треба да буду размотрени следећи релевантни фактори:

- физичке карактеристике некретнине, стање и локација,

¹⁹⁴ Deloitte, 2011: IFRS in Focus – IASB issues new standard on fair value measurement and disclosure.

- могући начини употребе дефинисани законима и урбанистичким актима и
- исплативост одређеног начина коришћења некретнине, односно ниво прихода или очекивани нето новчани ток, добијен након узимања у обзир трошкова неопходних да би се некретнина довела у стање претпостављене намене, који одбацују стопу приноса на инвестиције коју би тржишни учесници захтевали од улагања у некретнине дефинисаног начина експлоатације.

Процене фер вредности некретнине за коју је идентификован бољи начин употребе од постојећег, треба да уваже такође и издатке реновирања, модификовања или трансформације некретнине, са циљем привођења некретнине најбољој намени, али само ако би и други тржишни учесници разматрали и били спремни да предузму такву врсту инвестиција.

Фер вредност подразумева пружање корисницима финансијских извештаја информације о максималној вредности некретнине, без обзира на то да ли је она последица текућег или неког другог, објективно могућег и дозвољеног начина коришћења. Овакав концепт има за циљ унапређење релевантности информација финансијских извештаја и приближавање економској реалности, јер у складу са потребама самог тржишта мења се и најбољи начин употребе некретнине.

Код ентитета чија пословна стратегија је усмерена на ефикасно и ефективно управљање некретнинама, концепти вредновања на које упућује МСФИ 13 су конзистентни са постојећом праксом, док код ентитета који овом питању нису посвећивали довољно пажње велики напор треба да буде усмерен на анализу узрока одступања постојећег од најбољег начина коришћења некретнине. Другим речима, савремена рачуноводствена решења у вези са рачуноводственим третманом некретнина могу да иницирају конкретне инвестиционе подухвате ентитета, усмерене на промену намене непокретности које се налазе у њиховим билансима, а које су запостављене, што би имало за последицу побољшање пословних перформанси ентитета као целине.

Истовремено, треба имати у виду да би парадигма фер вредности требало да допринесе умањивању утицаја и ограничавању манипулативног простора менаџера на пољу обликовања пословних и зарађивачких способности предузећа, чинећи финансијске извештаје „гласницима тржишта“, истовремено подижући ниво ефикасности менаџера, а умањујући величину агенцијског проблема¹⁹⁵. Ако се уваже специфичне карактеристике некретнина и ограничења тржишта поводом достизања неопходне френквенције транскација са истим или сличним непокретностима, може се

¹⁹⁵ Barlev B., Haddad J., 2003: "Fair value accounting and the management of the firm", *Critical Perspectives on Accounting*, Vol.14, p. 383–415

закључити да је фер вредност величина која осцилује око тржишне вредности и да амплитуда ових осилација првенствено зависи од процена и пројекција менаџмента, а које се односе на најбољи начин коришћења, очекиване приносе и висину неопходних улагања која би требало предузети ради достизања најбоље намене некретнине.

Наведено указује на постојање финансијско извештајних ризика, којима је изложено утврђивање фер вредности некретнина, а који су превасходно последица расуђивања и процена, услед недостатка сагледивих тржишних информација. Услед тога позиција некретнина има низак степен имунитета на *trade off* проблем између релевантности и поузданости. Наиме, поузданост информација заснованих на фер вредности условљена је квалитетом расположивих инпута у поступку вредновања. Међународна професионална рачуноводствена регулатива је у сврху омогућавања оцене квалитета извршених процена од стране корисника финансијских извештаја, инпуте коришћене у процесу одмеравања фер вредности сегментовала на три хијерархијска нивоа. Најпоузданије информације о фер вредности добијају се применом инпута из првог хијерархијског нивоа. Уколико се у процени фер вредности билансних позиција не може избећи коришћење инпута из другог и трећег нивоа, што је случај са некретнинама, релевантност добијених информација је дискутабилна. При одређивању фер вредности некретнина, услед њихове специфичности и непостојања довољне учесталости трансакција, у највећем броју случајева користе се инпути ова два хијерархијска нивоа, те се на њих примењују технике утврђивања садашње вредности (најчешће дисконтовање процењених новчаних токова).¹⁹⁶

Код процењивања фер вредности некретнина за које не постоји активно тржиште, додатно отежавање садржано је у околности да висина новчаних токова од њиховог коришћења нема карактер уговорне обавезе (осим у случају лизинга), због чега су пројекције додатно оптерећене субјективношћу, која се одражава на степен поузданости одмерене фер вредности. Исто тако, приликом примене технике процењивања на основу новчаних токова, уколико некретнина не генерише независне новчане токове, процена се компликује, односно фер вредност заснована на овој техници утврђује се на нивоу групе средстава. Након тога се врши алокација фер вредности групе средстава на појединачна средства на основу индивидуалног расуђивања, при чему менаџмент додатно тим поводом има могућност да утиче на висину исказаног добитка. Када се збирна фер вредност односи на позиције које подлежу амортизацији (грађевински објекти) и

¹⁹⁶ Krumwiede T., 2008: "Why Historical Cost Accounting Makes Sense?", *Strategic Finance*, Vol. 90, Issue 2, p. 36.

позиције које се не амортизују (земљиште), обликовање резултата може се вршити и свесним потцењивањем/прецењивањем средстава која су предмет амортизације.

Вредновање некретнина намењених продаји подразумева обавезну примену концепта фер вредности јер МСФИ 5 захтева поређење њихове књиговодствене и фер вредности умањене за трошкове продаје како би се, у тренутку рекласификације, одредила нижа од наведених вредности за потребе исказивања у финансијским извештајима. Уколико је у питању некретнина за коју постоји "чврста" намера продаје, постоји велика вероватноћа да је претходни образац њеног коришћења одступао од најбоље могуће намене. У складу са тим, разлози за њену будућу продају представљају намеру менаџмента да оствари новчане токове од продаје, односно уступања некретнине тржишном учеснику који има способност да је користи на најбољи начин. Исто тако, логично је да очекивани новчани токови имају већу вредност од новчаних токова који би се могли генерисати наставком пређашње употребе те опреме. Из наведених разлога је процењивање фер вредности некретнина намењених продаји, у складу са смерницама МСФИ 13, полазиште за одређивање цене која може бити прихватљива у тржишној трансакцији и потврда оправданости одлуке о намераваној продаји. Ово процењивање је истовремено и основ за оцену поузданости извршених процена и компетентности менаџмента, с обзиром на то да тржишна верификација њихове процене фер вредности треба да уследи у року до годину дана.

Поремећаји изазвани кризом у глобалној економији у много већој мери су деградирани поузданост и релевантност информација о фер вредности средстава која су у периодима пре кризе одмеравана на основу инпута првог хијерархијског нивоа, а који у новонасталим околностима више нису сагледиви, него што су утицали на ниво поузданости информација о фер вредности некретнина, које су и у стабилном привредном окружењу превасходно засноване на процењивачким техникама. Одређена истраживања¹⁹⁷ указују на то да финансијски аналитичари и инвестициони саветници показују изражену склоност ка коришћењу информација из биланса успеха, као и да се информације о вредности фиксне имовине, садржане у билансу стања, ретко користе. Тако се оправдано намеће питање да ли ће исказивање фер вредности некретнина повећати употребну вредност информација садржаних у билансу стања.

У случају некретнина које су прибављене ради коришћења за сопствене потребе, њихова фер вредност, независно од прецизности утврђивања, нема пресудан значај, нити висок степен релевантности, у поређењу са информацијама о фер вредности ликвидних

¹⁹⁷ Милетић С. (2012) Импликације вредновања некретнина на финансијско-извештајне перформансе предузећа у условима економске кризе" Зборник радова 43. симпозијума СРРС,Златибор, стр. 258.

средстава и финансијских инструмената. Исто тако, трошкови процењивања фер вредности ових некретнина могу бити виши од користи од поседовања ових информација. Одмеравање некретнина које се користе за сопствене потребе ентитета по фер вредности, уколико постоје бољи начини њихове експлоатације, може да има за последицу прецењивање имовине и капитала, а да истовремено при том, вредност некретнина заснована на најбољем начину коришћења, никада не буде тржишно верификована. Код некретнина намењених продаји, као и инвестиционих некретнина које се држе са циљем стварања новчаних токова или пораста вредности, адекватно утврђена фер вредност ових позиција је релевантан и пожељан податак, што није случај са некретнинама које се користе у производњи производа и услуга или у административне сврхе.

Ефекти примене концепта фер вредности код инвестиционих некретнина на финансијско извештавање. Резултати бројних истраживања указују на то да ентитети са великом дисперзијом власништва имају склоност ка примени концепта фер вредности за разлику од ентитета са великом концентрацијом власништва које се не ослањају, у великој мери, на фер вредност као инструмент за смањење информационе асиметрије¹⁹⁸. Такође је интересантан податак да је код ентитета чије инвестиционе некретнине су биле одмерене по фер вредности, у периоду пре 2005. године, уочен мањи степен информационе асиметрије¹⁹⁹ у односу на ентитете који ову вредност нису обелодањивали, при чему разлике у информационој асиметрији између ових двеју врста предузећа нису у потпуности елиминисане обавезном применом МРС 40. Чињеница је да обавеза исказивања фер вредности инвестиционих некретнина у значајној мери смањује информациону асиметрију између појединачних инвеститора²⁰⁰.

За кориснике финансијских извештаја вредновањем инвестиционих некретнина по фер вредности обезбеђују се значајније, корисније и актуелније информације него у околностима примене метода набавне вредности, који подразумева амортизована набавна вредност, кориговану за евентуално обезвређење инвестиционих некретнина. Вредновање инвестиционих некретнина по фер вредности представља метод који обезбеђује основ за анализу успешности улагања у инвестиционе некретнине, при чему се приход од закупнине и промене фер вредности сматрају интегралним компонентама

¹⁹⁸ Према: Muller K., Riedl E., Sellhorn T., 2008: „Consequences of Voluntary and Mandatory Fair Value Accounting: Evidence Surrounding IFRS Adoption in the EU Real Estate Industry“, Working Paper, Harvard Business School Division of Research, p. 40.

¹⁹⁹ За меру информационе асиметрије најчешће се узима разлика између највише цене акција коју су купци спремни да плате (*bid price*) и најниже цене по којој су продавци спремни да акцију уступе (*ask price*) због чега се овај параметар у литератури назива *bid-ask spread*: www.investopedia.com

²⁰⁰ Muller K., Riedl E., Sellhorn T., наведено дело, стр. 26.

результата ових улагања. Чињеница да се инвестиционе некретнине држе са циљем генерисања новчаних токова, као последице прихода од закупа или пораста вредности капитала, а чија је независност од других облика средстава која поседује предузеће неоспорна, афирмише метод фер вредности, као метод који адекватније одражава економску успешност одређене инвестиционе некретнине.

Фер вредност улагања, добијена проценом садашње вредности будућих нето прихода од закупнине, заснована на тржишним индикаторима који се из периода у период актуелизују, независно од протока времена не губи значај. Актуелизовање вредности инвестиционих некретнина у финансијским извештајима подразумева да се на сваки дан биланса процењује фер вредност сваке појединачне инвестиционе некретнине. Усклађивање књиговодствене вредности (претходне фер вредности) и новоутврђене фер вредности на извештајни дан одражава се на биланс успеха периода у коме је дошло су промене фер вредности. Рачуноводствени третман добитака/губитака од усклађивања фер вредности инвестиционих некретнина подстакао је бројне полемике стручне јавности. Једно од питања која се намећу је: да ли је оправдано третирање осцилација вредности средстава, које су последица неконтролабилних фактора, на исти начин као резултата од пословања ентитета? Следеће питање може да се односи на структурни део биланса успеха на који се одражавају ове промене, односно да ли се ради о добицима и губицима из пословања или о осталим приходима или осталим расходима.

Уколико се инвестиционе некретнине посматрају као специфичан облик улагања ентитета која су извршена, између осталог, у намери остварења позитивних ефеката од промена тржишних цена, признавање промена њихове фер вредности кроз биланс успеха није без основа, јер најтранспарентнија мера успешности улагања у инвестиционе некретнине је промена њихове фер вредности. Уколико би слободна новчана средства, уместо у инвестиционе некретнине, била пласирана путем дугорочних позајмица, односно путем хартија од вредности којима се тргује, у билансу успеха такође би биле приказане и камате остварене од тих позајмица. На овај начин резултати који су последица различитих облика улагања (камата и фер вредност), имају конзистентан третман.

Улагања у инвестиционе некретнине дају могућност остварења различитих приноса, као што су приходи од нето закупнина, које се признају у билансу успеха. Затим, други облик приноса представљају добици, настали приликом продаје инвестиционе некретнине, као разлика између нето продајне цене и књиговодствене вредности некретнине, а признају се у билансу успеха. Следећи облик приноса су капитални добици настали као последица раста тржишних цена инвестиционих

некретнина које држи ентитет. Ако би се признавање промена фер вредности, које суштински представљају меру капиталних добитака остварених по том основу, вршило на капиталу, то би представљало неконзистентан третман различитих приноса који проистичу из истог улагања.

Код развијенијих тржишта некретнина, информације о промени фер вредности исказане у билансу успеха могу довести до значајних осцилација исказаног резултата, чиме се ствара непотребна конфузија код инвеститора. Бројним истраживањима потврђено је да постоји снажан утицај тржишних цена, на промене у фер вредности инвестиционих некретнина, које су укључене у периодични резултат исказан у финансијским извештајима. Исто тако, постоји и корелација између зараде по акцији и прихода од усклађивања фер вредности некретнина, исказаног у билансу успеха. То упућује на закључак да инвеститори придају много већи значај променама фер вредности некретнина, уколико се оне не исказују у капиталу, већ чине интегрални део резултата предузећа²⁰¹.

Класификовањем промена фер вредности инвестиционих некретнина у оквиру резултата из пословања (у односу на класификацију у оквиру осталог резултата), свест инвеститора о значају ове компоненте резултата се још више појачава. Пошто МРС 1 не прецизира који део биланса успеха би требало да садржи информацију о ефектима усклађивања фер вредности, остављена је могућност ентитетима да на различите начине интерпретирају припадност добитака/губитака од усклађивања фер вредности. Према МРС 40, инвестиционе некретнине дефинисане су као средства која се држе са циљем остваривања прихода од закупнине, или пораста вредности капитала, а да се при том не прави разлика између реализованих и нереализованих ефеката држања ове врсте имовине. Приход од закупнина, као и пораст вредности некретнина, из тих разлога могли би да се прикажу у оквиру исте групе прихода из основне делатности, без обзира на то да ли имају импликације на новчане токове, или су само одраз апresiasiје вредности. Исказивање фер вредности инвестиционих некретнина праћено је значајном волатилношћу презентованог резултата, што за инвеститоре може да буде назнака повећаног ризика улагања што, у крајњем, за последицу може имати повећање цене капитала. Са друге стране, исказивање некретнина, као доминантног облика имовине, по текућим тржишним ценама доводи ентитет у бољу преговарачку позицију у погледу кредитних и других аранжмана са повериоцима, што има супротне ефекте на цену капитала.

²⁰¹ Stella S., Smith M, 2009: "Value-relevance of presenting changes in fair value of investment properties in the income statement: evidence from Hong Kon", *Accounting and Business Research*, Vol. 39. No. 2. p. 103-118.

Према томе може се закључити да вредност предузећа није имуна на опредељење за један од алтернативних модела вредновања. Део те вредности предузећа, у виду компензационих пакета, бонуса и слично, директно припада и менаџерима, док њихова егзистенција на достигнутим позицијама у предузећу није могућа без одржавања постојеће вредности или њеног повећања. С обзиром да периодичне промене у фер вредности могу ићи у оба смера, резултати појединих студија²⁰² указују да примарни мотиви менаџера, у смислу преференције фер вредности, нису везани са опортунистичким циљевима, већ са информационом надмоћи ове категорије, која посебно погодује инвестиционим некретнинама од којих се приходи очекују у дугом временском периоду.

Очигледно је смерницама МРС прописан третман промена фер вредности инвестиционих некретнина, као и само инсистирање на примени модела фер вредности, примерено инвестиционим улагањима великих котирајућих компанија, развијеним тржиштима и стабилним економским околностима, док је имплементација истих модела у окружењима која немају ове карактеристике дискутабилан. Такође се стиче утисак да су поједина универзална рачуноводствена решења, без обзира на њихову супериорност, пренебрегла инфраструктурне недостатке (као што је специфичност тржишта некретнина и непостојање униформне основе за извештавање о успешности пословања) на одређеним подручјима имплементације, чиме је практично, доведена у питање њихова реална употребна вредност.

Илустровање вредновања опреме која се користи у пословне сврхе по фер вредности и приказивање финансијских ефеката. Набавна вредност опреме код Ентитета А износи 200.000.000 динара. Стопа за обрачун амортизације износи 15%:

- 1) ентитет примењује метод набавне вредности (историјски трошак) и не врши процену по фер вредности;
- 2) ентитет за вредновање након почетног признавања примењује модел ревалоризације. Процена фер вредности опреме врши се 2009. и 2012. године, када је процењено да фер вредност износи 182.000.000 динара и 88.000.000 динара.

Полази се од претпоставке да у посматраном периоду није било повећања, нити отуђења опреме, као и да ентитет није вршио расподелу добити ранијих година на име дивиденде.

²⁰² Видети .: Quagli A., Avallon, F., 2010: “ Fair Value or Cost Model? Drivers of Choice for IAS 40 in the Real Estate Industry”, *European Accounting Review*, Vol. 19 Issue 3, p. 461-493

Табела 17 Опрема у околностима када се **не врши** процена

ОПИС	у 000 дин.						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Набавна вредност	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
Исправка вредности	30 000	60 000	90 000	120 000	150 000	180 000	200 000
Садашња вредност	170 000	140 000	110 000	80 000	50 000	20 000	-

Табела 18 Опрема у околностима када се **врши** процена фер вредности

ОПИС	у 000 дин.						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Ревалоризована набавна вредност	214 116	214 116	214 116	220 000	220 000	220 000	220 000
Ревалоризована исправка вредности	32 116	64 236	96 352	132 000	165 000	198 000	220 000
Ревалоризована садашња вредност	182 000	149 880	117 764	88 000	55 000	22 000	-
ЕФЕКАТ ПРОЦЕНЕ ПО ФЕР ВРЕДНОСТИ	12 000	-	-	8 000	-	-	-

Табела 19 Биланси у околностима када се **не врши** процена фер вредности

Биланс стања када се не врши процена по фер вредности							
Позиција	у 000 дин.						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Опрема	170 000	140 000	110 000	80 000	50 000	20 000	0
Обртна средства	119 000	176 000	233 000	290 000	347 000	404 000	461 000
Укупно актива	289 000	316 000	343 000	370 000	397 000	424 000	461 000
Основни капитал	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000
Нераспоређени добитак	27 000	54 000	81 000	108 000	135 000	162 000	199 000
Ревалоризационе резерве							
Резервисања и дугорочне обавезе	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Краткорочне обавезе	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000
Укупно пасива	289 000	316 000	343 000	370 000	397 000	424 000	461 000
Биланс успеха када се не врши процена по фер вредности							

Приходи	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000
Пословни, финансијски и остали расходи	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000
Трошкови амортизације	30 000	30 000	30 000	80 000	30 000	30 000	20 000
Нето добитак пре опорезивања	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000	40 000
Порез на добит (15%)	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500
Нето добитак после опорезивања	25.500	25.500	25.500	25.500	25.500	25.500	35.500

Табела 20 Биланси у околностима када се процена опреме врши по фер вредности

Биланс стања када се процена опреме врши по фер вредности							
Позиција	у 000 дин.						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Опрема	182 000	149 880	117 754	88 000	55 000	22 000	0
Обртна средства	119 000	176 000	233 000	295 648	352 648	409 648	466 648
Укупно актива	301 000	325 884	350 764	383 648	407 648	431 648	466 648
Основни капитал	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000	160 000
Нераспоређени добитак	27 000	54 000	81 000	108 000	135 000	162 000	199 000
Ревалоризационе резерве	12 000	9 884	7 764	13 648	10 648	7 648	5 648
Резервисања и дугорочне обавезе	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Краткорочне обавезе	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000	82 000
Укупно пасива	301 000	325 884	350 764	383 648	407 648	431 648	466 648
Биланс успеха када се процена опреме врши по фер вредности							
Приходи	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000	360 000
Пословни, финансијски и остали расходи	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000
Трошкови амортизације	30 000	32 116	32 116	32 116	33 000	33 000	22 000
Нето добитак пре опорезивања	30 000	27 884	27 884	27 884	27 000	27 000	38 000
Порез на добит (15%)	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500
Нето добитак после опорезивања	25.500	23.384	23.384	23.384	22.500	22.500	33.5 00

Табела 21 Промене на ревалоризационим резервама

Опис	у 000 дин.						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Почетно стање	0	12 000	9 884	7 764	13 648	10 648	7 648
Повећање по основу процене	12 000			8 000			
Смањење по основу реализације – пренос на нераспоређену добит	0	2 116	2 116	2 116	3 000	3 000	2 000
Крајње стање	12 000	9 884	7 764	13 648	10 648	7 648	5 648

Ефекат обрачуна одложених пореских средстава и обавеза у овој илустрацији је изостављен, пошто тај ефекат зависи од односа рачуноводствене и пореске амортизације. Процена опреме извршена је у првој години 2009. и утврђена је фер вредност у износу од 182 000 (Табела 18). Као повећање вредности опреме (сразмерно и набавне и исправке вредности) књиговодствено је обухваћен ефекат процене у вредности од 12 000, у корист ревалоризационих резерви (Табела 22). У складу са општим правилима исказивања објективне вредности, најпре се врше обрачун и књиговодствено обухватање амортизације, а затим обрачун и књиговодствено обухватање ефеката процене.

У 2009. години трошкови амортизације су исти и када се врши и када се не врши процена и износе 30 000 (Табела 19). Сходно томе, исти је износ добитка после опорезивања и износи 27 000 динара. Позитивни ефекти процене опреме по фер вредности испољавају се у првој години и одражавају повољнији имовинско–финансијски положај (имовина и капитал већи су за 12 000 динара (табеле 21 и 22) у односу на то да се не врши процена).

Табела 22 Финансијски ефекти процене по фер вредности

ОПИС	у 000 дин						
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Већа имовина и капитал	12 000	9 884	7 764	13 648	10 648	7 648	5 648
Већи трошкови амортизације и мањи добитак после опорезивања у билансу успеха	0	2 116	2 116	2 116	2 116	2 116	2 000
Разлика у добитку за расподелу у билансу стања (група 34)	0	0	0	0	0	0	0

Ентитет не врши процену (одступање од фер вредности није значајно). Негативни ефекти раније процене испољавају се у 2010. и 2011. години. У односу када се не врши процена, основица за амортизацију основних средстава је већа, што аутоматски има за последицу веће трошкове амортизације и мањи добитак после опорезивања, у вредности од 2.116.000 динара.

У износу разлике између обрачунате амортизације на ревалоризовану набавну вредност и амортизације обрачунате на набавну вредност која износи 2.116.000 динара у 2010. и 2011. години када врши процену ентитет има могућност да врши пренос са ревалоризационих резерви на нераспоређену добит.

Процена опреме је поново извршена у 2012. години у износу од 88.000 динара (Табела 21) и утврђена је фер вредност. Повећање вредности опреме је извршено за ефекат процене и ревалоризационих резерви у износу од 8.000 динара. Због повећања вредности опреме у наредним годинама повећава се основица за обрачун амортизације и у наредне три године: 2013, 2014. и 2015. години, па према томе амортизација је већа, а добитак у билансу успеха мањи у односу на случај када се не врши процена за 3.000 и 2.000 динара.

У години када је извршена процена финансијски ефекат процене по фер вредности огледа се у побољшању имовинско-финансијског положаја ентитета (већа основна средства и капитал – ревалоризационе резерве). Услед веће основице за амортизацију у односу на трошковни модел (тј. набавна вредност), у наредним годинама модел ревалоризације (тј. фер вредности) исказује веће трошкове амортизације и мањи добитак пре и после опорезивања у билансу успеха.

Процена опреме по фер вредности у илустрацији нема утицаја на износ добитка за расподелу. Поставља се питање зашто до тога долази, јер при процени основних средстава по фер вредности повећавају се трошкови амортизације и смањује добитак у билансу успеха. За исти тај износ (који одговара разлици амортизације обрачунате на ревалоризовану набавну вредност и амортизације обрачунате на набавну вредност) у нераспоређену добит преноси се део ревалоризационих резерви. У билансу успеха за исти износ за који је умањен добитак текуће године, а у билансу стања долази до повећања нераспоређене добити ранијих година, због коришћења ревалоризационих резерви.

У вези са датом илустрацијом може се закључити да процена сталне материјалне имовине која се користи у пословне сврхе по фер вредности у финансијским извештајима побољшава имовински и финансијски положај предузећа у години у којој се та процена врши. Услед ефеката процене долази до повећања вредности сталне

материјалне имовине у активи и истовременог повећања износа капитала и ревалоризационих резерви у пасиви. Наведено утиче на смањење степена задужености предузећа, јер се побољшава радио капитала у односу на обавезе. Следећи позитиван ефекат процене по фер вредности представља могућност коришћења реализованих ревалоризованих резерви. Такође, вредновањем по моделу ревалоризације долази до смањења опорезиве добити у случају продаје средства, чија фер вредност је процењивана.

Са друге стране, због проценом увећане вредности основних средстава, основица за амортизацију истих је већа. Поменуто утиче да се у билансу успеха прикажу већи трошкови амортизације, а што ће утицати на исказивање мањег нето добитка. Ово представља пример начина на који се проценом по фер вредности може погоршати слика зарађивачке способности предузећа.

Процена фер вредности не утиче на ликвидност и солвентност ентитета. Један од најчешће коришћених показатеља за оцену ликвидности је износ нето обртних средстава, који се не мења проценом фер вредности, с обзиром да процена фер вредности не утиче на обртна средства. Исто тако, пошто проценом основних средстава не долази до прилива, нити до одлива новца, ова процена нема никаквог утицаја ни на извештај о новчаним токовима. За многе билансне позиције при утврђивању фер вредности не постоји активно тржиште, те је неопходно користити цене сличних добара или обавеза за које активно тржиште постоји; или се користе друге технике процене, или се претпоставља тржишна цена у случају постојања активног тржишта.

Пошто се фер вредност утврђује на основу процене, битно је да се у напоменама уз финансијске извештаје успостави јасно разграничење фер вредности утврђене на основу информација са тржишта и фер вредности добијене проценом вршеном на основу претпоставки, како би инвеститори и остали корисници могли да сагледају у којој мери је присутан ризик од прихватања информација о фер вредности. У Србији не постоји звање овлашћеног процењивача, нити Међународни стандарди процењивања, а узимајући у обзир дестимулативан утицај Закона о порезу на добит предузећа на увођење рачуноводства фер вредности, још је рано говорити о његовој широј имплементацији у пракси, што извршена истраживања то и доказују.

3.3.2 Биолошка имовина

Сецифичност пољопривредне делатности узрокује потребу сачињавања специфичног система вредновања услед биолошке трансформације, као биолошког процеса производње, која мења суштину биолошких средстава како због производње која се често одвија током неколико извештајних периода, тако и због карактеристика самих живих организама као облика средстава. Биолошке трансформације подразумевају квантитативне и квалитативне промене, које треба да буду вредноване и евидентирани. Квалитет евиденције и књиговодствени третман биолошких процеса директно утичу на квалитет презентованих финансијских извештаја и обелодањивања из области пољопривредне делатности.

Специфичности пољопривредне делатности. Пољопривреда као привредна грана, иако има многе сличности са осталим производним делатностима, услед бројних карактеристика својствених самој пољопривреди, представља специфичну делатност, чије карактеристике су: комплексност производног система; биолошко-генетски-органички карактер производње; специфични природни услови производње; специфичности биолошке трансформације; специфична државна давања.

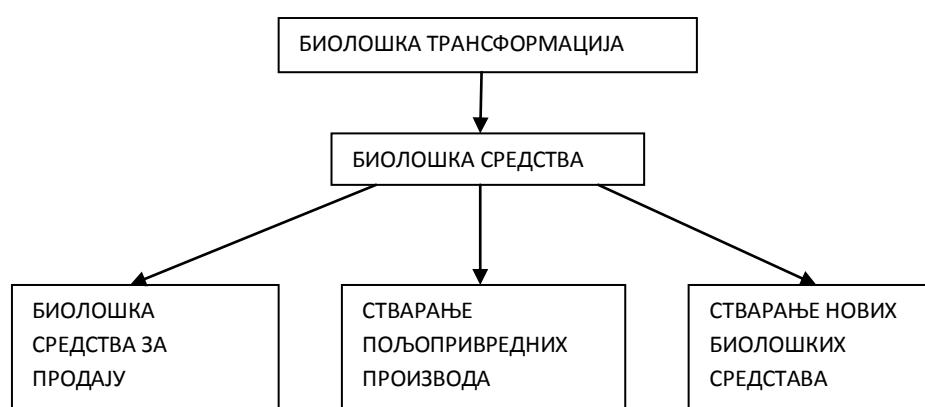
Основна специфичност пољопривредне делатности односи се на биолошка средства која пољопривредна делатност претвара у пољопривредне производе или у нова биолошка средства, затим промену физичких карактеристика живих организама током процеса производње, као и специфичне врсте прихода и њихов утицај на финансијске извештаје²⁰³, представља довољан разлог за постојање посебног стандарда МРС 41 – *Пољопривреда*, којим је регулисан третман рачуноводствених евиденција у оквиру пољопривреде.

У пољопривредној делатности биолошка средства, пољопривредни производи у моменту убирања и државна давања (условна или безусловна) су специфични облици имовине у односу на остале привредне гране. Из тог разлога смерницама МРС 41 врши се стандардизација рачуноводственог обухватања наведених облика имовине. Наведеним смерницама захтева се да књиговодствени износ биолошких средстава пољопривредни ентитет представља одвојено у билансу стања. Поред тога, захтева се обелодањивање укупног добитка или губитка текућег периода који је настао приликом почетног признавања биолошких средстава и пољопривредних производа, као и промене фер вредности биолошких средстава умањених за процењене трошкове продаје. Стандард не захтева изричито, већ подстиче објављивање количинског описа сваке групе биолошких средстава, разликујући при том биолошка средства у припреми од зрелих биолошких

²⁰³ Према Петкович Ђ,(2002) "МРС 41 - Пољопривреда (IAS41 – Agriculture)", МРС - *Примена Међународних рачуноводствених стандарда*, III семинар, Златибор, октобар 2002, СРРС, стр. 156.

средстава или груписања према некој другој основи, чиме се обезбеђују корисне информације за планирање и процењивање временског распореда будућих готовинских токова.

Пољопривредна делатност обихвата разноврсне активности, као што су биљна производња, у оквиру тога ратарство, повртарство, хортикултура, аквакултура, шумарство и вишегодишњи засади, као што су воћњаци и виногради, хмељњаци и сточарство, што подразумева узгој ситне и крупне стоке, који су резултат биолошке трансформације биолошких средстава. Слика 6 графички илуструје одвијање пољопривредне делатности.

Слика 6 Приказ одвијања пољопривредне делатности

Смернице наведеног стандарда односе се на вредновање готових производа, убраних пољопривредних производа који се производе од биолошких средстава, али само у моменту убирања (нпр. вуна, млеко, месо, перје, грожђе, шећерна репа, итд.). Основни квалитет овог вредновања је у томе што је, уместо вредновања на бази историјског трошка, успостављено одмеравање билансних позиција на дан билансирања по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, чиме се подстиче реалније одмеравање билансних позиција, затим мерење ефикасности ентитета, упоређивање ефикасности ентитета на различитим просторима у оквиру пољопривредне делатности.

Признавање биолошких средстава. Биолошка средства могу се признати ако су сагласно параграфу 10. МРС 41 испуњени следећи услови:

- Ентитет има контролу над средством које је резултат претходних догађаја;
- Будуће економске користи тог средства ће притицати у ентитет;
- Фер вредности и набавне вредности средстава могу поуздано да се одмере. Ако не постоји активно тржиште фер вредност средстава утврђује се на основу:

- а) цена последње тржишне трансакције, под условом да није било значајне промене економских околности од датума те трансакције до датума биланса стања;
- б) тржишне цене за средства која се коригују како би се одразиле разлике; и
- в) секторских репера, као што су вредност воћњака изражена по гајби, бушелу (мерици, вагону) или хектару приноса и вредност стада изражена по килограму меса²⁰⁴.

Признавање пољопривредних производа. Пољопривредни производи се признају као посебна ставка имовине у активи биланса стања, као компонента финансијског извештаја пољопривредног ентитета, према истим критеријумима према којима се признају биолошка средства. Сходно томе, после признавања, ентитети у пољопривреди прелазе на реално и целисходно одмеравање идентификованих делова имовине, обавеза, прихода и/или расхода²⁰⁵. Начин, време и рок одмеравања представљају средишње питање реалног исказивања финансијских извештаја.

Одмеравање биолошких средстава. Биолошка средства се ради утврђивања реалне вредности имовине одмеравају:

- приликом почетног признавања и
- на дан сваког билансирања.

Одмеравање се врши по фер вредности, умањеној за процењене трошкове продаје, уколико је фер вредност поуздано мерљива.

Постоје, међутим, случајеви у којима се фер вредност биолошких средстава не може поуздано утврдити. Ако за биолошка средства у моменту почетног признавања не постоји активно тржиште и ако ниједно алтернативно решење за процену фер вредности не даје поуздане вредности, онда се, изузетно, одмеравање врши по набавној вредности умањеној за акумулирану амортизацију и евентуално постојеће губитке од умањења вредности. У нашој привредној пракси основица за утврђивање фер вредности је слободно формирана цена на активном тржишту или на робној берзи. Ако приликом почетног признавања биолошких средстава настају губици или добици, они се укључују у добитак или губитак периода у којем су настали, односно директно утичу на информације финансијског извештаја периода. Овакав начин одмеравања доприноси реалном финансијском извештавању.

²⁰⁴ Чанак Ј., (2008) „МРС 41 - Пољопривреда, Практична примена МСФИ у Републици Србији“, *Рачуноводствена пракса*, септембар, стр. 162.

²⁰⁵ Петровић М., (2000) "Смисао и корист од рачуноводствених стандарда, МРС-Примена Међународних рачуноводствених стандарда у нашој пословној пракси", I семинар, Златибор, СРРС, стр. 7.

Одмеравање пољопривредних производа. Одмеравање биолошких производа који се добијају од биолошких средстава (убирањем или жетвом) врши се по фер вредности, умањеној за процењене трошкове продаје у моменту убирања, односно жетве. Одмеравање извршено на овај начин доприноси разумљивости, поузданости и упоредивости на активним тржиштима, јер ти производи имају уникатну природу и посебне конкретне карактеристике. Под процењеним трошковима продаје, који умањују фер вредност, подразумевају се разне таксе регулаторним телима, провизије дилерима и брокерима, берзанске таксе, порези и таксе за пренос. Ови трошкови не укључују трошкове превоза и друге директне зависне трошкове који се јављају приликом допремања пољопривредних производа до тржишта.

Приликом почетног признавања готових производа, као и код биолошких средстава, може да настане добитак или губитак при признавању по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје. Разлике између књиговодствене и фер вредности биолошких средства укључују се у приходе и расходе периода у којем су настали.

Специфичности пољопривредне делатности изводе се и из тога што утичу и на садржај финансијских извештаја ентитета који се баве пољопривредом. Специјални услови привређивања, као што је између осталог утицај климатских фактора (поплаве, суше, ветрови), природне, генетске карактеристике биолошких средстава (болести и слично) проузрокују бројне ризике у пословању, на које је могуће понекад само ограничено реаговати, а последице мењају садржај финансијских извештаја. Поуздани извештаји заснивају се на поузданим евиденцијама. Само добро познавање реалних токова може обезбедити добру организацију рачуноводственог праћења пословних догађаја. Одређене специфичности пољопривредне делатности, које утичу на реалност података у финансијским извештајима, могу се решити међународним рачуноводственим стандардом 41 - *Пољопривреда*.

Увођење вредновања у моменту убирања плодова код биолошких производа и на дан билансирања по фер вредности умањеној за очекиване трошкове продаје учињен је искорак у реалнијем исказивању билансних података за потребе финансијских извештаја. Третман добитака и губитака при почетном одмеравању у смислу прихода и расхода периода реално одражава резултат текућег периода. Признавање државних давања (условљених и неусловљених) као прихода периода уз стварање потраживања исто утиче на реалност садржаја финансијских извештаја.

Ограничења, у вези са применом МРС 41, ипак постоје, јер за одређена биолошка средства и производе није могуће реално утврдити фер вредност и предвиђене

трошкове продаје. Ове позиције се одмеравају на основу различитих алтернатива или се, пак, процењују, што може да утиче на нереалност билансних позиција, па и самих финансијских извештаја.

3.3.3. Умањење вредности сталне имовине

Умањење вредности имовине у области међународне професионалне регулативе преваходно је уређено смерницама МРС 36 - *Умањење вредности имовине*²⁰⁶, чији циљ је прописивање поступака које ентитет треба да примењује ради обезбеђивања презентовања средстава по вредности која није већа од надокнадиве вредности. Поред овог стандарда, обезвређење сталне имовине предмет је садржаја релевантних стандарда којима се уређује рачуноводствени третман сталне имовине²⁰⁷. Појам обезвређења налази заснованост у начелу импаритета, које представља захтев за признавањем губитка пре његове реализације, што је у складу са динамичком теоријом биланса која упућује на начело опрезности при одмеравању ставки.

Идентификовање обезвређења средства представља последицу сагледавања присуства показатеља екстерних и интерних фактора који указују на то да је неко средство обезвређено.

Екстерни показатељи обезвређења су:

- пад тржишне вредности средства у току периода, који је већи него што се очекивало да може да буде услед протока времена или уобичајене употребе;
- значајне промене технолошких, тржишних, економских или законских услова пословања²⁰⁸, које утичу на ангажовање средства и резултате пословања ентитета у целини, као и резултате коришћења средства;

²⁰⁶ На МРС 36 односе се следећа тумачења Сталног комитета за тумачење примене стандарда: SIC 32- *Нематеријална имовина – трошкови веб сајта*; IFRIC 1 - *Промене постојећих обавеза везаних за повлачење имовине из употребе, обнављање и сличних обавеза*; IFRIC 10 - *Периодично финансијско извештавање и умањење вредности имовине* и IFRIC 12- *Концесиони аранжмани у вези са пружањем услуга*.

²⁰⁷ МРС 16, МРА 27, МРС 28, МРС 38, МРС 40, МСФИ 3 и МСФИ 10.

²⁰⁸ Значајне промене технолошких, тржишних, економских услова пословања у вези са коришћењем средства могу довести до обезвређења на тај начин што се средство или ставља ван употребе или се његова употреба ограничава (на пример ако је потпуно престала производња резервних делова за неко средство, или је престала или значајно поскупљена производња другог средства које се користи у производном ланцу, или ако је због ратних околности, или поштраних прописа или пак погоршања инфраструктурне мреже или сличних околности отежано снабдевање средства резервним деловима или репроматеријалом који користи средство долази до пада употребне вредности средства). Пад употребне вредности може да буде индукован и законском регулативом, на пример ентитет поседује средство које доприноси загађењу

- повећање каматних стопа²⁰⁹ (повећање цене капитала);
- књиговодствена вредност нето имовине (имовина минус обавезе) већа од њене тржишне капитализације.

Индиција пада употребне вредности средстава такође, може бити и чињеница да је нето имовина већа од тржишне цене ентитета.

Интерни показатељи обезвређења су:

- докази да је средство застарело или да дошло до његовог физичког оштећења (оштећења неправилном употребом, дејство више силе и сл.);
- докази који указују да је економски учинак средства лошији или да ће бити лошији од очекиваног;
- настанак значајних промена у начину употребе средства које су се догодиле у току периода или се очекују у блиској будућности као:
 - престанак пословног процеса (на пример, промена производног асортимана, па средство које није у потпуности отписано нема употребну вредност),
 - реконструкција пословног процеса,
 - привремено отуђење имовине и слично.

Поред наведених показатеља, ентитет може идентификовати и друге показатеље умањења вредности средстава, као што су:

- очекивани токови готовине (за које се очекује да ће настати до краја обрачунског периода) у вези са коришћењем и одржавањем средства значајно су већи од планираних;
- стварни токови готовине који се остварују употребом средства значајно су лошији од планираних;
- значајно опадање планираних нето новчаних токова или добитка из пословања, односно значајно увећање планираног губитка поводом

животне околине, а у вези са чијом употребом је донет законски пропис на основу кога се забрањује или ограничава употреба средства.

²⁰⁹ Каматне стопе које се примењују по кредитима у привреди, односно повећање цене капитала утиче на умањење вредности средства на тај начин што доводе до повећања дисконтне стопе која се користи приликом утврђивања употребне вредности.

коришћења средства (што подразумева престанак коришћења средства, планове за обустављање или реструктурирање пословања јединице којој дато средство припада, или планови за отуђивање средстава пре претходно очекиваног датума).

Уколико се уочи постојање неког од наведених показатеља, ентитет треба да: (1) процени надокнадиву вредност тог средства и упореди је са књиговодственом вредношћу, јер вредност одређеног средства је умањена у случају када је његова књиговодствена вредност већа од његове надокнадиве вредности; (2) преиспита корисни век трајања средства²¹⁰, односно примењени метод за обрачун амортизације.

Ентитет једном у току године²¹¹ треба да преиспита и процени да ли код појединачних материјално значајних средстава (укључујући и средства код којих је раније већ вршено обезвређење) или група средстава постоје индиције о присуству неког од наведених показатеља обезвређења, или пак индиције да признати губитак од умањења вредности више не постоји или је смањен. Уколико су уочене наведене индиције спроводи се тест обезвређења. Независно од тога да ли постоје индиције обезвређења спроведи се тест обезвређења за нематеријалну имовину са неограниченим корисним веком, као и за нематеријалну имовину која још није у употреби, као и за гудвил стечен у пословној комбинацији. Динамика и основ спровођења теста обезвређења у околностима примене МСФИ представљена је Табелом 23.

Табела 23- Динамика и основ спровођења теста обезвређења

Предмет обезвређења	Релевантни стандард	Тестира се	Тест обезвређења се врши
Материјална имовина	МРС 16 МРС 40	Средство или јединица која ствара готовину	Само након уочених показатеља обезвређења који се сагледавају годишње:
Финансијска имовина	МРС 27 МРС 28 МСФИ 10		

²¹⁰ Корисни век средства се утврђује или на основу временског периода у оквиру кога се очекује да ентитет користи средство, или на бази броја произведених (или сличних) јединица које правно лице очекује да ће остварити коришћењем тог средства.

²¹¹ Најпрактичније је да то буде непосредно пре састављања финансијских извештаја.

Нематеријална имовина са ограниченим корисним веком	МРС 38 МРС 36	Средство или јединица која ствара готовину	Тест се врши тако што се надокнадива вредност пореди са књиговодственом вредношћу
Нематеријална имовина са неограниченим корисним веком	МРС 38 МРС 36	Средство или јединица која ствара готовину	Обавезно годишње и након уочених показатеља обезвређења: Тест се врши тако што се надокнадива вредност пореди се са књиговодственом вредношћу.
Гудвил	МСФИ 3 МРС 36	Јединица која ствара готовину или група јединица која стварају готовину	

Умањење вредности средства се утврђује тако што се стављају у однос његова књиговодствена вредност и надокнадива вредност и уколико је надокнадива вредност средства мања од књиговодствене, односно садашње вредности сталног износа средства треба да буде умањен до његове надокнадиве вредности, а износ смањења вредности средства представља губитак од умањења. Надокнадива вредност представља фер вредност умањену за трошкове продаје или употребну вредност у зависности од тога која је од ова два параметра има вишу вредност.²¹² Надокнадива вредност се по правилу рачуна за свако појединачно средство. Уколико није могуће израчунавање надокнадивог износа за појединачно средство, за потребе обезвређења утврђује се надокнадива вредност јединице која генерише готовину. Јединица која генерише готовину је најмања група средстава која се може идентификовати, чијим континуираним коришћењем се генерише готовински ток, који је независан од готовинских токова генерисаних по основу коришћења других средстава или група средстава.

Фер вредност умањена за трошкове продаје је износ који се може добити продајом средства у независној трансакцији између вољних и обавештених страна, умањен за трошкове отуђивања²¹³ (потребни су подаци са активног тржишта²¹⁴ и потребно је коришћење најбоље процене). Када постоји активно тржиште за средство,

²¹² Надокнадива вредност се у специфичним околностима утврђује у висини: употребне вредности (у случају када не постоји активно тржиште за средство које се тестира од умањења и не може се утврдити његова нето продајна цена) или у висини фер вредности умањене за трошкове продаје (ако нема разлога да се сматра да је употребна вредност значајно већа од његове нето продајне цене (нарочито код средстава која се држе ради продаје, јер се њихова употребна вредност може изразити приходима од продаје, а приливи од њихове континуиране употребе су занемарљиви).

²¹³ Трошкови отуђивања су маргинални додатни трошкови, директно приписиви отуђењу средства, осим трошкова финансирања и пореза на добитак. Реч је о трошковима који су већ признати као обавезне на пример, административне таксе, трошкови уклањања средства, као и трошкови везани за довођење средства у стање у коме се може продати. Међутим, издаци везани за примања запослених у случају престанка запослења у околностима реорганизације и реконструкције пословања након отуђења средства не представљају директне трошкове отуђивања.

²¹⁴ Активно тржиште је тржиште карактерише следеће: ставке којима се тргује су хомогене, купци и продајци су независни и имају слободну вољу а цене су доступне јавности.

фер вредност умањена за трошкове продаје заснива се на тржишној вредности или на цени недавних трансакција за сличну имовину. Уколико то није случај, она се процењује: коришћењем најбоље процене износа који би обавештене и заинтересоване стране могле да плате у трансакцији у којој се цена одређује погодбом, или на основу исхода најскоријих трансакција за слична средства у оквиру исте делатности.

Употребна вредност средства једнака је садашњој вредности будућих токова који се очекују од континуираног коришћења средства и од његове продаје на крају корисног века трајања. Обрачун употребне вредности захтева процену економских прилика које ће бити присутне током преосталог корисног века средства, односно процену будућих готовинских токова²¹⁵, која се врши уз примену одговарајуће дисконтне стопе²¹⁶ која одражава текућу тржишну процену временске вредности новца и ризика својствених конкретном средству. Процењивање употребне вредности средства подразумева: процењивање будућих прилива и одлива²¹⁷ који ће настати на основу континуираног коришћења средства и његовог отуђења и примене одговарајуће дисконтне стопе на те будуће новчане токове.

Сврха дисконтовања будућих готовинских токова јесте да се њиме подрже временска вредност новца и ризици и неизвесности који се односе на токове готовине, путем будућих износа у њихове садашње еквиваленте. Наиме, средства која стварају новчане токове раније вреде више од средстава која генеришу исте готовинске токове касније²¹⁸. Дисконтовање се врши множењем будућих износа одговарајућим дисконтним фактором, чиме се практично врши умањење приноса и добија садашња вредност тих

²¹⁵ Да процена вредности будућих токова не би била нереална, потребно је да се заснива на: а) разумним, документованим и одрживим претпоставкама, које представљају најбољу процену руководства у вези са економским условима који ће постојати у току корисног века трајања средства (екстерни докази имају већи значај); б) најновијим финансијским плановима које је руководство одобрило, за период од највише пет година; в) стопи раста која не прелази просечну дугорочну стопу раста за производ, тржиште, привредну грану или земљу, осим ако се виша стопа раста може оправдати.

²¹⁶ Сходно примени параграфа 30 МРС 36, калкулација употребне вредности конкретног средства треба да одражава следеће елементе: а) процену будућих нето готовинских токова које ентитет очекује од средства; б) очекивања могућих одступања од вредности или времена тих будућих готовинских токова; в) временску вредност новца, приказану путем безризичне тржишне каматне стопе; г) цену неизвесности која је својствена средству; д) остале факторе као што је неликвидност, који ће се одражавати на учеснике тржишта преко цена будућих готовинских токова које ентитет очекује да ће остварити употребом средства.

²¹⁷ Будући новчани токови процењују се према тренутном стању у коме се средство налази. Према томе, процене будућих новчаних токова не обухватају готовинске токове по основу будућег реструктурирања (за које ентитет није преузео обавезу), нити будућих улагања по основу проширења капацитета и модернизовања. Оне, такође, не обухватају ни готовинске токове по основу финансијске активности, нити готовинске токове по основу пореза на добит.

²¹⁸ Трошак због непримања новца до неког датума у будућности је опортунитетни трошак који се може мерити износом изгубљеног прихода који је последица неинвестирања тог новца у датом периоду.

износа.

Дисконтна стопа представља стопу пре опорезивања²¹⁹ која одражава текућу тржишну процену: временске вредности новца и ризика специфичних за конкретно средство, за које процене будућих токова готовине нису кориговане. Наведена стопа, практично, представља повраћај (принос) који инвеститори (власници капитала) могу добити од алтернативног улагања које ствара новчане приливе у износима, временском распореду и ризику који су једнаки онима које очекује да ће добити поводом употребе конкретног средства.

Технике процене будућих токова готовине и каматних стопа разликују се од ситуације до ситуације, у зависности од околности у којима се дато средство користи. Међутим, независно од примене технике процене, приликом одмеравања употребне вредности средства, примењују се следећи општи принципи:

а) каматне стопе које се користе при дисконтовању токова готовине треба да одражавају претпоставке конзистентне са претпоставкама уграђеним у процењене токове готовине (уколико су новчани токови кориговани за неке ризике, не треба да буду укључени у дисконтну стопу, јер би се такав ризик укључивао два пута у обрачун²²⁰);

б) предвиђени токови готовине и дисконтне стопе треба да буду ослобођени утицаја и чинилаца који немају везе са средством о коме се ради (на пример, намерно потцењивање предвиђених токова готовине ради приказивања боље будуће рентабилности конкретног средства представља субјективност у одмеравању);

ц) предвиђени токови готовине и дисконтне стопе треба да одражавају опсег могућих исхода, а не један једини највероватнији минималан или максималан могући износ.

Такође, треба узети у обзир и одређене ризике, као што су: ризик земље, ризик валуте у оптицају и ризик цене. Дисконтна стопа не зависи од структуре капитала ентитета, као ни од начина на који је ентитет финансирао прибављање средства, јер ове чињенице не утичу на будуће готовинске токове који се очекују од употребе средства.

²¹⁹ Дисконтна стопа пре опорезивања, од дисконтне стопе увећане за стопу пореза на добит предузећа, разликује се у зависности од пореске стопе, дужине будућих готовинских токова и века трајања средства. Дисконтовање готовинских токова после опорезивања дисконтном стопом утврђеном после опорезивања требало би да да исти резултат као и дисконтовање готовинских токова пре опорезивања дисконтном стопом утврђеном пре опорезивања, под условом да је дисконтна стопа после опорезивања добијена тако што је дисконтна стопа пре опорезивања коригована само ради обухватања будућих готовинских токова по основу пореза. Међутим, у пракси то није увек случај.

²²⁰ На пример, дисконтна стопа од 12% може се применити на уговорене токове готовине једног потраживања зајма. Та стопа показује очекивања будућих неизмирења која произилазе из зајмова са специфичним особинама. Ту исту стопу не треба користити за зајам приликом дисконтовања очекиваних токова готовине поводом употребе средства на које се зајам односи, због тога што су они већ једном обухваћени.

Као полазна тачка при процени дисконтне стопе могу се узети у обзир следеће стопе: пондерисане просечне цене капитала предузећа; каматне стопе банкарских зајмова и друге стопе задужености на тржишту. Ове стопе треба прилагодити специфичним ризицима средства које је предмет анализе, као и ризику земље, валутном ризику и ценовном ризику, а искључити из ових стопа ризике који нису релевантни за пројектоване новчане токове. Дисконтна стопа није условљена структуром капитала ентитета, нити начином финансирања куповине средства које се тестира од обезвређења. Дисконтна стопа, практично, представља принос који инвеститори (власници капитала) могу добити од алтернативног улагања које ствара новчане приливе у износима, временском распореду и ризику који су једнаки онима које очекује да ће добити поводом употребе конкретног средства.

Губитак од умањења вредности је износ који показује за колико је књиговодствена вредност неког средства већа од његове надокнадиве вредности, због чега је потребно свођење књиговодствене вредности на нижи износ, односно признавање обезвређења. Код средства за која се очекује да ће бити коришћена у планираном корисном веку трајања обично нема разлога за умањење вредности, је је повраћај његове вредности осигуран кроз амортизацију у преосталом процењеном веку употребе. Губитак од умањења вредности треба да се призна на терет ревалоризационих резерви, уколико се средство исказује у ревалоризованом износу у складу са методом ревалоризације или као расход, уколико није вршено формирање ревалоризационих резерви.

Губитак од умањења јединице која генерише готовину утврђује се као разлика између књиговодствене вредности јединице која ствара готовину и њене надокнадиве вредности, а распоређује се на следећи начин²²¹:

- најпре се смањује књиговодствена вредност гудвила распоређеног на јединицу која ствара готовину,
- затим се врши смањење књиговодствене вредности других средстава јединице која ствара готовину, сразмерно учешћу вредности тих средства у укупној вредности јединице која ствара готовину.

Уколико вредност јединице која генерише готовину није обезвређена, не евидентира се умањење вредности појединачних средстава која чине ову јединицу, чак и у околностима кад је фер вредност умањена за трошкове продаје појединачног средства мања од књиговодствене вредности.

²²¹ параграф 104. МРС 36

3.4. Примена фер вредности на обртна средства

Обртна имовина ентитета значајна је билансна позиција у активи ентитета, њен значај се огледа бруто износива (показатељима колико је залиха, а колико утрошено у обрачунском периоду), као и у салду ове имовине обрачунског периода. Обртна имовина у смислу МРС 1 обухвата имовину:

- од које се очекује да ће бити реализована или се држи за трговање или потрошњу у току уобичајеног пословног циклуса ентитета;
- која се држи првенствено за трговање;
- за коју се очекује да ће бити реализована у току дванаест месеци после извештајног периода;
- готовина и готовински еквиваленти, осим ако је њихова размена ограничена у периоду дужем од дванаест месеци.

Пословни циклус је битан фактор класификовања имовине као стална и обртна, представља временски период између стицања имовине и њене реализације у готовину или готовински еквивалент. Уколико се уобичајени пословни циклус поуздано не може јасно утврдити, претпоставља се да он траје дванаест месеци. Обртну имовину представљају и стална средства намењена продаји, као што су некретнине, постројења, опрема и инвестиционе некретнине, уколико се очекује да ће у року од дванаест месеци у односу на датум састављања биланса бити реализована њихова продаја.

3.4.1. Залихе

Залихе као билансна позиција представљају обртну (краткорочну, текућу) имовину, која испуњава следеће атрибуте:

- постоји контрола над том врстом имовине, односно власништво;
- настао је трошак у вези са прибављањем те имовине;
- очекују се будуће користи у вези са поседовањем те имовине.

Наведене атрибуте поседују:

- залихе материјала односно сировина, резервних делова, алата и инвентара, које се у целини отписују у обрачунском периоду;
- недовршена производња, коју чини почетно стање и повећање или смањење вредности залиха недовршене производње, полупроизвода и делова, као и недовршених услуга, по цени коштања;
- готови производи намењени продаји и

- роба купљена за даљу продају, укључујући и некретнине прибављене за даљу продају.

Залихе, као билансна ставка, су спона између биланса стања у којем се приход или као расход одражава повећање или смањење залиха на крају у односу на почетак обрачунског периода. Основно питање рачуноводственог обухватања залиха је износ који се признаје и исказује као средство све до признавања одговарајућег прихода, када се у складу са принципом узрочности евидентира трошак. Рачуноводствени третман залиха уређен је смерницама МРС 2 - *Залихе* даје практична упутства за утврђивање набавне вредности и цене коштања и њихово накнадно признавање као расхода, укључујући свако свођење, путем отписа, на продајну вредност, као и за примену метода обрачуна излаза залиха који се користе за утврђивање цене коштања залиха. Стандард, такође, даје смернице за утврђивање умањења вредности залиха по основу оштећења и за рачуноводствено обухватање расхода и мањкова залиха. Он прописује поступак рачуноводственог обухватања залиха у контексту система историјског трошка.

Природа залиха је да се оне продајом трансформишу у приход, док се набавна вредност продате робе, односно цена коштања продатих производа трансформише у расход, а разлика између прихода и расхода представља резултат пословања. Процена вредности залиха на крају обрачунског периода врши се са циљем реалног утврђивања резултата пословања, односно спречавања да се губитак у пословању, путем вредности залиха, пренесе у наредну годину. Према томе, пре састављања финансијских извештаја, вредност залиха материјала и робе у пословним књигама не треба да буде већа од цене по којој су оне прибављене, а залихе готових пороизвода и недовршене производње и услуга не треба да буду веће од нето продајне цене, односно цене која се може постићи на тржишту, умањене за трошкове продаје.

Са циљем утврђивања финансијског резултата обрачунског периода неопходно је да се обезбеди вредновање (мерење) дела обртне имовине која се налази у залихама у различитим ним фазама обрта:

- вредновање залиха приликом набавке;
- вредновање залиха приликом њихове реализације, односно утрошка или продаје;
- вредновање залиха на основу трошкова конверзије залиха, односно утврђивања цене коштања;
- вредновање залиха на крају периода.

Залихе се вреднују по нижој од следећих двеју вредности - набавној вредности и цени или вредности коштања²²². Набавна вредност представља набавну цену залиха, умањену за рабате и попусте, увећану за зависне трошкове набавке (увозне дажбине, таксе, транспортни трошкови, трошкови осигурања и други директно приписиви трошкови), чији настанак је био неопходан у сврху довођења залиха на одређену локацију. Цену коштања залиха чине трошкови конверзије (производње залиха) и остали трошкови, при чему трошкови конверзије подразумевају фиксне трошкове производње и варијабилне трошкове производње, док се остали трошкови укључују у цену коштања према одређеном кључу. У цену коштања залиха могу бити укључени и трошкови позајмљивања (камате по кредитима узетим поводом прибављања залиха) уколико је потребан значајан период за производњу залиха.²²³

Нето остварљива вредност представља нето износ који ентитет очекује да оствари од продаје залиха у редовном пословању, а фер вредност залиха одражава износ за који би се те исте залихе могле разменити између добро обавештених и вољних купаца и продаваца на тржишту. Према томе, нето остварљива вредност представља фер вредност умањену за трошкове продаје залиха, а уколико се ради о залихама недовршених производа или услуга, фер вредност се умањује за процењене трошкове продаје и за процењене трошкове довршења.

Код недовршених производа на крају године треба испитати да ли цена по којој су евидентирани производи одговара нето продајној цени тих производа.²²⁴ Ако је цена коштања већа од нето продајне вредности, врши се свођење на нето остварљиву вредност, путем евиденције обезвређења залиха, које се евидентира као расход периода. Уколико се евиденција недовршене производње врши по планским ценама, потребно је да се планске цене сведу на цену коштања путем примене коефицијента одступања стварних трошкова²²⁵ од планских залиха производа, па да се затим, упореде са нето остварљивом ценом, односно нето продајном ценом. Износ расхода по основу свођења књиговодствене цене залиха на нето продајну цену обелодањује се у напоменама уз финансијске извештаје и он указује на степен ефикасности управљања залихама.

Одмеравање залиха у пољопривредној производњи, због специфичности те производње, уређено је посебним стандардом, МРС 41 - *Пољопривреда*. Биолошко средство (жива животиња и биљка) одмерава се почетком признавања и на датум сваког

²²² Параграф 9 МРС 2 - *Залихе*.

²²³ МРС 23 - *Трошкови позајмљивања*, параграф 4.

²²⁴ Параграфи 6, 7 и 25- 30 МРС 2.

²²⁵ Утврђени коефицијент одступања множи се свака планска цена залиха како би се утврдиле стварне цене коштања залиха.

биланса стања по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, осим када се фер вредност не може поуздано одмерити (проценити). Пољопривредни производи (пожњевени – убрани од биолошких средстава) одмаревају се по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје у моменту жетве - бирања²²⁶. Такво одмеравање представља набавну вредност на тај дан, ако се у даљем рачуноводственом обухватању те имовине примењује МРС 2 - *Залихе*, или други одговарајући стандард.

3.4.2. *Стална средства намењена продаји*

Стална средства намењена продаји представљају некретнине, постројења и опрему који су били у употреби код пословног субјекта и у одређеном моменту је донета одлука да се продају или су пак, прибављени и одређени за продају након прибављања (најчешће је то случај код прибављања средстава у виду алтернативног измиривања обавеза, средстава добијених путем компензације, а која нису стављена у употребу и донета је одлука о њиховој продаји), Рачуноводствени третман ових средстава уређен је смерницама МСФИ 5 - *Стална средства намењена продаји и пословања која престају*.

Средство се класификује као стално средство намењено продаји ако ентитет очекује да ће његову књиговодствену вредност повратити продајом, а не наставком коришћења ради обављања делатности. Да би стално средство (или расположива група средстава) било класификовано као средство намењено продаји, треба да буду испуњени следећи услови: средство је доступно за продају у свом тренутном стању, започет је процес проналажења купца, средство је активно присутно на тржишту по цени која не одступа значајније од његове фер вредности и очекује се да ће његова продаја бити реализована у року од годину дана.

Вредновање сталних средства (ре)класификованих као средства намењена продаји врши се по нижој вредности од:

- књиговодствене (садашње) вредности и
- фер вредности, умањене за трошкове продаје.

Обрачун амортизације за стална средства намењена продаји обуставља се од момента у којем је стално средство класификовано као средство намењено продаји. Тестирање на обезвређење такође се не врши за стална средства намењена продаји у периоду када су она класификована као намењена продаји. У случају промене плана

²²⁶ параграф 12 и 13 МРС 41- *Пољопривреда*.

продаје, односно уколико вишенису испуњени услови које захтева овај стандард, ентитет треба да престане да класификује то средство као средство намењено продаји и рекласификује га као стално средство које се користи за обављање редовне делатности делатности. У том случају, стално средство треба да буде вредновано по нижој вредности од:

- његове књиговодствене вредности пре него што је класификовано као средство намењено продаји, усклађено за амортизацију и обезвређење, који би били признати да средство никада није ни било класификовано као обртна имовина тј. стално средство намењено продаји;
- његове надокнадиве вредности на датум одлуке да се стално средство не прода.

Надокнадива вредност се одређује као фер вредност, умањена за трошкове продаје или као употребна вредност, коју одражава садашња вредност процењених будућих прилива готовине од његове употребе и отуђена по истеку корисног века.

3.5. Примена фер вредности на финансијске инструменте

Финансијски инструменти су билансне ставке чије вредновање и презентација у међународној професионалној регулативи у вези са обимом заузима најзначајнију позицију регулисану смерницама МРС39, МРС 32; МСФИ 7, МСФИ 13 и МСФИ 9. Фундаментални проблем примене наведених смерница подразумева употребу ограничења и правила. Накнадно вредновање финансијских инструмената врши се по основу промене фер вредности услед флукуација цена на организованом тржишту, као и по основу импаритета финансијских инструмената узрокованог постојањем објективног доказа њиховог обезвређења.

Смерницама МРС 39 успостављени су услови и дефинисање начина исказивања, односно признавања финансијских инструмената у билансима, затим дефинисање њиховог престанка признавања, као и упућивање на износе по којима се финансијска средства, финансијске обавезе и одређени уговори за куповину и продају нефинансијских ставки исказују у билансу стања.

Финансијски инструмент представља уговор који проузрокује финансијско средство код једне, а финансијску обавезу код друге уговорне стране. *Финансијски инструменти* укључују:

- уговоре са карактером: форварда, фјучерса, свопова и опција,
- гаранције и власничке опције,

- робне уговоре, ако су извршени у нето износу,²²⁷
- обвезнице, кредити, банкарске позајмице,
- одређене финансијске гаранције,
- акције других ентитета, укључујући и стратешке инвестиције,
- потраживања од купаца и обавезе према добављачима

Финансијско средство је свако средство које има облик:

- готовине,
- уговорног права за примање готовине или неког другог финансијског средства од другог правног лица,
- уговорног права за размену финансијских средстава са другим правним лицем, под условима који су потенцијално повољни,
- власнички инструмент²²⁸ (инструмент капитала) другог правног лица.

Финансијска обавеза је свака уговорена обавеза која обавезује правно лице да:

- испоручи готовину или друго финансијско средство другом правном лицу,
- размени финансијске инструменте са другим правним лицем под условима који су потенцијално неповољни.

Признавање финансијских средстава и финансијских обавеза. Правно лице треба да изврши **почетно признавање** финансијског средства и финансијске обавезе у тренутку када постане једна од уговорних страна уговора на коме је заснована финансијска обавеза или финансијско средство.

У складу са смерницама овог стандарда, све финансијске обавезе и сва финансијска средства треба да буду призната у билансу стања, укључујући и изведене инструменте, односно деривате, осим деривата који не дозвољавају да се трансфер средстава третира као за продају.

Дериват се, као финансијски инструмент, према овом стандарду дефинише као уговор чија се вредност изводи или условљава вредношћу неког параметра, као што су: каматна стопа, валутни курс, цена сировина, цена акција, цена обвезница или неког другог параметра на основу ког је дериват креиран. Основне карактеристике деривата су:

- њихова вредност се мења у складу са променама висине каматних стопа, цене финансијског инструмента, цене робе, девизног курса, индекса цена или промене стопе кредитног рејтинга или сличних променљивих;

²²⁷ Робни уговори се третирају као финансијски инструменти ако и једна и друга страна имају право да изврше измирење у готовини или другом финансијском инструменту.

²²⁸ Власнички инструмент је сваки уговор који доказује учешће у имовини неког правног лица, по умањењу његових обавеза, односно који доказује учешће у капиталу правног лица које је емитовало власнички инструмент.

- њихово прибављање нису потребна почетна улагања, или су потребна незнатна улагања;
- представљају уговоре који се измирују на неки будући датум.

Деривати обухватају следеће уговоре:

- *форвард уговоре* (фјучерс и форвард) који представљају будуће терминске уговоре који обавезују једну страну да купи, а другу страну да прода одређено средство на будући датум, по унапред утврђеној цени;
- *опционе уговоре*, који купцу дају право да купи неко средство, валуту или каматну стопу по унапред утврђеној цени;
- *своп уговоре*, који представљају уговоре о размени серије токова готовине у будућем периоду.

Ентитет, према МРС 39, има могућност да финансијско средство које је купио или продао на "редован начин" **призна** или **не призна** по једном од следећих метода²²⁹:

- обрачун на датум продаје (датум на који се правно лице обавезује на куповину или продају неког средства),
- обрачуном на датум измирења (датум на који се средство испоручује правном лицу).

Престанак признавања. Ентитет престаје да признаје неко финансијско средство када више нема контролу над тим средством или његовим делом. Контрола над средством представља могућност остваривања будућих економских користи које су последица поседовања средства. То практично значи да финансијско средство треба да буде искључено из биланса стања када су права на уговорене користи реализована, истекла, или кад су предата, односно када се од њих одустало.

Престанак признавања финансијске обавезе или дела финансијске обавезе у билансу стања настаје само када је она угашена, односно када је обавеза настала по основу уговора испуњена или застарела.

Вредновање (одмеравање) финансијских инструмената. Вредновање финансијских инструмената врши се као:

- иницијално, односно почетно вредновање,
- накнадно вредновање након почетног признавања.

Почетно одмеравање финансијских инструмената врши се у висини трошкова њиховог прибављања. Трошкове прибављања представља фер вредност дате накнаде, када је у питању средство или примљене накнаде, када је у питању обавеза. Фер

²²⁹ Коришћени метод се конзистентно признаје за све куповине и продаје које припадају истој категорији средстава.

вредност обично се одређује према цени размене или тржишној цени. Уколико тржишна цена није доступна, фер вредност се процењује коришћењем дисконтованих новчаних токова, при чему се као дисконт користи очекивани материјални ефекат. На пример, фер вредност дугорочног зајма, или потраживања које не садржи камату, може да се процењује по садашњој вредности свих будућих готовинских прилива дисконтованих коришћењем преовлађујућих тржишних каматних стопа за сличне инструменте (сличне у погледу валуте, услова, врсте каматне стопе и других фактора) са сличном кредитном способношћу.

У сврху одмеравања финансијских средстава након почетног признавања, МРС 39 класификује финансијске инструменте као:

- инструменте који се држе ради трговања,
- инвестиције које се држе до доспећа,
- зајмове и потраживања,
- финансијска средства доступна за продају.

Финансијско средство и финансијска обавеза која се држи ради трговања је инструмент стечен у сврху остваривања добити по основу краткорочне флукуације цена или посредничке марже. Финансијско средство треба да буде класификовано као средство које се држи ради трговања ако чини део портфеља (независно од мотива стицања) и ако постоји доказ о скорашњој употреби за стицање добити. Деривативна финансијска средства и деривативне финансијске обавезе класификују се као средства која се држе ради трговања, осим ако нису именовани као инструменти заштите.

Инвестиције које се држе до доспећа су финансијска средства и финансијске обавезе са фиксним или одредивим плаћањем и фиксним или одредивим исплатама и фиксним доспећем, која ентитет има намеру да држи до доспећа, која нису зајмови (кредити) и потраживања потекла од самог правног лица.

Зајмови (кредити) и потраживања су недеривативна финансијска средства или обавезе са фиксним или одредивим исплатама које нису котиране на активном тржишту, а која нису средства за која постоји намера да се у неком кратком року продају и која правно лице после почетног признавања именује као доступна за продају, или она од којих има лац можда неће у значајној мери повратити своје целокупно улагање.

Финансијска средства расположива за продају су недериватна финансијска средства намењена продаји, која нису зајмови и потраживања, затим нису инвестиције које се држе до доспећа, као ни финансијска средства вреднована по фер вредности. Реч је о средствима која је ентитет стекао путем обезбеђења новца, робе или услуга директно дужнику, осим средстава насталих са намером да буду продата одмах или у кратком

року, која треба да буду класификована као средства за трговање.

Као што се може закључити на основу претходно наведеног, финансијске обавезе се могу класификовати на следећи начин:

- финансијске обавезе које се држе ради трговања,
- финансијске обавезе које се држе до рока доспећа.

Извештајни ентитет може да користи и друге класификације када презентује информације о финансијским средствима у финансијским извештајима. Приликом вредновања након почетног признавања, сва финансијска средства, укључујући и деривате, треба да се одмеравају по фер вредности, без било каквог умањивања за тансакционе (манипулативне) трошкове који могу да настану при продаји или отуђењу на други начин, осим следећих средстава:

- кредити и потраживања створена од стране правног лица, која се не чувају ради размене (одмеравају се по амортизованој цени, применом метода ефективне камате);
- инвестиције које се држе до доспећа, као што су дужничке хартије од вредности и обавезно откупиве приоритетне акције, које правно лице намерава да држи до доспећа (такође се одмеравају по амортизованој цени, применом метода ефективне камате);
- инвестиције у инструменте капитала који немају котирану тржишну цену на активном тржишту и чија фер вредност се не може поуздано одмерити (ограничена је неким власничким инструментом, при чему тржишна цена није назначена или неким изведеним финансијским инструментима који су везани и морају да буду успостављени доставом таквог власничког инструмента).

Дакле, када ентитет има намеру да наведена финансијска средства са фиксним датумом доспећа држи до доспећа, уколико их стандард искључује у односу на вредновање по фер вредности, она након почетног вредновања треба да буду одмерена по амортизованом трошку, применом метода ефективне каматне стопе, који је дефинисан смерницама МРС 18 - *Приходи*. У складу са дефиницијом садржаном у параграфу 9, МРС 39, амортизовани трошак (амортизована цена) финансијског средства или финансијске обавезе је износ по коме је финансијско средство или обавеза била одмерена приликом почетног признавања, умањен за отплате главнице, плус или минус укупна амортизација било које разлике између почетног износа и износа приликом доспећа, и минус било који отпис (вршен директно или преко рачуна исправке вредности) услед умањења вредности или немогућности наплате.

Према смерницама истог параграфа, метод ефективне камате је метод израчунавања амортизације, применом ефективне каматне стопе финансијског средства или финансијске обавезе, а ефективна каматна стопа је стопа која дисконтује очекивани ток будућих прилива или одлива током очекиваног рока трајања финансијског инструмента или до тржишно заснованог датума поновног утврђивања цене, до текуће нето књиговодствене вредности финансијског средства или финансијске обавезе. Наведено израчунавање треба да обухвати све провизије и ставке (све премије и дисконте) плаћене или примљене између уговорних страна, које чине саставни део ефективне каматне стопе. Ефективна каматна стопа је интерна стопа повраћаја финансијског средства или финансијске обавезе за одређени период, а она често означава ниво захтеван до доспећа или следећег датума одређивања цене.

Накнадно одмеравање финансијских обавеза. После почетног признавања, правно лице треба да одмерава све финансијске обавезе по амортизованом трошку, примењујући метод ефективне каматне стопе, односно по фер вредности преосталог износа измирења финансијске обавезе, осим за:

- обавезе исказане по фер вредности које се одражавају на приходе и расходе,
- обавезе које се јављају када се трансфер финансијског средства не квалификује за признавање или се обрачунава коришћењем приступа трајног учешћа.

У посебним околностима, када се фер вредност финансијског инструмента који је раније признаван као финансијско средство (и одмераван по фер вредности) снизи испод нуле, финансијски инструмент престаје да буде финансијско средство и признаје се као финансијска обавеза.

Финансијске обавезе које се држе у сврху размене и изведени финансијски инструменти који представљају обавезе, у складу са МРС 39, при накнадном одмеравању треба да буду одмерени по фер вредности, али ако та вредност не може да се поуздано утврди, и ове обавезе се одмеравају по амортизованом трошку.

Одмеравање фер вредности. Према дефиницији датој у параграфу 9 овог стандарда, фер вредност финансијског инструмента је износ за који средство може бити размењено или обавеза измирена између обавештених и вољних страна у независној трансакцији. Фер вредност финансијске обавезе са обележјем потраживања (на пример, депозит по виђењу) није мања од износа плативог по потраживању, дисконтован од првог датума када се може захтевати да се износ плати.

Промене фер вредности финансијских средстава узрокују добитке и губитке, који

се признају на следећи начин²³⁰:

- добитак или губитак од финансијског средства или финансијске обавезе признате по фер вредности, признаје се као приход или расход од усклађивања вредности имовине,
- добитак или губитак од финансијског средства које се држи за продају треба да буде признат директно у капиталу, чак и ако је правно лице претходно признало губитак услед умањења вредности тог средства, док се финансијско средство не прода, када ће акумулирани добитак или губитак, претходно признат као акцијски капитал, бити признат као приход или расход.

Према томе, било која разлика између фер вредности и амортизованог трошка на датум биланса директно се признаје као приход или расход. У случају финансијских средстава расположивих за продају (дугорочна финансијска улагања) разлика између фер вредности и књиговодствене вредности може се признати као капитал, односно као ревалоризациона резерва. Код финансијских средстава намењених продаји, дакле, правно лице, у вези са евиденцијом промене фер вредности, треба да се определи за рачуноводствену политику у смислу:

- евиденције на приходима или расходима или
- евиденције на ревалоризационим резервама.

Одабрана рачуноводствена политика доследно се примењује на сва финансијска средства расположива за продају.

Умањење вредности због ненаплативости потраживања. Правно лице треба да процењује на дан сваког биланса стања да ли постоји било какав објективни доказ да је дошло до умањења вредности финансијског средства или групе средстава. Уколико такав доказ постоји, правно лице треба да процени надокнадиви износ тог финансијског средства или групе средстава и да призна губитак по основу умањења вредности. Када постоји доказ да правно лице неће наплатити све доспеле износе (основни дуг – главницу и камате) у роковима доспећа, настаће умањење вредности због ненаплативости дуга.

Објективним доказом импаритета финансијских средстава могу се сматрати:

- значајне финансијске тешкоће емитента,
- прекид уговора (неплаћање камате, односно главнице),
- висока вероватноћа стечаја,
- нестанак са активног тржишта финансијских средстава,
- претходно искуство које указује на целокупну номиналну вредност портфолија

²³⁰ параграф 55 МРС 39 - *Финансијски инструменти: признавање и вредновање*.

који неће бити наплаћен.

У наведеним околностима потребно је да се изврши дисконтовање очекиваних новчаних токова по оригиналним каматним стопама, са циљем утврђивања надокнадиве суме, а затим се врши отпис до надокнадиве суме, уз евиденцију расхода. Сва потраживања чија извесност и време наплате су доведени у питање сматрају се сумњивим и спорним. Потраживање може добити карактер сумњивог потраживања већ након истека уговореног рока наплате, било због тога што купац није способан да плати, или је плаћање условљено или оспорено из неких других разлога. У складу са начелом опрезности, таква потраживања могу се вредносно ускладити, односно делимично отписати (исправком вредности) или потпуно отписивати на терет ванредних расхода.

Исправка вредности заснована је на процени предузећа која се врши на основу свих околности које могу да утичу на наплативост, односно на могућност наплате потраживања. Ентитет у складу са својим рачуноводственим политикама на датум биланса стања врши процену наплативости посебно за свако потраживање (при чему врши корекцију појединачних износа потраживања која садрже одређени степен ненаплативости), ради што објективнијег исказивања позиције потраживања у финансијским извештајима.

Вредновање хартија од вредности чија фер вредност се не може утврдити.

МРС 39 упућује да правно лице, после почетног признавања, одмерава хартије од вредности расположиве за продају по фер вредности, без одузимања трошкова трансакције који могу настати при продаји или другом отуђењу, осим хартија од вредности које немају котирану тржишну цену на активном тржишту и чија фер вредност се не може поуздано одмерити, које треба одмеравати по набавној вредности. Хартије од вредности чија фер вредност се не може утврдити тестирају се на обезвређење. У случају његовог идентификовања, потребно је да се оно квантификује и евидентира. Потреба за опрезним приступом утврђивању фер вредности веома је изражена, нарочито у околностима у којима се власнички финансијски инструменти не котирају на тржишту, што доказује да конзервативан приступ рачуноводственом третману не мора нужно да искључује принцип заснован на неутралности информација који је изразита одлика концепта фер вредности. Са аспекта тржишта капитала, опрезан приступ је пожељан од стране акционара и од стране поверилаца. Принцип опрезности као одлика рачуноводственог конзервативизма, првенствено је усмерен на заштиту од потенцијалних ризика и неизвесности, нарочито у условима примене МСФИ/МРС који упућују на бројне околности које захтевају професионална расуђивања и процене.

Фер вредност власничких финансијских инструмената, у оквиру којих и учешћа у капиталу других правних лица, представља мерну основицу којом се превазилазе недостаци концепта историјског трошка. Она може да садржи одређене елементе субјективне процене садржане у очекивањима учесника у тржишту који врше процену. У смислу елиминисања и минимизовања субјективних утицаја при утврђивању фер вредности, смерницама МСФИ 13 установљена је хијерархија у вези са информацијама које се користе за процену фер вредности. У том контексту за учешћа у капиталу других правних лица најпоузданије информације за утврђивање фер вредности представљају њихове котиране цене на активном тржишту; ако оне нису доступне, други ниво поузданости представљају котиране цене сличног финансијског инструмента на активном тржишту и котиране цене сличног инструмента на тржишту које није активно и трећи ниво хијерархије, односно поузданости односи се на инпуте који чине део дискреционе одлуке менаџмента и процену самог менаџмента о томе који параметри би представљали основ за цену финансијског инструмента, односно за утврђивање садашње вредности будућих новчаних токова који се очекују по основу његовог поседовања.

Према томе, регулаторни рачуноводствени оквир у делу професионалне регулативе, уважавајући сложеност реалних околности, не инсистира на једном основу, већ померајући мерну основицу за финансијске инструменте са историјских трошкова на фер вредност, омогућава њено утврђивање на основу информација класификованих по хијерархији у односу на њихову поузданост. Обелодањивањем начина утврђивања фер вредности у напоменама уз финансијске извештаје корисник тих извештаја има могућност да сагледа ризике прихватања информација у вези са тако утврђеном фер вредношћу финансијских инструмената, као и да определи инструменте за управљање тим ризицима. Сагледавање потенцијалних ризика нарочито добија на значају у условима финансијске кризе, када је потребно да се изврше препознавање и идентификовање кризног стања и промени негативан ток догађаја у позитиван ток.

3.6. Примена концепта фер вредности на признавање прихода

Концептуални оквир финансијског извештавања упућује на то да се приход се признаје када је прилив будућих економских користи у ентитет вероватан, а те користи се могу поуздано измерити.

МРС 18 - *Приходи*²³¹ класификује приходе као приходе од : продаје робе, приходе

²³¹ У 2014. години објављен је МСФИ 15 - *Приходи по уговорима с купцима*, који ће почев од 1. јануара

од пружања услуга и приходе од коришћења средстава ентитета од стране других, чиме се остварују камате, тантијеме и дивиденде. Приход укључује само бруто прилив економских користи које је ентитет примио или потражује за свој рачун. Износи прикупљени за рачун трећих страна, као што су порез на промет, порез на робу и услуге и порез на додату вредност, нису економске користи које притичу у ентитет и не доприносе увећању капитала. Такође, у заступничком односу бруто прилив економских користи укључује износе који су прикупљени за рачун треће стране (принципала), а који не доприносе повећању акцијског капитала ентитета заступника.

Износ прихода који се остварује у трансакцији обично се утврђује путем уговора закљученог између ентитета и купца или корисника средства. Приход се одмерава по фер вредности примљене или потраживане накнаде, узимајући у обзир износ било каквих трговинских попушта и количинских рабата. Кључна питања у вези са одмеравањем прихода су: утврђивање фер вредности прихода, дисконтовањем будућих примања изведеном каматном стопом, утврђивање појединих прихода који проистичу из исте трансакције и евидентирање попушта.

Утврђивање фер вредности прихода дисконтовањем будућих примања изведеном каматном стопом и утврђивање појединих прихода који проистичу из исте трансакције. Изведена каматна је стопа која се јасније може одредити између следеће две: претежна стопа за сличне инструменте издаваоца са сличним кредитним рејтингом (односно уобичајена каматна стопа за нпр. менице) (а); или каматна стопа којом се дисконтује номинални износ тог инструмента на текуће цене за готовинску продају, односно каматна стопа којом се цена на будући дан своди на текућу (б).

Каматна стопа којом се дисконтује номинални износ тог инструмента на текуће цене робе или услуга за готовинску продају, односно каматна стопа којом се цена на будући дан своди на текућу, утврђује се применом следеће формуле:

$i = (n - \text{ти корен из (продајна цена за одложено плаћање / текућа тржишна цена)} - 1) \times 100$, где су:

i – каматна стопа у процентима за период (месец, годину)

n – број периода (месеци, година)²³²

Пример 1: Роба “А” се уобичајено продаје по цени од 100 н.ј. за плаћање одмах, а

2017. године бити замењен са MPC 18 - Приходи, MPC 11 - Уговори о изградњи, IFRIC 13 - Програм очувања верности купаца, IFRIC 15 - Уговори о изградњи некретнина, IFRIC 18 - Пренос имовине са купца и SIC 31- Приходи - трансакције размене које укључују услуге оглашавања.

²³² Уколико је само један период (месец, година) нема корена (математичко правило) и формула је $i = ((\text{продајна цена за одложено плаћање} / \text{текућа тржишна цена}) - 1) \times 100$

продавац је продаје на одложено плаћање за годину дана по цени од 109 н.ј., а на одложено плаћање за 2 године по цени од 121 н.ј. Продавац је решио да утврди каматну стопу којом се дисконтује номиналан износ тог инструмента на текуће цене робе за готовинску продају и да тако утврђену камату користи као изведену каматну стопу.

Продавац је најпре утврдио каматну стопу за одложено плаћање на годину дана:
 $i = ((\text{продајна цена за одложено плаћање} / \text{текућа тржишна цена}) - 1) \times 100 = ((109 / 100) - 1) \times 100 = (1,09 - 1) \times 100 = 0,09 \times 100 = 9\%$

Затим је утврдио каматну стопу за одложено плаћање на две године:
 $i = (n\text{-ти корен из (продајна цена за одложено плаћање} / \text{текућа тржишна цена}) - 1) \times 100 = (2\text{-ги корен из (121 / 100)} - 1) \times 100 = (\text{корен из } 1,21 - 1) \times 100 = (1,1 - 1) \times 100 = 0,1 \times 100 = 10\%$

У примеру се запажа да продавац при продаји на годину дана у ствари зарачунава каматну стопу од 9%, а при продаји на две године зарачунава каматну стопу од 10%. То је и логично, јер је на дужи рок већа неизвесност и користе се више каматне стопе. Такође, то не представља проблем ни са аспекта MPC 18, јер MPC 18 не забрањује коришћење различитих каматних стопа за продају на различит рок.

Разлика између фер вредности и номиналног износа накнаде признаје се као приход од камате.

Фер вредност утврђује се по следећој формули:

$D = N / ((1 + i) \text{ на } n\text{-ти степен}^{233})$, где су:

D – дисконтовни износ односно фер вредност прихода,

N – уговорени износ накнаде за исплату,

i – изведена каматна стопа за период (годину, месец) као децимала (нпр. 10% је 0,1), и

n – број периода (месеци, година).

Приход од камате утврђује се на следећи начин:

$K = N - D$, где су:

K – приход од камате,

N – уговорени износ накнаде за исплату,

D – дисконтовни износ односно фер вредност прихода.

Дакле, разлика између номиналног износа и дисконтованог износа накнаде (фер вредности) признаје се као приход. Критеријуми за признавање из MPC 18 обично се примењују на сваку трансакцију засебно. Међутим, у одређеним околностима неопходно

²³³ Уколико је $n = 1$, односно диже се на први степен, према основним математичким правилима степен се не пише и формула је: $D = N / (1 + i)$.

је применити критеријуме за признавање на компоненте једне трансакције које се могу засебно идентификовати. Том приликом утврђују се сви појединачни приходи који проистичу из исте трансакције. На пример, када продајна цена неког производа укључује износ који се може идентификовати за накнадно сервисирање и одржавање, тај износ се одлаже и признаје као приход током периода у коме се та услуга пружа. У суштини овде постоји приход од продаје који се евидентира одмах и приход од сервисирања и одржавања који се разграничава на период трајања тих услуга.

Када се роба или услуге размене за робу или услуге сличне природе и вредности, не евидентирају се приходи. Међутим, када се размена врши за робу или услуге различите природе и вредности евидентирају се приходи у висини фер вредности примљене робе или услуге. Када се фер вредност примљене робе или услуге не може измерити, приходи се евидентирају у висини фер вредности уступљене робе или пружене услуге.

Евидентирање попушта. Као што је већ наведено, приход се одмерава по фер вредности примљене или потраживане накнаде, узимајући у обзир износ било каквих попушта које је тај ентитет одобрио. Под изразом „попуст“ подразумевају се сви трговински попусти и количински рабати. Према томе, приход треба умањити за износ одобреног попушта. У одређеним околностима корекција прихода у неким случајевима може представљати проблем. Попуст, наиме, могу бити: унапред одобрени попусти и накнадно одобрени попусти.

Поред уобичајених попушта, постоје погодности као што је каса-сконто. Каса-сконто је погодност којом се купцу нуди могућност да у случају плаћања робе знатно пре уобичајеног рока, плаћање обавезе изврши уз одређени понуђени дисконт (каса-сконто). Каса-сконто за купца представља финансијски приход, а за продавца финансијски расход. Код унапред одобрених попушта, попуст је познат у моменту фактурисања, може се исказати у фактури, али се као приход исказује износ потраживања, умањен за одобрени попуст. Ентитет који је примио фактуру евидентира одговарајућу обавезу, умањену за износ одобреног попушта. Код накнадно одобреног попушта, дужник евидентира приход, а поверилац евидентира расход.

3.7. Фер презентација трансакција плаћања акцијама

Трансакције плаћања акцијама су трансакције у којима ентитет прима добра или услуге као накнаду за инструменте капитала ентитета (укључујући и опције акција), као и трансакције у којима ентитет стиче добра или прима услуге, уз обавезу преноса

готовине или других средстава добављачу, у износу заснованом на цени (или вредности) акција ентитета или других инструмената капитала ентитета.

МСФИ 2 прописује рачуноводствено обухватање трансакција плаћања акцијама и прецизира финансијско извештавање ентитета који се обавезује на трансакције плаћања акцијама. За рачуноводствено обухватање трансакција плаћања акцијама, примарни рачуноводствени циљ је утврђивање вредности добијених добара или услуга као накнаде за издавање инструмената акцијског капитала.

Трансакцијама плаћања акцијама, у смислу наведеног стандарда, сматрају се:

- а) трансакције плаћања акцијама у којима ентитет прибављена добра и услуге плаћа акцијама (укључујући и опције акција) – трансакције на основу капитала;
- б) трансакције плаћања готовином у којима ентитет стечена добра и услуге плаћа готовинским износима, заснованим на цени акција – трансакције на основу готовине (или других инструмената капитала) ентитета (на пример, ентитет закључи уговор о куповини дрвета за производњу намештаја, на основу чега се од њега захтева да другој уговорној страни у готовини плати износ који је једнак вредности 1.000 акција ентитета на дан испоруке дрвета) и
- в) трансакције у којима ентитет или добављач добара или услуга има могућност избора између измирења у готовини (или другим средствима) или измирења емитовањем инструмената капитала.

Трансакцијама плаћања акцијама, поред емитовања нових акција за измирење трансакције, сматрају се и уступања сопствених откупљених акција (које се држе у портфељу ентитета), затим уступања акција од стране акционара по основу измирења обавезе за добра и услуге које је примио ентитет, као и пренос акција матичног ентитета или акција неког другог ентитета из групе (као економске целине), на основу измирења обавеза за добра и услуге које је примио ентитет. Такве трансакције додатно су обрађене смерницама тумачења *IFRIC 2 – МСФИ 2 – Трансакције акцијама групе и државним акцијама*.

Трансакција плаћања акцијама (независно од тога да ли је инструмент капитала акција или опција акција и независно од тога да ли је инструмент капитала додељен запосленом или некој другој уговорној страни), практично значи да је ентитет обавио трансакцију чија последица је емитовање инструмената капитала, које је у суштини исто као и било које друго емитовање капитала. Односно, ентитет је добио добра или услуге, као накнаду за емитовање акција, опција акција или других инструмената капитала. Због тога, ентитет треба да обрачуна и прилив ресурса (добара и услуга) и увећање капитала,

односно признавање обавеза, ако је реч о трансакцији плаћања акцијама на основу готовине. Уколико ресурси не испуњавају услове да буду признати као имовина, врши се признавање расхода.

Према томе, по обављеној трансакцији плаћања акцијама, ентитет врши признавање: добара или услуга примљених у трансакцији и увећања капитала по основу емитовања акција или обавеза, уколико се обавеза по основу трансакције измирује у готовини одмереној на основу цене акција.

3.7.1. Трансакције плаћања акцијама на основу капитала

У трансакцијама плаћања акцијама на основу капитала ентитет треба да изврши признавање примљених добара и услуга и одговарајуће повећање капитала поводом издавања акција, опција акција или неких других инструмената капитала. У тренутку прибављања добара не евидентира се расход, јер није дошло до одлива средстава. Накнадно или на неки будући датум ентитет треба да рачуноводствено обухвати, односно да призна трошење добара као расход то јест "искоришћавање" ресурса, као умањење залиха или умањење садашње вредности сталне имовине. Стална имовина се амортизује у току корисног века трајања, а по његовом истеку у потпуности (по одбитку резидуалне вредности) преноси се на расход.

Нарочито интересантно у вези са трансакцијама плаћања акцијама може бити питање утицаја саме трансакције плаћања акцијама на зараду по акцији која се утврђује у складу са смерницама МРС 33 - *Плаћање акцијама*, као и утицаја амортизације сталних средстава на зараду по акцији, као једног од битних показатеља успешности ентитета. Наиме, само прибављање сталног средства уз издавање нових акција доводи до смањења зараде по акцији, а на исти начин делују и расходи по основу обрачуна амортизације (преко умањења остварене добити).

У трансакцијама плаћања акцијама на основу капитала признавање и вредновање примљених добара и услуга, као и одговарајућег повећања капитала врши се директно по фер вредности добијених добара и услуга, осим када се фер вредност добијених добара и услуга не може поуздано утврдити. Уколико се фер вредност добијених добара и услуга не може поуздано утврдити, њихово одмеравање се врши индиректно, по фер вредности додељених инструмената капитала.

Уколико се фер вредност додељених инструмената (права и опција) не може поуздано утврдити (јер се њима не тргује јавно, па тржишне цене нису доступне) фер вредност добијених добара и услуга утврђује се техником процењивања, која треба да

узме у обзир све факторе и претпоставке које би учесници на тржишту имали у виду при формирању цене²³⁴. Најчешће се за процену користи техника процењивања унутрашње вредности опције акција.

Трансакције одмераване позивањем на фер вредност добијених инструмената капитала. Фер вредност добијених добара и услуга не може се увек поуздано утврдити. Опције акција или акције се запосленима веома често додељују као део (компонента) пакета накнаде, па није увек могуће идентификовање услуга које се пружају у замену за посебну компоненту пакета накнаде. Исто тако, акције и опције акција често се додељују као део бонус споразума (а не као део пакета основних накнада) када се акције и опције акција додељују запосленима као награда за повећање успешности рада предузећа или као подстицај да остану у радном односу у одређеном временском периоду. У том случају одмеравање се врши индиректно, позивањем на фер вредност додељених инструмената капитала.

Фер вредност додељених инструмената капитала утврђује се множењем фер вредности датих инструмената капитала и броја одобрених инструмената капитала на датум додељивања, односно датум на који ентитет и друга страна (укључујући и запосленог) закључе уговор о плаћању акцијама. За трансакције са добављачима који нису запослени (ни они који пружају сличне услуге) датум одмеравања је датум на који ентитет добије добра или прими услугу.

Уколико тржишне цене инструмената капитала нису доступне (финансијски инструменти не котирају се на тржишту капитала), врши се процењивање могуће цене, односно фер вредности инструмената капитала, уз уважавање свих фактора и претпоставки које би обавештени и вољни учесници на тржишту узимали у обзир. Ако се накнадно добију нове информације, врши се ревидирање процене.

Приликом процењивања фер вредности акција, уколико се акцијама ентитета не тргује јавно на тржишту, ради кориговања процењене фер вредности и обухватања услова под којима су акције додељене, треба узети у обзир следеће факторе:

- чињеницу да запослени нема право да прима дивиденду у току периода стицања (уколико је уговором тако дефинисано);
- чињеницу да акције подлежу ограничењима приликом преноса после датума стицања (на пример, ако се акцијама активно тргује на широком тржишту и ако постоје ограничења преноса, она могу имати симболичан или никакав утицај на цену коју би били спремни да плате обавештени и вољни учесници на тржишту).

²³⁴ Параграф 19–22 МСФИ 2.

Приликом процењивања фер вредности опција акција најчешће нису доступне тржишне цене, јер додељене опције акција садрже услове који се не примењују код опција којима се тргује (углавном је реч о специфичним условима за сваки конкретан случај: постизање конкретних перформанси или останак конкретног запосленог у предузећу у одређеном периоду и сл.). У тим околностима, уколико на тржишту не постоје опције којима се тргује под сличним условима, примењују се различити модели формирања цена опције,²³⁵ од којих најфреквентнију примену има Black–Scholes–Merton модел.

У пракси је стицање инструмената капитала, у оквиру трансакција плаћања акцијама, веома често повезано са испуњавањем одређених услова. Приликом стицања акција или опција запосленог обично је тај услов останак запосленог у ентитету у одређеном периоду, затим постизање одређених перформанси пословања ентитета (раст добитка, раст зараде по акцији и сл.). Уколико нису испуњени услови стицања (које су обе стране прихватиле), врши се корекција (сразмерно смањење) броја инструмената капитала, на основу чега се врши одмеравање вредности трансакције плаћања акцијама.

Износ по коме се врши одмеравање добара и услуга примљених у трансакцији плаћеној инструментима капитала утврђује се као производ процењеног броја инструмената капитала које ће испоручилац добара и услуга на крају стећи и процењене фер вредности тих инструмената капитала. Када се фер вредност додељених инструмената капитала не може поуздано утврдити, нити пак проценити (што представља ретку околност), ентитет одмерава инструменте капитала по унутрашњој вредности почев од дана када ентитет добије робу и услуге и касније на сваки датум извршавања. Свака накнадна промена унутрашње вредности евидентира се као приход или расход.

Унутрашња вредност се у смислу МСФИ 2 дефинише као разлика између фер вредности акција на коју друга страна има условно или безусловно право уписивања или право примања и цене плаћања ових акција (извршне цене опције) која се захтева од друге стране. На пример, опција акција са извршном ценом од 2.000 новчаних јединица, за акцију са фер вредношћу од 5.000 динара има унутрашњу вредност од 3.000 новчаних јединица. Наведено практично значи да ће ималац опције на акције, по испуњењу уговорених услова, моћи (уколико жели) да по истеку предвиђеног периода купи акцију појединачне фер вредности од 5.000 новчаних јединица и да том приликом изврши плаћање у износу од 2.000 новчаних јединица, а разлика између ових двеју вредности

²³⁵ Параграфи Б4–Б41 МСФИ 2.

представља унутрашњу вредност опције на акције, као изведеног финансијског инструмента заснованог на акцији.

Према томе, добра и услуге чија појединачна фер вредност се не може поуздано утврдити, а која су стечена у трансакцији плаћања акцијама чије одмеравање се врши позивањем на фер вредност емитованих инструмената капитала, одмеравају се:

- по фер вредности инструмената капитала, или
- по процењеној фер вредности или
- по унутрашњој вредности инструмената капитала.

Вредновање се врши на основу процењеног броја инструмената капитала који ће бити реализован (на пример, додељено је 200 опција на акције, при чему се процењује да ће 150 опција бити искоришћено за куповину акција – вредновање се врши у износу фер вредности 15 опција на акције).

Модификовање уговора о плаћању акцијама на основу капитала. Независно од евентуалних модификација услова под којима је извршено додељивање инструмената капитала, или пак настанка поништења или измиривања, ентитет треба да призна примљена добра и услуге најмање у износу фер вредности инструмената капитала, утврђене на датум додељивања (осим уколико се инструменти капитала не додељују због неиспуњавања услова додељивања). Такође, потребно је признавање ефеката модификације који увећавају укупну фер вредност уговора о плаћању акцијама, или на други начин користе пружаоцу услуга. На пример, модификације могу ићи у правцу увећања фер вредности додељених инструмената капитала, затим повећања броја додељених инструмената капитала, или пак у правцу скраћивања периода стицања или промене услова стицања.

Према томе, уколико модификација уговора о плаћању трансакција на основу капитала има за последицу умањење укупне фер вредности уговора о трансакцији плаћања акцијама или на неки други начин умањује користи пружаоца услуга (смањење броја додељених инструмената капитала, продужавање периода додељивања, додавање неког новог услова извршења и сл.), ентитет и даље обрачунава добијене услуге као да до модификације уговора није ни дошло.

3.7.2. Трансакције плаћања готовином на основу акција

У околностима у којима се трансакција плаћања акцијама измирује у готовинском износу који је одмерен у односу на акције, стечена добра и примљене услуге се

одмеравају по фер вредности обавезе. Обавезу представља вредност одређеног броја акција ентитета у тренутку њеног измиривања.

Фер вредност обавезе поново се процењује и усклађује на датум састављања финансијских извештаја и на датум њеног измиривања. Промене фер вредности обавеза се приликом њиховог усклађивања признају као приход или расход периода, при чему такви приходи и расходи имају карактер прихода и расхода по основу уговорене заштите од ризика.

Трансакције плаћања акцијама уз могућност готовинског плаћања – могућност избора. Трансакције у којима је на основу уговора ентитету или другој уговорној страни (испоручиоцу добара и услуга) дата могућност избора плаћања (наплате) акцијама или готовином, чији износ се утврђује у односу на вредност акција, представља трансакцију плаћања акцијама и као таква подлеже примени МСФИ 2. Уговор који пружа ентитету или другој страни могућност избора (наплате) у акцијама или готовини, чији износ се утврђује у односу на вредност акција, представља сложен финансијски инструмент. Сложени финансијски инструмент²³⁶ је финансијски инструмент који истовремено садржи карактеристике и обавезе и капитала. Такав инструмент је на пример и обвезница која се може конвертовати у фиксни број обичних акција правног лица.

Са становишта ентитета, сложени финансијски инструмент садржи две компоненте:

- финансијску обавезу (уговорену обавезу да дозначи новац или друго финансијско средство, односно изврши плаћање добара или услуга),
- инструмент капитала (куповна опција која власнику обезбеђује право конвертовања у фиксни број обичних акција у оквиру утврђеног периода).

Издавалац таквог финансијског инструмента треба да изврши одвојено признавање елемената обавезе и капитала у свом билансу стања, што у суштини не доводи до настанка ни добитка нити губитка.

Вредновање обавезе врши се према фер вредности сличне обавезе (укључујући сва дериватна обележја која нису обележја капитала), која не садржи компоненту капитала. Емитентова обавеза вршења предвиђених исплата камате и главнице представља финансијску обавезу која постоји све док се инструмент не конвертује. При почетном признавању, фер вредност обавезе чини садашња вредност уговорно одређеног низа будућих одлива готовине, дисконтованих по каматној стопи која се примењује у

²³⁶ Смернице МРС 32 – *Финансијски инструменти: презентација* (параграфи 28–33 и АГ 30–АГ35).

време почетног признавања на тржишту на сличне инструменте капитала (који обезбеђују исте токове готовине и под истим условима), али који не садрже опцију конверзије.

У циљу омогућавања корисницима финансијских извештаја бољег сагледавања природе и обима уговора, на основу којих настају трансакције плаћања акцијама, као и утицаја трансакција плаћања акцијама на финансијски резултат пословања, односно перформанси успешности у конкретном обрачунском периоду, МСФИ 2 захтева од ентитета обелодањивање одређених информација у вези са трансакцијама плаћања акцијама.²³⁷

3.8. Примена концепта фер вредности на пословне комбинације

Пословна комбинација у смислу МСФИ 3 представља повезивање самосталних ентитета или пословања у један извештајни ентитет. Резултат пословне комбинације је да један ентитет – стицалац, стиче контролу над једним или више других ентитета, односно пословања. Пословање је интегрисани скуп активности и имовине (средстава) којима се управља са циљем остваривања добити, снижавања трошкова или остваривања других економских користи власника, односно учесника у пословању. Пословање се обично састоји од улазних елемената (*inputa*), процеса примењених на улазне елементе и проистеклих излазних елемената (*autputa*) који се користе или ће се користити за стварање прихода. Уколико имовина и активности које су пренете у пословној комбинацији са једног ентитета на други садрже гудвил, претпоставља се да такав скуп активности и имовине представља пословање у смислу МСФИ 3.

Ако ентитет стекне контролу над једним или више ентитета који не представљају пословање или ако стекне групу средстава или нето активу која не чине пословање, врши се алокација трошка прибављања на појединачно препознатљива средства и обавезе, на основу одговарајуће сразмере њихових релативних фер вредности на датум стицања.²³⁸ Пословна комбинација може бити узрокована стицањем учешћа у другом ентитету, уз успостављање матично - зависног односа у коме стицалац постаје матични ентитет, а стечени ентитет постаје зависни ентитет стицаоца. Оваква пословна комбинација не подразумева спајање ентитета, с тим што оба правна лица настављају да послују као посебни ентитети. Овакве пословне комбинације налазе се у делокругу

²³⁷ Захтеви за обелодањивањима изнети су у параграфима 44–52 МСФИ 2.

²³⁸ Куповина имовине или нето имовине правног лица у стечају представља пример трансакције која није пословна комбинација, у смислу МСФИ 3.

МСФИ 3, с тим што стицалац примењује овај стандард само у својим консолидованим финансијским извештајима.

Основни разлог због којег је битно утврдити да ли конкретна пословна трансакција спада у делокруг МСФИ 3 је разлика у рачуноводственом обухватању. Наиме, до признавања гудвила може доћи само у оквиру пословних комбинација на које се односи МСФИ 3, при чему се у случају куповине целокупне нето имовине другог ентитета (стеченог ентитета који престаје да постоји), гудвил евидентира у појединачним финансијским извештајима ентитета стицаоца (који је преузео пословање стеченог ентитета), а у случају куповине капитала ентитета након које долази до успостављања матично-зависног односа, гудвил се јавља у консолидованим финансијским извештајима које саставља матични ентитет.

3.8.1. Рачуноводствени третман пословне комбинације

Ентитет рачуноводствено обухвата пословну комбинацију применом метода стицања (*acquisition method*) који захтева: идентификовање стицаоца; одређивање датума стицања; признавање и одмеравање стечене препознатљиве имовине, преузетих обавеза и сваког учешћа без права контроле у стеченом ентитету и признавање и одмеравање гудвила или добитка од стечене имовине. Стицалац је ентитет који на основу пословне комбинације добија контролу над стеченим ентитетом. Уколико пословна комбинација подразумева размену учешћа у капиталу, ентитет који емитује учешће у капиталу обично је стицалац. На пример, пословна комбинација припајања се остварује тако што стицалац емитује капитал власницима стеченог ентитета.

Уколико је у питању пословна комбинација спајања уз оснивање, која подразумева да најмање два ентитета престају да постоје, преносећи нето имовину на новоосновани ентитет, понекад може бити тешко идентификовати стицаоца. У таквим околностима МСФИ 3 упућује на следеће критеријуме:

- ако је фер нето имовина вредност једног од ентитета значајно већа од фер вредности нето имовине другог ентитета, први ентитет је стицалац;
- ако се пословна комбинација остварује разменом акција или удела за готовину или друга средства, ентитет који даје готовину или друга средства је стицалац;
- ако пословна комбинација доведе до тога да руководство једног од ентитета у пословној комбинацији може да утиче на избор чланова руководства новонасталог ентитета, ентитет чије руководство утиче на избор има статус стицаоца.

3.8.2. Признавање и одмеравање стечене препознатљиве имовине, преузетих обавеза и учешћа без права контроле

Стицалац на датум стицања треба да призна по фер вредности препознатљива средства и обавезе (књиговодствена вредност по којој су та средства и обавезе били исказани у финансијским извештајима стеченог ентитета није релевантна, осим уколико је једнака фер вредности). Изузетно, уколико приликом иницијалног обухватања стицалац класификује стална средства као средства намењена продаји, у смислу МСФИ 5 – *Стална имовина намењена продаји и престанак пословања*, таква средства признаје по фер вредности, умањеној за трошкове продаје.

Услови за признавање стечених средстава су општи услови дати у *Концептуалном оквиру финансијског извештавања*, који приликом признавања средстава подразумевају извесност прилива будућих економских користи и да се њихова фер вредност може поуздано утврдити. Признавање средстава у финансијским извештајима стицаоца није условљено тиме да ли су та средства већ била призната у финансијским извештајима стеченог ентитета. Одложена пореска средства по основу пренетих пореских губитака су на пример средства која могу да буду призната у финансијским извештајима стицаоца, иако нису била призната у финансијским извештајима стеченог ентитета.

Такође, признавање обавеза по основу пословне комбинације подразумева испуњавање општих услова заснованих на наведеном оквиру (извесност одлива будућих економских користи и њихова фер вредност може се поуздано утврдити), независно од тога да ли су обавезе биле признате у финансијским извештајима стеченог ентитета.

Некретнине. Некретнине (земљиште и грађевински објекти) признају се по тржишним вредностима које се утврђују проценом извршеном од стране стручно способљених процењивача, на основу тржишних доказа (процену могу да изврше и стручна лица из привредног друштва).

Постројења и опрема. Постројења и опрема признају се по тржишним вредностима, које се обично утврђују проценом. Ако не постоје тржишни докази фер вредности, због специфичне природе неке ставке постројења и опреме или због тога што се такве ставке ретко продају, ентитет процењује фер вредност применом приходног приступа или приступа амортизованог трошка замене.

Финансијски инструменти. Финансијске инструменте којима се тргује на активном тржишту стицалац признаје по тржишној вредности. Код финансијских инструмената којима се не тргује на активном тржишту стицалац користи процењене вредности засноване на карактеристикама као што су однос цена/зарада, принос на

акције и очекиване стопе раста упоредивих инструмената ентитета са сличним карактеристикама.

Потраживања и обавезе. Потраживања стечена по основу пословне комбинације признају се по дисконтованој вредности тј. садашњој вредности износа који се потражује, утврђеној по одговарајућим текућим каматним стопама, умањеној за ненаплативе износе и евентуалне трошкове наплате, уколико је потребно. Међутим, дисконтовање потраживања није неопходно за краткорочна потраживања, када разлика између номиналних и дисконтованих износа није значајна.

На датум стицања стицалац признаје обавезу ако је вероватно да ће бити потребан одлив ресурса који садрже економске користи да би се измирила обавеза и када се њена фер вредност може поуздано утврдити. Обавезе се признају по садашњој вредности износа које треба платити ради измирења обавеза на датум њиховог доспећа. Дисконтовање се врши по одговарајућим текућим каматним стопама. Приликом утврђивање нето потраживања и обавезе према запосленима за дефинисане планове давања запосленима стицалац треба да користи садашње вредности дефинисаних обавеза према запосленима, умањене за фер вредност било ког планираног потраживања. У случају када је стечени ентитет пре датума стицања био у поступку реструктуирања, обавезе за неисплаћене накнаде запосленима који ће остати без посла стицалац признаје искључиво ако је стечени ентитет на датум стицања имао постојећу обавезу за реструктуирање, признату у складу са смерницама МРС 37 - *Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална имовина*.

Обавезе према добављачима и сличне обавезе, обавезе за дугорочне кредите, стицалац процењује у висини садашње вредности износа који ће бити плаћен приликом измиривања обавеза уз примену одговарајућих каматних стопа.

За непредвиђене обавезе стеченог ентитета, стицалац треба да користи износе које би зарачунала трећа страна по основу непредвиђених обавеза. Утврђени износ треба да одражава сва очекивања у вези са могућим новчаним токовима, а не један највероватнији или очекивани минимални или максимални новчани ток.

За краткорочне обавезе није потребно да се врши дисконтовање. Стицалац, поред признавања обавеза које су биле признате код стеченог ентитета у вези са пословном комбинацијом, врши признавање и потенцијалних обавеза стеченог ентитета, ако се њихова фер вредност може поуздано утврдити.

Залихе. Залихе готових производа и робе признају се по продајној цени, умањеној за збир трошкова продаје и разумне накнаде за добитак на основу добитка за сличне готове производе и робу. Производња у току признаје се у висини продајне цене готових

производа, умањене за збир трошкова до завршетка, трошкова продаје и разумне накнаде за добитак за напоре завршетка и продаје, на основу добитка за сличне готове производе. За утврђивање фер вредности сировина користе се текући трошкови замене.

Нематеријална имовина Нематеријална имовина се признаје по фер вредности ако се може поуздано утврдити и уз испуњеност услова признавања захтеваних смерницама МРС 38 – *Нематеријална имовина*. У складу са МРС 38, нематеријална имовина је немонетарна имовина без физичке супстанце која се може идентификовати. Немонетарна имовина може се идентификовати ако је одвојива (може се продати, изнајмити, лиценцирати или разменити) или настаје по основу уговорних или других законских права, без обзира на то да ли су та права преносива или одвојива.

Значај признавања нематеријалне имовине стечене у пословној комбинацији је у томе што стичалац треба да утврди да ли постоји основа да се одеђена имовина призна одвојено од гудвила. Гудвил је такође, имовина без физичке, односно материјалне супстанце, за разлику од осталих облика нематеријалне имовине представља будуће економске користи које проистичу из имовине и начина на који се она користи, али која се не може појединачно идентификовати и одвојено признати. Уколико не може да се идентификује нематеријална имовина у поступку стицања, износ гудвила ће бити већи и обрнуто. Пошто се рачуноводствени третман нематеријалне имовине и гудвила разликује (превасходно у смислу амортизације и накнадног вредновања), није без значаја податак да ли је део трошка пословне комбинације признат као гудвил или нематеријална имовина. Због тога стичалац треба да на основу одговарајућих критеријума из МРС 38 и МСФИ 3 идентификује нематеријалну имовину одвојено од гудвила.²³⁹

Значај идентификовања нематеријалне имовине у пословној комбинацији је утолико већи што је у питању и нематеријална имовина која, као таква, није била призната у финансијским извештајима стеченог ентитета. На пример, уколико је стечени ентитет пре пословне комбинације развио трговачку марку, у његовим финансијским извештајима она није могла да буде призната као нематеријална имовина (сходно примени МРС 38), међутим, уколико је приликом уговарања пословне комбинације трговачка марка утицала на утврђивање трошка пословне комбинације, стичалац у својим финансијским извештајима признаје нематеријалну имовину под условом да се њена фер вредност може утврдити. Листа потрошача, такође, може бити призната у пословним књигама стицаоца, иако није била призната као нематеријална имовина код стеченог ентитета. Поред претходно наведених, постоје бројни други примери

²³⁹ Спасић Д., „Нематеријална имовина повезана са купцима-признавање и вредновање у пословној комбинацији одвојено од гудвила“, Зборник радова, Симпозијум, СРРС, стр.73.

нематеријалне имовине, коју у пословној комбинацији треба признавати одвојено од гудвила, ако се фер њена вредност може поуздано утврдити (базе података, значајни уговори који тек треба да се изврше, грађевинске дозволе, уговори о франшизингу, право на дифузно емитовање, патентирана и непатентирана технологија, тајне заната, као што су тајне формуле, процеси или рецепти и др.).

Може се закључити да процес „елиминисања“ препознатљиве нематеријалне имовине из гудвила, након завршеног поступка преузимања, није нимало једноставан задатак који треба да изврши стичатељска корпорација како би у финансијским извештајима била приказана њена што објективнија позиција после пословног спајања. Чињеница је да је тај задатак повезан са доста потешкоћа које треба превазићи. Без обзира на све проблеме и слабости предложеног рачуноводственог третмана, постоји општа сагласност релевантних рачуноводствених ауторитета да одвојено признавање нематеријалне имовине по процењеним фер вредностима пружа боље информације корисницима финансијских извештаја од једноставног укључивања вредности тих позиција у гудвил.

Накнадно признавање одложених пореских обавеза и одложених средстава.

Стицалац признаје сва одложена пореска средства или одложене пореске обавезе идентификоване као средства или као обавезе на датум стицања. У питању су средства, односно обавезе које се могу пренети, односно признати у пословним књигама стицаоца. Признавање одложених пореских средстава има за последицу мањи износ признавања гудвила. При утврђивању износа за признавање треба да користи износ пореског прихода заснованог на пореском губитку, исказаном у пореском билансу ранијих периода и у складу са смерницама МРС 12 - *Порез на добитак*. Пореска средства и обавезе се утврђују након узимања у обзир пореских ефеката поновног вредновања по фер вредности препознатљивих средстава, обавеза и потенцијалних обавеза и се не дисконтује.

3.8.3. Гудвил

Гудвил стечен у пословној комбинацији представља будуће економске користи које потичу од друге имовине стечене у пословној комбинацији, имовине која се не може појединачно идентификовати и одвојено признати. Гудвил се одмерава као преостали трошак пословне комбинације након признавања фер вредности нето имовине стечене у пословној комбинацији.

Трошак пословне комбинације утврђује се као збир: накнада одмерених по фер вредности на датум стицања и учешћа без права контроле у стеченом ентитету

(одмерених по фер вредности). Уколико се пословна комбинација остварује у фазама, у износ трошка пословне комбинације укључује се и фер вредност стицатељевог претходног учешћа у стеченом ентитету, одмерена на датум стицања. Трошкови у вези са стицањем настали са циљем реализације пословне комбинације: накнаде посредника, саветника, правне услуге, рачуноводствене услуге, опште административне услуге, издаци емитовања дужничких и власничких хартија од вредности и слично, признају се код стицаоца као расход периода, осим издатака по основу издавања хартија од вредности, класификованих као расположиве за продају, код којих се ови издаци у складу са МРС 39 укључују у вредност хартија од вредности.

Уколико у пословној комбинацији долази само до размене учешћа у капиталу између стицаоца и стеченог ентитета (или бивших власника његовог капитала), на датум стицања фер вредност учешћа у капиталу стеченог ентитета може се одмерити поузданије него фер вредност учешћа у капиталу стицаоца. У том случају стицалац утврђује износ гудвила коришћењем фер вредности на датум стицања учешћа у капиталу стеченог ентитета, уместо фер вредности на датум стицања пренесеног учешћа у капиталу. Гудвил чини фер вредност очекиване синергије и других користи од комбиновања нето имовине стеченог ентитета и нето имовине стицаоца. Синергетски ефекат постигнут адекватним комбиновањем нето имовине стицаоца и стеченог ентитета треба да омогући вишу стопу приноса него што би се могло очекивати, када би нето имовина пословала одвојено.

Према томе, гудвил је последица околности у којима је трошак пословне комбинације (фер вредност емитованог капитала стицаоца, увећана за трошкове који се директно приписују пословној комбинацији) већи од нето фер вредности препознатљивих средстава и обавеза (разлика између признатих средстава и обавеза). С обзиром на то да је признавање гудвила непосредно условљено признавањем нето имовине, што је фер вредност нето имовине ближа трошку пословне комбинације, нижа је вредност гудвила.

Накнадно вредновање. Након почетног признавања, стицалац вреднује гудвил стечен у пословној комбинацији по цени коштања, умањеној за све акумулиране губитке услед обезвређења. Гудвил се не амортизује. Стицалац треба да тестира његово обезвређење једном годишње или чешће, уколико догађаји или промене околности указују на то да је требало да буде обезвређен, у складу са МРС 36 – *Умањење вредности имовине*. Евентуални губитак због умањења вредности признаје се као расход периода. Будући да гудвил не генерише новчане токове одвојено од осталих средстава или групе средстава, у сврху тестирања обезвређења гудвила, гудвил треба распоредити

на сваку од јединица које генеришу готовину или групу таквих јединица, за које се очекује да остваре корист од синергије стицања. Под јединицом која ствара готовину подразумева се најмања група средстава чијом употребом се генеришу новчани токови који су релативно независни од новчаних токова других група средстава. Њено идентификовање врши се у зависности од организације и природе ентитета. Из наведених разлога тест обезвређења гудвила врши се у оквиру умањења вредности јединица које стварају готовину, на које се гудвил односи. Идентификовано обезвређење јединице која генерише готовину најпре се алоцира на гудвил и када његов салдо буде једнак нули преостали део обезвређења се алоцира на стална средства, обухваћена јединицом која генерише готовину, према сразмерном учешћу вредности појединачних средстава у укупној вредности јединице која генерише готовину.

3.8.4. Приходи од повољне куповине

Када је учешће стицаоца у нето фер вредности препознатљивих средстава, обавеза и потенцијалних обавеза веће од трошка пословне комбинације, стицалац врши признавање прихода од повољне куповине. Услед претпоставке да добитак може настати због грешке у одмеравању фер вредности, пре признавања прихода од повољне куповине, стицалац би у тој ситуацији требало да изврши поновно процењивање фер вредности препознатљивих средстава, обавеза и потенцијалних обавеза, као и трошка пословне комбинације. Он такође треба да провери процедуре коришћене за одмеравање износа препознатљиве стечене имовине и преузетих обавеза; учешћа без права контроле у стеченом ентитету (уколико она постоје); пренету накнаду и ако је пословна комбинација остварена у фазама, потребна је провера стицаоцевог претходно држаног учешћа у капиталу стеченог ентитета.

Тек након провера спроведених са циљем обезбеђивања да одмеравања адекватно одражавају разматрање свих доступних информација, врши се признавање прихода. Развој висококвалитетних, разумљивих и применљивих глобалних рачуноводствених стандарда представља процес који траје већ неколико деценија. У том, релативно дугом, временском периоду усвајане су различите варијанте стандарда којима се регулише рачуноводствени третман пословних спајања (комбинација). Актуелни МСФИ 3, између осталог, предлаже другачији начин третирања нематеријалне имовине и гудвила у односу на претходни МРС 22. Ипак, на основу претходно наведеног може се закључити да процес „елиминисања“ препознатљиве нематеријалне имовине из гудвила, након завршеног поступка преузимања није нимало једноставан задатак који треба да изврши

ентитет стичатељ, како би у финансијским извештајима била приказана његова што објективнија позиција након пословног спајања. Чињеница је да је тај задатак повезан са доста тешкоћа које треба превазићи. Без обзира на све проблеме и слабости предложеног рачуноводственог третмана, постоји општа сагласност релевантних рачуноводствених ауторитета да одвојено признавање нематеријалне имовине по процењеним фер вредностима пружа боље информације корисницима финансијских извештаја од једноставног укључивања вредности тих позиција у гудвил.

3.9. Примена концепта фер вредности на уговоре о осигурању

Осигурање се врши са циљем заштите од ризика, а ризик представља вероватноћу (могућност) настанка неког економски штетног догађаја, који проузрокује обавезе осигуравајућем друштву да изврши исплату накнаде из осигурања (одштетних захтева). Да би неки догађај могао да буде третиран као ризик у осигурању, мора да има следеће карактеристике: *могућност појаве* (1); *да буде економски штетан* (догађаји неекономске природе као што је политичка природа не представљају ризик у осигурању) (2); *неизвесност* (догађај мора бити евентуалан, случајног карактера (3); *независност догађаја од воље осигураника* или другог заинтересованог лица (4); *дисперзија догађаја* у простору и временском периоду - погађа само неке предмете односно лица, и то у различито време (5) и *доступност догађаја у статистичкој евиденцији* - његово понављање (6).

Последица специфичности пословних активности у осигуравајућим друштвима је различита структура рачуноводствених позиција у односу на друга акционарска друштва, као и различита методологија утврђивања билансних позиција. Приходи осигуравајућих друштава обухватају: премију, камату по основу пласмана и остале приходе. Расходи осигуравајућих друштава обухватају: одштете (накнаде), трошкове превентива, трошкове спровођења осигурања, трошкове резервисања штета, трошкове издвајања из бруто премије за математичку резерву (резерву осигурања живота), плаћене премије реосигурања и остале расходе. Структура добитка осигуравајућих друштава чини добитак из осигурања и добитак из осталих активности (из осталих инвестиција, из закупнине и слично).

Специфичност биланса стања осигуравајућњег друштва огледа се у значајном присуству инвестиција (улагања у обвезнице, акције, хипотеке и замове, материјална и нематеријална улагања) у структури активе, јер су осигуравајућа друштва инвеститори који су присутни на финансијском тржишту. Поред инвестиција значајна позиција у

билансу стања осигуравајућег друштва су и обавезе према осигураним лицима. Ове обавезе се претежно односе на незарађену премију (део наплаћене премије која је приход будућег периода) и неисплаћене одштетне захтеве (неисплаћени – неликвидирани, процењени трошкови насталих штета у текућем периоду, али који ће бити исплаћени у будућем обрачунском периоду). Специфичност биланса успеха осигуравајућих друштава последица је чињенице да су многи фактори који утичу на расходе, презентоване у овом билансу, изнад моћи контроле осигуравајућих друштава, то се нарочито односи на контролу висине одштетних захтева.

Финансијски извештаји осигуравајућих друштава састављају се на бази законске регулативе (Закон о рачуноводству и подзаконска акта донета на основу овог закона, затим Закон о осигурању, и велики број подзаконских аката овог закона, као и аката које је донела Народна банка Србије која врши контролу над пословањем осигуравајућих организација), затим професионалне регулативе – пре свега МРС/МСФИ и интерне регулативе. Финансијски извештаји осигуравајућих друштава подлежу обавезној ревизији, као и контроли актуара, који достављају свој извештај, односно извештај о реалности финансијских извештаја. Поред тога, осигуравајућа друштва, у складу са чланом 135 Закона о осигурању, имају обавезу да организују и интерну ревизију као самосталну и независну функцију.

МСФИ 4 - *Уговори о осигурању*, као део професионалне регулативе која се односи на осигуравајућа друштва примењује се искључиво на уговоре о осигурању и на уговоре о реосигурању које закључи осигуравајуће друштво (осигуратељ) и на финансијске инструменте са обележјима дискреционог учешћа²⁴⁰, које емитује осигуравајуће друштво²⁴¹. МСФИ 4 се не бави књиговодственом евиденцијом имаоца полисе (осигурано лице), већ само на евиденцију код осигуратеља. Уобичајене позиције које садржи биланс стања осигуравајућег друштва и корелација стандарда који се примењују на те позиције представљене су Табелом 24.

Табела 24 Позиције биланса стања осигуравајућих друштава и основ њиховог вредновања

Позиција	МРС/МСФИ
<i>Имовина</i>	
Пласмани	МРС 39
Некретнине	МРС 16, МРС 40
Уговори о инвестирању	МРС 18
Уговори о осигурању	МСФИ 4
Друга имовина	Различити (одговарајући) стандарди

²⁴⁰ Обележје дискреционог учешћа заснива се на праву назначеном у уговору о осигурању да се поред загарантованих примања добију и додатна примања.

²⁴¹ МСФИ 4 се не бави другим питањима евиденције код осигуратеља.

<i>Обавезе и капитал</i>	
Капитал	МРС 32, МРС, 39, МСФИ 7
Обавезе по основу осигурања	МСФИ 4
Обавезе по основу уговора о инвестирању	МРС 39
Резерве	МСФИ 4, МРС 37
Друге обавезе	Различити (одговарајући) стандарди

Уговор о осигурању је уговор који излаже осигуратеља ризицима услед догађаја или околности које се дешавају или идентификују у одређеном периоду, укључујући смрт, болест, инвалидитет, оштећење имовине, повреду других и прекид пословања. Овај уговор је самосталан, посебан уговор који осигурано лице обавезује на плаћање премије у току осигурања, док осигуратељ исплаћује накнаду тек ако настане осигурани догађај, на крају по његовом настанку. Уговор о осигурању полази од ризика осигурања, па према томе може да се дефинише и као уговор по коме једна страна (осигуратељ) прихвата ризик осигурања друге стране (имаоца полисе) тиме што прихвата да обезбеди надокнаду штете имаоцу полисе у случају да будући непредвиђени догађај (осигурани догађај) има негативан ефекат на имаоца полисе.

Полиса осигурања је исправа о закљученом уговору о осигурању коју издаје осигуратељ. Њени елементи су: назив (име) и пребивалиште (седиште) осигураног лица, предмет осигурања, природа ризика од којег се врши осигурање, почетак јемства осигуратеља, трајање осигурања, износ јемства - сума осигурања и премија.

Ризик, односно неизвесност која представља суштину уговора о осигурању подразумева да је бар једна од следећих ставки неизвесна на почетку уговора о осигурању:

- да ли ће наступити осигурани догађај, затим
- када ће наступити осигурани догађај и
- колико ће осигуратељ морати да плати, уколико тај догађај настане.

Одређени уговор је уговор о осигурању само ако се њиме преноси значајан ризик са осигураног лица на осигуратеља²⁴². Ризик осигурања је значајан само ако осигурани догађај може да доведе до тога да осигуратељ плаћа значајне бенефиције. При процени значаја ризика, осигуратељ врши процену ризика за сваки уговор појединачно, а не и у односу на материјалност финансијских извештаја. При процени ризика треба имати одређени шири приступ, због тога што неки уговори не преносе на осигуратеља никакав ризик осигурања на почетку, мада касније преносе на њега ризик осигурања.

²⁴² Према параграфу 22 Додатка Б МСФИ 4.

Одређени уговори захтевају исплату ако наступи неизвесни догађај, али не захтевају штетне утицаје на имаоца полисе као предуслов за исплату. Такви уговори не представљају уговоре о осигурању, због тога што је према дефиницији уговора о осигурању штетан утицај неизвесног догађаја на имаоца полисе основни предуслов за исплату. Овај предуслов не захтева од осигуратеља да истражује да ли је тај догађај проузроковао штетан утицај, али дозвољава осигуратељу да одбије да изврши исплату уколико није убеђен да је осигурано лице претрпело штету.

Дакле, уговор о реосигурању је уговор који изда осигуратељ, односно реосигуратељ са циљем накнаде штете осигураном лицу, односно другом осигуратељу у случају настанка осигураног догађаја. Дакле, реч је о уговору који осигуратеља **излаже идентификованим рузицима и губицима** поводом догађаја и околности које наступе у одређеном периоду, укључујући смрт, болест, инвалидитет, оштећења имовине, повреду других и прекид пословања.

Уговори, који имају карактер уговора о осигурању, остају уговори о осигурању све док се сва права и обавезе не укину или не истекну. Примери уговора о осигурању могу бити: осигурање од крађе или оштећења имовине, осигурање од одговорности за производ, животно осигурање, осигурање од инвалидитета или медицинске заштите, осигурање кредита²⁴³, гаранције за производе, коју изда друга страна поводом добара која производи произвођач²⁴⁴, осигурање права власништва. При анализи уговора и квалификавању уговора као уговор о осигурању треба имати у виду *Концептуални оквир финансијског извештавања*, чије смернице упућују на то да код уговора првенствено треба обратити пажњу на економску суштину, а не само на правни облик.

МСФИ 4 садржи смернице да осигуратељ не треба да обрачунава уграђени дериват одвојено по фер вредности, уколико уграђени дериват испуњава дефиницију уговора о осигурању.

Уграђени дериват. Уграђени дериват представља финансијски инструмент чија вредност је условљена кретањем цена робе или цена финансијских инструмената. Основне карактеристике уграђеног деривата су да он не захтева почетна улагања; извршава се на неки будући датум и његова вредност се мења у зависности од промене неке променљиве (каматне стопе и сл.). Уграђени дериват узрокује да се неки или сви токови готовине, настали по основу основног уговора (у овом случају уговора о

²⁴³Осигурање кредита подразумева рефундирање имаоцу полисе губитка који је настао услед тога што одређени дужник није извршио уплату кредита. Ови уговори могу да имају различите правне облике: финансијска гаранција, кредитни дериват или уговор о осигурању.

²⁴⁴Међутим, гаранције за производ које изда директно произвођач, или продавац су ван делокруга овог стандарда и обухваћене су садржајем МРС 18 и МРС 37.

осигурању), мењају као последица промене каматне стопе, цене финансијског инструмента, цене робе, девизног курса, индекса цена или друге променљиве величине (варијабле). Уграђени дериват обично је тесно повезан са основним уговором о осигурању и најчешће се вреднује заједно са основним уговором.

Ако се уграђени дериват одвоји од основног уговора, основни уговор се евидентира у складу са садржајем уговора (за уговор о осигурању примењује се МСФИ 4), а уграђени дериват вреднује се у складу са смерницама МРС 39. Уграђени деривати у складу са МРС 39 могу се одвојено, на основу уговора, вредновати по фер вредности у билансу успеха. Изузетно, осигуратељ не треба да одмерава по фер вредности могућност имаоца полисе да за фиксни износ уступи уговор о осигурању (куповна или продајна опција).

Продајна опција, уграђена у уговор о осигурању, представља уграђени дериват који није уско повезан са основним уговором о осигурању. Уколико цена извршења опције није приближно једнака (на сваки датум извршења) књиговодственој вредности уговора о осигурању²⁴⁵ (колико уграђени дериват није уско повезан са основним уговором о осигурању - ако је извршна цена опције различита од књиговодствене вредности уговора о осигурању) продајна или куповна опција се обухвата одвојено од основног уговора о осигурању. Процена у вези са тим да ли постоји уска повезаност између основног уговора о осигурању и опције као уграђеног деривата врши се пре одвајања компоненте уграђеног деривата.

Одвајање компоненти депозита. Компонента депозита која је често, поред компоненте осигурања, присутна у уговору о осигурању, представља уговорну компоненту која се не обрачунава као дериват, а која би иначе, да је одвојени инструмент, спадала у делокруг МРС 39. Одвајање компоненти депозита захтева се уколико су испуњени следећи услови:

- осигуратељ може, али не мора, да одмерава компоненту депозита одвојено (без узимања у обзир и компоненте осигурања),
- рачуноводствене политике осигуратеља не захтевају признавање свих обавеза и права која се јављају из компоненте депозита²⁴⁶.

²⁴⁵ Параграф АГ 30 (г) и АГ 33 стандарда МРС 39.

²⁴⁶ На пример, цедент добија надокнаду за губитке од оног ко поново осигурава, али уговор обавезује цедента да отплаћује надокнаду у наредним периодима. Ова обавеза се јавља због компоненте депозита.

Уколико рачуноводствене политике дозвољавају цеденту да признаје надокнаду као приход (без признавања обавезе која је њен резултат), захтева се одвајање и осигуратељ примењује:

- МСФИ 4 на компоненту осигурања
- МРС 39 на компоненту депозита.

Уколико се не врши одвојено признавање, читав износ се признаје као обавеза. У случају одвојеног признавања, дискреционо учешће се признаје као обавеза и као компонента капитала.

Раздвајање компоненти уговора представља могућност али не и обавезу, па се стога намеће питање да ли треба вршити ово раздвајање, тим пре што и сам Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде указује на то да нема јасне границе између случајева у којима се захтева одвајање и случајева у којима се одвајање не тражи. Раздвајање се, дакле, врши у складу са интерним актом, односно ако се донесе таква рачуноводствена политика, раздвајање се доследно примењује у већем броју обрачунских периода, уз услов да је и на полиси назначена обавеза одвајања. Одвајање компоненте депозита имало би за последицу:

- да се компонента осигурања одмерава као уговор о осигурању, а компонента депозита у складу са МРС 39 да се одмерава или по фер вредности или по амортизованој вредности;
- примања по основу премије за компоненту депозита не признају се као приходи, већ као промене обавезе депозита, док се примање премије за осигурање признаје као приход;
- део трошкова насталих на почетку трансакције распоређује се на компоненту депозита, ако су материјално значајни.

Дакле, осигуравајуће друштво признавање уграђеног деривата може да врши одвојено или да не врши његово одвојено признавање, већ целокупни износ уговора и уграђеног деривата признаје као обавезу²⁴⁷, што је илустровано Табелом 25.

Табела 25 Рачуноводствени третман уграђеног деривата код осигуравајућег друштва

Не врши одвојено признавање основног уговора и уграђеног деривата	-Цео износ представља обавезу -Премија се у целини признаје као приход
Врши одвојено признавање	1)Уграђени инструмент - дискреционо учешће

²⁴⁷ на основу смерница параграфа 7-12 МСФИ 4 и БЦ 154-164 и БЦ 188-194,

	<p>доследно признаје на рачуноводствене политике: -као <i>обавезу</i> (МСФИ 4)или -као <i>капитал</i> (МРС 39) - ревалоризационе резерве. 2) Премија примљена на почетку: -део који се односи на елемент осигурања признаје се као приход -део који се односи на уграђени дериват признаје се као промена обавезе</p>
--	--

Осигуратељ не треба да мења своје рачуноводствене политике за уговоре о осигурању, како би тиме отклонио претерану опрезност. Међутим, ако осигуратељ већ одмерава своје уговоре о осигурању уз довољну опрезност, не треба да уводи додатну опрезност.

4. ФЕР ВРЕДНОСТ У УСЛОВИМА ФИНАНСИЈСКЕ КРИЗЕ

Финансијске кризе означавају сметње у финансирању ентитета, које прате опадање вредности имовине, угрожена ликвидност и солвентност пре свега ентитета из финансијског сектора, као и других привредних грана и негативан тренд привредне активности у једној или више земаља. Од краја 19. века финансијске кризе су се јављале, а у Табели 26 су приказане само економске кризе новијег доба.

Табела 26 Кризе које су у последњих сто година имале велике размере

Период јављања кризе	Подручје обухваћено кризом
1930-их година	Глобална криза
1980. година	Штедна криза у САД
1970-1980. године	Латиноамеричка криза
1990. година	Јапанска банкарска криза
1997 и 1998. година	Азијске кризе
1998 и 1999. година	Криза у Русији
Од 2007. године до данас	Глобална криза

Основне карактеристике глобалних криза су: свеобухватност, одсуство глобалних механизма за дефинисање и спровођење антикризних мера; прати их политика двоструких стандарда промотера владајуће неолибералне идеологије; прати их стварање монопола и олигопола на националном, регионалном и светском нивоу; прати их лично богаћење малог броја људи (менаџера, шпекуланата и слично) на рачун незапослености

великог броја људи и социјалне неправде, које се прихватају као животне чињенице²⁴⁸. Дакле, она је захватила цео свет и има такође глобални аспект по обухватности економских агрегата захваћених неповољним кретањем: смањује се стопа раста бруто друштвеног производа (БДП), јављају се пад запослености, тешкоће у вези са извозом и неповољна кретања у домену платног биланса, након чега се криза премешта и на друге секторе, као и друге просторе.

Имајући у виду чињеницу да су САД најзаслужније за процес глобализације, криза које су се јављале у САД су имале одјек на глобалном плану. Последња криза која се у пуном облику манифестовала 2007. године кризом тржишта некретнина у САД, изражена је губицима на глобалном плану, одласком у стечај бројних ентитета, најпре из финансијског сектора, а затим од 2008. и из реалног сектора. Узрок кризе био је нагли пад цена некретнина у САД које су током дужег претходног периода имале нералан раст. Истовремено, све већи број дужника није био у стању да враћа обавезе по основу кредита, једним делом због раста каматне стопе, а другим делом због недостатка прихода. У почетку, кризом су били захваћени углавном *subprime* кредити (који су били намењени кредитирању лица са мањим примањима). Имајући у виду да се глобална криза није јавила одједном и без претходне најаве, у Табели 27 представљени су елементи генезе економске кризе у САД.

Табела 27 Генеза економске кризе у САД

Година	Појавни облици кризе
1971.	-САД су укинуле конвертибилност долара у злато -Извршена је девалвација долара -Евидентирана инфлација уз истовремену стагнацију произвође, такозвана 00 стагфлација" - Стагнирање и замрзавање зарада
1973-1974.	-Први нафтни шок -Извршена друга девалвација долара
1979-1980.	-Други нафтни шок
1985.	Сад постају нето дућник, први пут после II светског рата
1989.	Dow Jones индекс у једном дану опао за 20% (19.октобар-"Црни петак")
1995.	Први талас великих корпоративно-финансијских скандала
1996-2001.	" dot.com" балон
2001-2003.	Други талас великих корпоративно-финансијских скандала
2006.	Штедња становништва достиже најнижи ниво у историји САД (приближно 0%)
2002-2007.	Балон некретнина
2002-2008; 2008.	Балон финансијских деривата Слом финансијских тржишта
2011.	Први пут је смањен кредитни рејтинг САД

²⁴⁸ Кругман П. (2008) *Повратак економији депресије и светска криза*, "Хеликс", Смедерево, стр.14.

Криза из 2007. - суноврат америчког финансијског система и привреде довео је до кризе у скоро свим државама света. Постојала су очекивања на почецима кризе да ће губитке имати само власници лоших хартија од вредности, а испоставило се да велике губитке имају готово сви. Након тога наступио је тежак период и за Јапан, Кину, Јужну Кореју и све друге велике извознице. Русију и друге земље извознице енергената и сировина, такође, погодио је нагли и велики пад вредности енергената и сировина. У развијеним европским земљама у току је велика борба на заустављању тренда опадања производње и извоза, као и све веће незапослености, а најмлађе чланице ЕУ имају тешкоће у вези са недостатком финансијских средстава и стабилношћу националних валута. Дерегулација и либерализација трговине и финансија представљају факторе који су подстакли глобализацију, омогућавајући кретање капитала и уз подршку информационе технологије. Убрзање процеса финансијске глобализације може се лоцирати у 80-те, када се у највећим светским центрима и светским берзама појавила дерегулација капитала и тржишта хартија од вредности. Финансијска криза узрокована је погрешном проценом либерализације тржишта капитала у интеракцији са светским шпекулативним финансијским тржиштима. Криза са финансиских тржишта се потом прелила на реалну економију.

Објашњењем генезе кризе у САД бавили су се многи теоретичари Oliver Blanchard наводи: „Две рецесије у седамдесетим највећим делом су биле проузроковане растом цена нафте; до рецесије у раним осамдесетим је дошло због оштрих промена монетарне политике; до рецесије у раним деведесетим, дошло је најпре због пада поверења потрошача; чини се да је успоравање привреде 2001. највероватније наступило услед смањеног инвестирања и догађаја од 11. септембра те године"²⁴⁹. У контексту кризе, поред дефицита долара, изражени су и дефицит одговорности и дефицит поверења у финансијско извештавање. Нарочито у првим годинама актуелне кризе рачуноводствена професија била је обасипана критикама, иако се показало да рачуноводствени стандарди, као такви нису значајно допринели кризи. Већи је проблем употребе информација из финансијских извештаја за процену ризика пословања, а такође се може говорити и о перцепцији ризика својствених информацијама презентованим у финансијском извештајима. Дакле, пре би се узроци кризе могли тражити у управљању уз коришћење података из финансијских извештаја, него у

²⁴⁹ Blanchard O.(2005) *Макроекономија*, МАТЕ, Загреб, стр.157.

квалитету финансијског извештавања. Добро управљање (*good governance*) подразумева испуњавање низа захтева. Најпре је неопходно да се обезбеди учешће заинтересованих страна, уз јасну транспарентност која се огледа у приступу информацијама и у редовном извештавању. Исто тако, полагање рачуна је значајна одлика корпоративног управљања. Сваки орган управљања треба да буде постављен тако да буде надгледан од стране другог органа коме доставља извештаје о раду и финансијске извештаје. Затим, подразумева се и инклузивност, односно отвореност према свима који имају легитиман интерес, као и регулисање питања тајности података. У околностима посебног постојања агената који управљају ентитетом, посебно највиши орган управе (борд компаније) који одређују и прате стратегијске циљеве и посебно менаџери који учествују у свакодневном пословању и реализацији оперативних тактичких циљева, потребно је оптимално балансирање улоге сваке од ове три детерминанте и њихових међусобних односа.

Нарочито у околностима кризе потребно је ефикасно корпоративно управљање, јер често су присутне појаве приказивања стања у што бољем светлу са циљем обезбеђивања опстанка. Манипулације у вези са бољим представљањем стања најчешће се врше путем различитих техника у вези са токовима готовине и давањем лажног увида у ликвидност и солвентност ентитета, због чега је неопходно да корпоративно управљање инсистира на реалном и објективном извештавању.

Поред тога што је криза 2007. проузроковала велике поремећаје у привредама земаља са развијеним тржишним економијама и незапосленост, који су се са задршком пренели и на земље у транзицији, ова криза је карактеристичана и по томе што је узроковала директне интервенције државе у привреди од стране САД које се идеолошки противе државном интервенционизму.

4.1. Улога концепта фер вредности као генератора финансијске кризе

Финансијско извештавање привукло је пажњу широке јавности кулминацијом глобалне финансијске кризе 2008, чије покретање је извршено са хипотекарног тржишта САД, емитовањем другоразредних кредита (*subprime*)²⁵⁰. Дошло је до експанзије на тржишту некретнина у САД, са последицама: опадање привредне активности, губици и неликвидност прво у финансијском сектору, а затим и у секторима реалне економије. Интензивирање несклада између раста потрошње и смањеног продуктивног инвестирања

²⁵⁰ Ови кредити намењени су дужницима који имају низак доходак, односно низак кредитни рејтинг. Од укупно одобрених хипотекарних кредита око 50% у 2006. години су узимали учешће управо *subprime* кредити (Голубовић, Н., „Анатомија глобалне финансијске кризе и импликације за земље централне и источне Европе“, *Теме* 33.2 (2009), стр. 473 – 474)

је пратећа појава кризе, затим приказивање нереализованог профита које је омогућено применом обрачунског система заснованог на фер вредности, чиме је креирана погрешна слика економског бума, који је менаџменту и акционарима финансијских институција омогућио раст прихода и бонуса, а политичарима већи успех у текућем мандатном периоду и сл.

Према томе, предимензионирано исказивање прихода и профита довело је до повећања свих видова потрошње²⁵¹, чему је допринело и занемаривање регулаторних инструмената донетих од стране државе за идентификовање ризика инвестирања и задуживања, као и преношењем те регулативе на банке и инвестиционе фондове. Финансијска криза из САД муњевито се проширила на земље Европске уније, чија национална рачуноводствена регулатива је у највећој мери усаглашена са МРС/МСФИ који упућују или дозвољавају примену фер вредности (као и US GAAP). Увођење фер вредности у рачуноводствену регулативу подржава менаџмент банака, инвестициони фондови и друге финансијске институције јер овај концепт пружа могућност исказивања нереализованих прихода.

Након избијања глобалне кризе у први план је стављен концепт фер вредности и њене негативне последице, односно слабости, које се нарочито испољавају у околностима када тржиште није активно. У таквим околностима примена *market-to-market* и *market-to-model* приступа при утврђивању фер вредности, представља могуће решење уз истовремену присутну опасност од креативног извештавања.

У периоду интензивног раста активности финансијских тржишта и успона цена хартија тржишта од вредности у финансијским извештајима, процена позиција по фер вредности мотивише куповину хартија од вредности по вишим ценама што узрокује настанак спекулативних балона. Са друге стране, сматра се да фер вредност подстиче продају хартија од вредности по нижим ценама у условима у којима спекулативни балони пуцају. Овакве манипулације доприносе већим размерама финансијске кризе.

Фер вредност као потенцијални кривац за финансијску кризу. По самом уочавању озбиљније економске кризе -регулатори- са бирократском енергијом, су се бацили да траже кривца (или ако није један-онда кривце) за економску кризу. И, по обичају – фер вредност (односно обрачун по фер вредности) је уобичајени осумњичени, праћен секјуритизацијом и претераном употребом деривата. Но, ипак се чини да само финансијско извештавање, као ни употреба одређених стандарда (фер вредност) или инструмената (деривати), односно секјуритизација потраживања нису ставрно

²⁵¹ На пример, дивиденде за власнике, плате и бонуси за менаџмент, порези за државу и др.

допринели кризи као таквој. Финансијска стабилност зависи од поверења и у институције финансијског тржишта. Када је то поверење нарушено, јавља се проблем који не мора бити озбиљан и систематски; исто тако може бити значајан и довести до озбиљног нарушавања тржишта и подржавања аутархичног понашања економских агената²⁵².

МСФИ у којима је захтевана или дозвољена употреба фер вредности, фер вредност дефинишу, као цену која би се остварила ако би се продало неко средство или платило за трансфер потраживања у нормалној трансакцији између обавештених тржишних учесника на одређени дан када се врши утврђивање фер вредности. У случају банака, уколико се имовина вреднује по набавној вредности, кредити које оне дају или хартије од вредности које оне купују вреднују се по номиналној вредности, због чега потенцијални инвеститори не могу да одмере ризик који се односи на ову имовину. Америчка Комисија за хартије од вредности (SEC) је крајем 2007. увела обавезу примене фер вредности за хартије од вредности. Применом историјског трошка приказује се вредност коју су хартије од вредности имале у тренутку набавке, а у околностима кризе тржишна вредност је знатно мања, па набавна вредност представља прецењен износ вредности ове имовине. Бројни представници теорије и праксе из области рачуноводства сматрају да се применом фер вредности код финансијских инструмената отклањају недостаци концепта историјске (набавне) вредности. Фер вредност финансијских инструмената утврђује се или као котирана цена или као процењена вредност на основу употребе техника процене, уколико за конкретни инструмент не постоји активно тржиште.

Међутим, у условима економске кризе оправдано се поставља питање употребе фер вредности када је тржишна вредност за многе финансијске инструменте практично сведена на нулу, услед ризика неисплаћивања обавеза од стране тражилаца зајма. У таквим околностима дошло је до енормних отписа вредности финансијских инструмената у активи бројних компанија, чије су цене акција због тога драстично пале. Такве ситуације довеле су до преиспитовања концепта фер вредности и до измена у МРС 39-Финансијски инструменти-признавање вредновање и МСФИ 7-Финансијски инструменти-обелодањивање, на основу којих је под одређеним околностима дозвољена рекласификација финансијских инструмената који се вреднују по фер вредности са променама кроз биланс успеха у финансијске инструменте који чине категорију одобрених зајмова на које се фер вредност не примењује на дан биланса.

²⁵² Шевих Ж.(2012) "Финансијско и пореско извештавање у условима глобалне финансијске кризе", *Зборник радова 43. симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 12.

Тиме на дан састављања биланса промене у фер вредности се не евидентирају, све док се те промене сматрају привременим и по том основу. Према томе, фер вредност изменама наведених стандарда није укинута, само је дата могућност рекласификовања финансијских инструмената у финансијским институцијама које су највише погођене кризом.

Критичари фер вредности су заснивали своје критике да у условима кризе фер вредност не може бити параметар на основу којег се могу доносити пословне одлуке нарочито у околностима плитког тржишта, када се не обавља довољан број трансакција на основу чијег просека би се утврдила фер вредност. Критичари такође као аргумент наводе тешкоће у прибављању информација са тржишта, јер сви учесници на тржишту нису вољни да дају информације о тржишним ценама трансакција обављених са другом страном. Поред наведених узрока волатилности података о фер вредности, до ње може да дође и услед грешке у одмеравању, што доказује издавање финансијских инструмената који лажно представљају одређену вредност, омогућавајући трансакције са тим финансијским инструментима уз дозу великог ризика. Издавање "контаминираних хартија од вредности" изазвало је велики неред на финансијском тржишту и платним билансима финансијских институција. Ипак, критичари фер вредности прихватају предност концепта фер вредности у односу на концепт историјског трашка у околностима стабилних цена.

4.2. Рефлектовање финансијске кризе на финансијско извештавање

Након интензивнијих ефеката глобалне кризе из 2007. за професионална и регулаторна тела одговорна за финансијско извештавање, као и рачуноводствену јавност, теоретичаре и практичаре јавила се потреба за преиспитивањем тада важећих правила примењиваних на признавање и вредновање билансних ставки. Као резултат тих преиспитивања наметнуо се став о мешовитој основи финансијског извештавања која подразумева примену за одређене облике имовине концепта историјске вредности, а за одређене облике концепта фер вредности. Опредељење за једну од ових двеју рачуноводствених политика врши се у зависности од конкретних околности и природе билансних ставки, уз поштовање општих рачуноводствених принципа који подразумевају континуитет и конзистентност информација о тим билансним ставкама, примену исте рачуноводствене политике за целу групу средстава, а не парцијална определења у оквиру групе, као и обавезу ретроактивне примене у случају промене рачуноводствене политике.

Фер вредност у околностима финансијске кризе. Иако је дефиниција фер вредности, уз мање техничке корекције, у међународној рачуноводственој регулативи остала непромењена скоро 30 година, и након толико времена, присутне су недоумице у вези са тим шта она представља, које вредности се могу/не могу сматрати фер вредношћу. Примена фер вредности варирала је услед истовремене примене више различитих основа за вредновање у припремању финансијских извештаја, заступљене у актуелној међународној професионалној регулативи²⁵³. Практични ефекти у вези са применом фер вредности у великој мери су засенили теоријски дефинисане предности рачуноводства фер вредности, због чега се с правом може тврдити да је ова парадигма најконтроверзније рачуноводствено подручје у последњих неколико деценија, како са аспекта коначног и општеприхваћеног дефинисања фер вредности, тако и са аспекта начина њене примене и последица њеног ширег имплементирања.

Глобална финансијска криза поделила је стручну јавност у вези са улогом рачуноводства фер вредности као катализатора глобалне рецесије. Док једни теоретичари заступају мишљење да је парадигма фер вредности један од главних узрока економске нестабилности чија подлога је деструктиван утицај фер вредности на капитал банака и других ентитета који у активи имају значајно учешће средстава која се одмеравају по фер вредности, други теоретичари дају значајну подршку овом моделу вредновања, сматрајући га раним гласником проблема у светској економији²⁵⁴.

Независно од опречних ставова појединих представника стручне јавности у вези са питањем примене концепта историјског трошка, односно концепта фер вредности, у околностима економске кризе, може се закључити да и један и други концепт имају одређене предности и недостатке. Полазне чињенице које би могле да буду препорука и аргумент у корист примене метода фер вредности у условима економске кризе, наведене су у наставку.

А) Информационе потребе корисника финансијских извештаја у суштини се не мењају изменом околности у којима ентитет послује, односно инвеститори увек једнако као и у временима раста финансијских тржишта имају потребу да у финансијским извештајима имовина и обавезе буду исказани по вредностима на дан извештавања.

Б) Сврха финансијског извештавања у смислу исказивања последица економских трансакција на имовину и резултат у извештајном периоду; рачуноводство не утиче на

²⁵³ Prema: Penman S., 2007: „Financial Reporting Quality: Is Fair Value a Plus or Minus?“, *Accounting and Business Research*, Special Issue: *International Accounting Policy Forum* p. 33-44

²⁵⁴ Detaljnije videti u: Magnan M., 2009: “Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor?“, Centre interuniversitaire de recherche en analyse des organisations, 2009s-27

последнице предузетих трансакција, већ извештавајући о њима прати настале трансакције у складу са правилима регулаторног оквира.

В) Процењивање билансних позиција представља поступак који се подразумева за многе позиције финансијских извештаја у складу са смерницама Концептуалног оквира и великог броја МСФИ. Процена сама по себи не треба да доводи у питање поузданост информација о билансним позицијама. Рачуноводствене процене присутне су и код примене концепта историјског трошка и то углавном код процене прихода и расхода. Код концепта фер вредности се проценама приступа када због непостојања активног и ликвидног тржишта за утврђивање хипотетичке тржишне, односно фер вредности имовине или обавеза морају да буду коришћени модели вредновања. Заједничко у вези са проценама у оба концепта јесте да се проценама непосредно утиче на висину исказане нето имовине и резултата датог извештајног периода, што наглашава потребу за што поузданијим проценама.

Г) Регулаторни рачуноводствени оквир на глобалном нивоу, како МСФИ, тако и ГААР са циљем унапређења финансијског извештавања у околностима економске кризе треба да буду преиспитани, нарочито у делу рачуноводног обухватања финансијских инструмената.

Пошто финансијски извештаји само одражавају економску реалност, прогласити их кривцем за економску кризу било би исто што и окривити гласника који доноси неповољне вести²⁵⁵. Одустајањем од примене концепта фер вредности, криза не би била превазиђена, а повратак на рачуноводство историјских трансакција како оцењују бројни аналитичари представљао би корак уназад, односно водио би ка смањењу транспарентности финансијских тржишта и губитка поверења инвеститора у финансијско извештавање²⁵⁶.

Финансијско извештавање, као подршка ублажавању последица кризе. Циљ финансијског извештавања, почев од његове дуге историје, остао је непромењен, а то је обезбеђивање информација за кориснике финансијских извештаја ради доношења пословних одлука. Имајући у виду чињеницу да се корисници информација садржаних у финансијским извештајима мењају, односно њихове информационе потребе, на које

²⁵⁵ Шкарић Јовановић К. "Финансијска криза повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима"

²⁵⁶ У истраживању које је спровео СФА Институт више од 2000 инвеститора 79% се изјаснило за када је реч о финансијским институцијама реч примена рачуноводства фер вредности унапређује транспарентност и инвеститорима омогућава разумевање ризика. Резултати истраживања представљени су на следећем сајту: www.cfainstitute.org.

У каснијем истраживању које је спроведено од стране СФА Института од 559 испитанка 85% сматра да би суспензија рачуноводства фер вредности додатно смањила поверење у европски банкарски систем (видети: www.cfainstitute.org/aboutus/press/releases/20081002_01.html).

такође утичу и околности пословања, може се уочити да су се захтеви за информацијама из финансијских извештаја значајно увећали у последње две деценије, нарочито после избијања глобалне кризе. Креирање нових облика финансијских средстава, затим повећавање значаја нематеријалних улагања и њихова све већа заступљеност у активи пословних субјеката, затим повећање ризика који прате пословање ентитета и потреба за њиховим квантификавањем неки су од разлога увећања информационих потреба корисника у периоду после наступања глобалне кризе.

Као и друге институције које својим активностима утичу на ефикасност финансијских тржишта, IASB је, у складу са препорукама Форума за финансијску стабилност, одређене пројекте усмерио на превладавање постојеће кризе. Пројекти наведеног одбора који су усмерени на подршку превладавању кризе односе се на вредновање по фер вредности и обелодањивања у вези са утврђивањем фер вредности, консолидовани финансијски извештаји и престанак признавања, затим развој и доношење МСФИ 13 који се односи на начин утврђивања фер вредности и допуне МСФИ 7- *Финансијски инструменти - обелодањивање*, као и бројне измене МРС 39 - *Финансијски инструменти - признавање и вредновање*²⁵⁷. Најобимније измене МРС 39 вршене су 2008. године на захтев финансијског сектора чији су најзначајнији представници банке, у делу који се односи на рекласификацију финансијских средстава из групе финансијских средстава која се држе ради трговања у друге категорије као што су зајмови и потраживања, или финансијска средства која се држе до рока доспећа²⁵⁸. Ради се о изнуђеној измени овог стандарда, која се пре може сматрати покушајем да се превазиђе стање кризе, него унапређењем финансијског извештавања. Наведено доказује чињеница да је изменама омогућено да се путем рекласификовања губитака насталих услед опадања фер вредности финансијских средстава у другој половини 2008. године не искажу као расходи у билансу успеха, већ је практично дата могућност њиховог одлагања на будуће периоде. С обзиром да је у питању само могућност, али не и обавеза, многа регулаторна тела као што је Комитет европских комисија за хартије од вредности који има 27 чланова (CESR), нису имала прилику за коришћење ове могућности, већ су дала предност принципу објективне и фер презентације. Ревидирање МСФИ 7 је вршено поводом доношења МСФИ 13, односно изменама се захтева обелодањивање

²⁵⁷ У периоду од 2008-2014. МРС 39 претрпео је измене и допуне чак 10 пута.

²⁵⁸ Видети детаљније: Ката Шкарић Јовановић: „Промене у рекласификацији финансијских средстава и у захтевима за објављивање“, *Финрар* 1/2009

коришћеног нивоа хијерархије процене фер вредности²⁵⁹. Ово обелодањивање усмерено је на процену ризика у вези са прихватањем информација садржаних у финансијским извештајима за билансне позиције чије вредновање је вршено уз примену концепта фер вредности.

У оквиру Европске уније са циљем превазилажења глобалне кризе и обезбеђивања финансијске стабилности 2008. године закључен је Меморандум о разумевању између финансијских супервизора, централних банака и министарстава финансија свих земаља чланица ЕУ о прекограничној финансијској стабилности. Сврха овог акта је очување стабилности финансијског система појединачних држава, као и ЕУ у целини. Поред тога, Европска комисија извршила је низ реформи на постојећим аранжманима за заштиту финансијске стабилности на нивоу ЕУ. Под њима пре свега подразумевамо формирање Европског одбора за системски ризик (ЕСРБ) надлежног за макро-пруденцијално надгледање финансијског система ЕУ, који треба да утврди ризике у вези са финансијском стабилношћу и издаје упозорења и препоруке за спречавање таквих ризика. Дакле, нису изостале активности органа и институција на глобалном и европском нивоу у вези са формирањем тела која треба да прате појаву системских ризика у финансијском систему на глобалном, европском и националном нивоу и њиховом превенцијом и брзом санацијом.

Реформе које су вршене у оквиру регулаторног оквира усмерене су на већу транспарентност финансијског извештавања, која би допринела смањењу ризика од прихватања информација из финансијских извештаја и враћању поверења у финансијске извештаје, а које финансијско извештавање је нарочито у периоду почетка финансијске кризе доживело значајну ерозију. Значајну улогу у враћању поверења у финансијске извештаје имају напомене уз финансијске извештаје које својом информативном способношћу и систематском повезаношћу са основним финансијским извештајима представљају значајан извор информација за оцену финансијског стања, успешности пословања и готовинских токова извештајног ентитета.

На основу наведеног и у контексту финансијског извештавања у околностима глобалне кризе, може се закључити да с обзиром да је пружање објективних информација корисницима финансијских извештаја примарни циљ финансијског извештавања, испуњење овог циља захтева перманентно прилагођавање садржине и форме финансијских извештаја потребама како корисника финансијских извештаја, тако и околностима у којима се одвија пословање. Што значи да једном утврђена правила

²⁵⁹ Истовремено, овим изменама извршено је усклађивање смерница МСФИ са смерницама US GAAP. односно SFAS 157.

рашчлањавања, признавања и вредновања елемената финансијских извештаја треба да се мењају тако да финансијски извештаји сачињени њиховом применом одражавају економску реалност, која је подложна променама. Динамичне промене економске реалности присутне у последњих неколико деценија наметнуле су потребу за преиспитивањем постојећих и креирањем нових правила у вези са признавањем и вредновањем елемената финансијских извештаја. Увођење фер вредности као излазне вредности усмерено је на објективно и реално исказивање вредности имовине на дан извештавања и на исказивање укупног резултата периода, као и промене висине фер вредности нето имовине. Актуелна нормативна основа на глобалном нивоу (МСФИ и US GAAP) препоручује и концепт историјског трошка и концепт фер вредности, препуштајући избор конкретним околностима, осим за финансијске инструменте, код којих се инсистира искључиво на концепту фер вредности. Концепт фер вредности треба да буде примењен на средства и обавезе чија вредност се мења искључиво под утицајем тржишта.

Информације о финансијском положају и успешности извештајних ентитета које се презентују у њиховим финансијским извештајима, у околностима финансијске кризе добијају на значају. Будући да је након почетка финансијске кризе дошло до губитка поверења у финансијске извештаје, у периоду који је уследио, захваљујући активностима одговарајућих релевантних тела, затим регулатора рачуноводствене регулативе, рачуноводствене професије у оквиру које је и ревизија, долази до веома постепеног позитивног тренда враћања поверења у финансијске извештаје, које има директан утицај на ублажавање последица економске кризе.

4.3. Значај етичког кодекса за примену концепта фер вредности

Примена етичких принципа у пословању може да има вишезначне правце, она може да буде усмерена на пословну, корпоративну етику, на примену етичких принципа од стране професионалног рачуновође који води пословне књиге или пак, примену професионалних принципа од стране професионалног рачуновође који обавља праксу ревизије. Фундаментални проблем примене етике у општем смислу подразумева употребу ограничења и правила. Питање етике и етичких принципа нарочито је актуелно у контексту ефективне примене концепта фер вредности, установљеног у актуелној рачуноводственој регулативи.

Имајући у виду чињеницу да међународна регулатива у делу конкретних смерница појединих стандарда којима се врши упућивање на примену фер вредности не

даје конкретнија упутства о начину утврђивања фер вредности, јавља се опасност од присуства превелике дозе субјективизма и могућности злоупотребе овог концепта који у таквим околностима може бити усмерен на креирање финансијских извештаја у циљу њиховог удаљавања од реалног стања и усмеравања у жељеном правцу који омогућава остваривање одређених пословних циљева, чак и по цену свесног обликовања финансијских извештаја. Смерницама МСФИ 13 конкретизује се начин утврђивања фер вредности, али и даље остаје велики простор за произвољност и отвореност за потенцијалну необјективност. Из тих разлога етика као скуп моралних принципа има пресудан значај за очување квалитета информација о билансним ставкама. Наведени разлози, као и предност концепта фер вредности за реално приказивање финансијског стања, и истовремена опасност од кривог приказа, било намерним или ненамерним одређењем за неодговарајући модел утврђивања фер вредности, оправдавају указивање на етику и њене импликације у поступку процене фер вредности, односно њену улогу будног чувара и светионика у узбурканом океану различитих и често опречних стремљења власника капитала и менаџера.

Чак и у околностима присутних тржишних цена концепт фер вредности упућује на одређене могућности варирања износа фер вредности у односу на објективну вредност имовине и обавеза, због саме чињенице да и тржишне вредности варирају, па само тржишно варирање (мање или веће) може да буде узрок промене у финансијским извештајима. Ова чињеница утиче на смањење употребне вредности финансијских извештаја и узрок је њихове несталности. Несталност финансијских извештаја нарочито је присутна у околностима када при утврђивању фер вредности нису доступне информације са тржишта, већ се фер вредност утврђује на основу процене. У таквим околностима долазе до изражаја пословна, корпоративна етика, као и рачуноводствена етика.

4.3.1. Основи рачуноводствене етике

Етика је наука о моралу²⁶⁰, која истражује циљеве моралних норми и основне критеријуме за морално вредновање. Она представља теоријско схватање морала, док је морал конкретан облик људске слободе, омеђен правилима понашања људи. У одређеном смислу, етика се може посматрати као скуп моралних принципа или

²⁶⁰ Морал у ширем смислу представља облик друштвене свести, скуп неписаних правила, обичаја, навика и норми који су прихваћени у животу неке заједнице. Морал одређује какво треба да буде људско деловање; прихватањем тих принципа од стране друштвене заједнице регулишу се међуљудски односи. За разлику од позитивних закона, кршење моралних правила нема за последице правне санкције. Као санкције неморалног понашања јављају се грижа савести, прекор или бојкот околине.

вредности који су обавезујући за припаднике појединих професија²⁶¹. То се посебно односи на професију лекара и адвоката, али не у мањој мери и на рачуновође и ревизоре који врше функцију од јавног интереса.

Традиционалне професије су настале у области медицине²⁶², права²⁶³ и теологије²⁶⁴, док је професија у области рачуноводства новијег доба, односно стара је тек око 150 година²⁶⁵, иако је вештина евиденција древна. Пошто професији рачуновођа, у односу на традиционалне професије, недостају историја и традиција, утолико је за њу важнија подршка етике. Основна обележја професије су да обухвата интелектуалне радње са великом појединачном одговорношћу, да обрађује научне претпоставке са намером практичне примене, има едукативно-комуникацијску компоненту и склоност ка самосталној организацији. У социолошком смислу потребно је да професија поседује стандарде за приступање, затим да одржава стандарде понашања, да има признат статус, да је чине асоцијације посвећене напредовању друштвеног значаја професије и да поседује традицију, обичаје и симболе. Обележја чланова професије су: поседовање одређених интелектуалних способности, придржавање заједничких правила понашања при пружању професионалних услуга и прихватање обавеза према асоцијацији, послодавцима и друштву у целини, уз тежњу ка хармонизацији личних интереса са ширим интересима професије.

4.3.2. Кодекси професионалне етике у рачуноводству

Будући да је основна функција рачуноводствене професије обезбеђивање услова поверења у модерној тржишној економији, са тиме су усклађени и стриктни захтеви придржавања етичког кодекса за професионалне рачуновође. Кодекс професионалног понашања рачуновођа практично истиче врлине рачуновође, које се стичу и усавршавају.

²⁶¹ Милојевић др Душан, *Финансијска ревизија и контрола*, Београдска пословна школа, Београд, 2007, стр. 44.

²⁶² Око 4000. година пре н.е. Хипократ је формулисао етичку заклетву лекара, која се сматра првим професионалним етичким кодексом.

²⁶³ Право је добило статус професије оснивањем првих универзитета: у Болоњи 1088. године и у Паризу 1150. године.

²⁶⁴ Теологија као систематско проучавање Бога и религије, код католичког свештенства, стара је око 1000 година.

²⁶⁵ Чињеница је да је Лука Пачоли (*Luca Pacioli*) у 15. веку описао и установио систем двојног књиговодства који су у то време користили млетачки трговци, али његов развој се подудара са индустријском револуцијом. Оснивачима рачуноводствене професије сматрају се Вилијам Дилоит (*William Deloitte*) који је основао своју фирму у Лондону 1845. године, Семјуел Прајс (*Semjuel Price*) који се са Едвином Вотерхаусом (*Edwin Waterhouse*) удружио у партнерство 1867. године и Вилијам Пит (*William Peat*) који је започео своју праксу такође 1867. године. Они су били неки од оснивача првог професионалног удружења рачуновођа (Института рачуноводства) који је добио краљевску повељу 1880. године и извршио прво професионално именовање "овлашћени рачуновођа". У Америци прво професионално удружење, Институт рачуновођа и књиговођа града Њујорка, основано је 1882. године, а прве лиценце је објавио 1896. године.

Најмасовније примењивани етички кодекси професионалних рачуновођа у савременим условима пословања су Кодекс етике који је донела професионална организација, Међународна федерација рачуновођа – IFAC (*The International Federation of Accountants*) и Кодекс етике Америчког института овлашћених јавних рачуновођа – AICPA (*American Institute of Certified Public Accountants*).

Са циљем регулисања рачуноводствене професије на глобалном нивоу и јачања поверења у финансијско извештавање, Међународна федерација рачуновођа, IESBA (*International Ethics Standards Board for Accountants*) која своју активност обавља у оквиру IFAC-а, предузима активности унапређења из области професионалне етике, квалитета ревизије и стандарда у области ревизије, перформанси професионалних организација и конвергенције ка међународним рачуноводственим стандардима и у области корпоративног управљања. У складу са наведеним, врши се константно унапређење²⁶⁶ актуелног Кодекса етике професионалних рачуновођа, који је донет 2001. године и треба да обезбеди уважавање фундаменталних принципа професионалне етике од стране сваког професионалног рачуновође. Наведено тело, такође, врши консултовања са регулаторним телима корпоративног сектора у вези са професионалном независношћу - као правилом понашања професионалних рачуновођа. Чланице IFAC-а углавном су или прихватиле²⁶⁷ IFAC-ов етички кодекс професионалних рачуновођа за непосредну примену или су донеле националне етичке кодексе, усклађене са њим.

Кодекс професионалне етике који је донео AICPA има два основна структурна дела. Његов први део се односи на принципе професионалног понашања помоћу којих се изражавају основни ставови о етичком понашању чланова професије. Принципи упућују на етичко понашање које мора бити изнад оног прописаног законом, а односе се на: одговорност у смислу професионалног расуђивања; јавни интерес; интегритет; објективност и независност; дужну пажњу. Други део AICPA кодекса односи се на правила понашања, он је конкретнији од првог дела, њега примењују само рачуновође који своју активност врше у јавној пракси. Овај део у својој структури садржи целине које се односе на: независност, интегритет и објективност; обавезност примене општих и техничких стандарда; одговорност према клијентима и остале одговорности и поступања.

²⁶⁶ Последње ревидирање извршено је у децембру 2014. године, а односило се на прецизније дефинисање сукоба интереса.

²⁶⁷ Савез рачуновођа и ревизора Србије је 2003. године донео одлуку о директној примени IFAC-овог Етичког кодекса.

4.3.3. Примена IFAC овог Етичког кодекса професионалних рачуновођа

Професионална рачуноводствена регулатива²⁶⁸ и саморегулишући поступци њеног доношења и примене су у надлежности рачуноводствене професије организоване на глобалном, регионалном и националном нивоу. Професионалне рачуновође треба да се придржавају основних етичких принципа и да пружају професионалне услуге у складу са важећим професионалним стандардима, а посебан дисциплински орган, на основу аката о одговорности, треба да се стара о случајевима кршења и непоштовања етичких норми. IFAC-ов Етички кодекс структуриран је као део А који се односи на општу примену кодекса, затим део Б који се односи на професионалне рачуновође у јавној пракси и део Ц који се односи на запослене професионалне рачуновође. Професионални етички принципи у IFAC-овом Етичком кодексу умногоме су слични принципима AICPA кодекса етике и систематизовани су као: интегритет, објективност, професионална оспособљеност, поверљивост и професионално понашање.

Принцип интегритета. Овај принцип подразумева основне моралне особине које треба да поседује професионални рачуновођа у најопштијем смислу: честитост, поштење, истинољубље и фер понашање. У контексту назначених особина професионални рачуновођа не треба да има везе са презентовањем информација за које сматра да садрже нетачан или обмањујући садржај, непотврђене изјаве или информације, односно изостављају или прикривају информације за које се захтева да буду обелодањене.

Практично, задатак професионалног рачуновође је да обелодани истину о финансијским условима пословања и финансијској позицији ентитета и да на тај начин обезбеди услове поверења неопходне за тржишну економију, па је из тих разлога кључно за рачуновођу да буде опредељен за истину. Марк Шеферс и Мајкл Пакалук²⁶⁹ истичу разлику између адвоката и рачуновође: "Адвокат има дужност првенствено према свом клијенту и та га дужност често приморава да се користи средствима која омогућавају клијенту да избегне закон и његове казне, али јавни рачуновођа има дужност према свом клијенту и јавности, а то је да обелодани истину и само истину и ништа осим истине".

Принцип објективности. Објективност као етички принцип, уопште узев, означава став који подразумева да се при извршавању постављених задатака у обзир узимају само

²⁶⁸ Међународна професионална регулатива обухвата стандарде из области рачуноводства, стандарде из области ревизије, етичке стандарде, стандарде едукације, стандарде контроле квалитета, техничке стандарде и информатичке стандарде, који чине кључне инструменте глобализације финансијског извештавања.

²⁶⁹ М. Шеферс, М.Пакалук (2009), *Разумевање рачуноводствене етике*, „Сл.гласник РС“, Београд, стр.33.

релевантне информације, расуђивања и мишљења, тако да се може веровати у резултат рада без пристајања на било какве компромисе. Принцип објективности све професионалне рачуновође обавезује да не компромитују професионално расуђивање због пристрасности, сукоба интереса или непримереног утицаја других лица. Практично, овај професионални етички принцип означава непристрасност, односно одсуство предрасуда, навијачких опредељења или других сличних утицаја при решавању професионалних проблема.

Принцип професионалне компетентности и дужне пажње. Овај принцип основно упориште налази у пружању професионалних услуга од стране професионално компетентних рачуновођа посвећених раду у вези са којим примењују одговарајуће техничке и професионалне стандарде. Професионална оспособљеност подразумева стручно просуђивање у условима динамичких промена у окружењу, као и одржавање професионалне оспособљености.

Професионална компетентност, поред интелектуалних и моралних врлина, подразумева потпуну посвећеност рачуновође професионалном позиву и спремност на стално усавршавање и учење које треба да буде усклађено са међународним образовним стандардима. Према томе, професионални рачуновођа представља лице које је члан неке ИФАС-ове организације - чланице, која је испунила и наставља да испуњава захтеве за очувањем професионалног звања заснованог на професионалном знању, вештини, вредностима и етици.

Дакле, организовање професије рачуновођа полази од прописивања услова за укључивање у професију и наставља се стицањем професионалног звања, континуираним усавршавањем и сталним надзором са циљем заштите јавног интереса и квалитетног пружања услуга, уз примену савремених токова из области информационих технологија и законодавства.

Принцип поверљивости. Подаци и информације до којих професионални рачуновођа долази у свом свакодневном раду, у оквиру професионалних или пословних односа, обично представљају веома поверљиве податке, често и пословну тајну²⁷⁰. Принцип поверљивости обавезује професионалног рачуновођу да се суздржава од обелодањивања поверљивих информација и њиховог коришћења у сврху остваривања личне користи или користи за трећу страну. То значи да професионални рачуновођа мора да изгради поверење код послодавца, односно клијента да ће обелодањивати само

²⁷⁰ Пословна тајна представља изузетак од принципа јавности рада, а њу чине исправе и подаци утврђени одлуком управе. Њено сапштавање јавности штетило би интересима правног лица. Дужност чувања пословне тајне траје и после престанка статуса запосленог.

информације везане за вршење професионалних услуга у складу са стандардима професије. Професионалне рачуновође имају обавезу да поштују овај принцип за време обављања професионалних услуга и након завршетка или прекида њиховог обављања.

У циљу јавног интереса и интереса професије, етичким кодексом се дефинишу природа и обим поверљивости, пружају одређене смернице и одређују специфичне околности у којима су обелодањивања информација стечених у току пружања професионалних услуга дозвољена или, чак, обавезна.

Принцип професионалног понашања. Професионално понашање подразумева понашање професионалних рачуновођа у складу са основним професионалним принципима, релевантном регулативом и које ни на који начин не може да угрози репутацију професије нити да је дискредитује, већ напротив, усмерено је ка одржању њене добре репутације. Оно се манифестује и анализира у контексту одговорности према клијентима, трећим лицима, према другим члановима рачуноводствене професије, запосленом особљу и послодавцима. Познавање законских прописа из области рачуноводства, пословних финансија, облигационих односа, привредног права, радног права, спољнотрговинског пословања и других прописа који се одражавају на пословање конкретног послодавца, као и познавање професионалне регулативе, нужан су предуслов принципа професионалног понашања.

Поред тога, друга компонента професионалног понашања односи се на моралне карактеристике професионалног рачуновође и понашање у условима изражене оштре конкуренције на тржишту услуга које пружају професионалне рачуновође. Она упућује на лојалну конкуренцију, као начин који подразумева активности маркетинга и рекламирања сопственог пружања услуга, сопствених способности и квалификација на начин који истовремено не подразумева омаловажавање других професионалних рачуновођа.

4.3.4. Етичко расуђивање у вези са фер вредношћу

Ако се пође од чињенице да корисници финансијских извештаја обично очекују да финансијски извештаји одсликавају финансијску позицију ентитета са тачношћу која реално није увек могућа, фер презентацију финансијских извештаја треба схватити као концепт превладавања суштине над формом. Сложеност економских активности и неизвесност предвиђања будућих догађаја онемогућавају апсолутно тачно исказивање финансијске позиције; пре би се могло рећи да је у питању константна тежња ка истинитој и фер апроксимацији.

Слободе које садржи рачуноводствена регулатива, нарочито у делу професионалне регулативе која се односи на примену МСФИ, такође доприносе процени финансијског стања, као и угрожавању упоредивости финансијских извештаја. Један од очигледнијих поступака у којем се одражавају слободе су алтернативе приликом вредновања одређених билансних ставки, затим одређивање прага материјалног значаја, одређивање, сагледавање услова за резервисања, третман догађаја након датума извештавања, признавање прихода, утврђивање употребне вредности, класификација и рекласификација финансијских инструмената и сл.

На основу наведеног може се закључити да Међународни стандарди финансијског извештавања нису гаранција истинитости и објективности финансијских извештаја, поред мера које предузима Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) као доносилац стандарда упућује и на етичко понашање свих учесника у финансијском извештавању. Такође, чињеница је да постоји стални несклад (ако не и сукоб) између сврхе рачуноводства с једне стране и стварних прилика које постоје у вези с пословањем, са друге стране. Пошто се овај несклад не може отклонити законским прописима, рачуноводствена етика представља једино решење. Битни чиниоци етичког расуђивања у вези са фер вредношћу су: професионални рачуновођа који води пословне књиге и саставља финансијске извештаје, професионални рачуновођа који врши услуге ревизије и менаџмент као носилац корпоративне етике.

Професионални рачуновођа који води пословне књиге и саставља финансијске извештаје. Основни задатак професионалног рачуновође је обезбеђивање истинитог економског мерења и финансијског извештавања, што је основ заштите јавног интереса. Да би овај задатак успешно обављао, он мора да поседује: спекулативну мудрост (представља последицу знања, компетенција и вештина, односно принципа професионалне оспособљености и дужне пажње из IFAC-овог етичког кодекса), практичну мудрост (последича је стављања суштине изнад форме), праведност (последича је професионалне оспособљености, дужне пажње, принципа поверљивости и професионалног понашања из IFAC-овог етичког кодекса, служења јавном интересу и развијања добре репутације професије), храброст (последича поступања на прави начин, независно од последица, односно поступања са дужном пажњом) и самоконтролу (последича је господарења собом, отпорности на похлепу, спознаје сопствених слабости и свесно избегавање околности у којима би били угрожени професионални принципи)²⁷¹.

²⁷¹ Новићевић Б., „Етика – *conditio sine qua non* опстанка и развоја рачуноводствене професије“, Зборник радова 14. конгреса рачуновођа и ревизора Републике Српске, Бања Врућица, 2010, стр.95-96.

У пракси су бројне ситуације и околности у којима се врши притисак на рачуновођу да одступи од својих ставова, расуђивања и мишљења. Такве ситуације и најразличитије околности тешко је предвидети и описати, као и начин њиховог отклањања. IFAC-ов Етички кодекс професионалних рачуновођа препоручује да се свака претња одступања од етичких принципа темељно анализира у смислу узрока настанка и штетних последица, па тек након тога да се припреми адекватна заштита.

Професионални рачуновођа према томе, треба да буде опрезан, искрен и поштен, да тражи свакодневну подршку од других професионалних рачуновођа и подстицај за изградњу сопствене професионалности, да испуњава обавезе континуиране едукације и у вези са питањима етике да одржава високе стандарде. Он мора да буде спреман пре да раскине уговор о ангажовању него да поступи у супротности са етичким нормама, односно рачуновођа мора да преноси истину на начин адекватан одређеним околностима, а то може само ако поседује унутрашње опредељење за истину²⁷².

У вези са питањем примене концепта фер вредности, професионални рачуновођа треба увек да има на уму да његов предлог представља полазну основу за опредељење рачуноводствених политика од стране менаџмента, затим предлог прага материјалног значаја, који се разликује од материјалног значаја у ревизији. У вези са самом проценом фер вредности, професионални рачуновођа не треба да узима учешће у поступку процене, већ да инсистира да процену врше лица одређена посебним актом менаџмента, која њему, професионалном рачуновођи, достављају потписан елаборат о процени који садржи износ вредности ставки, са свим детаљним информацијама у вези са проценом. Професионални рачуновођа има обавезу да сагледа да ли је процена извршена у складу са међународном регулативом и обелодани детаље у вези са проценом, како би корисник финансијских извештаја, у зависности од хијерархије инпута коришћених у поступку процене, могао да процени ризик од прихватања информација о ставкама чија је вредност утврђена уз примену концепта фер вредности.

При одлучивању о томе да ли ће одређена информација бити обелодањена, потребно је сагледавање да ли су интереси свих страна, укључујући и треће стране, угрожени уколико би дошло до обелодањивања. Затим, потребно је сагледавање да ли су све релевантне информације познате и потврђене и, уколико то није случај, а постоји обавеза обелодањивања информација, користи се професионално расуђивање при одређивању облика и обима информација²⁷³, јер обелодањивање непотврђених и

²⁷² Марк Шеферс, Мајкл Пакалук, *Разумевање рачуноводствене етике*, стр.50.

²⁷³ Облик саопштења информација треба да буде примерен лицима којима се поверљиве информације саопштавају. Примереност прималаца поверљивих информација просуђује се са аспекта одговорности и

непотпуних информација може да доведе до заблуде и нанесе штету како кориснику информација, тако и послодавцу. Наравно, професионални рачуновођа треба да процени обим сопствене правне обавезе у вези са конкретном информацијом, као и тежину последица које из тога могу проистећи. Ради лакшег одлучивања о овим питањима професионални рачуновођа може да ангажује посебног правног саветника или да користи услуге саветника професионалне организације.

Професионални рачуновођа који врши услуге ревизије. У процесу етичког расуђивања у рачуноводству поред етичког понашања менаџера и професионалног рачуновође који води пословне књиге и саставља финансијске извештаје, значајна је улога лица која врше ревизију финансијских извештаја, односно њихов однос према захтевима Етичког кодекса професионалних рачуновођа. Професионалне рачуновође које врше услуге ревизије примењују опште одредбе ИФАС-овог етичког кодекса датог у делу А, као и део Б који се директније односи на њих.

Менаџмент. Суштина концепта одговорног пословања привредних друштава заснована је на: профитабилности, етичности и друштвеној одговорности. Менаџмент избором рачуноводствених политика и политике финансијског извештавања директно утиче на квалитет информација садржаних у финансијским извештајима пословног субјекта. Ове чињенице опредељују одговорност менаџмента за тачност финансијских извештаја, што је у директној вези са пословном етиком менаџера²⁷⁴. На етичко понашање менаџера утичу бројни фактори, од којих су најизраженији: индивидуалне карактеристике (личне вредности, индивидуалност, моћ самоконтроле); структурне варијабле (формална правила и прописи, понашање надређених, награде, притисци и друго), садржај и снага организационе културе. Менаџмент, приликом опредељења за примену концепта фер вредности за вредновање сталних материјалних средстава, треба да има у виду: финансијски положај конкретног пословног субјекта, дисперзију власништва над пословним субјектом, степен интернационализације пословања тог пословног субјекта и његову величину.

Етичко понашање свих нивоа менаџмента, као и његов однос према професионализму, од великог су значаја за примену концепта фер вредности. Менаџмент интерним актима врши опредељење у погледу рачуноводствене политике вредновања билансних ставки, затим у вези са опредељењем за концепт фер вредности дефинише рокове процене вредности ставки, када нису присутна материјално значајна одступања

спремности да се по тој информацији реагује.

²⁷⁴ Значај корпоративне етике потврђује чињеница да је Удружење корпоративних директора у 2007. години усвојило Етички кодекс, као и чињеница да многа привредна друштва као што су *НИС*, *Беогаз* и друга имају усвојен кодекс пословне етике који обавезује све запослене.

тржишне у односу на фер вредност, одређује интерним документом лица која треба да сачине елаборат о процени конкретних билансних ставки, за шта се везује његова искључива одговорност. Ова одговорност се односи и на захтеве у вези са обимом и начином информисања о извршеној процени.

Одговорност менаџмента за финансијско извештавање, заснована на смерницама МРС 1, као и на одредбама Директиве 2013/34 ЕУ, као и чињеница да финансијски извештаји представљају јавни документ, довољан су доказ неопходности етичког понашања менаџмента у погледу финансијског извештавања. Сами финансијски извештаји представљају један од инструмената контроле квалитета пословних одлука менаџмента и заштите интереса поверилаца. Чињеница да је у одређеним околностима присутно неповерење у односима између корисника финансијских извештаја, менаџмента и независних ревизора због сукоба интереса представља могућу претњу квалитету финансијских извештаја. У таквим околностима етика добија на значају, као основна предност у пословању и етичко понашање као најбољи дугорочни интерес менаџмента, корисника финансијских извештаја и независних ревизора²⁷⁵.

Сукоб интереса који често значајно угрожава активности менаџмента постоји у оним околностима када појединац мора да се одлучи да ли ће деловати у правцу сопствених интереса, интереса компаније или интереса одређене треће стране. Најчешће релације у којима се испољава сукоб интереса су односи: запослени-компанија; компанија – пословно окружење; компанија- конкуренти и сл. У контексту квалитета финансијских извештаја релевантан је сукоб интереса између менаџмента са једне стране и власника капитала и ревизора са друге стране. Менаџмент има одговорност за састављање финансијских извештаја на основу којих власници капитала сагледавају ефикасност управљања капиталом који је поверен менаџменту. На основу ефикасности управљања повереним средствима, власници капитала сагледавају могућност опстанка, врше пројекцију будућег пословања компаније и одређују висину материјалне сатисфакције менаџмента. Овај сукоб интереса²⁷⁶ састоји се у могућим тежњама менаџмента, који је одговоран за финансијско извештавање, да прикаже нереално пословање са циљем обезбеђивања веће материјалне сатисфакције, што је један од мотива власника капитала за ангажовање екстерних ревизора који верификују финансијске извештаје потписане од стране менаџмента. Многи етичари, попут Henry

²⁷⁵ Pratt,2003,p. .21

²⁷⁶ У области ревизије пример сукоба интереса представља ситуација у којој се нашла ревизорска фирма *Artur Andersen* која је за компанију *Waste Management Inc.* прихватила ангажовање на пословима независне ревизије финансијских извештаја, иако је истој компанији пружала консултантске услуге.

Sidgwick-a, основну улогу етике виде управо у помирењу и хармонизацији сукобљених интереса.

Став пословног субјекта у односу на етику, односно етичка клима у пословном субјекту, у директној је вези са друштвеном одговорношћу менаџмента. Друштвена одговорност може бити дефинисана као: однос менаџмента према окружењу, који се мери писаним или неписаним моралним правилима, према којима се оцењује понашање менаџмента, односно предузећа које он води²⁷⁷. Одређени теоретичари²⁷⁸ друштвену одговорност представљају у виду следеће хијерархије:

- филантропска одговорност (допринос заједници и квалитету живота),
- етичка одговорност (поштовање моралних правила и прихваћених норми понашања) и
- економска одговорност (посвећеност остваривању вредности, профитабилности и увећању економског богатства).

Квалитет финансијских извештаја у директној је вези са етичком и законском одговорношћу и уколико доносиоци одлука занемарују етичку одговорност јављају се злоупотребе које, иако не доводе до кршења законске одговорности, доприносе "искривљеној слици" о пословном субјекту путем нетачних података и непотпуних информација у финансијским извештајима, што може да има одлике креативног рачуноводства. Интересовање за пословну етику и корпоративну одговорност значајно је повећано у последњих тридесет година, како код пословних субјеката, тако и код академске заједнице. Предмет пословне етике је скуп моралних правила понашања у свим активностима усмереним ка успешном и профитабилном пословању. Норме су утемељене на етичким вредностима које се заснивају на основним етичким принципима. Њихов садржај се изражава судовима о добром и лошем, успешном и неуспешном пословном понашању, а циљ им је да се сви учесници у пословним процесима обавежу на етичко понашање.

Значај етике уочиле су водеће светске компаније, што је допринело доношењу посебних програма за имплементацију етичког понашања менаџмента. У земљама са развијеним тржишним привредама устаљена је пракса да компаније приликом оснивања дефинишу одређене моделе понашања, као део њихове корпоративне културе, који их чине конкурентнијим у дужем периоду. У вези са установљавањем и применом корпоративне етике и доношењем и применом кодекса корпоративне етике велики значај имају пословне асоцијације, коморе, као што је Америчка привредна комора.

²⁷⁷ Чичин – Шаин, 2004.

²⁷⁸ Ferrell et al, 2005, p.48

У вези са применом корпоративне етике у Србији значајна је чињеница да је Привредна комора Србије објавила 2006. године Кодекс пословне етике²⁷⁹ којим су утврђени принципи и правила пословне етике за привредне субјекте, чланове привредне коморе, запослене, чланове органа и лица ангажована по уговорном основу у привредном субјекту. Циљ овог кодекса је да допринесе обављању пословних активности привредних субјеката у духу пословног морала, добрих пословних обичаја и начела савесности и поштења, као и омогућавање транспарентности пословања привредних субјеката. Бригу о поштовању правила кодекса имају посебно привредне коморе, професионална удружења и организације за заштиту потрошача, а постојање повреде правила пословне етике утврђују надлежни органи привредних субјеката, односно судови части привредних комора, у складу са прописима о оснивању привредних комора. У вези са финансијским извештавањем, одребама чл. 48-50. Кодекса упућује се на то да лица одговорна за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја не смеју нарочито да: пропусте обавезу уношења у пословне књиге и финансијске извештаје материјалних и новчаних ставки; унесу погрешне податке у пословне књиге и финансијске извештаје; и неовлашћено мењају податке садржане у пословним књигама и финансијским извештајима.

Што се тиче одговорности према власницима, наведени кодекс упућује на то да је менаџмент дужан да управља пословањем на одговоран начин према власницима са циљем заштите њихових права и инвестиција. Власници привредних друштава имају права на благовремене, квалитетне и истините информације о пословању, као и да преко скупштине и органа привредног друштва утичу на стратегију развоја привредног друштва, укључујући и етичку димензију пословања²⁸⁰.

Надзор над применом Кодекса пословне етике врше надлежни органи привредне коморе (суд части, надзорни и управни одбор привредне коморе) и органи привредног субјекта. Мере које се предузимају у случају непоштовања кодекса су: опомена, забрана учешћа у раду органа и тела коморе, забрана обављања делатности током одређеног времена.

Удружење корпоративних директора Србије са циљем унапређења корпоративног и јавног управљања, донело је етички кодекс који представља упутство за етичко понашање корпоративних директора, у коме је посебно наглашено: обавеза

²⁷⁹ „Сл.гласник РС“, бр.1/2006

²⁸⁰ Поред наведеног, Кодекс пословне етике бави се правима и обавезама запослених и лица ангажованих по основу уговора, заштитом имовине привредног субјекта, односом према потрошачима, односом према купцима и добављачима, односом према јавности, заштитом слободне конкуренције, заштитом животне средине, поштовањем кодекса, надзором над применом кодекса и мерама у случају непоштовања кодекса.

благовременог обавештавања власника и других заинтересованих страна о свим чињеницама битним за позицију организације, затим избегавање сукоба интереса; одговорност и поштовање професионалних стандарда у вези са средствима пословног субјекта а нарочито у вези са политиком расподеле добити и изношењем пословних информација у циљу остваривања личне користи.

4.3.5. Негативне последице законске рачуноводствене регулативе у Србији у погледу етике

Актуелном законском регулативом у области рачуноводства, односно ревизије и постојањем посебног закона за рачуноводство и посебног закона за ревизију, неоправдано је извршено дељење рачуноводствене професије, јер рачуновође и ревизори представљају јединствену професију, односно ради се само о различитим специјализацијама исте професије. Основни недостатак актуелних законских прописа у погледу етике је чињеница да *Закон о рачуноводству* ("Сл. гласник РС", бр.62/13) не препознаје ни рачуноводствену професију нити Етички кодекс професионалних рачуновођа, док *Закон о ревизији* ("Сл.гласник РС", бр.62/13) ИФАС-ов Етички кодекс професионалних рачуновођа назива Кодексом професионалне етике ревизора. Ради се о јединственом ИФАС-овом Етичком кодексу професионалних рачуновођа, за чију директну примену се определио Савез рачуновођа и ревизије Србије. Део Б овог кодекса односи се на ревизоре, као професионалне рачуновође у јавној пракси.

Очигледно је какве ће последице изазвати наведене одредбе у вези са квалитетом финансијских извештаја, када финансијске извештаје може да састави било које лице, независно од тога да ли поседује одређене квалификације и професионално искуство, при чему лице које саставља финансијске извештаје нема ни одговорност у вези са састављањем тих извештаја, како личну, јер не потписује финансијске извештаје, тако ни професионалну, јер не мора да примењује Етички кодекс професије којој би требало да припада. Када наведене негативне последице постану видљиве, вероватно ће бити касно за њихово отклањање. Поред назначених основних недостатака рачуноводствене регулативе, такође је недостатак и у томе што правна лица разврстана у мала правна лица не дозвољавају свим обвезницима извештавања да примењују МСФИ.

Задатак рачуноводства јесте обелодањивање истине о финансијском стању и перформансама ентитета, чиме се обезбеђује поверење јавности у финансијско извештавање, које је у директној корелацији са професионалним обављањем услуга и очувањем угледа рачуноводствене професије. Тачност финансијских извештаја опредељује карактер информационе основе на којој се заснивају одлуке. Слободе које

садржи рачуноводствена регулатива, нарочито у делу професионалне регулативе која се односи на примену МСФИ, доприносе апроксимацији (приближном исказивању) финансијског стања односно угрожавању тачности, као и упоредивости финансијских извештаја. Из истих разлога Међународни стандарди финансијског извештавања, који упућују на обавезу, односно могућност примене концепта фер вредности приликом вредновања сталне имовине, не представљају гаранцију објективност и истинитости финансијских извештаја.

Фер вредност, која је присутна у смерницама МСФИ и у одређеној мери у смерницама МСФИ за МСЕ омогућава да се корисницима финансијских извештаја презентују подаци о томе бруто фер вредности материјалних улагања, као и подаци о износу ревалоризационих резерви. Поред ових кључних информација, концептом фер вредности обезбеђује се и податак о фер вредности акумулиране амортизације, односно посредним путем обезбеђује се податак о нето фер вредности материјалне имовине.

Пошто МСФИ и МСФИ за МСЕ сами по себи не представљају гаранцију објективности финансијских извештаја, тек ослањањем на етику, у општијем контексту који укључује како пословну етику, тако и етику професионалних рачуновођа, могу се очекивати респектабилни резултати ефективне примене концепта фер вредности. Чињеница да је однос према пословној етици у бројним пословним окружењима, какво је и пословно окружење у Србији, препуштен усмеравањима пословних пракси појединачних ентитета и њихових схватања пословне етике, као и чињеница да актуелна законска рачуноводствена регулатива у Србији игнорише рачуноводствену професију и етику професионалних рачуновођа, свакако не доприносе унапређењу квалитета финансијског извештавања.

Наведено упућује на потребу за преиспитивањем законске рачуноводствене регулативе и њеним усмеравањем ка квалитету финансијског извештавања, уз уважавање рачуноводствене професије и етике као равноправних чинилаца квалитета финансијског извештавања, поред законске регулативе; професионалне регулативе; надзора и праћења и образовања и обуке. Тиме би била озакоњена примена етичких захтева IFAC-овог Етичког кодекса професионалних рачуновођа и успостављени конкретнији механизми усмерени на поузданост информација добијених применом концепта фер вредности и унапређење квалитета финансијског извештавања.

Однос према квалитету финансијских извештаја у пословном субјекту (етичка клима) може да се посматра као вредносно мерљива последица и као вредносно немерљива последица. Квантификовање вредносно мерљивих последица некавалитетних финансијских извештаја може се вршити према различитим основама, као што су:

трошкови плаћених казни и пенала; трошкови накнадног, односно поновног састављања финансијских извештаја; трошкови корекције грешака у финансијским извештајима; трошкови додатног ангажовања ревизора, трошкови супервизије и остали слични трошкови.

За разлику од вредносно мерљивих трошкова, као што су опадање тржишне цене акција, односно лоше котирање пословног субјекта на берзи, смањење вредности учешћа инвеститора, губитак клијената и пословних партнера, вредносно немерљиве последице могу да имају далеко веће ефекте. У одређеним околностима могу чак да доведу у питање и опстанак пословног субјекта. Најчешће последице чије дејство се не може поуздано квантификовати су: губитак репутације и угледа рачуновођа, менаџмента, као и пословног субјекта у целини. Поред тога, последице могу бити и лош глас, погоршање пословне климе, незаинтересованост инвеститора за улагање и кредитора за кредитирање, кумулирање финансијских тешкоћа, угрожавање ликвидности и солвентности, престанак рада делова пословног субјекта или пак колапс свеукупног пословног система.

Према томе, добра етичка клима у пословном субјекту тешко да се може организовати без постојања етичког кодекса, који је потребан али не и довољан услов јер, без развијене моралне и етичке свести запослених, затим без упознавања са етичким захтевима и санкцијама услед непридржавања, као и без надзора и контроле од стране професионалних тела, нема задовољавајуће нити оптималне пословне климе.

5. ИМПЛИКАЦИЈЕ ФЕР ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НА ОПСТАНАК, РАСТ И РАЗВОЈ ИЗВЕШТАЈНОГ ЕНТИТЕТА

Признавање и вредновање ставки финансијских извештаја представља основно питање које третирају рачуноводствене политике, што је истовремено један од најсофистициранијих проблема рачуноводства. Наиме, регулаторни рачуноводствени оквир често дозвољава примену различитих метода и поступака процене позиција финансијских извештаја. Примена различитих метода и поступака допринеће и различитим вредностима основних елемената извештаја – имовине, обавеза, капитала, прихода и расхода. Због тога се приликом оцене финансијског положаја и перформанси ентитета мора водити рачуна и о рачуноводственим методама и примењеним поступцима и њиховом утицају на исказивање вредности основних елемената финансијских извештаја у обрачунском периоду. Опредељење менаџмента у погледу метода вредновања зависи од специфичности пословања и карактеристика ентитета и спектра допуштених метода у оквиру професионалног и законског регулаторног оквира.

Избор рачуноводствених политика одвија се у моменту када се утврђује пословна политика за наредну пословну годину. Такав план уобичајено се сматра првим обрачуном резултата пословања и првим билансом стања имовине, обавеза и капитала. Прихватљиви плански биланс на прилично поуздан и прецизан начин указује менаџменту предузећа како и уз примену којих мера је могуће остварити постављени план. Повезивање планирања пословања са рачуноводственим политикама прикладно је због тога што се њиховом применом, при утврђивању планских билансних позиција, успостављају оптималне рачуноводствене политике, чиме се непосредно утиче на реалније стање имовине, обавеза и капитала, прихода и расхода и новчаних токова.

Менаџмент има бројне мотиве да утиче на садржину финансијских извештаја, а задатак нормативне основе је да спречи да тај утицај буде такав да корисници финансијских извештаја буду доведени у заблуду. Другим речима, њен задатак је постављање фер презентације као циља извештавања и обезбеђивање инструмената за остваривање тог циља. Фер презентација доприноси развоју и очувању поверења власника-инвеститора и осталих стејкхолдера у финансијске извештаје, као јавне исправе. Поверење корисника финансијских извештаја, са своје стране, има позитивне ефекте у виду повећања инвестиција самог ентитета, доступности кредитних средстава под повољнијим условима, поверења запослених у способност и добронамерност менаџмента и њихово ефикасније и сврсисходније усмеравање на остваривање постављених циљева ентитета, као и међусобно поверење између запослених унутар

педузећа, које такође доприноси доброј пословној клими и побољшању перформанси и репутације ентитета. Другим речима, фер презентација финансијских извештаја је основа поверења између извештајног ентитета и поверилаца, дужника, зајмодаваца, акционара, купаца и продаваца хартија од вредности и других учесника пословања, чиме се стварају бољи услови пословања и извеснији изгледи поводом опстанка, раста и развоја извештајног ентитета.

5.1. Рачуноводствене политике и њихови циљеви

Поред професионалне и законске регулативе, регулаторни оквир финансијског извештавања чини и интерна рачуноводствена регулатива. Интерна регулатива бави се специфичним питањима везаним за конкретне околности појединачних предузећа, при чему она полази од законске регулативе, као и од смерница садржаних у професионалној регулативи, односно етичком кодексу и стандардима утврђеним од стране професионалне асоцијације. Предмет интерне регулативе су најчешће следећа питања: рачуноводствене политике на основу којих се врши процена билансних позиција, кретање (ходограм) књиговодствене документације које омогућава контролу књиговодствених исправа, попис средстава и извора средстава и сл.

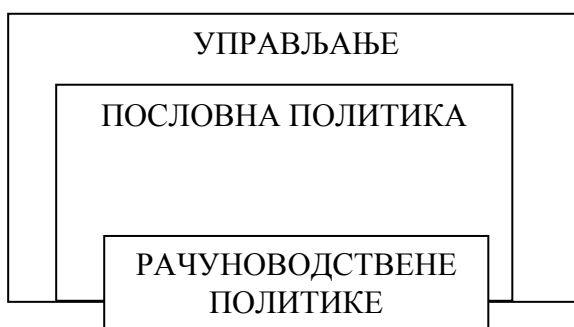
5.1.1. Значај рачуноводствених политика

Рачуноводствене политике, у складу са смерницама МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, представљају специфичне принципе, правила, односно праксу усвојену од стране предузећа, у вези са састављањем и презентовањем финансијских извештаја. Менаџмент треба да одабере и усвоји, а рачуновођа да примењује рачуноводствене политике предузећа које омогућавају да финансијски извештаји буду усаглашени са свим захтевима МСФИ и одговарајућих тумачења IFRIC. Уколико ови захтеви не могу да буду испуњени, менаџмент има обавезу да се определи за рачуноводствене политике које обезбеђују информације релевантне за доношење пословних одлука и поуздане у смислу да верно представљају перформансе и финансијску позицију предузећа, да одражавају економску суштину догађаја и трансакција (а не само њихову правну форму), да буду неутралне, засноване на принципу опрезности и потпуне у сваком погледу.

Уколико у вези са рачуноводственим обухватањем одређене пословне трансакције Међународни рачуноводствени стандарди не постављају посебне захтеве или уколико не пружају решења за рачуноводствено обухватање конкретне трансакције, менаџмент

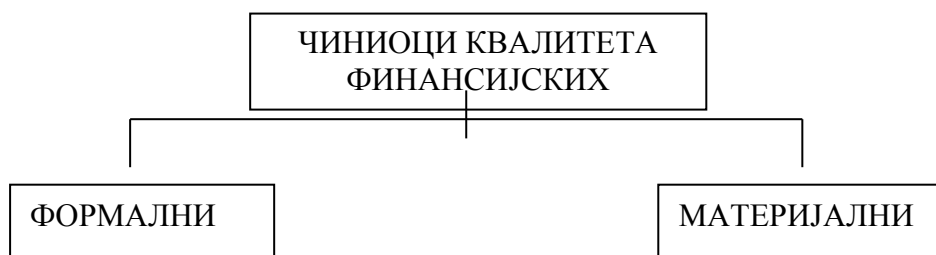
треба да утврди политику обухватања те трансакције тако да буду обезбеђене релевантне информације за кориснике финансијских извештаја. Дакле, у одсуству специфичних смерница Међународних рачуноводствених стандарда и тумачења IFRIC-а, менаџмент треба да користи сопствено расуђивање приликом утврђивања рачуноводствених политика, при чему треба да има у виду: опште принципе и начела која се односе на признавање и мерење имовине, обавеза, прихода и расхода, садржана у Концептуалном оквиру финансијског извештавања и смерницама МРС 1 – *Презентација финансијских извештаја*, затим смернице МРС које се односе на слична питања, прихваћену праксу, уколико је у складу са општим захтевима и упутствима МСФИ и Концептуалним оквиром финансијског извештавања.

Рачуноводствене политике су у функцији остваривања пословне политике ентитета. Однос рачуноводствених политика и пословне политике и њихово место у целокупном процесу управљања могу бити илустровани на начин приказан на Слици 7:

Слика 7 - Однос рачуноводствене и пословне политике

Квалитет финансијских извештаја као значајан чинилац њихове поузданости одређен је квалитетом информација садржаних у њима. Често се тај квалитет посматра формално и у том контексту анализирају се предности и недостаци билансних шема; међутим, квалитет финансијских извештаја треба да буде посматран и са материјалног гледишта, при чему је кључни чинилац рачуноводствена политика. Рачуноводственим политикама, политикама вредновања билансних ставки, у значајној мери се може утицати на вредност позиција финансијских извештаја. Квалитет финансијских извештаја, значи, да треба посматрати с формалног, али и с материјалног аспекта (Слика 8).

Слика 8 Чиниоци квалитета финансијских извештаја

Садржај финансијских извештаја проистиче из форме извештаја, при чему су најчешће билансне шеме прописане или предложене, док материјални садржај одређује вредност позиција претходно одређених билансним шемама и примарно је везан за појам рачуноводствених политика. У складу са наведеним, може се закључити да рачуноводствене политике чине основну компоненту квалитета финансијских извештаја.

Лица која састављају финансијске извештаје, односно рачуновође имају обавезу да се придржавају усвојених рачуноводствених политика и да их обелодане у напоменама уз финансијских извештаја. Приликом усвајања рачуноводствених политика потребно је да се разликују:

- политике које се односе на категорије које су у целини утврђене захтевима одређених рачуноводствених стандарда и код којих нема могућности одступања (на пример, залихе се обавезно исказују по нижој вредности – трошак или нето продајна вредност; затим приходи се признају у моменту када се производ испоручи и прихвати од купца, односно у моменту када се изврши услуга),

- политика које су последица могућности дате стандардима, за избор алтернативе, било да је у питању избор између двеју варијанти, или распон у коме пословни субјект може да врши вредновање појединих категорија средстава²⁸¹.

Избор и промена рачуноводствене политике могући су само код пословних догађаја, односно елемената финансијских извештаја код којих је конкретним Стандардом предвиђена могућност избора у вези са рачуноводственим обухватањем.

Када одређени стандарди дозвољавају два рачуноводствена поступка за конкретне трансакције и догађаје, пружена је могућност избора између два поступка или две методе, односно између две рачуноводствене политике. У таквим околностима постоји могућност слободног избора рачуноводствених политика, али треба имати на уму основни циљ финансијских извештаја који је пружање информација о објективном стању

²⁸¹ На пример, трошење залиха може се вредновати применом једног од два метода – МРС 2, параграф 18; материјална средства после почетног признавања могу се исказивати по историјском трошку или по методу ревалоризације - МРС 16, параграф 22; амортизација може да се обрачунава применом дозвољених метода - МРС 16, параграф 34 и слично.

имовине, обавеза, капитала и резултата пословања, па у складу са тим треба усвојити ону рачуноводствену политику која доприноси остварењу тог циља. На пример, ентитети код којих је књиговодствена вредност сталних средстава потцењена требало би да усвоје рачуноводствену политику ревалоризације (процене фер вредности), уколико постоји могућност поуздане процене фер вредности.

5.1.2. Доношење рачуноводствених политика

Општеприхваћени основни циљеви предузећа су одржање капитала уложеног у предузеће и максимирање приноса од тог капитала. Побољшање финансијске структуре, повећање учешћа на тржишту, привлачење додатног капитала ради проширивања пословне активности, одлагање пореског терета на наредне обрачунске периоде и друго сматрају се допунским циљевима пословања. Наведени пословни циљеви реализују се путем билансне политике. Професионални рачуновођа у процесу утврђивања билансне политике у предузећу треба да има улогу консултанта, односно треба да помогне управи да се билансном политиком донесу оптимални циљеви који су јасни, да се утврде циљеви који су могући и остварљиви и да се изаберу оптималне варијанте остварења тих циљева.

Професионални рачуновођа процењује остварљивост постављених циљева, који треба да буду постављени, односно формулисани пре почетка обрачунског периода на који се односе. Рачуновођа такође треба да укаже управи на мере које треба да се предузму да би се остварили постављени циљеви. На пример, остваривање циља постизања бољег финансијског положаја може бити остварено применом више мера: претварањем краткорочних кредита у дугорочне, затим претварањем обавеза у сопствени капитал, убрзаним измиривањем обавеза, затим одустајањем од набавки и повећањем резервисања. Све наведене мере ће имати за резултат постизање бољег финансијског положаја, али ће повећање резервисања имати за последицу још и исказивање бољег резултата у билансу успеха, што је неприхватљиво са аспекта принципа опрезности и рачуновођа треба да укаже управи на ту чињеницу. Дакле, рачуновођа има задатак да предложи управи које мере треба да се предузму да би се остварили циљеви билансне политике, а рачуноводствене политике представљају један од инструмената за остваривање билансне политике предузећа.

Могло би се рећи да се рачуноводствене политике односе на признавање (услови признавања одређене имовине, обавеза, прихода или расход), као и мерење (одређивање основа за мерење: текући трошак, историјски трошак и сл.) и процењивање одређених билансних позиција (процењивање амортизације, трошкова камата, процењивање залиха

и сл.). Одлуку о примени рачуноводствених политика за процену билансних позиција (одабраних између Међународних рачуноводствених стандарда или пак у екстерним случајевима усвојеним као специфичне рачуноводствене политике, због неадекватности постојећих политика у одређеним конкретним околностима) доноси управа правног лица у моменту његовог оснивања, односно уписа у судски регистар, односно на почетку обрачунског периода за који се саставља финансијски извештај. Предлог ове одлуке и тумачење рачуноводствене регулативе и регулативе из области финансијског пословања, као и пореске области, даје руководилац рачуноводства, у сарадњи са руководиоцима осталих пословних функција у правном лицу (у зависности од делатности правног лица). Њихово ангажовање на доношењу рачуноводствених политика конкретније се може представити на следећи начин:

- *руководилац рачуноводства*: утврђује позиције финансијских извештаја за које треба да се утврди рачуноводствена политика приликом њиховог вредновања, презентује захтеве МРС, усклађује рад на предлогу одлуке, даје информације о пореским прописима у вези са конкретном позицијом;

- *руководилац финансија*: предлаже решења у вези са процењивањем капитала, обавеза по основу кредита, улагања у друга правна лица, трошкова истраживања и развоја, курсним разликама и слично;

- *руководилац набавке*: предлаже решења у вези са проценом залиха сировина, материјала, резервних делова, застарелих залиха, затим даје предлог за утврђивање кала, растура, квара и лома при манипулацији материјалом и робом;

- *руководилац производње*: учествује у процени века трајања основних средстава и друге сталне имовине, предлаже нормирани производни капацитет, учествује у идентификовању фиксних и варијабилних трошкова производње, предлаже нормативе трошкова производње и шкарт у производњи, процењује степен довршености залиха недовршене производње и слично;

- *руководилац продаје*: процењује степен наплативости потраживања од купаца, усмерава признавање прихода од продаје, даје смернице приликом усклађивања вредности залиха робе и готових производа, затим утврђује нормативе за штету у манипулацији готовим производима и робом, утврђује вредности по којима се могу реализовати производи и роба, утврђује трошкове продаје и слично.

Правна служба припрема и обликује текст одлуке о рачуноводственим политикама. Управа, односно надлежни орган у правном лицу, на крају доноси рачуноводствену политику, која се примењује у дужем периоду.

Измене рачуноводствене политике врше се у случају када то захтева законска

регулатива, затим када дође до измене одређених МСФИ и када примена нове политике доприноси адекватнијем и објективнијем приказивању одређене билансне позиције (што је веома ретко у пракси). Измена се врши по истом поступку као и доношење рачуноводствене политике, односно доношењем одлуке управе, а треба да се примењује од почетка обрачунског периода за који се сачињава финансијски извештај.

Доношење и примена рачуноводствених политика имају крајњи циљ да информацијама у финансијском извештају одражавају истинит и фер преглед финансијског стања и успешности пословања, а обелодањивање коришћених рачуноводствених политика у финансијским извештајима има за циљ да корисницима финансијских извештаја укаже на садржај одређених информација у извештају (на пример, податак о залихама је непотпун уколико у напоменама није назначен метод њиховог вредновања: FIFO или метод просечне пондерисане цене).

У основи рачуноводствених политика је питање процењивања одређених билансних позиција приликом састављања финансијских извештаја, при чему професионални рачуновођа треба на адекватан начин да искористи право опције када му то рачуноводствене политике дозвољавају²⁸². Параметри који чине суштину друштвене улоге финансијског извештавања су: идентификовање корисника финансијских информација, утврђивање циљева финансијског извештавања, дефинисање претпоставки финансијског извештаја у складу са конкретним пословним окружењем, дефинисање основних позиција финансијских извештаја, прецизирање рачуноводствених принципа који се користе за састављање и обелодањивање финансијских извештаја, као и јасно прецизирање рачуноводствених политика и поступака који се користе за евидентирање.

У вези са рачуноводственим политикама, треба имати у виду да не постоји могућност да оне неограничено делују на рачуноводствени систем. Подручје њиховог деловања континуирано се смањује, у мери у којој МСФИ у својим смерницама постају прецизнији у вези са одређеним рачуноводственим поступцима.

Рачуноводствене политике такође се могу посматрати с аспекта утицаја на оптимизацију билансне структуре.²⁸³ Подручја за која се доносе рачуноводствене политике могу се класификовати у четири групе, као што је приказано на Табели 28.

²⁸² Спасић Д. (2004) "Рачуноводствена професија и међународно финансијско извештавање", Зборник радова 35. симпозијума, СРРС, Златибор, стр.56.

²⁸³ Др Владо Брканић (2002): *Оптимизација билансне структуре*, стр. 95, издавач RRiF Plus, Загреб, 2002.

Табела 28 Подручје деловања рачуноводствених политика

Опште рачуноводствене политике	Рачуноводствене политике у подручју имовине за:	Рачуноводствене политике за обавезе и резервисања	Рачуноводствене политике у вези са утврђивањем резултата
<ul style="list-style-type: none"> - Политика вредновања - Политика курсних разлика и валутних ризика - Политика о догађајима након датума биланса - Прерачунавања у хиперинфлаторном пословању - Политика мењања цена - Уговор о изградњи - Политика заједничких улагања 	<ul style="list-style-type: none"> - Патенте и заштитне знакове - Истраживање и развој - Гудвил - Средства која подлежу амортизацији - Улагања у подружнице и финансијску имовину - Финансијске инструменте - Залихе - Краткорочна и дугорочна потраживања 	<ul style="list-style-type: none"> - Обавезе из непредвиђених догађаја - Трошкови пензијског осигурања - Отпремнине - Финансијске обавезе - Резервисања за ризике и обнову природног богатства - Одгођени приходи - Примљени аванси 	<ul style="list-style-type: none"> - Признавање прихода - Разграничење трошкова поправки побољшања - Добици и губици од отуђења некретнина - Отписи на терет резервисања - Вредносна усклађивања

5.1.3. Доследност примене рачуноводствених политика

Једна од основних квалитативних карактеристика финансијских извештаја, дефинисаних у Концептуалном оквиру финансијског извештавања, јесте њихова упоредивост, односно упоредивост података садржаних у њима, а услов за упоредивост финансијских извештаја различитих периода јесте доследна примена усвојених рачуноводствених политика. То практично значи да се вредновање и презентација финансијских ефеката сличних трансакција и других догађаја врше на доследан начин у једном предузећу током више периода.

Сагласно параграфу 13. МРС 8, ентитет се доследно опредељује и примењује своје рачуноводствене политике за сличне трансакције, друге догађаје и околности, осим ако одређени стандард или тумачење посебно не захтева или дозвољава категоризацију ставки за које би могле да буду прикладније различите политике. Уколико је захтевана или дозвољена таква категоризација, одговарајућа рачуноводствена политика се доследно бира и примењује за сваку категорију.

Треба нагласити да се захтев за упоредивошћу, захтеван *Концептуалним оквиром финансијског извештавања*, не поистовећује са пуком једнообразношћу и не треба да се настави примена усвојене политике ако усвојена политика није у складу са квалитативним карактеристикама релевантности и поузданости. Према томе, није

прикладно да се не промени рачуноводствена политика ако постоје релевантније и поузданије алтернативе.

Променом рачуноводствене политике, у складу са смерницама МРС 8, сматра се:

- а) усвајање рачуноводствене политике за трансакције, друге догађаје или околности које се суштински разликују од оних које су се појављивале раније; и
- б) примена нове рачуноводствене политике за трансакције, друге догађаје или околности које се раније нису појављивале или су биле материјално безначајне.

Примена нове рачуноводствене политике. Смерницама МРС 8 захтевано је да, када се ради о добровољној промени рачуноводствене политике, нова рачуноводствена политика треба да се примењује ретроспективно (уназад), осим ако износ корекције по основу прилагођавања које се односи на претходне периоде не може да се утврди. Ретроспективна примена подразумева да се нова рачуноводствена политика примењује на догађаје и трансакције као да је одувек била у примени, односно нова рачуноводствена политика примењује се на догађаје или трансакције од датума настанка тих ставки, то јест од најранијег датума за који је то изводљиво да се учини. Овај поступак подразумева корекцију упоредних података за један или више презентованих претходних периода, односно од почетка периода за који је ретроспективна примена изводљива.

Корекција почетног стања резултата (нераспоређене добити или губитка из ранијих година) врши се у случајевима у којима је ефекат промене рачуноводствене политике такве природе да утиче на приходе и расхода, а самим тим и на резултат. Позиције биланса успеха (приходи и расходи) немају почетно стање, због чега се корекција почетног стања врши преко позиција активе и пасиве.

Према томе, можемо да закључимо да у сваком конкретном случају када се захтева ретроспективна примена рачуноводствене политике, треба проценити да ли је таква примена изводљива или није, уколико није изводљива, нову рачуноводствену политику треба применити на проспективној основи.

5.1.4. Утицај рачуноводствених политика на финансијски положај и успешност пословања

Финансијски положај и успешност пословања ентитета оцењују се на основу биланса стања и биланса, као основних финансијских извештаја. Од вредности информација билансних ставки тих извештаја зависи и оцена финансијског положаја и успешности пословања ентитета. Финансијски извештаји, као финални производ

рачуноводственог процесирања података, засновани су на различитим методама и поступцима који имају и различит утицај на исказивање вредности позиција финансијских извештаја. Подручје деловања рачуноводствених политика управо је избор метода и поступака који може да има значајан утицај на исказивање вредности позиција финансијских извештаја. Подручја њихове примене могу бити различита, од општих до рачуноводствених политика које се односе на имовину, обавезе, резервисања, добитак, губитак и слично. Опредељење за метод или поступак вредновања може имати значајан утицај на исказивање вредности позиција финансијских извештаја. Колики ће тај утицај бити зависи од више чинилаца, првенствено од:

- удела конкретне ставке у укупној структури имовине, обавеза, прихода или расхода,
- основних обележја изабраног метода (посматраних у односу на методе који нису изабрани),
- посматраног (обухваћеног) временског периода и других чинилаца.

Први чинилац, везан за удео конкретне ставке у укупној структури шире категорије, упућује на то да не постоји јединствена листа рачуноводствених политика једнако значајних за све ентитете. Да ли ће неки метод или поступак имати знатан утицај зависи превасходно од тога да ли се он примењује на материјално значајну ставку. Тако је, на пример, избор метода ревалоризације у капитално интензивним предузећима важно подручје примене рачуноводствених политика, док у предузећима која имају мале вредности сталне имовине (или се већи део имовине користи по основу оперативног закупа) то није тако. Према томе, одређено подручје рачуноводствених политика може бити за одређени ентитет посебно важно, а за други ентитет не. Битна подручја рачуноводствених политика обично су: стална имовина, залихе, резервисања, приходи и отписи потраживања. Поред наведених подручја, зависно од природе делатности и специфичности пословања, постоје и остала подручја рачуноводствених политика која могу имати значајан утицај на финансијски положај и успешност пословања, као што су на пример, рачуноводствене политике на подручју плаћених трошкова будућег периода, недоспеле наплате прихода и слично.

Утицај рачуноводствених политика на финансијски положај и успешност пословања биће квантификован само у подручјима где рачуноводствене политике имају значајан утицај на вредност позиција финансијских извештаја (стална имовина, залихе, дугорочна резервисања, признавања прихода и отписа потраживања). При анализи утицаја рачуноводствених политика на одређено подручје нужно је уважавање претпоставке да су сви остали услови који се односе на конкретну ставку непромењени.

При томе се најпре квантификује утицај на финансијски резултат, док се утицај рачуноводствених политика на финансијски положај анализира на основу промене финансијског резултата, односно прихода и расхода²⁸⁴. Такође, треба имати у виду да је утицај рачуноводствених политика различит када је у питању краткорочна у односу на дугорочну временску димензију. Наведено указује на значај рачуноводствених политика и потребу за њиховим правилним извором, утврђивањем подручја њиховог деловања, испитивањем њихових ефеката на квалитет финансијских извештаја, као и потребу за перманентним преиспитивањем и евентуалним изменама са циљем објективног финансијског извештавања и омогућавања ефикаснијег доношења пословних одлука.

Посматрано у целини у вези са рачуноводственим политикама на основу наведеног може да се истакне следеће:

- рачуноводствене политике повезане су са функцијом управљања и пословном политиком ентитета;
- рачуноводствене политике доноси менаџмент ентитета, при чему рачуноводство треба да има активну улогу у њиховом доношењу; за правилно разумевање и анализу финансијских извештаја од нарочитог значаја је сазнање о томе које и какве рачуноводствене политике су биле примењиване приликом њихове израде;
- утврђене рачуноводствене политике треба доследно и конзистентно да буду примењиване ради обезбеђења упоредивости финансијских извештаја; промене рачуноводствених политика врше се изузетно када се промени рачуноводствена законска или професионална регулатива или када би нова политика допринела објективнијем исказивању одређене билансне ставке, уз обавезу ретроактивне примене нове рачуноводствене политике;
- примењене рачуноводствене политике обелодањују се у напоменама уз финансијске извештаје са циљем целовитијег сагледавања података о вредности билансних ставки и смањења степена ризика од прихватања података о билансним ставкама приказаним у финансијским извештајима.

Може се закључити да рачуноводствене политике, односно њихово доношење покреће бројна питања у оквиру установљавања пословне политике у ентитетима и на тај начин доприносе унапређењу професионалних и креативних способности менаџмента приликом доношења пословних одлука и утврђивања мера за њихово спровођење. Оне

²⁸⁴ Тодоровић З., Чанак Ј. (2004) „Рачуноводствене политике као исходиште финансијског извештавања“, Зборник радова Симпозијум СРРС, Златибор

доприносе истовремено већој објективности и транспарентности финансијских извештаја.

5.2. Мотиви менаџмента у примени и одабиру рачуноводствених политика

Квалитет финансијских извештаја које презентује конкретан ентитет у највећој мери зависи од: квалитета нормативне основе, квалитета надзора и квалитета корпоративног управљања. Корпоративно управљање одређује коректност менаџмента у односу на захтеве на које упућује политика финансијског извештавања²⁸⁵. Менаџмент има одговорност да законску и професионалну рачуноводствену регулативу преточи у нормативну основу финансијског извештавања и рачуноводствене политике конкретног ентитета, односно рачуноводствене политике представљају конкретизацију нормативне рачуноводствене основе за потребе финансијског извештавања одређеног ентитета.

Могућност менаџмента да утиче на финансијске извештаје огледа се у: избору рачуноводственог метода вредновања, затим у одређењу за начин рачуноводствене процене и коначно у одређењу за обим обелодањивања информација о билансним позицијама приказаним у финансијским извештајима и напоменама уз финансијске извештаје.

Финансијски извештаји, поред тога, садрже основ за квантификовање финансијског резултата, односно ефикасности коришћења капитала, истовремено информациону основу за усмеравање капитала, то јест избор најбоље расположиве могућности његовог улагања.²⁸⁶ Да би финансијски извештаји могли да одговоре на назначене сврхе, треба да буду транспарентни и као такви да обезбеде поверење инвеститора. Уколико нема поверења инвеститора, нема инвестиција, односно нема привредног раста.

5.2.1. Менаџмент као носилац одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја

Питање одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја МРС 1- *Презентација финансијских извештаја*, Закон о рачуноводству и Директива ЕУ 2013/34 везују за менаџмент. Разлог за овакво решење у вези са лоцирањем

²⁸⁵ Шкарић Јовановић К. (2013) "Повезаност рачуноводствених политика и политике финансијског извештавања", Зборник радова 17. конгреса Савеза рачуновођа и ревизора републике Српске, Бања Врућица, стр.60.

²⁸⁶ Новићевић Б. (2013) "Финансијско извештавање и привредни раст", Зборник радова 44. Симпозијума СРРС, Златибор, стр. 9.

одговорности је следећи: структура власништва у предузећима као основним носиоцима привредне активности у околностима тржишног пословања онемогућава непосредно управљање пословним ентитетом од стране власника. Уместо непосредног управљања уложеним капиталом између предузећа и његових власника у функцији посредника – агента, налази се менаџер - експерт. Власници предузећа преносе своја управљачка права на менаџере, у очекивању да ће менаџер управљати предузећем на начин који обезбеђује максимизовање вредности за њих (власнике). Пренос управљачких права на менаџере истовремено подразумева и пренос надлежности из домена дефинисања циљева предузећа на домен доношења пословних одлука усмерених ка остварењу постављених циљева.

Менаџмент, поред општих циљева, формулише и посебне циљеве предузећа, у сврху конкретизације реализације општих циљева - рентабилности, солвентности и ликвидности, јер посебним циљевима обезбеђује се неопходна веза између општих циљева с једне стране, и доношења пословно-финансијских одлука, текућег систематског планирања, контроле и других управљачких активности, с друге стране. Сходно наведеном, пропусти менаџмента у сфери постављања посебних циљева предузећа могу да имају за последицу погрешне пословне одлуке које утичу негативно на рентабилност, солвентност и ликвидност предузећа. Такође, јасни, мерљиви, временски конкретизовани и за извршиоце мотивишући посебни циљеви су поуздан критеријум одлучивања при доношењу рационалних пословних одлука које представљају инструмент остваривања оптималног односа између општих циљева предузећа.

Према томе, због чињенице да је менаџмент надлежан за циљно вођење предузећа, он има одговорност према власницима за стање и успех предузећа, односно он треба да положи рачун о стању и успеху предузећа. "Кључна подручја деловања менаџмента предузећа тичу се полагања рачуна о стању и успеху предузећа, доношења пословно-финансијских одлука, као и систематске управљачке контроле. Обављање односних управљачких активности подразумева располагање изванредним знањем, огромним искуством, креативношћу, као и бројним специфичним вештинама. Од суштинског значаја је при томе, располагање квалитетним информацијама. Наравно, могуће је лоше одлучивати и пословати и када се располаже правовременом, јасном, поузданом и потпуном информацијом, али је неоспорно да је квалитетна информација нужна претпоставка за доношење рационалних и целисходних, односно квалитетних пословних одлука, као и за њихово ефикасно спровођење"²⁸⁷. Полагање рачуна о стању

²⁸⁷ Стефановић, Ј.Р. (2011) „Рачуноводствени информациони систем као фактор квалитета финансијског извештавања“, Зборник радова 42. симпозијума, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, стр.182.

и успеху предузећа остварује се финансијским извештавањем, односно припремањем и презентовањем финансијских извештаја.

У вези са квалитативним карактеристикама рачуноводствених информација које одређују њихову материјалност, релевантност, поузданост, упоредивост и разумљивост, веома често није присутна једнозначност, односно међу њима веома често могу да буду присутни конфликти, због чега је неопходно да менаџмент предузећа пронађе праву меру односа приликом сагледавања значаја како сваке квалитативне карактеристике појединачно, тако и њиховог међусобног односа. Вредновање билнских ставки уз уважавање принципа опрезности, пак, укључује одређени степен просуђивања менаџера о ризику и неизвесности које је пристрасно и усмерено према потцењивању имовине и резултата предузећа.

У намери да обезбеди правовремене информације, менаџмент предузећа може се наћи у ситуацији да прибави информацију за коју не располаже сазнањима о свим аспектима пословне трансакције, чиме се задовољава правовременост, али се доводи у питање поузданост тих информација. Ако, пак, менаџмент одгоди прибављање информације до момента могућности сагледавања свих аспеката пословне трансакције када се може презентовати потпуно поуздана информација, постоји вероватноћа да ће таква информација бити неправовремена и нерелевантна за кориснике.

Приликом превазилажења сукоба у вези са квалитативним карактеристикама рачуноводствених информација, менаџмент треба да има у виду и примарну сврху финансијских извештаја – задовољење информационих потреба различитих корисника уз ограничење да користи од презентованих информација треба да буду веће од трошкова њиховог припремања. Традиционално финансијско извештавање често може да испољи ограничења која су последице сукоба интереса менаџмента и осталих корисника екстерних финансијских извештаја и/или природе информација приказаних у финансијским извештајима. "Менаџмент треба да буде мотивисан (да ради у своју корист), а истовремено да поштује политику увећања капитала акционара."²⁸⁸

²⁸⁸ Дмитровић Шапоња Љ. (2011) "Међузависност корпоративног управљања и финансијских извештаја", Зборник радова 42. симпозијума *Квалитет финансијског извештавања - изазови, перспективе и ограничења*, СРРС, 26-28

5.2.2. Конфликт интереса менаџмента и осталих корисника финансијских извештаја

Примарни интерес свих корисника екстерних финансијских извештаја је одржање предузећа у континуитету (*going concern principle*), што подразумева циљно континуирано усмеравање менаџмента ка максимизацији приноса на ангажовани капитал, уз одржавање задовољавајућег степена солвентности и ликвидности. Наведено може да упути на закључак да нема конфликта између циљева менаџмента и циљева осталих стејкхолдера, што у најопштијем смислу јесте тачно, али ипак конфликт постоји у сфери начина односно инструмената реализације дефинисаних циљева.

Руковођен циљем континуираног одржања предузећа, менаџмент у одређеним околностима може прибећи мерама које доводе до исказивања добитка који није у складу са захтевом објективног и фер извештавања, већ са његовим финансијским намерама, везаним за расподелу добитка и доделу бонуса. Супротно томе, у намери да задржи што већи део добитка у предузећу, са циљем његовог реинвестирања, менаџмент може предузети мере које доводе до стварања латентних резерви, исказивањем лошијег резултата. Нижи износ добитка имаће за последицу ниже пореске обавезе, чиме је угрожен буџет државе и ниже износе добитка за расподелу, чиме су угрожени власници капитала.

Поред тога, менаџмент у намери инвестирања може да угрози интересе кредитора и добављача (поверилаца), јер инвестиције подразумевају издвајање значајног износа средстава што, веома често, доводи до смањења могућности плаћања текућих обавеза у року доспећа и до нарушавања његове дугорочне финансијске структуре, односно солвентности. Такође, може се уочити још један конфликт интереса менаџмента и његових стејколдера, који је мотивисан "егоистичним" циљевима менаџмента, а везује се за чињеницу назначену у МРС 1 где се наводи да је, поред осталог, примарна сврха финансијских извештаја опште намене указивање на резултате које је остварио менаџмент управљањем повереним средствима. Дакле, презентовањем финансијских извештаја менаџмент полаже рачун пред власницима капитала и осталим стејкхолдерима и транспарентно указује на остварену ефикасност у остваривању "тржишно очекиваних" перформанси предузећа. Уколико та очекивања нису остварена, долази до слабљења пословног угледа менаџера. Наведена чињеница њима може да буде мотив за презентовање лажних информација у финансијским извештајима, које их представљају успешнијим него што објективно јесу. У овом случају у намери остварења сопствених циљева, менаџмент обмањује кориснике финансијских извештаја манипулацијом, фалсификовањем или преправком рачуноводствених евиденција или пратећих

докумената који се користе за припремање финансијских извештаја, као и нетачним представљањем или намерним изостављањем из финансијских извештаја значајних трансакција или догађаја или намерном, погрешном применом рачуноводствених правила²⁸⁹. Наведене радње, пре или касније, доводе до банкротства предузећа и самим тим до изузетно високих губитака за инвеститоре, а онда и за остале стејкхолдере.

Креативно рачуноводство. Граница између политике финансијског извештавања за коју је одговоран менаџмент и „креативног рачуноводства“ је често недовољно јасна, али постоји битна разлика која омогућава њихово разликовање, а то је мотив. Мотив креативног рачуноводства је превара, односно навођење на доношење одлука супротних интересима корисника финансијских извештаја. Креативно рачуноводство, дакле, је нелегално и нелегитимно, а подразумева све мере које су намерно спроведене са циљем презентовања финансијских извештаја, који не показују праву финансијску и приносну снагу конкретног предузећа. Оно означава све рачуноводствене праксе које намерно одступају од стандарда да би екстерним корисницима била презентована жељена, а не стварна приносна и финансијска снага предузећа²⁹⁰.

Менаџмент мерама које се најчешће користе у оквиру креативног рачуноводства²⁹¹ може да утиче на:

- висину исказане добити, односно на биланс успеха;
- висину исказане нето имовине, односно на биланс стања и
- висину исказане нето готовине из пословне активности.

Исказивање већег резултата је последица прецењивања прихода или потцењивања расхода, а оно може бити мотивисано: одржавањем постојећих и привлачењем нових инвеститора, затим растом цена акција конкретног ентитета, исплатом већих дивиденди, повољнијим кредитним рејтингом, задржавањем постојеће позиције менаџера, стимулативним плановима за менаџере и друго. У пракси се чешће јављају манипулације приходима него манипулације расходима, због тога што се повећањем прихода поправља бонитет, долази до побољшања појединих показатеља који се користе у финансијској анализи (стопа пословног добитка, стопа приноса на

²⁸⁹ Anthony M. Lendez and James J Korevec, How to Prevent and Detect Financial Statement Fraud, према преводу др Радослав Стефановић, „Спречавање и откривање лажног финансијског извештавања“, *Рачуноводство*, 11/ 2000, SRRS, str. 4

²⁹⁰ Шкарић Јовановић, К. (2007) "Креативно рачуноводство-мотиви, инструменти и последице", Зборник радова: *Мјесто и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу*, XI конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Теслић, 51-70.

²⁹¹ Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (*American Institute of Certified Public Accountants- AICPA*) креативно рачуноводство дефинише као лажно финансијско извештавање, односно намерно представљање нетачности или изостављање износа или обелодањивања у финансијским извештајима, како би се обманули корисници финансијских извештаја.

укупна средства) или смањење показатеља који указују на задужење (учешће камате у добитку, коефицијент покрића камате и слично).

Исказивање већег износа пословних прихода обично се врши: прераним исказивањем прихода, затим исказивањем непостојећих прихода, прецењивањем остварених прихода и укључивањем непословних прихода у пословне приходе. Овим поступцима менаџмент прибегава онда када у обрачунском периоду није извршио планиране задатке, најчешће планирани обим продаје. Повећање финансијског резултата истовремено доводи до повећања нето имовине, односно побољшања имовинско-финансијског положаја, чиме се обмањују повериоци, јер ће показатељи (рација) рентабилности и економичности имати повољније вредности од реалних.

Исказивање мањег износа расхода (потцењивање расхода), такође, представља могућност исказивања бољег резултата пословања. Смањење расхода има за последицу повећање активе или смањење обавеза, односно повећање нето имовине и приказивање бољег имовинског положаја²⁹².

Исказивање мањег резултата може бити последица мотивације менаџмента за: одлагање (или смањења) плаћања пореза, што је најчешћи мотив, чување скривене добити за наредне (можда лошије) периоде пословања, одвлачење пажње контролних и регулаторних органа и скривање високе рентабилности од конкуренције. Расходи, чијим повећањем долази до исказивања нижег износа резултата, могу се повећати: претераним отписивањем имовине, претераним резервисањима, евидентирањем износа који треба да се капиталишу као расход, исказивањем расхода будућег периода као расхода текућег периода и друго.

Бројни су примери манипулација креативног рачуноводства који су довели компаније до банкротства и чији менаџери су завршили у затвору. Последице креативног рачуноводства и лажног финансијског извештавања су негативне, често и драматичне.

5.2.3. Могући начини превазилажења ограничења традиционалног финансијског извештавања

Могући начини превазилажења наведених ограничења традиционалног извештавања су: унапређење основа финансијског извештавања и обелодањивање већег

²⁹² Смањење расхода може се извршити: капитализацијом трошкова који не обезбеђују будуће користи (активирање трошкова истраживања, уместо да они терете трошак периода); ниским одмеравањем резервисања (потцењивање резервисања повећава резултат текућег периода, а у периоду њиховог укидања долази до смањења резултата); ниским отписом имовине (примена прениских и неодговарајућих стопа амортизације, неотписивање обезвређене имовине, неотписивање ненаплативих потраживања и слично).

обима информација у напоменама уз финансијске извештаје, као и проширење модела финансијског извештавања.

Унапређење основа финансијског извештавања. Основу квалитетног финансијског извештавања чине рачуноводство, ревизија и професионална етика.²⁹³ Рачуноводство има недвосмислен утицај, јер су два у сету прописаних финансијских извештаја, биланс стања и биланс успеха, резултат закључка пословних књига у којима су вредноване билансне ставке након свих пословних трансакција реализованих у обрачунском периоду. Другим речима, биланс стања и биланс успеха представљају директан аутпут рачуноводственог информационог система. Преостала два финансијска извештаја – извештај о новчаним токовима и извештај о променама на капиталу – као базу података такође имају рачуноводство. Менаџмент предузећа има одговорност за то да својим активностима обезбеди такво организационо успостављање рачуноводственог информационог система који представља квалитетну основу за сачињавање финансијских извештаја, уз поштовање професионалне, законске и интерне регулативе и неопходан професионални интегритет рачуновође.

Са циљем заштите интереса корисника финансијских извештаја, кроз обезбеђивање максималне истинитости, објективности и поузданости презентованих информација, професионални рачуновођа који води пословне књиге и саставља финансијске извештаје, као и професионални рачуновођа који обавља ревизију финансијских извештаја (ревизор) треба да се придржавају смерница Етичког кодекса професионалних рачуновођа (који прописује правила и санкције за њихово непримењивање), а менаџмент би требало да се придржава правила пословне етике (која су у многим предузећима усвојена као таква, у виду пословног етичког кодекса или постоје као неписана правила). Пословна етика у ствари представља имплементацију општих етичких принципа на сферу пословног понашања.

Већи обим обелодањивања информација у напоменама уз финансијске извештаје, као и проширење модела финансијског извештавања. Обелодањивања захтевана смерницама МРС 1 - *Презентација финансијских извештаја* усмерена су на прошлост, као и информације у билансним ставкама на које се та обелодањивања односе. Поред такве природе обелодањивања, у напоменама се налазе и информације које немају искључиво финансијску природу, о основним активностима ентитета, о примењеним рачуноводственим политикама, о броју емитованих акција, о повезаним лицима, о

²⁹³ У литератури се често налази на илустративно приказивање односа између квалитетног финансијског извештавања и основа на којима се оно базира, а у виду треношца за који се каже да представља једну од најстабилнијих структура.

природи и намени резерви, о потенцијалним обавезама, о потенцијалним средствима, о материјално безначајним ставкама.

Превазилажење ограничења информација подразумева концептуално проширење модела финансијског извештавања, у смислу презентовања пословних информација планског карактера и нефинансијских информација.

Информације планског карактера могу бити дате у оквиру менаџмент извештаја, односно извештаја о пословању, док информације нефинансијског карактера могу бити дате у модификованој форми финансијских извештаја, прилагођеној корисницима финансијских извештаја, а нарочито менаџменту ентитета. Нефинансијски извештаји могу бити усмерени на центре одговорности (могу имати контролабилни карактер) и повезани са носиоцима одговорности, затим могу бити дати са аспекта различитих нивоа покривености трошкова приходима од продаје и обрачуна одговарајућих нивоа финансијског резултата, учинака, организационих и других сегмената, као и са аспекта стратешко-управљачког рачуноводства и могу садржати елементе социјалног и еколошког управљачког рачуноводства. Међународни рачуноводствени регулаторни оквир нарочито се фокусира на потребу за еколошком компонентом финансијског извештавања (МРС 1 и Директива 2013/34ЕУ).

6. РЕФЛЕКТОВАЊЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ НА РЕВИЗИЈУ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА

Ревизија финансијских извештаја представља активност која има за циљ проверу да ли су информације у финансијским извештајима истините и објективне и да ли су презентоване у складу са релевантним оквиром финансијског извештавања. Ревизори своје мишљење не могу да заснивају на апсолутном уверавању, нити њихово мишљење корисници могу да прихвате са апсолутном сигурношћу²⁹⁴. Приликом изражавања мишљења о истинитости финансијских извештаја, ревизор даје висок степен уверавања да су финансијски извештаји у вези са свим материјално битним питањима састављени у складу са актуелним регулаторним оквиром финансијског извештавања. Изражавање разумног уверавања засновано је на доказима који су резултат процеса ревизије организованог у складу са временским и трошковним ограничењима.

У ширем контексту, циљ ревизије надилази став ревизора у односу на материјално значајне грешке и усклађеност финансијских извештаја са актуелним оквиром, јер све већи значај у савременом окружењу добија и ревизија правилности пословања. Пошто су извештаји ревизора јавне исправе и у служби су заштите јавног интереса, одговорност ревизора је двострука: према клијентима и према јавности. Њихов професионални став треба да буде усмерен на клијенте, а да истовремено служе јавности, одржавајући своју независност, интегритет и објективност.

Општеприхваћено је мишљење да ревизија финансијских извештаја пружа користи које се огледају у: приступу тржиштима капитала; нижим трошковима капитала; као и превентивном дејству на неефикасност и обману, као и доприносу контроли, процени ризика и оперативним побољшањима. Финансијски извештаји који су били предмет ревизије садрже нижи степен информационог ризика, због чега потенцијални кредитори могу да понуде ниже каматне стопе, а потенцијални инвеститори могу бити вољни да прихвате нижу стопу приноса на своје инвестиције. Према томе, финансијски извештаји који су били предмет ревизије унапређују кредибилитет предузећа и доприносе да оно има ниже трошкове капитала.

Поред тога, ревизија делује превентивно на неефикасност и обману и може се очекивати да ће ревизија финансијских извештаја имати повољан ефекат на ефикасност и коректан став запослених. Затим, спознаја да ће бити извршена ревизија има за последицу већу обазривост професионалних рачуновођа и редуковање могућности проневере средстава од стране запослених, као и могућности учествовања менаџмента у

²⁹⁴ Андрић М., Крسمановић Б, Јакшић Д, (2012), *Ревизија-теорија и пракса*, Бечеј, Пролетер, стр. 96

лажном финансијском извештавању. На основу сагледавања вршених током ревизије финансијских извештаја, независни ревизори су у позицији да дају препоруке менаџменту у вези са ризицима са којима се суочава предузеће, као и препоруке за побољшање контрола и остваривања боље оперативне ефикасности предузећа. Према томе, ревизија финансијских извештаја омогућава бољу ефикасност финансијских тржишта, смањењем информационог ризика у вези са финансијским извештајима који су предмет ревизије.

На интерном плану, ревизија финансијских извештаја, извршена у складу са Међународним стандардима ревизије, пружа објективно уверавање о кредибилитету тврдњи менаџмента. Међутим, због ограничења (као што су датум одржавања годишње скупштине предузећа, трошкова ефикасност независне ревизије и широк опсег интерпретација и мишљења која се захтевају у примени рачуноводствених стандарда), ревизија финансијских извештаја садржи следећа инхерентна ограничења: проток времена (присутан је временски јаз између датума биланса стања и презентације ревизорског извештаја); ревизорско тестирање на узорцима и другим одабраним подацима; претерано ослањање на експертске системе (при формињу професионалног суда о областима које су високо специјализоване); и ограничење формата извештаја (од ревизора се захтева да извештавају у оквиру стандардне форме ревизорских извештаја која не може увек да одражава комплексности укључене у процес ревизије, дате оцене и намераване поруке у мишљењу ревизора).

Упркос наведеним ограничењима, ревизија финансијских извештаја доприноси кредибилитету информација презентованих у њима, што потврђује и законска обавеза вршења ревизије, која се у Републици Србији односи на привредна друштва са карактером јавних друштава и велика и средња правна лица.²⁹⁵

6.1. Рефлектовање концепта фер вредности на независну ревизију

Независна ревизија доприноси смањењу информационог ризика садржаног у финансијским извештајима и економских губитака од погрешних пословних одлука. Објективна и непристрасна екстерна ревизија смањује овај ризик који је најчешће последица нетачних, непоузданих и кривотворених информација и провером квалитета финансијског извештавања доприноси повећању њиховог кредибилитета. Савремени

²⁹⁵ Обавеза ревизије, у складу са чл.21. *Закона о ревизији* ("Сл.гласник РС", бр.62/13) односи се и на сва правна лица и предузетнике чији пословни приход остварен у претходној пословној години прелази 4.400.000 евра у динарској противвредности.

услови пословања у први план издвајају инвеститоре као најважније кориснике финансијских извештаја, а са циљем задовољења њихових информационих потреба врши се примена мешовите основе финансијског извештавања, која истовремено упућује на концепт набавне вредности и концепт фер вредности. Ревизија финансијских извештаја у условима употребе концепта фер вредности намеће знатно сложеније и обимније поступке у односу на примену концепта набавне вредности.

С обзиром да информације презентоване у финансијским извештајима треба да одговарају одређеним стандардима квалитета, поузданост и улога независне ревизије као сталне, системске активности је да мења, прилагођава и усавршава финансијске извештаје у складу са захтевима регулативе. Верификација и давање кредибилитета информацијама садржаним у финансијским извештајима предузећа су важни инструменти обезбеђења неопходног поверења у финансијско извештавање. Карактеристике савременог корпоративног извештавања и јачање друштвене одговорности корпорација, као и сложенији услови пословања повећали су информациони ризик и наметнули захтеве ревизорима у смислу развијања нових модела финансијског извештавања.

6.1.1. Независност ревизије

Поступак ревизије регулисан је Међународним стандардима ревизије. Једна од битних улога које су поверене стандардима ревизије је очување јавног интереса. Могућност да ревизија као професионална делатност очува висок кредибилитет умногоме зависи од њене способности да константно задовољава поверену улогу стабилизатора привредних активности кроз процесе верификације финансијских информација неопходних за доношење одлука. Управо овај захтев представља суштину улоге ревизије²⁹⁶. Институционално обезбеђивање захтева јавног интереса врши се посредством бројних утицаја на рад ревизора који су усмерени од стране јавности, државе и професије. У оквиру ових утицаја доминантан је утицај професионалне етике, односно кодекса професионалне етике, који је донет од стране Међународне федерације рачуновођа и односи се и на ревизоре као посебан сегмент рачуноводствене професије који је усмерен на послове ревизије. Пошто је окренут ка јавности, кодекс професионалне етике представља најтранспарентнији део регулативе ревизије.

Принципи и правила понашања ревизора дати у кодексу усмерени су у највећој могућој мери ка задовољењу захтева јавности, односно циљева које јавност поставља

²⁹⁶ Према Стевановић. Н. (1999) „Професионална одговорност и јавни интерес, Рачуноводство и пословне финансијсе у условима глобализације светске привреде“, Зборник радова, СРРС, Златибор, 1999.

пред професију као целину. Из тог разлога је и поштовање смерница кодекса професионалне етике уграђено у професионалну и законску регулативу којом је уређена ревизија. Кодексом професионалне етике дефинисане су неке од битнијих одлика ревизора и ревизорског рада: интензитет и објективност, независност, решавање етичких сукоба, професионална оспособљеност, поступање у вези са накнадама и провизијама, поверљивост, активности неспојиве са рачуноводственом јавном праксом, пореска пракса, располагање новцем клијента, односи са другим рачуноводственим експертима у јавној пракси, публицитет, рекламирање и приступ потенцијалним клијентима.

Суштинско питање домета стандарда екстерне ревизије у смислу њихове примене јесте могућност задовољења захтева независности ревизора, што је истовремено најважнији постулат ревизорске активности. У најширем смислу значења, независност представља способност појединца да обавља активност уз присуство интегритета и објективно. Интегритет се везује за поштење ревизора, а објективност за способност да се задржи неутралан став приликом спровођења ревизије и објављивања мишљења. Иако су елементи независности фактичка независност и испољавање независности, кодекси професионалне етике имају домет само у погледу испољавања независности. Пошто је немогуће утврдити да ли ментални процес ревизора одликује независност, професионална регулатива усмерена је на бројна питања којима може да буде угрожена ревизорска независност.

IFAC-ов Етички кодекс професионалних рачуновођа као могуће узроке угрожавања независности означава следеће: учешће у финансијским и другим пословима клијента (постојање директног или материјално значајног финансијског интереса); именоване у органима компаније (све позиције које представљају интерес у компанији); пружање других услуга клијентима ревизије (менаџерске функције, доношење управљачких одлука, вођење пословних књига, консултантске услуге); лични и породични односи (брачни друг, издржавани члан заједничког домаћинства); накнада за услуге (када приходи једног клијента представљају велики део бруто прихода ревизорске фирме); условљене накнаде за услуге (када услуга зависи од облика извештаја ревизора); роба и услуге (прихватање поклона и непримерене гостољубивости); власништво над капиталом (већински капитал ревизорске фирме није у рукама професионалних рачуноводствених експерата у јавној пракси); претходни партнери (претходни партнери запослени код клијента имају и даље интерес да учествују у професионалној пракси клијента); постојање парнице (или претња да дође до парнице између ревизора и клијента); дугогодишња повезаност одговорног особља са клијентом ревизије (задржавање истог ревизорског тима током дужег низа година). Ревизори

примењују ИФАС-ов Етички кодекс, због тога што се не успоставља разлика између рачуноводства и ревизије као засебних професија. Ради се о истој професији - при чему се пружају различите врсте професионалних услуга (од исте групе професионалаца)²⁹⁷.

Критична питања која су присутна код ревизора у вези са независношћу обухваћена су смерницама Међународних стандарда ревизије, у смислу обезбеђивања програмске и истраживачке независности, путем захтева да поступци ревизије буду адекватно планирани и изражено мишљење ревизора поткрепљено одговарајућим доказима. Уколико се ревизори придржавају ових стандарда, мање ће бити под утицајем управе клијента, чиме је простор угрожавања сужен али не и у потпуности отклоњен. Могући начини да се путем регулаторног оквира обезбеди независност ревизора су ревизорски комитети и ограничења пружања других услуга ревизије.

Ревизорски комитет. Ревизорски комитет чини од три до пет чланова који не учествују у управљању предузећем и чија примарна улога је провера: финансијских извештаја, ефективности рачуноводства предузећа и система интерних контрола, као и надзор над радом ревизора. У смислу ревизије овај комитет треба да буде задужен и за ангажовање ревизора и односе са ревизором, укључујући и плаћање надокнаде за ревизију. Ревизорски комитети чији чланови имају висок степен независности у односу на управу представљају последицу прихватања позитивне праксе САД. Стимулативно окружење у односу на независност су традиционалне вредности у рачуноводству, изражени професионализам, мали распон моћи, флексибилност и транспарентност.

У Републици Србији Комисија за ревизију, која као тело има сличне надлежности, предвиђена је одредбама члана 411. *Закона о привредним друштвима* ("Сл.гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015). Међутим, још нема конкретнијих сазнања и истраживања о стварним ефектима резултатима активности овог органа. Ради се о телу које би требало да представља медијатора између ревизора и управе и које, поред осталог, треба да допринесе обезбеђивању независности ревизије.

Ограничења пружања других услуга клијенту ревизије. У вези са питањем да ли ревизор треба да пружа и друге услуге клијенту ревизије, постоје различити и често контроверзни одговори. Са једне стране, пружање других услуга може да угрози независност, а са друге стране постоје околности у којима по основу тога могу да се јаве позитивни синергетски ефекти. Према смерницама Осме директиве ЕУ, ревизорска фирма не треба да пружа било какве друге услуге клијентима ревизије. Овим путем се решавају два значајна питања у вези са ревизијом: учешће прихода једног клијента

²⁹⁷ Ж.Шевић, (2010) „Један осврт на регулисање рачуноводствене (и ревизорске) професије у Великој Британији“, Зборник радова 41. симпозијума, Златибор, СРРС, стр.169

ревизије у укупном приходу ревизорске фирме било би мање и избегао би се конфликт интереса инхерентно повезан са пружањем других услуга уз услуге ревизије. Међународни стандарди ревизије, односно Етички кодекс који представља шири оквир за њихову примену, садрже став којим се клијенту ревизије дозвољава да пружа клијенту и друге услуге, с тим што је од пресудног значаја да при том ревизор не врши менаџерске функције нити доноси управљачке одлуке за које је одговорна управа клијента. У вези са питањем ангажовања ревизора и за друге услуге код клијента ревизије, у регулаторном оквиру различитих земаља у свету постоји значајна разлика, која истовремено представља сметњу за процес хармонизације ревизије.

6.1.2. Ревизија финансијских извештаја у околностима примене фер вредности

Пошто су информације презентоване у финансијским извештајима неопходан услов за обављање активности на финансијском тржишту, неопходно је да финансијски извештаји буду верификовани од стране независне ревизије, како би се спречили погрешни сигнали инвеститорима и предупредили негативни ефекти "креативних" билансних информација²⁹⁸. Екстерни ревизори испитују истинитост и објективност састављања финансијских извештаја, као и њихову усклађеност са регулаторним оквиром финансијског извештавања.

Регулаторни оквир финансијског извештавања у Србији јесте *Закон о ревизији*²⁹⁹ који упућује на примену Међународних стандарда ревизије (*ISA – International Standards on Auditing*) и IFAC-овог Етичког кодекса професионалних рачуновођа. Ревизорски поступци који се односе на ревизију фер вредности регулисани су смерницама Међународног стандарда ревизије 540 - *Ревизија рачуноводствених процена укључујући и процене фер вредности, и одговарајућа обелодањивања*. Ревизија фер вредности представља наставак ревизије рачуноводствених процена уопште, а у околностима примене МСФИ бројне су околности у којима ентитет мора или му је допуштено да врши процене. Рачуноводствена процена подразумева процену износа неке рачуноводствене ставке у одсуству прецизног начина вредновања, која се врши на основу тренутних околности у вези са том ставком. Разумне процене представљају саставни део активности сачињавања финансијских извештаја и не умањују њихову

²⁹⁸ Стојилковић М. и Бонић Љ. (2009) "Ревизија и квалитет финансијског извештавања донети и перспективе развоја", 40. симпозијум *40 година рачуноводства и пословних финансија - донети и перспективе*, Златибор, СРРС, стр. 146.

²⁹⁹ "Сл.гласник РС", бр. 62/2013.

поузданост. Потреба за процењивањем јавља се код сумњивих потраживања, резервисања, застарелости залиха, фер вредности финансијских средстава и финансијских обавеза, фер вредности сталне и нематеријалне и сталне материјалне имовине, затим процена корисног века употребе средства, процена метода обрачуна амортизације и др.

Пошто се процена увек врши на основу актуелних околности и информација, увек када се промене те околности и информације, у складу са смерницама МРС 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствене процене и грешке*, потребно је извршити промену процене конкретне ставке. Промена процене односи се на текући и будуће периоде, она нема третман грешке и не утиче на податке из ранијег периода. Рачуноводствене процене врши управа ентитета, на иницијативу професионалног рачуновође који указује на промену актуелних околности које су основ за промену процене. У вези са променом процене, ентитет има обавезу да у напоменама уз финансијске извештаје обелодани промене рачуноводствене процене за текући период и очекивања ефеката ове процене на будуће периоде, уколико се ти ефекти могу сагледати; у супротном, обелодањује се информација о неизводљивости сагледавања ефекта.

Сврха утврђивања фер вредности је квантификовање износа по коме би могла да се реализује трансакција продаје или преноса обавезе између учесника на тржишту у редовним околностима на датум одмеравања по текућим тржишним ценама, односно квантификовање излазне цене на датум одмеравања из перспективе учесника на тржишту који поседује имовину или има обавезу.

Међународни стандард ревизије 540 (МСР 540) упућује на то да ревизор треба да прибави довољно адекватних ревизорских доказа да су рачуноводствене процене фер вредности у финансијским извештајима и одговарајућа обелодањивања адекватна. Овај стандард структуром садржаја³⁰⁰ упућује на поступке којима се смањује степен ризика прихватања информација из финансијских извештаја, у околностима примене концепта фер вредности³⁰¹.

Код одређених рачуноводствених процена присутан је релативно висок степен неизвесности, нарочито ако су засноване на претпоставкама (на пример, процена фер

³⁰⁰ СРРС (2013) *Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга*, превод, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 453

³⁰¹ МРС 540 подразумева следеће целине: процедуре за процену ризика и одговарајуће активности, - идентификовање и процена ризика материјалне грешке, одговори ревизије на процењени ризик материјалне грешке, даљи поступци суштинског испитивања као одговор на значајне ризике, оцена разумности рачуноводствених процена и дефинисање погрешних исказа, обелодањивања у вези са рачуноводственим проценама, показатељи могуће пристрасности руководства, писане изјаве руководства и документација односно документовање.

вредности финансијских инструмената којима се не тргује јавно), као и приликом коришћења специјализованих модела развијених од стране клијената и код процена које не могу бити проверене на тржишту.

Процедуре за процену ризика и одговарајуће активности. Да би ревизор идентификовао и проценио ризик материјалне грешке, што треба да му буде основ за планирање, природу, обим и време поступака ревизије, неопходно је сагледавање активности контроле коју је менаџмент клијента успоставио приликом процене фер вредности. При извођењу поступака процене ризика ради разумевања пословања клијента и његовог окружења, као и система интерних контрола клијента, ревизор у циљу обезбеђења основе за идентификовање и процену ризика настанка материјалне грешке приликом вредновања, треба да сагледа следеће:

- захтеве утврђеног оквира за финансијско извештавање који је релевантан за процену фер вредности, укључујући и одговарајућа обелодањивања;
- начин на који руководство идентификује трансакције, пословне догађаје и услове значајне за признавање, вредновање и обелодањивање вредности у финансијским извештајима;
- на који начин руководство утврђује моделе и методе вредновања фер вредности, релевантне контроле, да ли је руководство користило услуге стручњака, претпоставке на којима су засноване рачуноводствене процене везане за фер вредност, да ли је било и да ли је требало да буде промена у односу на претходни период у погледу метода за формирање рачуноводствених процена и ако је било, чиме су узроковане, да ли је руководство проценило ефекте неизвесности процене³⁰².

Одмеравање и обелодањивање фер вредности према различитим оквирима финансијског извештавања. Због инхерентних ризика, вредност одређених ставки може бити утврђена искључиво рачуноводственом проценом. У Прилогу параграфу А 1 МСР 540 детаљније се разматрају вредновања и обелодањивања фер вредности уз примену различитих оквира извештавања, у зависности од околности и контекста³⁰³. Регулаторни оквир финансијског извештавања само у одређеним случајевима прописује методе одмеравања у вези са рачуноводственом проценом, док у већини случајева регулаторни оквир не прописује метод одмеравања нити упућује на алтернативне методе вредновања. Поред тога, постоје и одређена мерења и праксе обелодањивања фер вредности за специфичне делатности. У оквиру различитих регулаторних оквира могу

³⁰² СРРС, 2013, стр. 466.

³⁰³ СРРС, 2013, стр. 504

постојати различите дефиниције фер вредности односно акценат при утврђивању фер вредности може да се везује за различите појмове. На пример, МРС 39 дефинише фер вредност као "износ за који се одређено средство може разменити, или обавеза измирити, у оквиру независне трансакције између добро обавештених и вољних страна". Концепт фер вредности најчешће подразумева текућу трансакцију, а не трансакцију из прошлог или будућег времена, па према томе потребна је процена износа по којем би се конкретна трансакција обавила у моменту вршења процене. Поред тога, у различитим оквирима приликом процене фер вредности може да се инсистира на „вредности специфичној за ентитет" или " вредности у употреби".

У различитим оквирима финансијског извештавања измене фер вредности могу да буду рачуноводствено обухваћене на различите начине: као расход или приход уз одражавање у билансу успеха, или као промена капитала уз одражавање у билансу стања. Затим, одређени оквири могу стриктно прописати методе одмеравања фер вредности, или дозволити одређене методе, или пак прописати посебан метод (независна процена, примена дисконтованих токова готовине), или уопште не мора да буде дато усмеравање у вези са проценом фер вредности.

У одређеним оквирима услов за примену метода фер вредности је активно присуство на тржишту за средство чија фер вредност се утврђује проценом, док у другим околностима фер вредност може да се утврди и просуђивањем о претпоставкама које би учесници на тржишту користили при одређивању фер вредности. Тржишне цене не морају у свим околностима да буду гарант објективне процене вредности; то је случај када се ради о тржишту на коме трансакције у вези са предметом процене фер вредности нису фреквентне, или тржиште још није чврсто установљено, или се на њему тргује малим обимом јединица у односу на укупан број постојећих јединица. Такве тржишне цене за потребе утврђивања фер вредности треба да буду модификоване.

Обзиром да је при утврђивању имовине и обавеза све чешће у употреби модел фер вредности, у финансијским извештајима фер вредност се јавља на различите начине:

- код специфичних средстава и обавеза (утрживе хартије од вредности или обавезе које морају да буду измирене финансијским инструментом);
- специфични саставни делови капитала (обвезнице које могу да буду конвертоване у акције);
- специфична средства и обавезе стечене у пословној комбинацији у оквиру пословног спајања;
- за специфична средства врши се једнократно утврђивање фер вредности (приликом квантификовања умањења вредности по основу обезвређења);

- агрегација средстава и обавеза (на пример, одмеравање диверзификованог кредитног портфолија може бити засновано на фер вредности одређених категорија зајмова садржаних у портфолију).

Имајући у виду наведено недвосмислено је да приликом вршења ревизије, ревизор има додатну потребу за смотреност, разборитост и дужну пажњу приликом ревизије рачуноводствених процена, а посебно у оквиру њих процене фер вредности. У случајевима када руководство користи интерно развијени модел вредновања при рачуноводственој процени, као и када се коришћени метод разликује од метода који се уобичајено користи у одређеној делатности, ризик од настанка материјалне грешке је већи.

Ревизор, такође, може да врши сагледавање релевантних контрола, укључујући и стручност лица која креирају рачуноводствене процене и контроле везане за:

- начин на који руководство одређује потпуност, релевантност и тачност података на основу којих се врше рачуноводствене процене;

- преглед и одобрење рачуноводствених процена укључујући и преглед и одобрење претпоставки коришћених приликом вредновања процене од стране менаџмента одређеног нивоа;

- раздвајање дужности између лица која спроводе основне трансакције и лица која су одговорна за рачуноводствене поступке (СРРС, 2013, стр. 472).

Идентификовање и процена ризика од материјалне грешке. Степен неизвесности којој је подложна процена фер вредности треба да буде процењен од стране ревизора. Најчешће процене са високим нивоом неизвесности су процене фер вредности које су вршене уз примену специјализованих модела процене.

Поступци ревизије као одговор на процењени ризик материјалне грешке. На основу процењених ризика материјалне грешке, ревизор одређује да ли је руководство применило одговарајуће захтеве за рачуноводствене процене фер вредности, да ли су методе мерења рачуноводствених процена фер вредности адекватне у конкретним околностима и да ли су адекватно примењене. Такође, ревизор треба да сагледа да ли је било промена рачуноводствених процена и метода вредновања у односу на претходни период; ако јесте, да ли су промене у складу са измењеним околностима³⁰⁴. У сврху прикупљања довољно ревизорских доказа, ревизор треба да сагледа да ли се

³⁰⁴ На пример, појава активног тржишта за одређена средства или обавезе указује на то да коришћење дисконтованих новчаних токова више није прикладан метод процене фер вредности тих средстава или обавеза.

специјализоване вештине или знање захтевају за мерење једног или више аспеката рачуноводствених процена.

У случају комплексног поступка процене за који се користе специјализована знања из одговарајуће области, ревизор треба да користи смернице Међународног стандарда ревизије 620 - *Коришћење резултата рада стручњака*, као и резултате рада стручњака за конкретну област, уз оцену професионалне компетентности стручњака (поседовање сертификата, лиценци, чланство у професионалним организацијама) и његове објективности.

Оцена разумности рачуноводствених процена и дефинисање грешака. На основу ревизијских доказа ревизор треба да процени јесу ли процене фер вредности презентоване у финансијским извештајима разумне у односу на квир финансијског извештавања или су можда погрешне. Поузданост информација у финансијским извештајима обрнуто је пропорционална учешћу фер вредности добијене различитим техникама.

Обелодањивање рачуноводствених процена. Ревизор прибавља довољно ревизијских доказа у вези са обелодањивањем рачуноводствених процена фер вредности у финансијским извештајима. Смерницама МСФИ 13 – *Одмеравање фер вредности* захтева се обелодањивање информација о техникама процене фер вредности и претпоставки коришћених приликом утврђивања фер вредности. За средства и обавезе при чијем утврђивању фер вредности је коришћен трећи ниво хијерархијских инпута, захтева се обелодањивање ефеката процене фер вредности на финансијски резултат.

Показатељи могуће пристрасности менаџмента. Према МРС 540 примери пристрасности менаџмента могу да се односе на следеће околности: промене у рачуноводственим проценама или промене метода вредновања процена, уколико је менаџмент на основу субјективне процене закључио да су околности измењене; затим коришћење претпоставки рачуноводствених процена фер вредности које су неконзистентне са претпоставкама на одговарајућем тржишту; опредељење за избор износа вредности процене који указује на оптимистичан или песимистичан модел.

Писање изјаве руководства. У оквиру прибављања доказа о рачуноводственим проценама фер вредности ревизор треба да прибави изјаве руководства о томе да ли руководство сматра да су претпоставке коришћене приликом рачуноводствених процена разумне.

Документација. Радни папири ревизора треба да садрже основе за ревизорске закључке о разумности рачуноводствених процена и њиховом обелодањивању. На тај начин указује се на повећане ризике и евентуалну пристрасност руководства.

Истраживањима која су вршена у другим земљама у развоју, у вези са ревизијом финансијских извештаја у условима примене концепта фер вредности, закључено је да у највећем броју случајева ревизори подржавају примену концепта фер вредности, али постоје одређена питања која би из области рачуноводства и ревизије требало у вези са тим да буду решена.

За економије земаља у развоју, укључујући и Србију, карактеристичан је мали број практичара (проценитеља непокретности, актуара и других потребних специјалиста) који имају неопходна знања и вештине потребне за примену одговарајућих техника процене и Међународних стандарда процењивања. Такође, неактивна финансијска тржишта и трошкови повезани са проценом фер вредности често превазилазе користи од прибављених информација³⁰⁵. Ова истраживања упућују да ревизори сматрају да рачуноводство фер вредности представља много већи изазов за вршење ревизије у односу на рачуноводство засновано на концепту историјских трошкова. Као основни проблем ревизори који су учествовали у истраживању наводе недостатак знања и вештина ревизора у вези са проценом фер вредности, неактивна тржишта за средства која су предмет процене средстава и обавеза, тешкоће у вези са варијацијама техника за одмеравање фер вредности у различитим привредним гранама и укључивањем ефеката будућих догађаја и претпоставки у моделе процене фер вредности³⁰⁶.

У вези са ревизијом финансијских извештаја у околностима примене фер вредности у Србији, ревизорско професионално тело – Комора овлашћених ревизора би требало да има значајнију улогу, која би подразумевала идентификовање основних проблема са којима се ревизори сусрећу у наведеним околностима и да обезбеди ревизорима одговарајућу едукацију која се односи на одмеравање средстава и обавеза по фер вредности. Клијенти ревизију финансијских извештаја у Србији прихватају као законску обавезу, а ревизорске фирме као добру прилику за зараду, што има за последицу свођење ревизије на формалне контроле рачунске исправности финансијских извештаја.

Примена концепта фер вредности често има за последицу креирање финансијског резултата, вештачки увећану добит и дивиденде у финансијским извештајима ентитета који су неправилно применили овај концепт или је до тога дошло услед инхерентних

³⁰⁵ Kumarasiri, J., and Fisher, R.. (2011), "Auditors Perceptions of Fair –Value Accounting " Developing Country Evidence" International Journal of Auditing, 15:стр. 68

³⁰⁶ Kumarasiri, Fisher, 2011, стр . 82

ограничења у примени овог концепта у различитим тржиштима (бум тржишта или криза на тржишту)³⁰⁷.

Ревизију рачуноводственох процена, укључујући и процену фер вредности, карактерише постојање високог степена инхерентног ризика, пошто је вредновање по фер вредности резултат просуђивања. Поред интензивније и адекватније едукације ревизора у вези са техникама процене и активнијом улогом професионалне асоцијације, превазилажење проблема у вези са ревизијом процене фер вредности средстава и обавеза подразумева и ангажовање стручњака за одређене области, иако то ревизора не ослобађа одговорности за извршену ревизију.

Према томе, ревизија финансијских извештаја у околностима примене фер вредности знатно је захтевнија и комплекснија у односу на ревизију финансијских извештаја у околностима примене концепта историјског трошка.

6.2. Рефлектовање концепта фер вредности на форензичку ревизију

Доношење адекватних одлука и заштиту интереса корисника финансијских извештаја омогућавају само финансијски извештаји који садрже јасне, релевантне, поуздане и упоредиве информације. Квалитетни финансијски извештаји представљају гаранцију сигурности инвеститора и поверилаца, одлучујући фактор успостављања фер конкуренције на финансијским тржиштима и претпоставку њихове стабилности.

Једну од претњи квалитету финансијских извештаја, која је посебно изражена у условима економско – финансијске кризе, представљају незаконите трансакције у пословању правних лица и њихово презентовање у финансијским извештајима. Незаконите трансакције узрокују лажне финансијске извештаје, који као такви имају негативне ефекте по њихове кориснике. Негативне последице лажних финансијских извештаја, који не пружају праву слику финансијског и приносног положаја правних лица, огледају се у: погрешним или лошим одлукама, првенствено инвеститора и поверилаца, али и осталих корисника финансијских извештаја и њима изаваним губицима, као директним последицама; затим нарушавању поверења корисника у финансијске извештаје, као индиректним последицама.

Откривање и испитивање незаконитих трансакција у финансијским извештајима правних лица с једне стране, и значај квалитетног финансијског извештавања у условима глобализације светске економије, са друге стране, не представљају опцију, већ

³⁰⁷ Рупић Б. и Бонић Љ.(2015) "Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији", *Економске теме* 53 (1): 123-145

императив, како за одговарајућа лица и надлежне органе унутар правног лица, тако и за одговарајућа лица, институције и органе изван правног лица. Креативно рачуноводство и потреба за откривањем и испитивањем незаконитих трансакција у финансијским извештајима, као и ограничене могућности надлежних лица и органа унутар и изван ентитета условили су појаву и развој форензичког рачуноводства, као и нове дисциплине у оквиру рачуноводства, односно нове специјализације у оквиру рачуноводствене професије. Откривањем и испитивањем незаконитих трансакција у пословању, укључујући и незаконите трансакције у финансијским извештајима и обелодањивањем њихових последица форензичко рачуноводство доприноси унапређењу квалитета финансијских извештаја.

6.2. 1. Финансијски извештаји vs. незаконите трансакције у пословању

Облици незаконитих трансакција у пословању. Незаконите трансакције у пословању подразумевају све оне трансакције које се извршавају супротно позитивно-правним друштвеним нормама и које, уколико се открију, бивају санкционисане и као такве оне представљају криминалну радњу или активност. Да би се ризиком од извршења криминалних радњи адекватно управљало, односно спречило њихово извршење и/или омогућило њихово благовремено откривање, неопходно је, пре свега, разумевање суштине и појавних облика криминалних радњи у пословању правног лица.

Удружење овлашћених истражитеља криминалних радњи³⁰⁸ разликује три основне категорије криминалних радњи: криминалне радње у финансијским извештајима или финансијске криминалне радње; криминалне радње присвајања имовине и криминалне радње корупције.

Криминалне радње у финансијским извештајима³⁰⁹ најчешће су материјално значајне. Њихово извршење, по правилу, узрокује одређени подстицај у вези са тржишном вредношћу правног лица (тржишном ценом акција) и бонусима или наградама везаним за перформансе правног лица³¹⁰. Починиоци ове категорије криминалних радњи су, по правилу, виши нивои руководства правног лица (финансијски

³⁰⁸ Удружење овлашћених истражитеља криминалних радњи (*Association of Certified Fraud Examiners - ACFE*) основано је 1988. године у САД и представља, професионалну организацију која је посвећена сузбијању криминалних радњи и чиновничког криминала. Данас ова организација има више од 60.000 чланова.

³⁰⁹ Међународни стандард ревизије 240- *Одговорност ревизора за разматрање криминалних радњи у ревизији финансијских извештаја* упућује на то да је криминална радња намерна активност једног или више руководилаца, лица овлашћених за управљање или трећих страна, која укључује обмањивање ради стицања неприпадајуће или законите добити.

³¹⁰ Иако се на први поглед чини да се трансакције извршавају у корист правног лица, оне се углавном извршавају како би одређено лице запослено у правном лицу или више њих остварили своје личне циљеве, на основу доброг финансијског и приносног положаја ентитета.

директор, највише руководство, извршни или одбор директора и слично). Обично се реализују незаконитим трансакцијама у вези са приходима и расходима, обухватањем и вредновањем имовине и обавеза, обелодањивањима, која подразумевају различите манипулације, прикривање, фалсификовање или измене књиговодствених евиденција и докумената.

Криминалне радње присвајања имовине су категорија криминалних радњи која се најчешће јавља у пословању ентитета. Обично нису материјално значајне у односу на ентитет. Њихово извршење најчешће је узроковано економским разлозима једног или више лица запослених у правном лицу, као што су лоша материјална ситуација, висока дуговања и слично, али и емоционалним разлозима, као што су незадовољство начином управљања, руководством правног лица и слично. Оне се најчешће односе на трансакције у вези са готовином и залихама, као и другим облицима имовине; њихови починиоци су запослени на свим нивоима, али најчешће нижим.

Криминалне радње корупције, по учесталости извршења, налазе се на другом месту, иза криминалних радњи присвајања средстава. По правилу узроковане су економским разлозима једног или више лица запослених у ентитету али, понекад, и економско-пословним разлозима правног лица, као што је остваривање приступа на иначе недоступна тржишта, прихватање понуде ентитета тендеру и слично. Њихови починиоци могу бити било која лица запослена у ентитету, а њихови појавни облици су сукоб интереса, подмићивање, нелегалне награде и економске уцене.

Међународни стандард ревизије 240 - *Одговорност ревизора за разматрање криминалних радњи у ревизији финансијских извештаја*, на сличан начин упућује да погрешни искази могу да се јаве услед криминалне радње и грешке. За ревизора је према овом стандарду значајно да су криминалне радње усмерене ка намерном погрешном финансијском извештавању у криминалне сврхе и погрешан исказ подразумева злоупотребу имовине.

Улоге и одговорности у откривању и испитивању незаконитих трансакција у финансијским извештајима. У оквиру ентитета у вези са откривањем и испитивањем незаконитих трансакција у финансијским извештајима, укључујући и њихово спречавање, одговорни су: управа и руководство правног лица са успостављеном корпоративном културом, системима интерних контрола и управљања ризицима; функција интерне ревизије; одбор или комитет за ревизију.

Улогу и одговорност за испитивање незаконитог пословања изван ентитета има екстерна ревизија или ревизија финансијских извештаја. Поред ревизије, екстерне чиниоце у процесу откривања и испитивања незаконитих трансакција у финансијским

извештајима представљају сви органи и институције у чијој надлежности су регулисање и надзор над пословањем и финансијским извештавањем правних лица, као што су, зависно од делатности, централна банка, порески органи и други државни органи и институције. Њихова одговорност садржана је у дефинисању одговарајуће нормативне основе пословања правних лица, надзору у вези са применом и санкционисањем одступања од примене те основе.

Општеприхваћени задатак ревизије финансијских извештаја огледа се у пружању разумног уверавања да ли постоје или не постоје материјалне грешке у финансијским извештајима и о томе да ли су финансијске трансакције евидентирани, а финансијски извештаји презентовани у складу са општеприхваћеним регулаторним рачуноводственим оквиром.

Ограниченим донетима ревизије финансијских извештаја у испитивању и откривању незаконитих трансакција у пословању правног лица у прилог иду и следеће чињенице:

- ослањање у одређеној мери на изјаве управе и руководства правног лица чији финансијски извештаји су предмет ревизије;
- покушај да се током ревизије финансијских извештаја у потпуности, прецизно и без икакве сумње одреди да ли су финансијски извештаји у свему састављени прецизно и у складу са прописима који ревизију финансијских извештаја чине скупом и непрактичном;
- ревизија финансијских извештаја углавном се врши након завршетка периода на који се финансијски извештаји односе и у ком је незаконита трансакција извршена, а у пракси се показало да што више времена пролази од извршења незаконите трансакције, то ју је теже открити;
- у незаконите трансакције често су укључени: управа и/или руководство и/или запослени правног лица који током спровођења ревизије финансијских извештаја ревизору могу ускратити документацију, наводити га на погрешне податке у документацији или је фалсификовати;
- поступци ревизије, иако се они у складу са одговарајућом регулативом временом мењају, нису усмерени превасходно на откривање и испитивање незаконитих трансакција, нити је њихов примаран задатак откривање незаконитих трансакција у финансијским извештајима.

Наведено свакако не значи да се током спровођења ревизије финансијских извештаја не могу открити и да нису откривене незаконите трансакције у финансијским

извештајима. Незаконите трансакције у финансијским извештајима скоро увек доводе и до материјално значајне грешке у финансијским извештајима а поступци финансијске ревизије креирани су управо са циљем откривања материјално значајне грешке. Да би могли да одговоре на задатак који се пред њих поставља, ревизори финансијских извештаја, поред тога што морају да поседују стручна знања о рачуноводству и финансијском извештавању, ревизији и начинима примене тих знања на пословне трансакције, морају и да разумеју процесе од значаја за финансијско извештавање, да су у стању да процене системе интерних контрола и управљања ризицима које је управа правног лица успоставила над тим процесима, размотре окружење у којем правно лице послује и да у своју процену укључе нематеријалне факторе.³¹¹

Ревизор у поступку ревизије треба има значајну дозу професионалног скептицизма, прихватајући могућност да постоји погрешан исказ натао услед криминалне радње, без обзира на то какво је његово претходно искуство у погледу поштења и интегритета руководства и лица овлашћених за управљање. Криминалци "беле крагне" нису очигледни, иако могу да постоје знаци који их одају. Нажалост, највеће преваре су починили људи који имају високе извршне позиције, дуго раде у организацији, лица су од поверења; у питању су људи који имају приступ највећим сумама новца и моћ да издају наређења и надјачају контролу. Могућност настанка незаконите радње је функција три фактора: мотива могућности (прилике) и недостатака интегритета. Преваре обухватају сам чин преваре, преусмеравање средстава како би их лице које врши превару користило и заташкавање преваре. Ревизори, као истраживачи преваре, истражују преваре тако што опажају знаке и сигнале преваре, затим прате траг несталих, преправљених или лажних докумената који чине део заташкавања рачуноводствених података.

Одговорност ревизора у вези са размарањем незаконитих радњи. Пошто је циљ ревизије формирање мишљења о истинитости и објективност и финансијских извештаја, ревизор у том смислу, тражи разумно уверење да су се превара или грешка

³¹¹ У Србији предузећа за ревизију и овлашћени ревизори обвезници су Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма³¹¹ а тиме представљају и део националног система за откривање и спречавање прања новца и финансирања тероризма („Службени гласник РС“, бр. 20/09, 72/09 и 91/10). Чињеница да ревизори финансијских извештаја могу да открију незаконите трансакције, укључујући и трансакције у вези с прањем новца и финансирањем тероризма³¹¹, утицала је на то да се предузећа за ревизију и овлашћени ревизори имају законску и обавезу да примењују законом прописане радње и мере са циљем откривања и спречавања прања новца и финансирања тероризма. У вези са тим намеће се велики број питања, међу којима се посебно издваја питање одговорности у случају умешаности правног лица у прање новца и/или финансирање тероризма коју ревизор финансијских извештаја на основу обављене ревизије није био у стању да открије, као и питање доказивања да ревизор услед објективних ограничења није био у стању да идентификује незаконите трансакције прања новца и финансирања тероризма.

десиле а материјалне³¹² су, или се нису десиле. Погрешна исказивања која су релевантна за ревизора су: погрешни искази који настали због намерног погрешног извештавања у криминалне сврхе³¹³ и погрешни искази због присвајања средстава³¹⁴.

Ревизија је усмерена на то да пружи разумно уверавање да финансијски извештаји не садрже материјално значајне погрешне исказе, који су настали због криминалних радњи или грешака; она може да умањи ризик, али ревизор није одговоран за спречавање криминалних радњи или грешака. Разлог за такву тврдњу представљају инхерентна ограничења ревизије у следећем:

- откривање свих материјално значајних погрешних исказа није могуће због фактора као што су примена просуђивања, коришћење узорака у провери, инхерентна ограничења интерне контроле;
- криминална радња често подразумева софистициране и пажљиво организоване комбинације поступака (шеме) намењене прикривању, па је у том смислу ризик од неоткривања материјално значајног погрешног исказа због криминалне радње већи од ризика неоткривања материјално значајног погрешног исказа због грешке;
- ризик од неоткривања материјално значајног погрешног исказа насталог због проневере руководства је већи него код проневере запослених;
- накнадно откривање материјално значајних погрешних исказа у финансијским извештајима због криминалних радњи или грешака само по себи не указује на: пропуст да се стекне уверавање у разумној мери (1); неадекватно планирање, обављање или просуђивање (2), одсуство професионалне оспособљености и дужне пажње (3), или) пропуст у примени МСР (4).

У вези са криминалним радњама ревизија подразумева поступке: комуникације са руководством и осталим лицима у ентитету; идентификовање процене ризика; одговора на процењене ризике; оцену ревизорских доказа; прибављање писаних изјава руководства; комуникација са регулаторним органима када постоји основана сумња за криминалну радњу. Почетни индикатори криминалних радњи су: недостајућа

³¹² Прецизна дефиниција материјалности у ревизији до сада није дата због тога што је у пракси код одређивања материјалности наглашен субјективан став. Одбор за стандарде финансијског рачуноводства у САД (FABS-Financial Accounting Standard Board) дефинише недозвољену материјалну грешку као величину пропуста или нетачних тврдњи у рачуноводственим информацијама које код професионално одговорне особе мењају сазнање о пословно-финансијским резултатима предузећа.

³¹³ Погрешно извештавање у криминалне сврхе подразумева намеран погрешан исказ или пропуст одређених података или обелодањивања у финансијским извештајима са циљем да се преваре корисници извештаја (нпр. манипулације, фалсификовање или преправка рачуноводствене евиденције, погрешно приказивање или неприказивање пословних промена, погрешна примена рачуноводствених начела и др.)

³¹⁴ Присвајање средстава укључује крађу средстава правног лица.

документација, повећан шкарт, вишкови и мањкови готовине, упућивање на копије докумената уместо оригиналних докумената. Уколико ревизор уочи погрешан исказ или индиције криминалне радње, он треба да информације о томе саопшти одговарајућем нивоу руководства (на основу професионалне процене) и у извесним околностима надлежним органима власти. Уколико ревизор процени да због сумње или откривања криминалних радњи није у могућности да настави ревизију, треба да размотри поступак повлачења из ангажмана.

Што се самог извештаја ревизора тиче, у случају откривања криминалних радњи (уколико не дође до повлачења из ангажмана) имаће следеће последице:

- изражавање условљеног (мишљења са резервом) или негативног мишљења о финансијским извештајима;

- када ревизор није био у могућности да због ометања клијента прибави доказе, треба да изрази условљено мишљење или суздржано мишљење везано за услове извођења ревизије.

6.2.3. Форензичка ревизија и незаконите радње

Форензика представља научно истраживање криминалних радњи ради прибављања доказа. Циљеви и сврха форензичке анализе су: детектовање могућих подручја неправилности или превара; детектовање конкретних неправилности или превара; оцена висине ризика од утврђених неправилности (намерно или ненамерно узроковање, висок или низак ниво неправилности, велика или мала опасност и слично) и извођење доказа.

Термин "форензичко рачуноводство" први пут је употребљен у чланку "Forensis Accounting: Its Place in Today's Economy" аутора Maurice E. Peloubet, 1946. године. У смислу масовнијег броја професионалних рачуновођа који се баве форензичким рачуноводством и форензичком ревизијом у САД после 1980. године долази до значајног пораста. Форензичко рачуноводство је одговор на креативно рачуноводство, јер се форензичке рачуновође ангажују са циљем откривања превара у финансијским извештајима.

Стога форензичке рачуновође морају да иду корак испред "обичних" рачуновођа, морају да поседују знање и вештине из области рачуноводства и ревизије, да имају способност комуникације (писане и вербалне), искуство у правним истрагама, добро познавање информационих технологија везано за рачуноводствене и ревизорске процедуре. Форензичке рачуновође и не представљају нову рачуноводствену професију

већ специјализацију у оквиру рачуноводствене професије у смислу ангажовања на пословима форензичког рачуноводства и форензичке ревизије. Форензичко рачуноводство се често представља као истражитељско рачуноводство које укључује примену рачуноводствених концепата и техника на правне проблеме. Према томе, оно је специјалност која захтева интеграцију истражитељских, рачуноводствених и ревизорских вештина.

Догађаји који треба да побуде пажњу ревизора, иако не мора да значи да су нужно индикатори превара, могу да буду класификовани у четири групе³¹⁵:

-нетачности које су последица погрешно примењене рачуноводствене регулативе при обухватању пословних догађаја и непоштовања рачуноводствених процедура;

- неисправности или непостојање документације;

- појава неуобичајених трансакција;

-проблематични односи и неуобичајени догађаји између предузећа и ревизора чији је он клијент.

Прва неправилност и нетачност може бити последица трансакција које: нису евидентирани у целини; нису евидентирани благовремено; евидентирани су у погрешним износима или у погрешном периоду; погрешно су класификоване или је при њиховом вредновању примењена погрешна политика.

Неправилности које се односе на другу групу настају услед непостојања оригиналне документације, доступности само копија, документација неуобичајена по форми, недостаци евиденције или њихово непостојање и слично.

Трећу групу неправилности узрокују неуобичајене трансакције по својој природи, обиму комплексности, нарочито ако су настале и завршене при крају обрачунског периода, као и неуобичајене трансакције са повезаним лицима.

Четврту групу неправилности чине неуобичајени поступци менаџмента који могу да буду:

-одбијање менаџмента да омогући приступ евиденцијама, запосленима, купцима, добављачима или било коме другом ко би могао да пружи ревизорске доказе;

-притисак менаџмента да се комплексна и спорна питања реше у непримерено кратком року;

-жалбе менаџмента на рад ревизора, посебно на ревизорско мишљење, застрашивање чланова тима;

³¹⁵ Шкарић Јовановић К., (2009) "Форензичко рачуноводство-инструмент заштите интереса јавности", Зборник радова са 13. конгреса СРРРС, Бања Врућица, стр.23

-постављање формалних и неформалних препрека ревизорима са циљем њиховог комуницирања са одбором за ревизију, одбором директора и слично.

Независно од тога што се преваре могу јавити у различитим подручјима, као и од различитих интереса страна које ангажују форензичког рачуновођу у остваривању циља откривања и истраживања превара, у вези са преварама увек се постављају следећа питања:

- ко је укључен у превару,
- да ли је починилац упућен да није предмет истраге супервизора;
- колики је укупан ефекат неправилности на финансијске извештаје;
- да ли су идентификовани значајни начини преваре;
- како се превара догодила, како је она откривена и да ли је могла да буде откривена раније;
- шта може да се уради да се превара не понови.

Основна разлика између ревизије финансијских извештаја и форензичке ревизије је у томе што ревизори финансијских извештаја изражавају мишљење о томе да ли су финансијски извештаји клијента према свим материјално значајним аспекта истинити и фер презентовани, док форензички ревизори треба да открију превару. Ревизори могу да детектују тачке могућих неправилности и превара и у том случају се ограђују од позитивног мишљења, али они не изводе доказе и даље не истражују, они по открићу индикатора могуће преваре истражитељски посао предају форензичарима.

Поступци форензичке ревизије нису прописани стандардима па се форензички ревизори ослањају на сопствену професионалну оспособљеност, искуство, вештине, аналитички приступ и често и интуицију у откривању превара. Форензичком ревизору није толико битно у којој мери превара утиче на истинит и фер приказ финансијских извештаја, већ да утврди постојање преваре независно од материјалне значајности ефеката. У случају судског спора форензички рачуновође и ревизори се јављају као сведоци. У Табели 29 дат је један могући редослед поступака форензичке ревизије.

Табела 29 Редослед поступака форензичке ревизије

А)	Почетак истраге
	-одређивање задатака (предмет, садржај и циљ истраге) -формирање радне групе и носилаца истражних радњи -упознавање с предметом и садржајем истраге и могућом преваром -примена законских и професионалних правила код постављеног задатка
Б)	Сценарио о превари
	-одређивање врсте преваре: подручје кривотвореног документа -могуће прикривање стварне ситуације, конструкција могуће преваре: стварање сценарија преваре која је предмет истраге -избор могућег или више могућих сценарија преваре; осмишљено испитивање извесности потенцијалних сценаријаи избор највероватнијих који постају предмет даљих истрага
В)	Прикупљање доказа

	- прикупљање поузданих података и информација и докумената у вези са испитиваним подручјем, -извођење аналитичких поступака и утврђивање индикатора преваре; - прибављање писаних, усмених и других доказа који потврђују или оповргавају сумњу о превари; -идентификовање превара и њихових извршилаца
Г)	Испитивање
	-припрема садржаја и начина испитивања, -избор лица које ће вршити испитивање, -спровођење испитивања, -документација у поступку испитивања, - мишљење испитиваног лица и (не)признавање учесника преваре.
Д)	Записници и извештаји
	-састављање концепта извештаја и доказа, - провера садржаја извештаја и приложеног мишљења са доказима, -састављање коначног извештаја са мишљењем и доказима, -достављање извештаја с мишљењем и доказима за наручиоца.
Ђ)	Наступ на суду
	-позив на одбрану експертског мишљења на суду, -припрема за одбрану датог мишљења и прибављање доказа и мишљења, -усмено изношење брижљиво припремљених одговора на постављена питања учесника судског поступка.
Е)	Одлагање истражних налога
	-уређење свих докумената, обрачуна, закључака и мишљења која су прибављена у појединим фазама истраге, -чување свих доказних материјала (радних папира, изворних и/или изведених докумената, обрачуна, извештаја и доказних средстава) за поједине истражне налоге на начин и у року који је предвиђен на основу законских или професионалних захтева.

Ангажовање форензичких ревизора најчешће захтевају управа и већински власници, уз достављање састављања пописа могућих насталих превар, након чега отпочиње форензичка ревизија.

Криминалне радње у вези са применом фер вредности могу да подразумевају манипулацијеса приходима и расходима код процене инвестиционих некретнина, затим погрешне евиденције супротне професионалној регулативи (МРС 39) у вези са отуђеним хартијама од вредности расположивим за продају, изостављањем преноса износа са нереализованих добитака и нереализованих губитака на приходе, односно на расходе, након отуђења ових хартија директно се утиче на лажно исказивање резултата. Затим утицањем и вршењем притиска на лица која врше процену некретнина, постројења и опреме, као и нематеријалне имовине, може се утицати на вредност те имовине и оштећење ентитета у случају када је утврђена значајно нижа вредност те имовине са намером њене продаје одређеним лицима по књиговодственој вредности.

Ризик од настанка криминалне радње се не може у потпуности елиминисати, али је потребно да се одреди прихватљив ризик и обезбеди механизам заштите од корупције. Основни циљ форензичке ревизије јесте олакшавање доношења стратегије за превенцију криминалних радњи, њихово правовремено откривање и, ако је могуће, успешну истрагу случајева криминалних радњи. Пошто свако "улепшавање" финансијских извештаја умањује њихов квалитет, пажња треба да буде усмерена на усвојене рачуноводствене

политике, јер су то кључне детерминанте манипулације. Бројни случајеви криминалних радњи који су последњих деценија доспели у јавност мотивишу многе ентитете на проактивно спречавање или откривање корупције. Криминална радња може да буде у распону од мале крађе од старне запослених, до противправног присвајања имовине велике вредности и погрешног финансијског извештавања. С обзиром да је криминална радња учињена у намери да не буде откривена, сваки ентитет треба да имплементира мере за спречавање превара, од који неке обухватају јачање интерних контрола и едукацију запослених за спречавање и откривање криминалних радњи.

7. ПОРЕСКИ АСПЕКТ ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТА ФЕР ВРЕДНОСТИ

Свака државна заједница као основни циљ има ефикасно остваривање задатака који су утврђени актима највиших државних органа. Целокупан систем финансирања државних органа, односно друштвених функција и послова заснива се на државном, односно јавном буџету. Систем финансирања државних функција представља сложен систем који обухвата систем јавних прихода и систем јавних расхода. Основни извори прихода буџета Републике Србије су: порези, таксе, накнаде и доприноси, при чему порези представљају доминантан сегмент прихода буџета (54%)³¹⁶. Порез представља инструмент јавних прихода којим држава од субјеката под њеном пореском влашћу принудно узима новчана средства без непосредне противчинидбе, непосредне противуслуге, ради покривања својих финансијских потреба, али и ради постизања других, првенствено економских и социјалних циљева државе.

Основне карактеристике овог извора јавних прихода су: деривативност, порез је инструмент прерасподеле националног дохотка, тј. држава га изводи кроз механизам секундарне расподеле, односно прерасподеле дохотка или имовине лица над којима има порески суверенитет; затим принудност, која се у демократским друштвима јавља само у вези са наплатом пореза; одсуство непосредне противуслуге, јер не постоји непосредна веза између висине пореског дуга и користи коју од употребе јавних добара има лице које сноси порески терет; порез је давање у новцу; недестинираност, његова намена није унапред одређена, порески приходи служе за измирење свих расхода државе.

Порески систем и пореска политика представљају сегмент укупне економске регулације. Као инструмент економске политике, опорезивање може да утиче на друге сегменте, па из тих разлога мере и активности које предузима једна земља из области пореске политике имају утицаја не само на ту конкретну земљу, већ и на друге земље, што представља конкретан основ за хармонизацију пореске политике на међународном нивоу.

У Републици Србији почев од 2005. године заступљени су следећи облици:

- порез на додату вредност;:
- порез на доходак грађана;

³¹⁶ www.mfin.gov.rs, приступљерно 165. априла 2016.године

-порези на имовину (порез на имовину, порез на пренос апсолутних права и порез на наслеђе и поколон);

-акцизе;

-порез на употребу, држање и ношење добара и

-порез на премије неживотних осигурања.

Примена фер вредности приликом вредновања сталне имовине назначајније се одражава на опорезивање имовине, опорезивање добити и опорезивање додате вредности.

7.1. Опорезивање имовине у околностима примене фер вредности

Опорезивање имовине у Републици Србији врши се путем пореза на имовину у статисти, пореза на наслеђе и поклон и порез на пренос апсолутних права. Ови порески облици полазе од претпоставке да се економска снага обвезника манифестује и у поседовању имовине, односно трансферу имовине са једног лица на друго. Сва три наведена пореска облика имају за предмет одређена права на непокретности и утврђују се решењем надлежног пореског органа.

Порез на имовину у статисти представља јавну дажбину која се плаћа на стварна права на непокретностима (право својине, личне службености, право коришћења по основу тајм-шеринга, право дугорочног закупа). Порески обвезник је правно и физичко лице које је ималац наведених права. Основицу пореза на имовину чини тржишна вредност непокретности на дан 31. децембра године која претходи години за коју се утврђује порез на имовину. Тржишна вредност непокретности се утврђује применом основних елемената (корисна површина и просечна тржишна вредност квадратног метра одговарајућих непокретности) и корективних елемената (локација непокретност, квалитет непокретности и сл.). Обавеза по основу пореза на имовину у статисти настаје даном стицања стварног права, односно даном почетка коришћења, оспособљавањем, издавањем употребне дозволе или другим омогућавањем коришћења имовине. Стопа овог пореза је пропорционална.

Порез на поклон односи се на бестеретни пренос права на имовину. Под изразом "поклон" не подразумева се само типичан уговор о поклону на основу којег једна страна бестеретно преноси другој страни какву ствар или право, већ и свако располагање којим је на рачун поклонопримца умањена имовина поклонодавца (на пример, предаја ствари у својину поклонопримцу, одрицање од права у корист поклонопримца, опрост дуга и друго). Донација, као давање поклона, при чему поклонопримац донације не даје

накнаду - противуслугу за примљени поклон или завештање, такође представља основ за плаћање пореза на поклон.

Обвезник пореза на поклон је давалац поклона. Основицу пореза на поклон чини тржишна вредност поклона коју утврђује надлежни порески орган, а стопе по којима се утврђује порез су прогресивне.

Порез на пренос апсолутних права представља облик пореза у динамици – порез на капиталне трансакције, који се односи на пренос уз накнаду стварних права на непокретностима, права интелектуалне својине, удела у правном лицу и хартија од вредности и друге преносе апсолутних права. Преносилац права је порески обвезник, а купац је супсидијарни јемац. Пореску основицу чини уговорена цена у моменту закључивања уговора о преносу права својине и других апсолутних права, под условом да је нижа од тржишне вредности. Пореска стопа је пропорционална, али је најчешће диференцирана, с обзиром на објекат опорезивања.

Пошто основицу за опорезивање код сва три пореска облика чини тржишна вредност имовине, фер вредност утиче директно на пореску обавезу утврђену по основу пореза на имовину, односно утиче на нето резултат периода.

Примена фер вредности и опорезивање имовине. Прописи о опорезивању имовине у Србији, и поред усклађивања које је вршено у 2013. години,³¹⁷ нису усклађени са актуелним рачуноповодственим прописима. Наиме, чл. 7. став 1. *Закона о порезима на имовину* ("Сл.гласник РС", бр. 26/01,... и 47/13) упућује на то да се основица пореза на имовину за непокретности обвезника који води пословне књиге и чију вредност у пословним књигама исказује по методу фер вредности у складу са Међународним рачуноводственим стандардима (МРС), односно Међународним стандардима финансијског извештавања (МСФИ) и усвојеним рачуноводственим политикама је фер вредност исказана на последњи дан пословне године обвезника у текућој години.

Наведене одредбе су некоректне по више основа. Најпре, у терминолошком означавању IASB (*International Accounting Standards Board*) је 2003. године донео одлуку да се стандарди који су донети после 2003. године означавају као МСФИ и да се тај назив користи за све међународне стандарде у области рачуноводства (како новодонете, тако и оне који имају ознаку МРС). Затим, доследно посматрано ове одредбе се могу применити само на инвестиционе некретнине, а не и за некретнине које се користе у пословне сврхе, јер смернице МРС 40, параграф 32А упућују да се инвестиционе некретнине вреднују или по методу фер вредности или по методу набавне вредности.

³¹⁷ Измене закона о порезима на имовину објављене су у „Службеном гласнику РС“, бр.47/2013.

Дискутабилно је да ли се наведене одредбе могу применити на некретнине које се користе у пословне сврхе, јер смернице МРС 16, параграф 31, упућују да се некретнине које се користе у пословне сврхе вреднују по ревалоризованом износу који представља њихову фер вредност умањену за накнадну акумулирану амортизацију и накнадно акумулиране губитке због умањења вредности. Питање је да ли је то био циљ законодавца и да ли се у пракси доследно примењују ове одредбе или је у питању термилошки пропуст и недовољна опрезност при доношењу наведених одредби.

Поред тога, наведене одредбе не препознају МСФИ за МСЕ, одељком 16, параграф 16.7. упућује да се инвестиционе некретнине вреднују по фер вредности, уколико се њихова фер вредност може утврдити без прекомерних издатака и напора. МСФИ за МСЕ одељком 35. параграф 35.10. такође даје могућност да се при преласку на прву примену овог стандарда фер вредност користи као набавна вредност за некретнине, постројења и опрему, инвестиционе некретнине и нематеријална улагања и да та фер вредност практично представља набавну вредност за наредне периоде. Пошто закон о порезима на имовину не даје могућност да се у наведеним околностима опорезивање врши на бази фер вредности некретнина и инвестиционих некретнина, одредбе његовог чл.7. став 1. могу се сматрати непотпуним и неусклађеним.

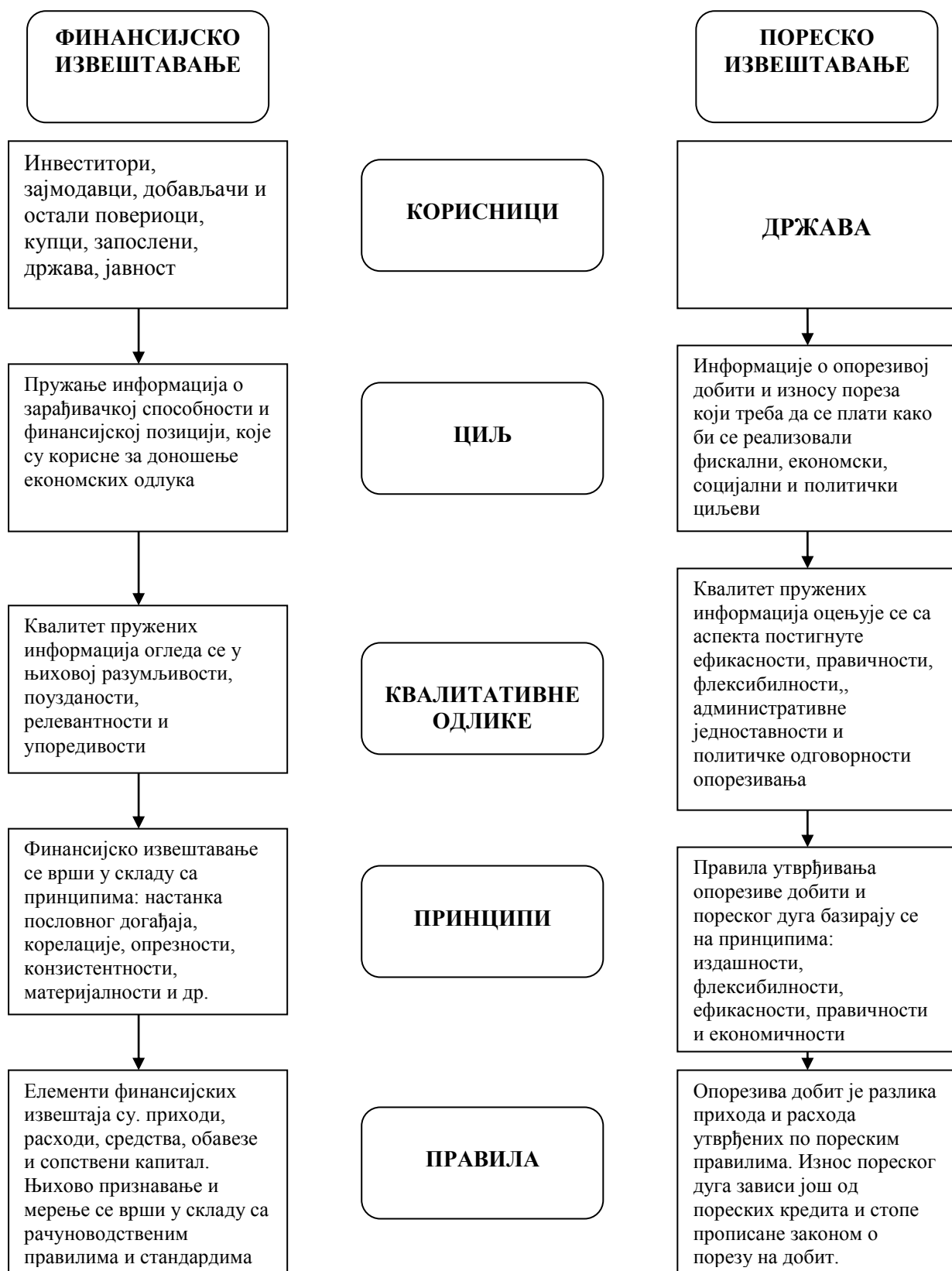
У претходно наведеним околностима у којима се фер вредност не може сматрати основицом опорезивања, опорезива основица се утврђује на основу података о просечној цени непокретности које објављује јединица локалне самоуправе. Примена овако утврђене пореске основице има за последицу многоструко већи износ пореза на имовину.

7.2. Опорезивање добити у околностима примене фер вредности

Порез на добит правних лица представља фискални облик који заузима значајно место у пореској структури земаља са развијеном тржишним привређивањем. Овај порески облик је пре свега у функцији фискалних циљева, али се у виду различитих инвестиционих и других подстицаја, користи и као инструмент за остваривање одређених економских, социјалних и политичких циљева. Држава на основу система пореза на добит утиче како на обим и врсте инвестиција, тако и на њихову локацију, путем стумиланаса за улагања у привредно неразвијена подручја. Пошто су пореске импликације далекосешне и свепрожимајуће, основни циљ опорезивања је да користи од пореза буду што веће, а негативни ефекти све мањи. „Још је Адам Смит развио

четири канона по којима је добар порез онај који је правичан, којег карактерише извесност у примени, који је практичан онима који га плаћају и економичан држави за прикупљање"³¹⁸. Концепт опорезиве добити заснован је на циљевима које држава жели да оствари и добит утврђена по овом концепту разликује се од рачуноводствене добити. Разлике извештавања о добитку за пореске потребе и рачуноводствене потребе, у погледу корисника извештаја, циљева извештавања, квалитативних карактеристика информација, принципа и правила извештавања представљени су Сликаом 9.

³¹⁸ Поповић Д. (2006) *Преско право*, Службени гласник, Београд, стр 268

Слика 9 Компоненте концептуалног оквира финансијског versus пореског извештавања

Извор: Милутиновић Вучковић С., (2012), *Вредновање и ефекти одложених пореза на перформансе компанија*, Докторска теза, Економски факултет Универзитета у Београду, стр.36.

Компарацијом извештавања о опорезивој добити за потребе рачуноводства и за пореске потребе уочавају се кључне разлике између ових двају начина извештавања, које су узроковане разликама у примењеним правилима извештавања, а односе се на основу обрачуна, повезаност прихода и расхода, антиципирање губитака, примену фер вредности, примену принципа конзистентности, материјалности и флексибилност. У Табели 30 приказане су наведене разлике..

Табела 30 Основне разлике између рачуноводствених и пореских правила

	Рачуноводствена правила	Пореска правила
Обрачунска <i>versus</i> готовинска основа	Обрачунска основа	Претежно заступљена примена готовинске основе
Повезивање прихода са расходима (принцип корелације)	Да	Ограничено
Опрезност	Да (спречавање исказивања прецењене добити)	Да (спречавање исказивања прецењене добити)
Концепт фер вредности	У великој мери	Не
Конзистентност	Конзистентна примена рачуноводствених правила	Честе измене последича измене законских прописа и промена у економској политици
Концепт материјалности	Неопходан	Није дозвољен
Флексибилност	Флексибилнија правила, честа примена процена	Ригидна правила, минимална флексибилност

Порески обвезник је ентитет, правно лице које обавља делатност ради стицања добити. Основицу за опорезивање представља опрезива добит која се утврђује у пореском билансу усклађивањем добити исказане у билансу успеха, због тога што порески прописи захтевају свођење прихода и расхода на порески признате приходе и расходе. Наиме, пореска регулатива спречава исказивање прихода у мањем износу у односу на тржишне околности, нарочито када су у питању капитални добици,

трансферне цене, приход од дивиденди и обрачун камате између повезаних лица, док код расхода порески биланс одређене расходе евидентирани у билансу успеха не сматра порески признатим расходима, а одређене расходе из биланса успеха признаје у лимитираном износу. Корекција расхода се нарочито врши код трошкова обрачунате амортизације, накнада запосленима, трошкова залиха, издатака за чланарине и донације, трошкова рекламе и пропаганде.

Према томе, пореска основица се утврђује у пореском билансу кориговањем остварене добити исказане у билансу успеха. Пореска стопа је пропорционална и једнообразна. Пореском регулативом су предвиђене и бројне олакшице као што су: улагање у основна средства у оквиру регистроване делатности, инвестиције великог обима, инвестиције у стратешке делатности, инвестиције у неразвијено подручје и слично.

Опорезивање добити у Републици Србији врши се у складу са Законом о порезу на добит правних лица³¹⁹. На терет расхода у пореском билансу се не признају расходи настали по основу усклађивања књиговодствене и фер вредности³²⁰, када је фер вредност нижа од књиговодствене вредности, осим у случају оштећења услед више силе, али се признају у пореском периоду у коме се та имовина отуђи, односно употреби. Дакле, расходи по основу усклађивања књиговодствене и фер вредности, када је фер вредност нижа од књиговодствене вредности признају се као расход у пореском билансу само у периоду у коме је та имовина отуђена.

У вези са признавањем обезвређења имовине као порески расход, треба имати у виду чињеницу да је оно условљено обликом имовине, односно начином њеног вредносног усклађивања. Пошто се, у зависности од врсте имовине и усвојене рачуноводствене политике, ефекти промене фер вредности, као и ефекти обезвређења не евидентирају увек на исти начин, негативна промена фер вредности, односно обезвређење не представља увек расход. На пример, уколико је средство претходно ревалоризовано, пре признавања расхода од обезвређења треба извршити сторнирање ревалоризационих резерви признатих као конкретно средство. Уколико су ревалоризационе резерве довољне за покриће обезвређења имовине, нема признавања расхода у билансу успеха. Уколико ревалоризационе резерве нису довољне, што значи да обезвређење превазилази претходно признати позитиван ефекат промене фер вредности, део обезвређења признаје се као расход периода. У овом случају није спорно

³¹⁹ "Сл.гласник РС", бр. 25/01, 80/02, 43/03, 84/04, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 141/2014 и 112/2015), последње измене овог закона вршене су у 2015, а измењени облик закона ће се примењивати на опорезивање добити остварене у 2016. години.

³²⁰ Према чл. 22в Закона о порезу на добит правних лица.

да расход од обезвређења који је признат у билансу успеха није порески признат расход, јер је процењена надокнадива вредност свакако мања од набавне цене³²¹. Такође, уколико ревалоризациона резерва претходно уопште није формирана, а настало је обезвређење, неоспорно је да расход по основу обезвређења није порески признат расход, јер је процењена надокнадива вредност мања од набавне цене³²².

Са друге стране, код средстава чији ефекти промене фер вредности се признају преко биланса успеха, као што су инвестиционе некретнине, хартије од вредности класификоване по фер вредности у билансу успеха или билошка средства, негативни ефекти промене фер вредности увек се признају као расход периода. Међутим, имајући у виду да се у пореском билансу не признају расходи настали по основу обезвређења имовине³²³, које се утврђује као разлика између набавне цене имовине утврђене у складу са овим законом и њене процењене надокнадиве вредности, према нашем мишљењу, није сваки расход од обезвређења порески непризнати расход.

Код средстава чији ефекти промене фер вредности се признају кроз биланс успеха, према нашем мишљењу, као расход у пореском билансу не признаје се расход од обезвређења у висини разлике између иницијалне набавне цене и процењене надокнадиве вредности конкретног средства. То значи да се, у случају имовине чија је књиговодствена вредност већа од иницијалне набавне цене (јер је након почетног признавања извршена процена на већу вредност), расходом од обезвређења који се не признаје у пореском билансу не може се сматрати укупан расход од обезвређења (у висини разлике између књиговодствене и процењене вредности), већ само део расхода који представља разлику између иницијалне набавне цене и процењене вредности.

Наведена тврдња може да буде илустрована примером хартија од вредности које су класификоване као хартије од вредности чија књиговодствена вредност се усклађује са фер вредношћу у билансу успеха, што значи да се промена фер вредности евидентира преко прихода и расхода. Уколико би њихова фер вредност била већа од књиговодствене вредности, ефекат би био признат као приход периода који чини саставни део опорезиве добити. Уколико би током наредног обрачунског периода дошло до пада тржишне вредности истих хартија од вредности, при чему је тај пад већи од повећања вредности евидентираног у претходном обрачунском периоду, опорезиви расход би представљала разлика између идентификованог обезвређења текућег периода

³²¹ У смислу чл.22в) Закона о порезу на добит правних лица ("Сл.гласник РС", бр. 25/01... и 112/2015)

³²² То значи да код ових средстава и у наведеним случајевима, расход по основи обезвређења који је признат у билансу успеха, односно извештају о укупном резултатау треба да се исказе као порески непризнат расход под редним бројем 32 актуелног Обрасца ПБ 1.

³²³ Члан 22в) Закона о порезу на добит правних лица ("Сл.гласник РС", бр.25/01...и 112/15)

и евидентираног прихода по основу позитивног усклађивања књиговодствене вредности у претходном периоду.

Разлог за овакав порески третман је избегавање двоструког опорезивања. Наиме, евидентирани приход по основу повећања фер вредности у претходном периоду укључен је у опорезиву основицу претходног пореског периода, па би третирањем укупног износа обезвређења идентификованог у претходном периоду имало за последицу двоструко опорезивање³²⁴.

Порески аспект ефекат фер вредности може да буде илустрован третманом сталних средстава намењених продаји. Приликом рекласификације сталног средства утврђује се разлика између књиговодствене вредности и фер вредности умањене за трошкове продаје. Ако је та разлика негативна, средство се рекласификује по нижој вредности и признаје се расход по основу обезвређења.

На терет расхода у пореском билансу не признају се расходи настали по основу обезвређења имовине, које се утврђује као разлика између набавне цене имовине утврђене у складу са овим законом и њене процењене надокнадиве вредности, али се признају у пореском периоду у коме је та имовина отуђена, односно употребљена, односно у коме је настало оштећење те имовине услед више силе.

Примена ове одредбе долази до изражаја када је стално средство рекласификовано у једном обрачунском периоду, а продаја извршена у наредном. У таквим околностима:

-ентитет признаје расход по основу обезвређења у складу са МСФИ у години када су испуњени услови за рекласификацију, с тим да се такав расход не признаје у пореском билансу у том пореском периоду;

-у наредном обрачунском периоду, када је средство отуђено, у пореском билансу тог периода признаје се расход од обезвређења, који је рачуноводствено евидентиран у претходном периоду.

Уз претпоставку да је у октобру текуће године донета одлука о продаји некретнине и започете активности продаје, вредности релевантне за рачуноводствено евидентирање су следеће:

³²⁴ Међутим, у обрнутом случају, у околностима примене актуелне регулативе о опорезивању добити, није могуће избећи двоструко опорезивање. Ради се о случају када је у једном пореском периоду извршено признавање расхода од обезвређења који нису признати као порески расход, док је у наредном пореском периоду настало повећање фер вредности и по том основу признавање и опорезивање прихода од вредносног усклађивања.

Ред. број	Опис	Износ
1.	Књиговодствена вредност	5.000.000
2.	Фер вредност	4.500.000
3.	Процењени трошкови продаје	200.000
4.	Нето фер вредност (2 – 3)	4.300.000
5.	Расход по основу обезвређења (1–4)	700.000

Пошто је у моменту рекласификације, књиговодствена вредност сталног средства већа од нето фер вредности, књиговодствена вредност се коригује (смањује) и своди на износ од 4.300.000 динара. Разлика од 700.000 динара признаје се као расход по основу обезвређења.

Књижење:

Опис	Износ	
	Д	П
Грађевински објекти намењени продаји	4.300.000	
Обезвређење некретнина	700.000	
Грађевински објекти		5.000.000

Продаја некретнине извршена је у децембру исте године по цени од 4.600.000 динара (нешто више од процењене фер вредности).

Опис	Износ	
	Д	П
Купци	4.600.000	
Обезвређење некретнина, постројења и опреме (сторно)	(300.000)	
Грађевински објекти намењени продаји		4.300.000

У овом ставу за књижење, уместо признавања прихода од продаје у износу од 300.000 динара, извршено је сторнирање претходно признатих расхода по основу обезвређења (ово је могуће зато што је продаја извршена у истој години када и рекласификација објекта).

Примена фер вредности на порез на добит правних лица рефлектује се и путем привремених разлика између садашње књиговодствене вредности средстава која подлежу амортизацији и њихове пореске основице. Наиме, уколико се приликом процене фер вредности сталних средстава усклађивање књиговодствене и фер вредности врши пропорционалним усклађивањем набавне вредности и исправке вредности, долази до

промене основице за обрачун амортизације, што не утиче на промену пореске основице тих средстава и из тог разлога настају привремене разлике које у складу са смерницама МРС 12-*Порез на добитак* имају за последицу одложена пореска средства и одложене пореске обавезе.

У случају када је књиговодствена вредност средства већа од пореске основице настаје привремена разлика која доводи до тога да опорезива добит буде мања, па из тог разлога врши се признавање одложене пореске обавезе. Супротно томе, уколико је књиговодствена вредност средства мања од његове пореске основице, настаје привремена разлика која доводи до тога да опорезива добит буде већа, па из тог разлога врши се признавање одложеног пореског средства.

Дакле, према моделу одложених пореза, повод за признавање одложених пореских обавеза је настанак привремених разлика у пореском и рачуноводственом третману, које у будућности воде већој опорезивој разлици од рачуноводствене добити. Имајући у виду да ове разлике продукују додатне (у односу на рачуноводствену добит) опорезиве износе у будућности, називају се опорезивим привременим разликама. Производ ових разлика и пореске стопе представља износ будућних пореских плаћања која се одражавају на биланс стања као одложене пореске обавезе, или као одложена пореска средства.

Карактеристика привремених разлика је да ће њихов настанак у једном или неколико обрачунских периода бити праћен њиховим поништавањем у будућности. Пошто периоде формирања опорезивих разлика карактерише одлагање пореских плаћања (рачуноводствена добит је већа од опорезиве) врши се признавање будућних (одложених) пореских обавеза. У наредним периодима долази до поништавања ових разлика (опорезива добит већа је од рачуноводствене) одложени порези доспевају на плаћање, па се у складу са извршеним плаћањима салдо одложених пореских обавеза смањује.

Очигледно је да примена модела одложених пореза поред тога што преко одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза не утичесамо на биланс стања, већ и утиче и на биланс успеха. У билансу успеха се овај утицај рефлектује преко ставке расхода по основу пореза на добит, која у себи садржи елементе текуће пореске обавезе и одложеног пореза (средства или обавезе).

Несклад регулаторног оквира у делу опорезивања добити и могућности примене фер вредности. Приликом утврђивања капиталног добитка, који представља

саставни елемент пореског биланса³²⁵), набавна цена за потребе утврђивања капиталног добитка или губитка утврђује се у висини фер вредности, уколико је свођење књиговодствене на фер вредност вршено преко прихода, односно уколико се ради о примени МСФИ. Овде такође, није извршено усклађивање са актуелном законском регулативом, у смислу давања могућности да се ове одредбе односе и на примену МСФИ за МСЕ, што у конкретним околностима може имати за последицу утврђивање већег износа опорезиве добити у пореском билансу.

7.3. Опорезивање додате вредности у околностима примене фер вредности

Порез на додату вредност представља посредни порез који се примењује у домену потрошње. Он је некумулативан, вишефазни (свефазни) порез на промет који се примењује у око 120 држава³²⁶. Додата вредност представља разлику између вредности *outputa* и вредности *inputa* у оквиру делатности промета. Опорезиве трансакције представљају испоруке добара и пружање услуга, које порески обвезник изврши у оквиру обављања делатности, као и увоз добара. Порез на додату вредност почива на систему пореског кредита, јер сви регистровани учесници у промету могу да од пореза који су обрачунали на своје испоруке одбију порез који су платили на своје набавке у истом пореском периоду. Основне карактеристике овог пореза у поређењу са другим пореским облицима су: већа издашност, ефикасност у супротстављању пореској евазији, неутралност у спољнотрговинским трансакцијама, способност опорезивања услуга³²⁷.

Пошто је промет добара дефинисан као пренос права располагања добрима која имају материјалну форму лица (правног и физичког) које тим добрима може располагати у својству власника, јасно је да умањење вредности имовине има за последицу смањење пореске обавезе утврђене у вези са прометом добара.

Материјална добра која се код ентитета могу наћи у промету су превасходно роба и готови производи намењени продаји (било путем малопродаје или велепродаје), затим стална средства намењена продаји, материјал намењен производњи (у специфичним околностима може бити предмет промета), као и стална средства, уколико се донесе одлука о њиховом отуђењу путем продаје. Према томе, умањење вредности наведених облика имовине непосредно утиче на умањење пореске обавезе,

³²⁵ према чл. 29. Закона о порезу на добит правних лица ("Сл.гласник РС", бр.25/01,... и 112/15)

³²⁶ Примењује се готово у свим земљама чланицама ОЕСД (изузев САД), као и у великом броју земаља Централне и Источне Латинске Америке.

³²⁷ Др Гордана Илић-Попов, Др Ђорђе Павловић, *Лексикон јавних финансија*, Завод за унапређење и рентабилност пословања, Београд, 2003, стр.222.

која се утврђује тако што се на пореску основицу примени одговарајућа пореска стопа³²⁸.

Пошто се сходно примени Закона о порезу на додату вредност са прометом изједначава расход по основу обезвређења који је изнад порески признате количине утврђене одговарајућим подзаконским актом³²⁹, код обезвређења залиха робе и производа намењених промету, расходање добара изнад порески признатог расхода се опорезује. Одговарајућим подзаконским актом одређени су нормативи у процентуалном износу у односу на укупно набављена, прерађена, произведена или продата добра у одређеном пореском периоду. Уколико у пореском периоду износ обезвређења прелази вредност добара утврђену сходно примени прописаних норматива, вредност која је изнад прописане опорезује се одговарајућом пореском стопом. Основицу за обрачун ПДВ на расходе који су утврђени изнад прописаних норматива чини набавна цена тих добара, али не у моменту њихове набавке, већ у моменту када се евидентира расход по основу обезвређења.

Губитак по основу обезвређења настао дејством више силе се не опорезује, уз обавезу поседовања одговарајуће документационе основе којом се дејство више силе доказује пред надлежним пореским органом. Расход, односно обезвређење настало истеком рока трајања такође се не опорезује у смислу пореза на додату вредност, уз услов да је на добрима на видљив начин истакнут рок трајања и да је поднет захтев надлежном пореском органу да присуствује утврђивању обезвређења³³⁰. Добра којима је истекао рок трајања пописују се и комисијски уништавају.

³²⁸ Сагласно чл. 23. Закона о порезу на додату вредност, општа стопа ПДВ за опорезиви промет добара и услуга износи 20%, док посебна стопа за опорезивање законом одређених добара износи 10%.

³²⁹ Уредба о количини расхода (кало, растур, квар и лом)на који се не плаћа порез на додату вредност ("Сл.гласник РС", бр. 124/04)

³³⁰ Порески обвезник има обавезу да поднесе захтев надлежном пореском органу да присуствује попису у вези са утврђивањем расхода по основу обезвређења и ако се порески орган не одазове у року од 5 дана, признаје се расход утврђен од стране пописне комисије (*Уредба о количини расхода на које се не плаћа порез на додату вредност* „Сл.гласник РС“, бр. 124/04; чл.5, став.2)

ЗАКЉУЧАК

Поуздане и упоредиве информације су основ и императив финансијског извештавања. Информације обликоване према међународној професионалној регулативи а priori попримају карактер упоредивих информација, које обезбеђују неометано функционисање тржишта хартија од вредности, тржишта добара, као и функционисање берзи. Разлике у финансијским извештајима успоравају, а некада и у потпуности онемогућавају интернационализацију токова капитала, због тога што се на основу специфичних финансијских извештаја појединих земаља не могу на релевантан начин истражити све могућности улагања, нити изабрати најбоља могућа варијанта. Интереси капитала захтевају елиминисање разлика у начину обликовања рачуноводствених информација.

Инвеститори, пре свега институционални, али и индивидуални, кључни су покретачи промена у финансијском извештавању, које подразумевају усмеравање на хармонизацију финансијског извештавања и повећање обима обелодањивања додатних информација финансијског и нефинансијског карактера. Финансијски извештаји треба да омогуће процену ефикасности коришћења капитала за одређени период, али и пословног потенцијала којим ће ентитет располагати у будућности.

Успех ентитета посматра се као резултат интеракције окружења, ресурса и менаџмента, односно као резултат способности менаџмента да, уважавајући положај ентитета, његове снаге и слабости, ангажује ресурсе на оптималан начин који подразумева да се уз прихватљив ризик максимално користе шансе из окружења са циљем остварења интереса различитих интересних група. Ради оцене степена остварења сопствених интереса, корисници финансијских извештаја пред менаџмент ентитета постављају различите информационе захтеве, чије задовољење утиче на обим, природу и квалитет информација презентованих у финансијским извештајима. Поузданост информација садржаних у финансијским извештајима одређује се у контексту њихове употребљивости при пословном одлучивању, па у складу са тим поуздана информација је информација која је припремљена без материјалних грешака и предрасуда, односно непристрасна, која верно одражава ефекте пословних догађаја, односно доказује подударност или сагласност са оним што информација фактички представља или се може очекивати да представља. Поуздани су финансијски извештаји састављени у складу са регулаторним рачуноводственим оквиром, који поседују основне квалитативне карактеристике релевантности и верног представљања, које се обезбеђују потпуношћу финансијских извештаја, њиховом неутралношћу и одсуством материјалних грешака.

Поред тога, поузданост финансијских извештаја подразумева и поседовање унапређујућих карактеристика које доприносе максималној корисности финансијских извештаја, а то су упоредивост, благовременост и разумљивост, односно јасност и концизнаост финансијских извештаја. Тек уколико информације из финансијских извештаја поседују кумулативно наведене карактеристике, могу се сматрати поузданим, а њихова употреба и анализа сврсисходним. Будући да питању примене концепта фер вредности још није посвећена довољна пажња, како у теоријском, тако и у практичном смислу, истраживање импликација примене овог концепта на поузданост финансијских извештаја веома је сврсисходно.

Инвеститори, као и међународна тела и организације чији задатак представљају успостављање и функционисање слободног и ефикасног тржишта хартија од вредности, инсистирају на упоредивости финансијских извештаја и стварању услова за конвергенцију националних рачуноводствених система у глобалним оквирима. Инструменти за постизање овог циља су заштита инвеститора у глобалним оквирима, путем обезбеђивања информација високог квалитета, затим ефикасно и транспарентно тржиште и смањење системског ризика. Иако апсолутна упоредивост финансијских извештаја на глобалном нивоу није могућа, њихова стандардизација може да допринесе решавању тешкоћа узрокованих националним различитостима, у вези са структуром финансирања ентитета, степеном развијености националних тржишта капитала, системом опорезивања, културом, традицијом и приступом међународним политичким односима појединих земаља.

Концепт историјског трошка, као најстарији концепт вредновања билансних позиција, који је и најчешће заступљени концепт вредновања билансних ставки, заснован је на принципима реализације, узрочности и импаритета, а одлике које га афирмишу су објективност, поузданост и јасност. Као традиционални концепт вредновања, представља поуздану основу вредновања, нарочито у условима монетарне стабилности, док у условима монетарних осцилација и присутне инфлације показује одређене слабости, које подразумевају корекције којима се отклањају ефекти промене куповне снаге новчане јединице. Чак и уз претпоставку да су испуњени сви услови за примену концепта историјског трошка, биланс стања не представља добру основу за утврђивање нето имовине. Са друге стране, концепт фер вредности обезбеђује објективну вредност финансијског стања на датум извештавања, затим резултат исказан уз примену овог концепта у низу сукцесивних периода добар је показатељ ризика у пословању, и на основу добитка исказаног у билансу успеха у околностима примене овог концепта може се проценити способност менаџмента да створи додатну вредност за власнике. Поред

предности које има, концепт фер вредности има и недостатке, од којих је најизраженији исказивање нереализованих добитака односно губитака у билансу успеха, чиме се директно потискује начело реализације, а уколико се врши расподела нереализованих добитака у дивиденде, директно се троши супстанца ентитета и угрожавају његово пословање и опстанак. Примена концепта фер вредности, поред тога што повећава поузданост финансијских извештаја, често је повезана са значајним издацима ентитета усмереним на накнаде проценитеља, који при изражавању процењене вредности билансних ставки могу да искажу значајну дозу субјективности, чиме се нарушавају предности и позитивне стране концепта фер вредности.

Концепт фер вредности, у смислу захтева МСФИ, покреће низ питања практичне природе, као што су професионална пракса исказивања фер вредности, затим недостатак професионалних лица која врше процену фер вредности, непостојање тржишта или веома плитко тржиште за одређене облике имовине, као и додатне тешкоће везане за ревизију финансијских извештаја у околностима примене концепта фер вредности. И поред честих измена међународне рачуноводствене регулативе, и даље су присутне објективне тешкоће у вези са концептом фер вредности, на пример одсуство тржишних цена утврђених у редовним трансакцијама на активном тржишту, што је један од битних услова за процену фер вредности. МСФИ 13 пружа одређена упутства општег карактера за утврђивање фер вредности, па је у одсуству детаљних упутстава за поуздане процене фер вредности, као и често скромним обелодањивањима начина утврђивања фер вредности, нарочито код финансијских средстава и обавеза, створен значајан простор за манипулације менаџмента.

Признавање и вредновање елемената финансијских извештаја представљају сложене поступке у околностима савременог пословања, који подразумевају сагледавање ширег спектра и опредељење за одређене рачуноводствене политике. Том приликом потребно је активно учешће како професионалног рачуновође, тако и менаџмента, уз сагледавање садашњег стања, као и планираног пословања и улоге конкретне билансне позиције у њему. Инвеститорима, приоритетним корисницима финансијских извештаја за битне оцене о инвестирању односно дезинвестирању у односу на одређени ентитет, неопходне су две кључне информације о ентитету: оцена фер вредности нето имовине и оцена успешности менаџмента. Раст или опадање вредности нето имовине, на основу пласирања средстава и пословања за инвеститоре, представља меру успешности менаџмента. У условима економске кризе, чија последица је опадање тржишне вредности финансијских инструмената (или њено свођење на нулу) услед ризика од неисплаћивања обавеза од стране тражилаца зајма, долази до драстичног опадања цена

акција, због чега је стручна јавност подељена у вези са улогом фер вредности у изазивању финансијске кризе. Док јој један део јавности приписује значајну улогу у изазивању финансијске кризе, други део негира такве тврдње, уз образложење да финансијски извештаји само одражавају економску реалност. Процена фер вредности, сама по себи, не доводи у питање поузданост информација финансијских извештаја; напротив, њихова поузданост се повећава, као и транспарентност, додатним обелодањивањима начина утврђивања фер вредности. Пошто је исказивање финансијске позиције у апсолутно тачним износима немогуће, оно се пре може сматрати константном тежњом ка истинитој и фер презентацији. Утврђивање фер вредности уско је везано за етичку димензију чиниоца расуђивања у вези са фер вредношћу, односно професионалног рачуновође који сачињава финансијске извештаје, као и професионалног рачуновође који врши ревизију финансијских извештаја и менаџмента као носиоца корпоративне етике.

Одговорност за финансијско извештавање, према актуелном рачуноводственом регулаторном оквиру, сноси менаџмент, односно управа ентитета. Независност и интегритет управе битни су за фер презентацију финансијских извештаја, а она се постиже структурирањем управе на начин који обезбеђује избегавање сукоба интереса између менаџмента и стејхолдера. Менаџмент има бројне мотиве да утиче на садржину финансијских извештаја, а задатак нормативне основе је да спречи да тај утицај буде такав да корисници финансијских извештаја буду доведени у заблуду у вези са финансијским стањем и успешношћу извештајног ентитета. Утицај менаџмента на финансијске извештаје манифестује се: избором рачуноводствених политика, односно метода вредновања билансних ставки, затим опредељењем за начин рачуноводствене процене, као и утврђивањем обима обелодањивања информација о билансним позицијама у напоменама уз финансијске извештаје. Поред нормативне основе професионалне рачуновође, у оквиру којих и ревизори, могу својим етичким понашањем да допринесу квалитетном и објективном финансијском извештавању. У супротном, пре или касније неминовно ће се јавити негативне последице креативног финансијског извештавања.

Финансијским извештајима који су били предмет ревизије својствен је нижи степен информационог ризика и они, као такви, унапређују кредибилитет извештајног ентитета и доприносе његовим нижим трошковима капитала. Ревизија финансијских извештаја у околностима употребе концепта фер вредности захтева сложеније и обимније поступке у односу на примену концепта историјског трошка. Поступци које приликом ревизије додатно намеће концепт фер вредности обухватају: процену ризика за

одговарајуће активности, обелодањивање фер вредности према различитим оквирима финансијског извештавања, идентификовање и процену ризика од материјалне грешке, као и поступке ревизије који су одговор на процењени ризик материјалне грешке, оцену разумности рачуноводствених процена и дефинисање грешака. Приликом ревизије (било да се ради о статутарној или форензичкој ревизији) финансијских извештаја код којих је примењен концепт фер вредности, такође су неопходни додатни поступци за сагледавање индиција о евентуалној пристрасности менаџмента, која може да се одрази на избор начина процене фер вредности, на коришћење претпоставки рачуноводствених процена фер вредности које су неконзистентне са претпоставкама на одговарајућем тржишту, као и на опредељење за оптимистичан, односно песимистичан модел процене фер вредности.

У вези са пореским аспектом, примена концепта фер вредности одражава се у мањој или већој мери на основицу опорезивања код већине пореских облика, у зависности од националне пореске регулативе. У Републици Србији импликације концепта фер вредности могу се идентификовати приликом опорезивања имовине, опорезивања додате вредности и опорезивања добити, где су оне најизраженије. Примена концепта фер вредности на порез на добит извештајних ентитета одражава се на износ расхода по основу обезвређења који немају третман расхода у пореском билансу, као и на износ прихода по основу позитивног усклађивања књиговодствене и фер вредности, који су обухваћени опорезивањем у пореском билансу. У вези са обрачуном амортизације сталних средстава, усклађивање књиговодствене и фер вредности доводи до измене основице за обрачун амортизације, односно трошкова обрачуна амортизације у рачуноводственом смислу, док у пореском билансу основица остаје иста, односно не мења се по основу усклађивања. Наведене разлике у основици за обрачун амортизације представљају привремене разлике, чију последицу представљају одложена пореска средства, односно одложене пореске обавезе у билансу стања, а порески приходи и порески расходи у билансу успеха, па према томе концепт фер вредности кроз призму пореза на добит утиче и на финансијско стање ентитета и на успешност његовог пословања.

Аргументација представљена у овом раду указује на то да су очигледне и значајне импликације концепта фер вредности на поузданост финансијских извештаја, како у стабилним условима привређивања, тако и у условима финансијске кризе. Оне се, такође, огледају и у расту и развоју извештајног ентитета, као и у поступцима ревизије њихових финансијских извештаја и њиховом пореском третману. Истовремено, тиме је потврђена општа хипотеза овог истраживања, да приказивање финансијског и

приносног положаја ентитета без уважавања концепта фер вредности онемогућава испуњење основног циља финансијског извештавања, дефинисаног концептуалним оквиром МСФИ, као пружање реалних финансијских информација о извештајном ентитету актуелним и потенцијалним инвеститорима, зајмодавцима и другим повериоцима при доношењу пословних одлука.

Иако овај рад тематски представља заокружену целину, он отвара додатне могућности за истраживање у области ефеката примене фер вредности на одређене билансне ставке, као што су финансијски инструменти, нарочито у светлу утврђивања њиховог обезвређења, као и импликација овог концепта на утврђивање различитих облика нематеријалне имовине која није доступна на активном тржишту, а својствена је савременим околностима пословања и ефектима, у домену примене овог концепта на друге билансне ставке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрић, М., Крсмановић, Б., Јакшић Д.,(2012), *Ревизија-теорија и пракса*, Бечеј, Пролетер
2. Андрић, М., Јакшић, Д. (2008), „Однос међународне професионалне регулативе и законодавства Европске уније и развој ревизије у Србији“, СРРС: *Улога и задаци финансијског извештавања у процесу придруживања Европској унији*, Златибор: стр.152-167
3. ACCA (2009), *Competition or Co-ordination: Reassessing Tax in a Global Environment*, Researach Report, London: ACCA
4. Barlev, B., Haddad, J., (2003), “Fair value accounting and the management of the firm”, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol.14
5. Barth, M.E., (2004), “Fair values and financial statement volatility”, in: C. Borio, W. Curt Hunter, G. G.Kaufman, and K. Tsatsaronis (Eds.), *The Market Discipline Across Countries and Industries*, Cambridge, MA: MIT Press
6. Barth, M.E.,(2006), “Including estimates of the future in today’s financial statements”, *Accounting Horizons*, 20, стр. 271-285.
7. Barth, M.E. and W.R. Landsman (1995), “Fundamental issues related to using fair value accounting for financial reporting”, *Accounting Horizons*, 9, str. 97-107.
8. Barth, M.E., W.H. Beaver and W.R. Landsman (2001), The relevance of the value relevance literature for financial accounting standard setting: Another view, *Journal of Accounting and Economics*, 31, стр. 77-104.
9. Barth, M.E., Hodder, L.D., Stubben, S.R., (2008), Fair value accounting for liabilities and own credit isk, *The Accounting Review*, 83, стр. 629-664.
10. Barth, M. E., W. R. Landsman, and J. Wahlen (1995), Fair Value Accounting: Effects on Banks’ Earnings Volatility, Regulatory Capital, and Value of Contractual Cash Flows, *Journal of Banking and Finance*, стр. 577-605.
11. Beatty, A., S. Chamberlain and J. Magliolo (1996), An empirical analysis of the economic implications of fair value accounting for investment securities, *Journal of Accounting and Economics*, 22, str. 43–77.
12. Божић, Р., (2015), “ Фер презентација , квалитет и поузданост финансијских извештаја – приступ, ограничења, донети и нови изазови”, *Зборник радова19. конгрес СРРС*, Бања Врућица.
13. Brkanić B.,(2002), *Optimizacija bilančne strukture*, RRiF Plus, Zagreb 2002.
14. *Business & Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, str. 33-44.
15. Walton P., Haller A. and Raffournier B., (2003) *International Accounting*, Second Edition, Thomson Learning, p. 8

16. Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers (2011). Staff Paper, U.S. Securities and Exchange Commission, New York, page 4-11.
17. Вучковић С. (2014), " Рачуноводство неизвесних пореских позиција у функцији повећања транспарентности финансијских извештаја", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.744-100
18. Whittington, G., Fair value and the IASB/FASB Conceptual – Framework Project: Alternative View, Centre for Financial Analysis and Policy University of Cambridge, UK, 2007.
19. Гајић Љ. (2009), " Рачуноводствене политике као претпоставка квалитета финансијских извештаја", *Зборник радова 40. Симпозијум, СРРС, Златибор*,
20. Голубовић, Н.,(2009), „Анатомија глобалне финансијске кризе и импликације за земље централне и источне Европе“, *Теме 33.2*
21. Гулин, Д., (2013), „Преглед рачуноводствене регулативе и професије у чланицама ЕУ“. Часопис *Рачуноводство и финансије*, бр. 6, Хрватска заједница рачуновођа и финансијских дјелатника, Загреб, стр. 34-36.
22. Deloitte, (2011), IFRS in Focus – IASB issues new standard on fair value measurement and disclosure.
23. Directive 2013/34/EU on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, *Official Journal of the European Union*, June 2013
24. *Directive 2013/34/EU* of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC
25. Дмитровић Шапоња, Љ.,(2009) „Мерење перформанси пословног субјекта ЕВА методом у условима глобалне кризе“, *Зборник радова 13. конгреса СРРС*, Бања Врућица.
26. Дмитровић-Шапоња, Љ., (2010), „Рачуноводствена подршка процесу пословног одлучивања“, *СРРС: Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора*. Златибор, стр. 248-275.
27. Дмитровић Шапоња Љ. (2012), "Утицај примене фер вредности на показатеље перформанси ентитета", *Зборник радова 43 Симпозијум СРРС*, Златибор, стр.200-219.
28. Дмитровић, Љ., Гварац, С., Милутиновић, С. (2013), „Значај хармонизације рачуноводствене регулативе у процесу придруживања Републике Србије Европској унији“. *Зборник радова VIII Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе*, Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, Подгорица, стр. 222-236.

29. Ђукић, Т., Павловић, М., (2014) „Квалитет финансијског извештавања у Републици Србији“, *Економске теме* 52 (1): (101-116).
30. Ђукић Т. (2007), "Аналитичке могућности и дometri извештавања о новчаним токовима" *Зборник радова 38. симпозијума СРРС*, Златибор, стр.293-311.
31. Epstein, B. J., Jermakowitz, E. K., (2010), *Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, US, 2010.
32. European Commission , *Serbia Progress Report*, Accompanying the Document: Enlargement Strategy and Challenges 2014-2015. Brussels, October 2014
33. Eccher, A., K. Ramesh and S. R. Thiagarajan (1996), "Fair value disclosures bank holding companies", *Journal of Accounting and Economics*, **22**, str. 79–117.
34. Eccles, T., Holt, A., (2001), „Accounting for investment properties in the UK: Problems of definition and implementation“, *Brifings in Real Estate Finance*, Vol. 1, Issue 2. +
35. Закић, В., (2011) "Мерење перформанси- савремени концепти", *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.243-266
36. Илић Попов, Г., Павловић, Ђ., (2003), *Лексикон јавних финансија*, Завод за унапређење рентабилности пословања, Београд.
37. ИФАС-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође, (2015), Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд.
38. Jensen, M., (1993), The modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control
39. Кликовац, А., (2009), *Финансијско извештавање у Еуропској унији*. Мате д.о.о., Загреб.
40. Кнежевић, Г., (2014), "Релевантност извештавања о укупном резултату за власнике", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.344-364
41. Кнежевић Г. (2015), " Дериватни финансијски инструменти у функцији управљања ризицима", *Зборник радова 46. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.287
42. *Кривични законик* (2012), Службени гласник РС, бр. 85/05... 121/12, Београд.
43. Кроња, Ј., (2011), *Водич кроз стратегију Европа 2020*. Европски покрет у Србији, Београд. Електронско издање књиге доступно на <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>
44. Крстић, Ј., (2011), "Комплексност приказивања економских реалности као фактор ризика финансијског извештавања", *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.31-48.

45. Кругман, П., (2008), *Повратак економији депресије и светска криза*, "Хеликс", Смедерево
46. Krumwiede T., (2008), "Why Historical Cost Accounting Makes Sense?", *Strategic Finance*, Vol. 90.
47. Quagli, A., Avallon, F., (2010), "Fair Value or Cost Model? Drivers of Choice for IAS 40 in the Real Estate Industry", *European Accounting Review*, Vol.19, Issue 3. +
48. Kumarasiri, J., and Fisher, R.. (2011), "Auditors Perceptions of Fair –Value Accounting " Developing Country Evidence" International Journal of Auditing, 15: 66-87
49. Landsman, W. R. (2007), Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research, *Accounting Business & Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, str. 19-30.
50. Laux, L., Leuz, C.,(2009) „The Crises of Fair –Value Accounting Making Sense of de Recent Debate”, Article in Press, *Accounting, Organization and Society*. +
51. Љубисављевић, С., (2014), " Домети и ограничења ревизије финансијских извештаја", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,381-399.
52. Љубисављевић, С., (2011), "Ревизија као инструмент провере квалитета финансисјког извештавања", *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,162-179.
53. Magnan, M., (2009), "Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor?", *Centre interuniversitaire de recherche en analyse des organizations*.
54. Малинић, Д., (2007), *Политика добити корпоративног предузећа*, Економски факултет , Београд.
55. Malinic, D., Malinic, S., (2012), „Accounting Challenges in the Function of Providing the Quality of Financial Reporting“, Chapter 39 in *Knowledge- Economy*
56. Малинић, Д., (2014), „Мерење квалитета финаснисјских извештаја“, *Зборник радова. 45 симпозијума СРРС*, Златибор , стр. 7-32.
57. Малинић, Д., (2015), " Критички осврт на садржину и структуру званичних финансијских извештаја", *Зборник радова 46. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,30-59
58. Малинић, С., (2015), "Рачуноводствено нефинансијско извештавање-одговор на изазове савременог менаџмента предузећа", *Зборник радова 46. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,140-160
59. Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, Н., (2015), *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет, Београд.
60. Малинић, Д., (2009), *Савремени изазови интегралног истраживања квалитета финансијских извештаја*, Економика предузећа, специјално издање "Тајне биланса – менаџерски угао", Савез економиста Србије, Београд, стр. 138-155.

61. Šefers, M., Pakaluk, M., (2009), *Разумевање рачуноводствене етике*, Службени гласник, Београд.
62. Martić, S., (1998), *Uporedni računovodstveni sistemi*, Ekonomski fakultet, Beograd.
63. Mautz, K.R., (1972), *Efect of Circumstance of the Application of Accounting Principles*, Finacial Executives Research Foundation, New York.
64. *Међународни стандарди и саопштења ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга*, (2013) превод, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије
65. Mehran, H. (1995), Executive compensation structure, ownership, and firm performance. *Journal of Financial Economics*, 38, str. 163-184.
66. Милетић, С., (2012), "Импликације вредновања некретнина на финансијско извештавајне перформансе предузећа у условима економске кризе", *Зборник радова 43. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 242-265.
67. Милојевић, Д., (2007), *Финансијска ревизија и контрола*, Београдска пословна школа, Београд,
68. Милутиновић Вучковић, Д., (2012), *Вредновање и ефекти одложених пореза на перформансе компанија*, докторска теза, Економски факултет, Универзитет у Београду.
69. Милутиновић, С., (2014), "Степен конвергенције рачуноводствене регулативе у Србији са међународном регулативом", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.123-148.
70. Muller K., Riedl E., Sellhorn T., (2008), „Consequences of Voluntary and Mandatory Fair Value Accounting: Evidence Surrounding IFRS Adoption in the EU Real Estate Industry“, *Working Paper*, Harvard Business School Division of Research+
71. Nelson, K. K., (1996), “Fair value accounting for commercial banks: An empirical analysis of SFAS No. 107, *The Accounting Review*”, **71**, str. 161–82.
72. Новићевић, Б., Антић, Ј., Стевановић, Т.,(2006), *Управљање перформансама предузећа*, Економски факултет, Ниш.
73. Новићевић, Б., (2009), „Криза као изазов или шанса за управљање перформансама предузећа“, *Зборник радова 13. конгреса СРРС*, Бања Врућица, стр. 59.
74. Новићевић, Б., (2010), „Етика- conditio sinequa non опстанка рачуноводствене професије“, *Зборник радова 14. Конгреса рачуновођа и ревизора Републике Српске*, Бања Врућица.
75. Новићевић Б. (2015), "Узроци и последице неквалитетног финансијског извештавања у Републици Србији", *Зборник радова 46. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.7-29.
76. Новићевић, Б., (2013), "Финансијско извештавање и привредни раст", *Зборник радова 44. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 7-22.

77. Новићевић. Б. (2004) " Утицај глобализације на финансијско извештавање", *Зборник радова 35. симпозијум СРРС*, Златибор, стр. 7-20,
78. Novoa, A., Scarlata, J., Solé, J.,(2009), „Procyclicality and Fair Value Accounting“ *IMF Working Paper*, 09/39.
79. Pacter,P., IFRS as global standards: a pocet guide, IFRS Foundation, 2015.
80. Penman, S. H. (2007), “Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus?” *Accounting and Business Research, Special Issue International Accounting Policy Forum*
81. Penman, H. S., (2007), *Financial Statement Analysis Security Valuation*, McGraw Hill/Irvin, New York.
82. Петровић, М., Петровић, М., (2009) "Повезаност интереса и узајамности у рачуноводству између професионалних звања, професионалне регулативе и корисника", *Зборник радова 40. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 33
83. Петровић,М., (2000), „Смисао и корист од рачуноводствених стандарда, МРС-Примена Међународних рачуноводствених у нашој пословној пракси“, *I семинар СРРС*, Златибор.
84. Петровић,М., (2009), „Повезаност интереса и узајамност у рачуноводству између професионалних звања, професионалне регулативе и корисника“, *Зборник радова 40. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 28-46
85. Петковић, Ђ., (2002), "МРС 41 Пољопривреда (IAS 41 Agriculture) МРС-Примена Међународних рачуноводствених стандарда“, *III семинар СРРС*, Златибор.
86. Петковић, Ђ., (2011), "Специфичности финансијског извештавања у пољопривредним предузећима" *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.312-329.
87. Полић, С., (2011), " Квалитет финансијског извештавања у дигиталном окружењу", *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,267-298
88. Поповић, Д. (2006) *Пореско право*, Правни факултет, Центар за публикације: Службени гласник, Београд.
89. Pratt, J., (2003), “Financial Accounting in an Economic Context” Fifth Edition, John Wiley&Sons, Inc., New Jerseu, USA
90. Ранковић, Ј., (2014), *Теорија биланса*, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.
91. *Roadmap for the Potential Use of Financial Statements Prepared in Accordance with International Financial Reporting Standards by U.S. Issuers*, SEC Release No. 33-8982 (2008), U.S. Securities and Exchange Commission, New York

92. Родић, Ј., Вукелић, Г. (2003) *Теорија и анализа биланса*, Пољопривредни факултет, Београд
93. Рупић, Б., Бонић, Ј., (2015), "Специфичности концепта фер вредновања у финансијском извештавању и ревизији", *Економске теме* 53 (1): 123-145
94. Савић, Б., (2012), "Манипулација финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе", *Зборник радова 43. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр.120-143
95. Савић Б., (2014) "Рачуноводствени конзервативизам: препрека или подстицај високо-квалитетном финансијском извештавању", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр, 33-54.
96. Савић, Д., (2014), "Мерење квалитета финансијског извештавања", *Зборник радова 45. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,33-44
97. Sweetman, T., (2009), „Convergence Between IFRS and US GAAP“. *Student Accountant – the magazine for ACCA Qualification and Foundations in Accountancy students*, No. 11/2009, ACCA, London.
98. Singleton T., Singleton A., Bologna J., Lindquist R., (2006), *Fraud Auditing and Forensic accounting*, Wiley Corporate F&A
99. Спасић, Д., (2004), „Рачуноводствена професија и међународно финансијско извештавање“, *Зборник радова 35. симпозијум, СРРС*, Златибор.
100. Спасић Д. (2012), "Нематеријална имовина повезана са купцима-признавање и вредновање у пословној комбинацији одвојено од гудвила", *Зборник радова 43. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр. 67-93.
101. Спасић, Д., (2015), Хармонизација финансијског извештавања као претпоставка међународних инвестирања – достигнућа на глобалном нивоу и у Републици Србији. Економски факултет универзитета у Нишу: Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе (569-582).
102. Стевановић, Н., (1999), „Професионална одговорност и јавни интерес, *Зборник радова 30. симпозијума СРРС*, Златибор, стр.205-219.
103. Стевановић, Р., (2000), „Спречавање и откривање лажног финансијског извештавања“, *Рачуноводство 11/2000, СРРС*, Београд.
104. Стевановић, Н., Малинић, Д.,(2009), „Феноменологија биланса-информациона моћ, ризици и последице“, *Економика предузећа бр. 3-4/2009*: (63-89).
105. Стевановић, Ј.Р., (2011) „Рачуноводствени информациони систем као фактор квалитета финансијског извештавања“, *Зборник радова 42. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије*, Златибор.
106. Stella, S., Smith, M., (2009), “Value-relevance of presenting changes in fair value of investment properties in the income statement: evidence from Hong Kon“, *Accounting and Business Research*, Vol. 39. No. 2.

107. Стојановић, Р., (2015), "Етика као императив ефективне примене фер вредности", Зборник радова 46. Симпозијума СРРС, Златибор, стр,82-108
108. Стојановић, Р., (2011), "Професионални рачуновођа-императив квалитета финансијског извештавања", Зборник радова 42. Симпозијума СРРС, Златибор, стр, 142-161
109. Стојановић Р. , (2010)," Етички кодекс професионалне етике као condition sine qua non рачуноводствене регулативе" Зборник радова 41. Симпозијума СРРС; Златибор стр.148-169.
110. Стојановић, Р., (2014), "Ефекти Директиве Европске уније 2013/34 на финансијско извештавање", Рачуноводство бр.1-2/2014, СРРС, Београд, стр.35-49
111. Стојановић, Р., (2014), "Конвергенција извештавања малих и средњих ентитета и великих ентитета кроз призму актуелне међународне регулативе", IX Конгрес рачуновођа и ревизора Црне Горе, Бечићи, стр.322-335
112. Стојановић, Р., (2011), „ Професионални рачуновођа - императив квалитета финансијског извештавања“, Зборник радова са 42. Симпозијума СРРС, Златибор,стр.142-161
113. Стојановић, Р., (2015), "Компаративни п/2015, СРРС, БЕОград, стр. 33-48 иступ регулаторном оквиру финансијског извештавања", Рачуноводство бр.4, стр. 33-48
114. Стојановић, С.,(2009), Глобализација и безбедносне перспективе света, Војноиздавачки завод, Београд.
115. Стојилковић, М., (2012), " Рефлектовање економско-финансијске кризе на рачуноводствени систем", *Зборник радова 43. Симпозијума СРРС, Златибор,* стр,45-66
116. Стојилковић, М., Бонић, Љ., (2009), "Ревизија и квалитет финансијског извештавања донети и перспективе развоја", *40. Симпозијум 40 година рачуноводства и пословних финансија-донети и перспективе,* Златибор, СРРС, стр. 146.179
117. Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011. – 2020. година, (2011), Београд, Министарство економије и регионалног развоја, Републички завод за развој.
118. Systems, *The Journal of Finance*, 48, str. 831-880.
119. Тодоровић, З., Чанак, Ј. (2004), "Рачуноводствене политике као исходиште финансијског извештавањ", *.Зборник радова 35.симпозијума СРРС,* Златибор.
120. UK Companies Act, 2006. www.legislation.gov.uk
121. Ferrell O.C., Fraedrich J., Ferrell L. (2005), *Business Ethics-Ethical Decision Making And Cases*, Hought Mifflin Co., Boston-New York, USA +

122. *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013), Financial Reporting Council, London (преузето са <https://www.frc.org.uk>) +
123. Handelsgesetzbuch, <http://www.gesetze-im-internet.de>
124. Holderness, C. G. (2003), A survey of blockholders and corporate control, *Federal Reserve Economic Policy Review*, str. 51-64.
125. Core, J. E. and W. R. Guay (1999), The use of equity grants to manage optimal equity incentive levels, *Journal of Accounting and Economics*, 28, str. 151-184.
126. Core, J. E., W. R. Guay, and D. F. Larcker (2003), Executive equity compensation and incentives: a survey, *Federal Reserve Economic Policy Review*, str. 27-50.
127. Cheng, M., D. Dhaliwal and M. Neamtiu (2008), *Banks' asset securitization and information uncertainty*, Working paper (University of Arizona).
128. Cutting through UK GAAP
129. Чанак, Ј.,(2008), „Пољопривреда, Практична примена МСФИ у Републици Србији“, *Рачуноводствена пракса*, септембар
130. Чичин-Шаин, Д.(2004), *Основе менаџмента*, Скрипта за предавања и вјежбе, Висока школа за туристички менаџмент у Шибенику, Шибеник, Хрватска.
131. Шевић Ж., (2012), " Финансијско и пореско извештавање у условима глобалне финансијске кризе", *Зборник радова 43. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,7-20
132. Шевић Ж., (2015), "Рачуноводствена професија у модерном пословном окружењу: Изазови несигурне будућности", *Зборник радова 46. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,60-81
133. Шевић, Ж., (2010), "Један осврт на регулисање рачуноводствене (и ревизорске) професије у Великој Британији", *Зборник радова 41. Симпозијума*, Златибор, СРРС, стр.169-180.
134. Шевић Ж., (2011), "Рачуноводство базирано на вредностима реконцептуализација модернитета", *Зборник радова 42. Симпозијума СРРС*, Златибор, стр,126-141
135. Шевић Ж., (2010), "Један осврт на регулисање рачуноводствене (и ревизорске) професије У Великој Британији", *Зборник радова 41.симпозијума СРРС*, Златибор, стр.169-180.
136. Šević, Ž., (1999), „Financial Innovations“ in: P. O'Hara (Ed.), *Encyclopaedia of Political Economy*, London: Routledge, str. 392-394;
137. Шевић Ж. (1996), *Централна банка: Положај, организација, функције*, Чигоја штампа, Београд
138. Шевић, Ж., (2008), „Унапређење финансијског извештавања на путу ка Европској унији", 39. симпозијума СРРС, Златибор, стр. 7-20.
139. Шеферс, М., Пакалук, М., (2009), *Разумевање рачуноводствене етике*, Сл.

гласник, Београд.

140. Шкарић Јовановић, К., (2007), "Креативно рачуноводство-мотиви, инструменти и последице", *Зборник радова Мјесто и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу*, XI Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Теслић.
141. Шкарић Јовановић, К., (2009) "Промену рекласификацији финансијских средстава и захтевима за објављивање" *Финрар*, 1/2009, Бања Лука.
142. Шкарић Јовановић К., (2009), „Форензичко рачуноводство-инструмент заштите јавности", XIII Конгрес СРПС, Зборник радова Бања Врућица.
143. Шкарић Јовановић, К., (2009), "Финансијска криза повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима" *Зборник радова, 40. симпозијума, СРПС, Златибор, стр.414-432.*
144. Шкарић Јовановић, К., (2011), "Носиоци одговорности за квалитет финансијског извештавања", *Зборник радова 42. Симпозијума СРПС, Златибор, стр,7-31*
145. Шкарић Јовановић, К., (2012)," Последице примене различитих рачуноводствених политика при накнадном вредновању материјалних улагања", *Зборник радова VII Конгрес рачуновођа и ревизора Црне Горе, Бечићи, стр.116.*
146. Шкарић Јовановић, К., (2012), "Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештавања о резултату и традиционалних мерила перформанси", *Зборник радова 43. Симпозијума СРПС, Златибор, стр,21-344.*
147. Шкарић Јовановић, К., (2013), "Повезаност рачуноводствених политика и политике финансијског извештавања", *Зборник радова 17. Конгреса Савеза рачуновођа и ревизора републике Српске, Бања Врућица, стр.59-78.*
148. Штиглић Ц.,(2002), *Противуречности глобализације*, СМБ, Београд.
149. Shaffer, S. (2010), Fair value accounting: villain or innocent victim – exploring the links between fair value accounting, bank regulatory capital and the recent financial crisis, Working paper (Federal Reserve Bank of Boston Quantitative Analysis Unit).
150. Shleifer, A. and R. Vishny (1997), "A survey of corporate governance", *The Journal of Finance*, 52, str. 737-783.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Скраћенице

AICPA- Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа
MPC (IAS)- Међународни рачуноводствени стандарди
МСФИ (IFRS)– Међународни стандарди финансијског извештавања
UK GAAP- Општеприхваћени рачуноводствени принципи Велике Британије
US GAAP- Општеприхваћени амерички рачуноводствени принципи
FASB- Одбор за финансије и рачуноводство у Америци
IOSCO- Међународно тело које контролише издавање и промет хартија од вредности
РОС- Рачуноводствени образовни стандарди
IASB- Међународни одбор за рачуноводствене стандарде
IFAC- Међународна федерација рачуновођа
IES- Међународни стандарди образовања професионалних рачуновођа
ЕС- Међународни образовни комитет
СРРС- Савез рачуновођа и ревизора Србије
СРРРС – Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске
INTOSAI- Међународна асоцијација врховних државних ревизорских институција
ПА- Институт за интерну ревизију (Флорида)
ISA- Међународни стандарди ревизије
IASC-Комитет за међународне рачуноводствене стандарде
SIC- Тумачења Комитета за међународне рачуноводствене стандарде
IFRIC- Тумачења Одбора за међународне рачуноводствене стандарде
SEC- Комисија за хартије од вредности
МСФИ за МСП (МСФИ за МСЕ) - Међународни стандард за мале и средње ентитете
OECD- Организација за економску сарадњу и развој
UNCTAD- Конференција Уједињених нација за трговину и развој
EFRAG- Саветодавна група за финансијско извештавање у ЕУ
ICAEW-Институт овлашћених рачуновођа Енглеске и Велса

Прилог 2. Библиографија слика, графика и табела

Слика 1 Корисници финансијских извештаја

Слика 2 Ток информација и финансијских средстава између компаније и инвеститора

Слика 3 Корисне финансијске информације

Слика 4 Процес доношења рачуноводствених стандарда у САД

Слика 5 Систем рачуноводства у Великој Британији

- Слика 6 Приказ одвијања пољопривредне делатности*
Слика 7 Однос рачуноводствене и пословне политике
Слика 8 Чиниоци квалитета финансијских извештаја
Слика 9 Компоненте концептуалног оквира финансијског versus пореског извештавања

График 1 Процена некретнина, постројења и опреме

График 2 Процена инвестиционих некретнина

Табела 1 Компаративни садржај кодекса етике

Табела 2 Утицај друштвено-економског окружења на рачуноводствени систем

Табела 3 Циљеви рачуноводства и примери земаља

Табела 4 Сличности и разлике између МСФИ и US GAAP

Табела 5 Структура правних лица у ЕУ (Србији) према величини и броју запослених

Табела 6 Класификација привредних друштава

Табела 7 Специфичности актуелне међународне регулативе које се односе на финансијске извештаје

Табела 8 Обим извештавања према извештајним основама и облицима

Табела 9 Класификација правних лица у складу са Законом о рачуноводству

Табела 10 Компаративна анализа обима позиција у билансу стања и извештају о резултату

Табела 11 Укупан број позиција у билансу стања према претходним законима и према актуелном закону

Табела 12 Основе вредновања билансних ставки према Концептуалном оквиру финансијског извештавања

Табела 13 Предности и недостаци концепта историјског трошка и концепта фер вредности

Табела 14 Ефекти примене концепта фер вредности

Табела 15 Ефекти примене концепта историјског трошка и концепта фер вредности приликом вредновања сталне материјалне имовине

Табела 16 Примена фер вредности у контексту МСФИ

Табела 17 Опрема у околностима када се не врши процена

Табела 18 Опрема у околностима када се врши процена фер вредности

Табела 19 Биланси у околностима када се не врши процена фер вредности

Табела 20 Биланси у околностима када се процена опреме врши по фер вредности

Табела 21 Промене на ревалоризационим резервама

Табела 22 Финансијски ефекти процене по фер вредности

Табела 23 Динамика и основ спровођења теста обезвређења

Табела 24 *Позиције биланса стања осигуравајућих друштава и основ њиховог вредновања*

Табела 25 *Рачуноводствени третман уграђеног деривата код осигуравајућег друштва*

Табела 26 *Кризе које су у последњих сто година имале велике размере*

Табела 27 *Генеза економске кризе у САД*

Табела 28 *Подручје деловања рачуноводствених политика*

Табела 29 *Редослед поступака форензичке ревизије*

Табела 30 *Основне разлике између рачуноводствених и пореских правила*

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Рада Стојановић рођена је 10. јануара 1960. године. Основну школу и гимназију је завршила у Кикинди, Економски факултет у Београду, где је и одбранила магистрску тезу на тему *Идентификовање умањења вредности имовине у функцији објективног финансијског извештавања*, 2011. године.

Радно искуство стицала је почев од реалног сектора (два предузећа са широком лепезом делатности, производња, малопродаја, veleпродаја, извоз, увоз) преко рада у општини, средњој економској школи, Савезном заводу за социјално осигурање, Савезу рачуновођа и ревизора Србије на месту уредника приручника Рачуноводствена пракса и уредника посебних издања. У истој институцији тренутно обавља послове уредника часописа Рачуноводство и организатора континуиране едукације.

Професионално се усавршавала полагањем испита и стицањем звања овлашћени рачуновођа, полагањем стручног испита за рад у органима државне управе, као и полагањем испита и стицањем звања овлашћени ревизор. У оквиру професионалног ангажовања објавила је бројне научне радове (преко 30) у научним часописима и зборницима са научних скупова, као и велики број стручних радова у приручницима који се баве применом прописа из области рачуноводства и пословних финансија (преко 100 радова). Аутор је књиге Камате и ревалоризација (у издању Привредника 1999.године) и коаутор у већем броју приручника за примену контног оквира и релевантне регулативе из области рачуноводства, пореза и пословних финансија у издању Савеза рачуновођа и ревизора Србије. Тренутно је члан Националне комисије за рачуноводство, коју именује Влада Републике Србије, затим секретар је Симпозијумског одбора у Савезу рачуновођа и ревизора Србије, члан Одбора за рачуноводство и члан Управног одбора Српске књижевне задруге. Учествовала је на боровним семинарима у организацији Међународне федерације рачуновођа и Светске банке.

Говори енглески и немачки језик. Удата је, мајка двоје деце.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом **Имплицације концепта фер вредности на поузданост финансијских извештаја** која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 10. 06. 2016. године

Аутор дисертације **мр Рада Стојановић**

Потпис аутора дисертације

Универзитет у Нишу
Економски факултет

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: мр Рада Стојановић

Наслов дисертације: Импликације концепта фер вредностина поузданост
финансијских извештаја

Ментор: проф.др Тадија Ђукић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском облику, који сам предао/ла за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу, 10.06. 2016. године мр Рада Стојановић

Потпис аутора дисертације

Рада Стојановић

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом: **НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ.**

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делили под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делили под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да подвучете само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста).

У Нишу, 10. 06. 2016. године

Аутор дисертације мр Рада Стојановић

Потпис аутора дисертације :